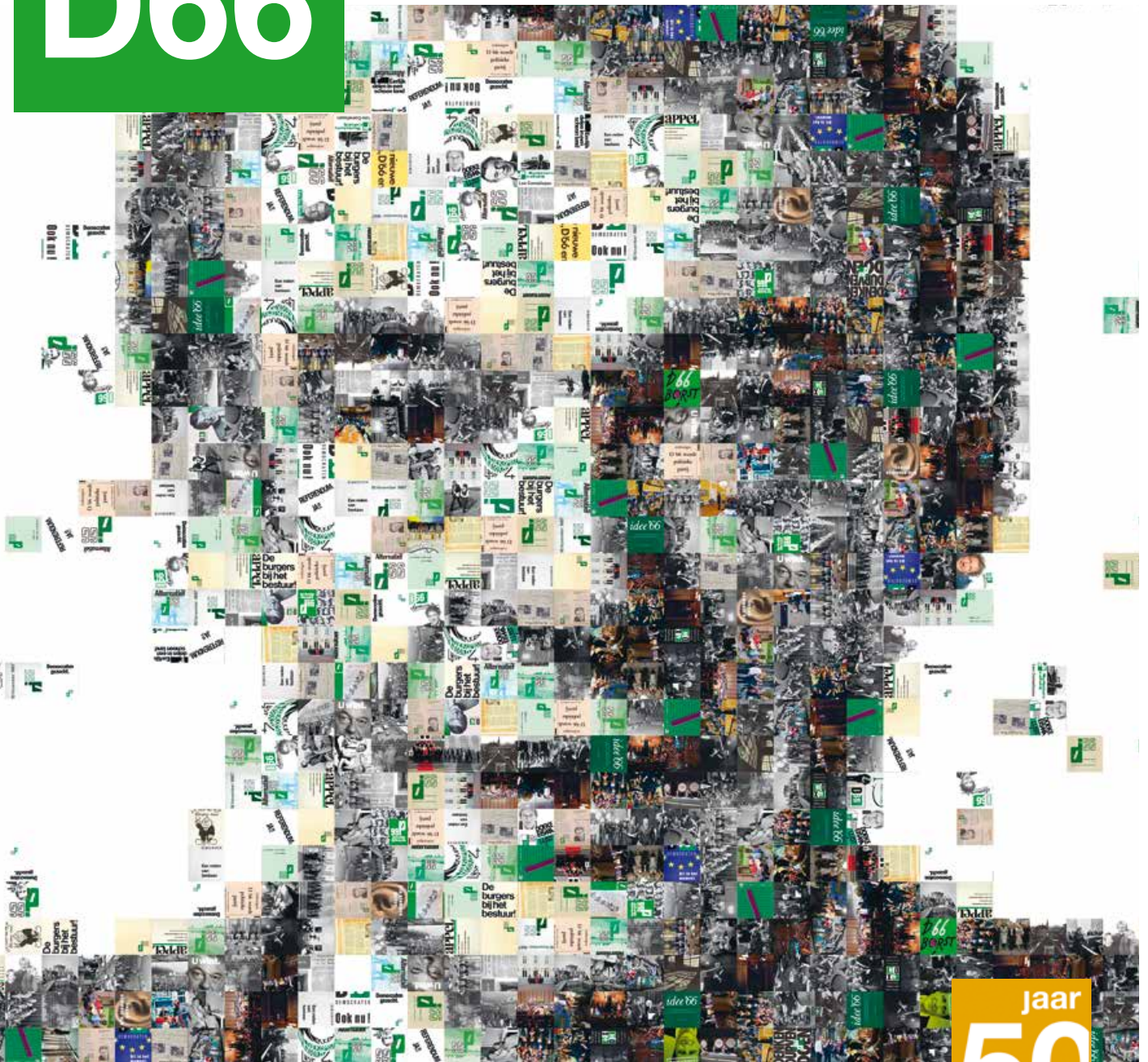

Democraat

D66

jaar
50

p.06 50 jaar later
**Is het tijd voor
een nieuw Appèl?**

p.11 10 politieke mijlpalen
**Wat vindt ú ons
grootste succes?**

p.16 (Ook) opgericht in 1966
**Stadgers (op één na)
oudste D66-afdeling!**

Democraten,

50 jaar geleden werd D66 opgericht. Het *Appèl*, de beroemde televisiespot van Hans van Mierlo, onze glorieuze entree met zeven zetels in de Tweede Kamer... het is het begin gebleken van 50 jaren die alle 50 één ding met elkaar gemeen hebben: saai was het nooit. Reden temeer om ons jubileum goed te vieren.

Deze *Democraat* vertelt u veel over onze geschiedenis. Hoe we begonnen, wie we zijn geworden, wat onze invloed is geweest. Maar D66'ers zijn geen mensen die zwelgen in het gevoel van 'vroeger was alles beter'. D66 zou D66 niet zijn als we niet ook volop bezig zouden zijn met het nu en met de toekomst. Dat nu brengt ons het referendum. Op 6 april mag Nederland stemmen voor of tegen het associatieverdrag tussen Europa en Oekraïne. Deze weken trekt onze groen-witte karavaan weer als vanouds door het land.

Ik kan me goed voorstellen dat het voor veel mensen voelt als een ver-van-mijn-bed-show. Waar gaat het referendum eigenlijk over? Wat wordt er dan geregeld in dat associatieverdrag? En moeten we eigenlijk wel willen samenwerken met Oekraïne, een land waarin het nog verre van goed gaat? Met die vragen zat ik ook. Daarom ben ik eind februari samen met campagneleider Kees Verhoeven naar Oekraïne afgereisd. Ik wilde gewoon weten, zelf ervaren, hoe het met dat land gaat, wat de mensen bezighoudt en hoe zij aankijken tegen samenwerking met Europa (*lees het reisverslag op pag. 28, red.*).

In drie dagen tijd hebben we ontzettend veel mensen gesproken. Politici, mensenrechtenactivisten, studenten, Nederlandse ondernemers die zaken doen in Oekraïne. De meest indruk maakte

op mij de jonge generatie Oekraïners. Zij hebben niets met de corruptie, de vriendjespolitiek, de afhankelijkheid van Rusland. Zij willen een nieuwe weg inslaan. Op het Maidanplein streden zij ruim twee jaar geleden maandenlang tegen corruptie en voor een pro-Europees Oekraïne. Een weloverwogen keuze. Regelmatig kreeg ik tijdens ons bezoek aan Kiev en Lviv de vraag: "Waarom zou Nederland willen blokkeren dat wij onze blik op Europa richten?"

"De jonge generatie Oekraïners heeft niets met de corruptie, de vriendjespolitiek, de afhankelijkheid van Rusland"

De jongeren hebben mij aan het denken gezet. Ik dacht m'n argumenten voor de campagne wel op orde te hebben. Het verdrag is goed voor de handel, voor Nederlandse ondernemers die zaken willen doen in Oekraïne. Het is goed voor de mensenrechten en voor onze veiligheid, want een stabiel pro-Europees Oekraïne aan onze buitengrenzen is beter dan een instabiele vazalstaat van Poetin. Die argumenten tellen zeker zwaar en zullen jullie mij tot en met 6 april ook veel horen gebruiken. Maar het meest overtuigende argument vind ik in die jonge Oekraïners. Zij snappen ook wel dat lid worden van de Europese Unie er niet in zit. Het enige dat zij willen is een vrijere, betere, meer democratische en pro-Europese toekomst voor hun land. Wie zijn wij, 17 miljoen Nederlanders, om dat te blokkeren?

Laten we van dit referendum – een instrument door onze eigen Boris van der Ham en later Gerard Schouw mogelijk gemaakt (*zie ook pag. 13, red.*) – een succes maken. Zoals we ook van ons jubileumjaar een succes maken. Hans van Mierlo zei het treffend in zijn speech bij ons 20-jarig jubileum, die u op de volgende pagina kunt lezen: "Die geschiedenis moeten we vandaag niet beschrijven, maar vieren. De schoonheid vieren van het wonder om iedere keer als de grote partijen met intense tevredenheid denken: zo, die zijn we kwijt, op het moment suprême te kunnen zeggen: 'Dat had je gedacht.'" Laat dat de spirit zijn op weg naar de Tweede Kamerverkiezingen van volgend jaar.

Alexander Pechtold

14.

First Lady

Interview met
Anneke Goudsmit

40.

Pater familias

(familie)portret Erwin Nypels

04. 30 april 1966

06. een blijvend Appèl

10. boekhandel

11. 10 politieke mijlpalen

16. ook 50: D66 Groningen

20. ook 50: Ingrid

22. jubileum: doe mee!

24. geen gewone partij
JD over 50 jaar D66

28. tussen West en Oost
Werkbezoek Oekraïne

30. in gesprek met...

33. essay
Van Mierlo Stichting

36. groene haarvaten

38. uit de vereniging

42. D66-koppel

43. ledenpagina

44. ik ben D66

Meer lezen over de geschiedenis van D66?

Bestel het Jubileumboek d66.nl/50jaar/jubileumboek

Bekijk de Tijdlijn d66.nl/tijdlijn

Lees de Historische Canon van D66

vanmierlostichting.d66.nl/de-historische-canon-van-d66

“Dames en Heren,

Precies twintig jaar geleden liep ik om kwart voor elf in de ochtend op de Dam. Ik kwam van de Herengracht en was op weg naar Krasnapolsky, waar een bijeenkomst zou plaatsvinden waarvan de betekenis niet geheel duidelijk was, maar die ongetwijfeld zou eindigen zoals in die dagen gebruikelijk was: met een groot republikeins gevoel en een glas op de koningin.

Toch moet ik niet helemaal gerust zijn geweest, want bij intuïtie deed ik iets wat ik slechts een paar maal daarvoor in m'n leven had gedaan – maar dan altijd aan de vooravond van een grote gebeurtenis waarvan de afloop onzeker was, bijvoorbeeld m'n doctoraal examen: ik wilde ineens dat ik mij dit moment blijvend zou herinneren. Dus stond ik plotseling stil en concentreerde mij op de situatie: ik stond midden op de Dam. Had het Koninklijk Paleis achter me – voor de veiligheid – voor me lag Kras. De zon scheen – het was kwart voor elf en ik dacht: dit moment wil ik nooit vergeten! Nu zult u mij vragen: Is er in die twintig jaar nu veel veranderd? En dan is mijn antwoord: Zeker, zeker, er is veel veranderd, want nu, twintig jaar later heb ik precies hetzelfde gedaan. Maar nu was het kwart voor vijf en ik ben het nú al vergeten. Veel veranderd.

De bijeenkomst vond plaats in een klein zaaltje hier, waar twaalf mensen bijeen zaten toen ik binnenkwam. Ik kende er drie, onder wie Hans Gruijters. Hans, Hans, wat leuk dat je er bent, maar wat heb je me aangedaan. De aanleiding was eigenlijk dat de VVD zich in een bepaalde zaak niet liberaal had gedragen. En als u me nu vraagt of er in die twintig jaar veel veranderd is, dan zeg ik: Geen barst. Kijk, en hiermee hebben wij een echte karakteristiek van D66 bij de kop, zoals de media ons graag herkennen: enerzijds is er veel veranderd, anderzijds is er niets veranderd. [...]

Aan die eerste vergadering heb ik een herinnering die evenzeer karakteristiek kan worden genoemd voor het latere D66. Het grootste gedeelte van de vergadering hebben wij gewijd aan een bespreking van de volgorde van de agenda, waar we het maar niet over eens konden worden. En die bespreking eindigde dan ook met ons eerste schisma – avant la lettre. Dat zat zo. Er waren een paar agendapunten geïmproviseerd, zoals: wat is er eigenlijk aan de hand in Nederland, het democratisch bestel, provo, moeten we een partij worden of een beweging, de sociaaleconomische situatie, et cetera. Dus moest eerst de volgorde worden bepaald. U moet zich voorstellen: iedereen kende ongeveer drie à vier mensen en de overigen waren vreemden. Zo waren er twee – Arie van de Zwan en Henk Lange – en die zeiden: 'Kijk, we moeten eerst over sociaaleconomische problemen praten, want als we het daar niet over eens blijken te zijn, dan heeft een bespreking van die andere vraagstukken geen enkele zin, want dan kunnen we niets samen beginnen.' Nou, daar viel wat tegen in te brengen, was de democratie eigenlijk niet het eerste vraagstuk van deze tijd? Et cetera. Ikzelf was ook tegen het voorstel van Arie – die het later overigens nog ver geschopt heeft – maar vooral omdat ik hoegenaamd niets van sociaaleconomische proble-

men af wist en er dus alle belang bij had dit punt zelfs als laatste op de agenda te krijgen, omdat die – zoals u weet – in onze subcultuur nooit behandeld worden. Kort en goed, hierop volgde een pittige discussie van anderhalf uur, waarna op voorstel van alle aanwezigen gestemd werd.

Mijn eerste stemming. Het was halfeen. En toen de uitslag 11-2 was, voltrok zich een chic drama. Henk en Arie stonden op, knoopten hun colbert dicht en zeiden: 'Heren, gegroet.'

Ze verlieten de zaal. Ik hoorde niets meer van ze tot vijf maanden later, toen wij met het *Appèl* uitkwamen en rond dezelfde tijd zij met *Tien over Rood*. Het *Appèl* stond bol van democratie met weinig sociaaleconomie. *Tien over Rood* stond bol van sociaaleconomie en niets over democratie.

[...]

Welnu, dat gebeurde allemaal vandaag twintig jaar geleden in dit gebouw. Ik ga u niet lastigvallen met een beschrijving van onze lotgevallen sindsdien. Van die rare wisselvallige geschiedenis met euforie hoogten en diepe dalen. Die geschiedenis moeten we vandaag niet beschrijven, maar vieren. De schoonheid vieren van het wonder om iedere keer als de grote partijen met intense tevredenheid denken: zo, die zijn we kwijt, op het moment suprême te kunnen zeggen: 'Dat had je gedacht.'"

[...]

Dit is een ingekorte versie van de toespraak die partijleider Hans van Mierlo uitsprak op 30 april 1986 in Hotel Krasnapolsky te Amsterdam, ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van D66.

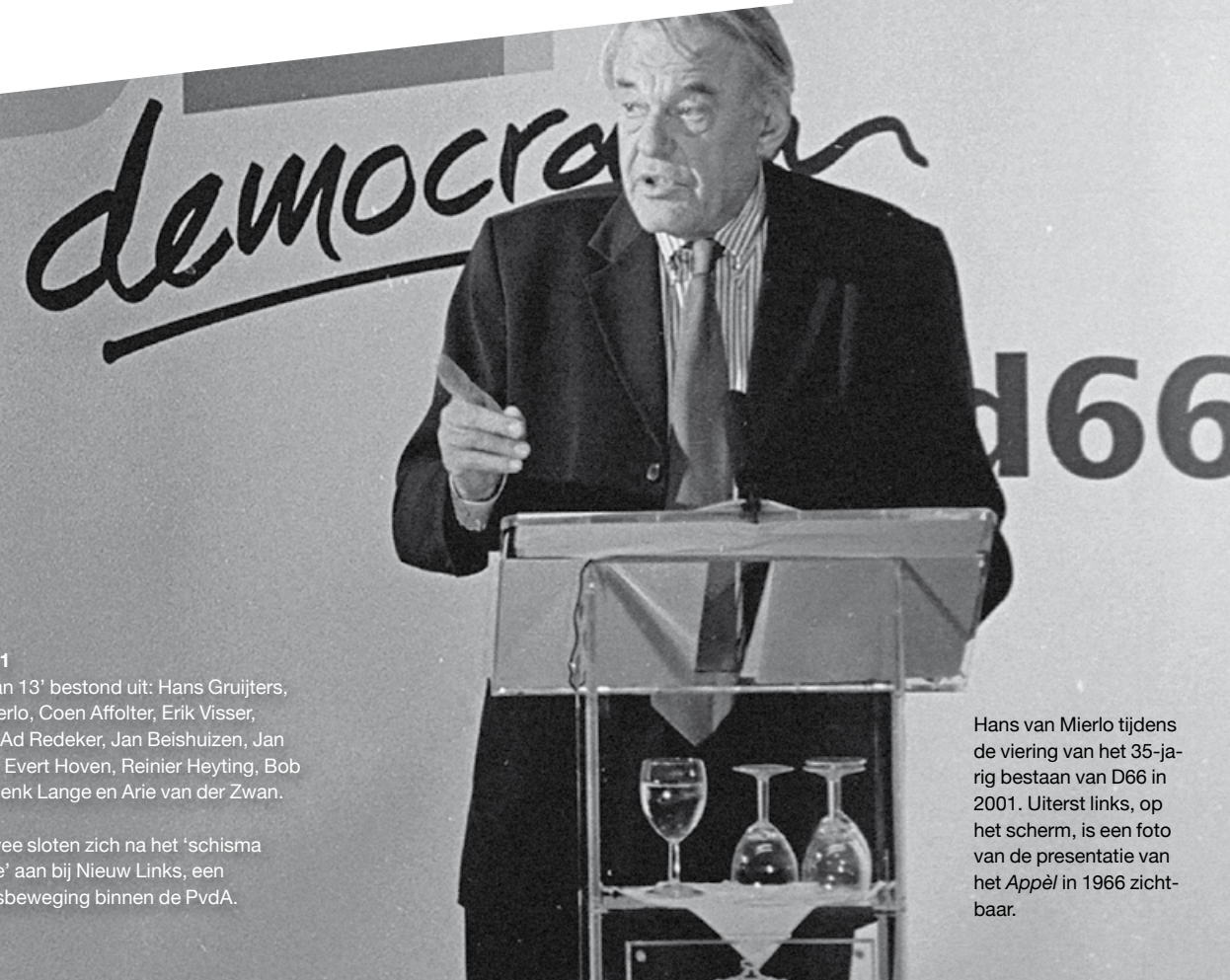
Groep van 11

De 'Groep van 13' bestond uit: Hans Gruijters, Hans van Mierlo, Coen Affolter, Erik Visser, Peter Baehr, Ad Redeker, Jan Beishuizen, Jan Sampiemon, Evert Hoven, Reinier Heyting, Bob Steinmetz, Henk Lange en Arie van der Zwan.

De laatste twee sloten zich na het 'schisma avant la lettre' aan bij Nieuw Links, een vernieuwingsbeweging binnen de PvdA.

Bron:
Een krankzinnig avontuur. Politieke, culturele en literaire beschouwingen van Hans van Mierlo (De Bezige Bij, 2012).

Hans van Mierlo tijdens de viering van het 35-jarig bestaan van D66 in 2001. Uiterst links, op het scherm, is een foto van de presentatie van het *Appèl* in 1966 zichtbaar.

Op 15 september 1966 presenteert een groep van 36 mensen in perscentrum Nieuwspoor in Den Haag een voorstel voor politieke vernieuwing. Zij noemt zichzelf het initiatiefcomité D'66 en hun *Appèl* is gericht

aan iedere Nederlander die ongerust is over de ernstige devaluatie van onze democratie.

Dit *Appèl* van maar liefst acht pagina's wordt in een oplage van 20.000 stuks gedrukt en is te koop voor 1 gulden bij de boekhandel. De aangehechte adhesiekaart kan tot 15 oktober 1966 worden ingestuurd. Afhankelijk van het aantal adhesiebetuigingen zal het initiatiefcomité besluiten tot het oprichten van een politieke partij.

Ik betuig mijn adhesie met uw pogingen om de democratische verhoudingen in Nederland te vernieuwen.

- Ik zou D'66 mijn sympathie geven
- Ik zou t.z.t. op D'66 stemmen
- Ik zou t.z.t. D'66-lid willen worden
- Ik wil reeds nu de oprichting financieel steunen
- Ik geef mij nu op als deelnemer aan het Oriëntatie-Congres.

Zo u wilt hart u meer dan 1 kopie sturen

Naam: _____
Beroep: _____ Leefijd: _____
Adres: _____
Woonplaats: _____

Wilt u mij _____ exemplaren van het Appèl (à 11,- per stuk) sturen voor verspreiding in eigen omgeving?

ADHESIEKAART

Secretariaat Initiatiefcomité D'66
Nic. Maesstraat 70
AMSTERDAM-z.

Normaal te betalen met 12 cent

Op het Binnenhof in Den Haag. Van links naar rechts: Erik Visser, Erwin Nypels, Hans van Mierlo, Herman van Beekhuizen, Betty van Lookeren Campagne en Pieter Fetter.

Een blijvend Appèl

Vijftig jaar geleden begonnen de leden van het initiatiefcomité D'66 met het wekelijks vergaderen over de grondslagen van een nieuwe partij. Vijf maanden later presenteerden zij hun *Appèl*. Welke stand- en uitgangspunten stonden er nu eigenlijk in dat legendarische politiek pamflet? En in hoeverre herkennen wij ons anno 2016 nog in die dringende oproep?, vraagt Frank van Mil, scheidend directeur van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, zich af.

Iedere D66'er kent die poëtische zin, waarmee het allemaal begon: *aan iedere Nederlander / die ongerust is / over de ernstige devaluatie / van onze democratie*. Maar wat stond er verder in dat acht pagina's tellende politieke pamflet? Na het voorwoord en de lijst met de 36 onder-tekenaars volgt een *Schets van een ontoereikende democratische situatie*, waarbij de oorzaak van die ontoereikendheid wordt gelegd bij de belangenverstrengeling van regering (A) en parlement (B), gevolgd door een *Plan voor een nieuwe vitale*

democratie, waarbij voorstellen worden geformuleerd om die "gebondenheid" tussen A en B te "kunnen ontwarren".

Proto-verkiezingsprogramma

Grote, gewichtige woorden uit een grijs verleden? Zeker niet. Wat weinigen weten, is dat het *Appèl* al meteen vrij duidelijke standpunten en "uitgangspunten voor het politiek program van eventueel te stichten D'66" (toen nog mét apostrof) bevatte, een soort proto-verkiezingsprogramma dus. Zij behandelden de meest uiteenlopende zaken, van Europese integratie tot een nationale omroep "vergelijkbaar met de BBC in Engeland", en van sociale wetgeving tot bevolkingspolitiek "die gericht moet zijn op een afremming van de bevolkingsgroei". Een kleine greep uit de standpunten die in het *Appèl* worden vermeld:

- Gelijke kansen door onderwijs;
- Gelijke beloning voor mannen en vrouwen;
- De overheid als facilitator van randvoorwaarden voor economische bedrijvigheid;
- Europese integratie niet zonder democratische waarborgen;
- Nederland als voorloper van internationale samenwerking;
- Democratisering als breder fenomeen dan alleen institutionele vernieuwing: ook in pensioenen, bedrijven en het onderwijs.

Er bestaat een grote continuïteit tussen de politieke uitingen van D66 tussen het moment van oprichting en nu

Deze standpunten komen bijzonder bekend voor en maken direct inzichtelijk dat er grote continuïteit bestaat tussen de politieke uitingen van D66 tussen het moment van oprichting en nu.

Afkeer van dogmatisch denken

Niet alleen wat betreft de standpunten is het *Appèl* een feest der herkenning; dat geldt ook voor de achterliggende uitgangspunten. De jaren zestig van de vorige eeuw werden gekenmerkt door afkalvende verzuiling, sociale onrust en grote politieke polarisatie. Ideologieën als het socialisme en het communisme oefenden grote aantrekkingskracht uit op velen. En de jaren van het fascisme en het nazisme lagen nog vers in het geheugen. Bij veel (aspirant-)D66'ers stond het hele begrip 'ideologie' daardoor in een kwade reuk. In de context van die tijd leidde ideologie volgens hen te vaak en te makkelijk tot rigide, dogmatisch denken. De oprichters van D66 hadden daar een grondige afkeer van, zoals ook blijkt uit de introductie op de uitgangspunten:

De ideologieën van de huidige Nederlandse politieke partijen geven geen antwoord meer op de vragen die ons bezig houden. Velen zouden liever hun stem uitbrengen op grond van een visie op heden en toekomst dan op grond van politiek gezien verouderde beginselen.

Deze pragmatische, ondogmatische insteek sprak velen aan, zo bleek uit de overweldigende reacties op het *Appèl* en de al evenzo succesvolle verkiezingswinst bij de Tweede Kamerverkiezingen van 15 februari 1967, waarbij de kersverse partij uit het niets 7 zetels behaalde.

Sociaal-liberaal gedachtegoed

Tegelijkertijd is er sprake van een groot engagement en maatschappelijke betrokkenheid. De roep om visie op heden en toekomst was veel meer dan een pleidooi voor technologische politiek. Dit blijkt ook uit de korte analyse van de mid-twintigste-eeuwse westerse maatschappij in het *Appèl*:

De natuurwetenschappelijke en technische vorderingen en de groei van de wereldbevolking hebben onze maatschappij in een proces van versnelde ontwikkeling gebracht. Een grotere invloed van de overheid wordt hiervoor opgeroepen. Weliswaar kan dat de stoffelijke welvaart van het individu ten goede komen, maar het houdt ook het gevaar in dat zijn geestelijke en maatschappelijke vrijheid in het gedrang komt.

Zowel deze uitgangspunten als de eerder vermelde standpunten ademen een gedachtegoed dat tegenwoordig 'sociaal-liberaal' wordt genoemd: een streven naar individuele vrijheid en ontplooiing, naar invloed op het eigen leven en op wie je bestuurt. Met tegelijkertijd oog voor de omgeving, voor het vrije individu dat verbonden is met anderen. En handelend vanuit het besef dat een overheid vrijheid voor allen tegelijk mogelijk kan maken én kan bedreigen.

Niet alleen wat betreft de standpunten is het Appèl een feest der herkenning; dat geldt ook voor de achterliggende uitgangspunten

Vanaf 2007 heeft de Van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66, praktisch en concreet invulling gegeven aan dit sociaal-liberale gedachtegoed, altijd vanuit de houding die de oprichters van de partij voor ogen hadden: niet-docrinair en ondogmatisch. Bijvoorbeeld met de 5 *Richtingwijzers* of met *Ordering op orde*, een kijk op de verhouding tussen mens, markt en staat, bieden we een houvast van uitgangspunten. Een inspiratie waarmee D66'ers zélf hun standpunt kunnen bepalen. Met enig gevoel voor anachronisme zou je kunnen stellen dat de opstellers van het *Appèl* sociaal-liberalen waren zonder het zelf te weten.

50 jaar later

Rest de prangende vraag: hoe staat het met die vernieuwing van de democratie, vijftig jaar na het *Appèl*? Sowieso meldden de oprichters daarover – terecht:

Origineel Appèl 1966!

Bent u benieuwd naar wat er nu precies in het *Appèl* stond geschreven? Of bent u uw origineel kwijt? D66 heeft – speciaal voor dit jubileumjaar – een origineel exemplaar hoogwaardig laten inscannen en op ware grootte laten herdrukken. U kunt zo'n prachtige herdruk voor slechts € 2,50 bemachtigen op het a.s. Congres 103 (16 april in Arnhem) of op Congres 104 (29/30 oktober in Amsterdam). U kunt de tekst ook in PDF bekijken via d66.nl/50jaar/historische-downloads

Nieuw Appèl 2016?

Tijdens Congres 102 werd een politieke motie aangenomen (ingediend door de thema-afdeling Senioren & samenwerking met als onderwerp: Democratische vernieuwing): “om vóór het Congres ter viering van ons 50-jarig bestaan (29 & 30 oktober 2016, red.) een nieuw *Appèl* te formuleren, met nieuwe oplossingen die de kiezer meer directe invloed geeft op de politieke besluitvorming en hierbij geïnteresseerde leden te betrekken.” Momenteel wordt er hard gewerkt aan dit nieuwe *Appèl*; over de concepttekst zal worden gediscussieerd met geïnteresseerde leden tijdens een inhoudelijke sessie op Congres 103. **U kunt de motie teruglezen op: d66.nl/congres-102**

Wij matigen ons geen alléénzigmakende oplossing aan. Wij werken hieronder slechts één mogelijkheid uit. Staatsrechtelijke varianten hierop zijn stellig denkbaar.

De democratische spelregels – vastgesteld in de tijd van de ganzenveer – waren ontoereikend in de tijd van de typemachine, en zijn dat nog steeds in de tijd van de tekstverwerker.

Enkele basale observaties over de verhouding tussen burger en bestuur – over de “ontoereikende democratische situatie” – staan vandaag de dag nog steeds overeind: de kiezer kiest z'n regering niet zelf en parlement en regering houden elkaar nog steeds gevangen in wederzijdse afhankelijkheid. De democratische spelregels – vastgesteld in de tijd van de ganzenveer – waren ontoereikend in de tijd van de typemachine, en zijn dat nog steeds in de tijd van de tekstverwerker.

Maar als je goed kijkt naar de voorstellen die in het *Appèl* werden gedaan, valt ook op dat genoeg zaken inmiddels wél gerealiseerd zijn of worden. Het Europees Parlement wordt inmiddels rechtstreeks gekozen – een “gebiedende eis” in het *Appèl*. Ook de oproep tot afschaffing van de opkomstplicht bij verkiezingen, de instelling van een Ombudsman en “de mogelijkheden tot invoering van een met waarborgen omgeven vorm van referendum” zijn in vruchtbare aarde gevallen. De wens tot een direct gekozen of door de gemeenteraad gekozen burgemeester is ten dele ingewilligd: de raad kan sinds 2003 de burgemeester kiezen. En het voorstel voor deconstitutionalisering van de burgemeestersbenoeming van voormalig Tweede Kamerlid Gerard Schouw heeft een eerste lezing in het parlement doorstaan. Ook de oproep tot dualisme op lokaal bestuursniveau – de ontvlechting van bestuur en controle, van raad en college, een soort van scheiding der machten – is inmiddels ingevoerd tijdens Paars II, onder invloed van D66.

Vergaande democratisering

Maar het meest opvallende is wel dat de oprichters heel helder inzagen dat democratische vernieuwing meer is dan alleen het veranderen van de spelregels van bestuur. Ze pleitten voor een vergaande democratisering van de samenleving, binnen bedrijven en op scholen. Dat klinkt in vroeg-eeuwentwintigste-eeuwse oren wellicht achterhaald, maar met deze geluiden

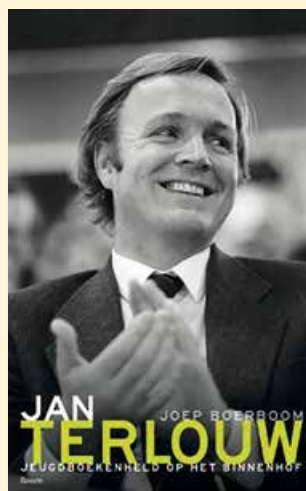
over invloed en medezeggenschap stond D66 aan het begin van een maatschappelijke beweging die nu door allen als vanzelfsprekend wordt gezien: dat iedere burger, ongeacht culturele of sociaal-economische afkomst, in staat is om het eigen leven vorm te geven, en deel te nemen aan de samenleving en aan het bestuur van het land.

De oprichters wilden in 1966, “in dat stadium”, geen politici zijn. Hun *Appèl* was bedoeld als “globale presentatie van hun ongerustheid”, niet als “scherp geslepen politiek manifest”. Vijftig jaar later kan geconcludeerd dat zij met hun globale presentatie blijkbaar meer aanboorden dan dat: een breed gedragen noodzaak voor, en behoefte aan een vrijzinnige, ondogmatische en sociaal-liberale politieke partij die in iedere tijd vernieuwing en vooruitgang zoekt. Een blijvend *Appèl*. ■

Boekhandel

Jan Terlouw
Jeugdboekenheld
op het binnenhof

Auteur Joep Boerboom
Uitgever Boom
Paperback
326 pag.

ISBN
9789089536136
Februari 2016

Een biografie die leest als een waargebeurde roman. Jan Terlouws levensverhaal kent dan ook minstens zoveel spannende plotwendingen als zijn eigen boeken: voorbestemd tot een leven als kernfysicus ontwikkelde Terlouw zich in korte tijd tot succesvol jeugdboekenschrijver en het gezicht van D66 in de periode van Het Redelijk Alternatief.

In deze biografie vertellen, naast familieleden en collega-politici ook zijn boeken het verhaal van Terlouws veelzijdige leven. Hij blijkt treffende overeenkomsten te vertonen met de onbevangen en verantwoordelijke helden uit zijn boeken. Tot op de dag van vandaag is Terlouw nog zeer actief als spreker en auteur op het gebied van duurzaamheid, en als schrijver van spannende boeken (samen met zijn dochter Sanne).

Joep Boerboom schreef eerder een portret van Neelie Kroes in *De Nederlandse eurocommissarissen* (2010).

W.O.L.F.

Auteur Boris O. Dittrich
Uitgever Cargo
Paperback
400 pag.

ISBN
9789023495536
Januari 2016

Wanneer in een Berlijns park een hoofd in een plastic tas wordt gevonden, staat het politieapparaat op scherp. Wie is het slachtoffer? Zijn er terroristen in het spel? Politiecommissaris Fatima Oztürk leidt het onderzoek naar een organisatie die zich W.O.L.F. noemt en een anti-joodse en anti-islamitische campagne voert. Maar waarom houdt haar vriend en collega Gerhard zich afzijdig van het onderzoek? Als zich plotseling een anonieme getuige aandient, doet Fatima een schokkende ontdekking waardoor ze voor een moeilijke persoonlijke keuze komt te staan.

Boris O. Dittrich (1955) was jarenlang Tweede Kamerlid (1994-2006) en fractievoorzitter (2003-2006) van D66. Sinds 2007 werkt Dittrich voor Human Rights Watch, in New York en Berlijn. Eerder publiceerde Dittrich de thrillers *Moord en brand* en *De waarheid liegen*, die enthousiast werden ontvangen.

Een doodgewoon kabinet

Acht jaar Paars
1994-2002

Auteur Klaartje Peters
Uitgever Boom
Paperback
320 pag.

ISBN
9789461056818
September 2015

Bijna een eeuw lang waren Nederlandse coalitieregeringen afhankelijk van de medewerking van christelijke partijen. In 1994 bleek dat het anders kon. Dat jaar vormden PvdA, VVD en D66 het eerste paarse kabinet. Een bijzonder moment, al sprak minister-president Kok over "een doodgewoon kabinet". Maar voor Hans van Mierlo, die al sinds de oprichting van D66 pleitte voor het openbreken van het politieke bestel in Nederland, was het aantreden van Paars de vervulling van een lang gekoesterde wens. Uitgangspunt zijn de verhalen van de betrokken politici: Wim Kok (PvdA), Frits Bolkestein (VVD), Els Borst (D66) en vele anderen. Het boek is een prachtig portret van twee kabinetten die een bijzondere periode vormden in de politieke geschiedenis van Nederland.

Klaartje Peters (1969) schrijft over politiek en bestuur. Van haar hand verscheen eerder *Verdeelde macht* (1999), en *Het opgeblazen bestuur* (2007) over het Nederlandse provinciebestuur, dat flink veel stof deed opwaaien.

...en wat vindt u het grootste politieke succes van 50 jaar D66?

10 mijlpalen

De eerste mijlpaal van D66 is zonder meer: binnen een half jaar (!) een *Appel* presenteren, een nieuwe politieke partij oprichten, een driedaagse ledenvergadering houden, een verkiezingsprogramma schrijven en bij de (vervroegde) Tweede Kamerverkiezingen van 15 februari 1967 maar liefst zeven zetels (en de internationale pers) halen.

50 jaar later vraagt de redactie van de *Democraat* zich af: wat vinden wij nu eigenlijk het belangrijkste politieke succes van D66? Zonder welk D66-initiatief zou Nederland – of zelfs de wereld – er vandaag de dag beslist minder goed voor staan?

Oproep mini-essay

Op de volgende spread leest u de 10 uitverkoren mijlpalen – in willekeurige volgorde – van de redactie van de *Democraat*. Welk D66-succes is uw absolute favoriet en waarom? Of wilt u graag een andere D66-mijlpaal nomineren? Stuur uw motivatie van **maximaal 250 woorden** o.v.v. uw naam, woonplaats en contactgegevens voor **2 mei 2016** naar **democraat@d66.nl**.

De beste bijdrages worden gepubliceerd in de volgende editie van de *Democraat*.

Oosterscheldekering 1974

De afsluiting van de Oosterschelde – als gevolg van de watersnoodramp in 1953 – is in volle gang als D66-Tweede Kamerlid **Jan Terlouw** zich achter de actievoerders schaaft die de zee-arm open willen houden. In 1974 sluit het Kabinet-Den Uyl zich daarbij aan. Een innovatieve oplossing – de stormvloedkering – zorgt ervoor dat bij zware storm de Oosterschelde wordt afgesloten. Daardoor is het ecosysteem gered, net als de broodwinning van de Zeeuwse mosselvisser, zoals hoofdpersoon Valeer in Terlouws *Oosterschelde; Windkracht 10* (1976). “Een keerpunt in het milieudenken”, noemde Terlouw dit D66-succes later. Met bovendien een spraakmakend waterwerk-icoon als resultaat.

Homohuwelijk 1994–2001

In 2001 is Nederland **het eerste land ter wereld** waar twee mannen of twee vrouwen met elkaar mogen trouwen. D66-Tweede Kamerlid **Boris Dittrich** begint zijn campagne al in 1994; zelfs COC Nederland moet nog wennen aan het idee. In 1998 neemt de Tweede Kamer de motie aan – ingediend door Dittrich en zijn ‘paarse’ coalitiegenoten Anne Lize van der Stoel (VVD) en Mieke van der Burg (PvdA) – om het huwelijk open te stellen voor mensen van hetzelfde geslacht. In 2014 bezorgen D66-Tweede Kamerleden **Pia Dijkstra** en **Gerard Schouw** deze **doorbraak richting gelijke behandeling** extra kleur, met het aangenomen initiatiefvoorstel dat een einde maakt aan de ‘weigerambtenaar’ – een van de vijf pijlers van het **Roze Stembusakkoord (2012-2015)**.

Beperking van de hypotheekrenteaftrek 2006–2012

De hypotheekrenteaftrek: lange tijd een heilig Haags huisje, tot D66 het op de agenda zette. De **Jonge Democraten** speelden een belangrijke rol door in 2006 het verkiezingsprogramma te amenderen. Daarna is ook D66 vóór de beperking van de hypotheekrenteaftrek. In het Lenteakkoord van voorjaar 2012 zetten fractievoorzitter **Alexander Pechtold** en D66-Tweede Kamerlid **Wouter Koolmees** de eerste stap. De betekenis van deze verandering reikt verder dan alleen het vlottrekken van de woningmarkt. Na de crisis was dit **de eerste in een reeks belangrijke hervormingen** waarvan D66 als ‘constructieve oppositie-partij’ aan de basis stond.

Verhoging van de AOW-leeftijd 2006–2012

Als eerste politieke partij spreekt D66 zich in 2006 uit voor de verhoging van de AOW-leeftijd, ter compensatie van de toegenomen levensverwachting. De **Jonge Democraten** namen hierbij (opnieuw) het voortouw. In het Lenteakkoord van voorjaar 2012 zorgen fractievoorzitter **Alexander Pechtold** en D66 Tweede Kamerlid **Wouter Koolmees** voor een geleidelijke verhoging naar 67 jaar in 2023. Typisch D66: als andere partijen electoraal hun vingers niet durven te branden, durft D66 wél voorop te lopen. Belangrijker: de verandering is een **eerste stap in het toekomstbestendig maken van de Nederlandse sociale zekerheid**.

Schooladvies bepalend 2013

In het Herfstakkoord (begroting van 2014) sleepte D66 maar liefst 650 miljoen euro extra voor onderwijs binnen. Maar misschien wel een belangrijker D66-succes op het gebied van beter onderwijs: bij de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs is sinds 2014 het schooladvies bepalend, niet de eindtoets. Bovendien mogen middelbare scholen niet langer selecteren op basis van de eindtoets of een eigen toelatingstoets. D66-Kamerlid **Paul van Meenen** is een van de sturende krachten achter deze gevoelige nederlaag voor het uniformerende rendementsdenken in het onderwijs: op dit – voor ieder kind – belangrijke moment **staat de leraar weer centraal**.

Bestrijding pensioenbreuk 1980–1991

Wie pensioenstelsel zegt, zegt **Erwin Nypels**. Oud-minister Nypels, medeoprichter van D66, was met twee korte onderbrekingen tussen 1967 en 1989 Tweede Kamerlid voor D66. Tot 1990 werden werknemers die veranderen van baan, of hun baan verloren, geconfronteerd met een breuk in de pensioenopbouw. Nypels maakte hier een einde aan. Zijn initiatiefwet uit 1980 werd in 1991 door **Louise Groenman** door beide Kamers geloodst. Inmiddels hebben werknemers het recht om het opgebouwde pensioen mee te nemen naar een nieuwe werkgever. **Een belangrijke stap in het moderniseren van het pensioenstelsel**, zodat het aansluit op de veranderende arbeidsmarkt.

Euthanasiewet 1984–2002

Al in 1984 diende Tweede Kamerlid voor D66 **Elida Wessel-Tuinstra** een initiatiefwetsvoorstel in om euthanasie wettelijk te regelen, zonder succes. In 1998 dient D66-Tweede Kamerlid **Roger van Boxtel** opnieuw een initiatiefwetsvoorstel in om euthanasie te legaliseren, waarna D66-minister van Volksgezondheid **Els Borst** het wetsvoorstel door de Tweede en Eerste Kamer loodst. Op 1 april 2002 treedt de wet in werking: euthanasie is niet langer strafbaar indien aan een aantal zorgvuldigheidseisen is voldaan. Nederland is hiermee het eerste land ter wereld waar euthanasie wettelijk geregeld is. **Vrijzinnig en eigenzinnig: een mijlpaal in de strijd voor meer zelfbeschikking**.

Winkeltijdenwet 1985–2013

Mede dankzij D66-Tweede Kamerleden **Boris van der Ham** en **Kees Verhoeven** bepalen gemeenten sinds 2013 zelf of en hoe vaak winkels op zondag open mogen. Deze twist heeft een lange geschiedenis, met verschillende D66'ers in de hoofdrol. In 1985 diende D66-Kamerlid **Louise Groenman** – zonder succes – het eerste initiatief tot verruiming van de Winkelsluitingwet in zodat alleenstaanden en tweeverdieners buiten werktijd boodschappen kunnen doen. D66-minister **Hans Wijers** bracht in 1996 de nieuwe Winkeltijdenwet tot stand, waardoor openstelling op zon- en feestdagen (beperkt) mogelijk werd. **Een overwinning voor de vrijheid van het individu**, waarvoor D66 zich vanaf het eerste uur hard maakt.

Spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden 2001–2004

D66 geeft het individu een stem. Met medezeggenschap in het onderwijs en op de werkvloer en met inspraak in de pensioenfondsen. Minder bekend, maar niet minder ingrijpend: het spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden. D66-Tweede Kamerlid **Boris Dittrich** diende in 2001 dit initiatiefvoorstel in dat in 2014 werd aangenomen door de Eerste Kamer. De belangrijkste motieven: het draagt bij aan de verwerking voor slachtoffers en nabestaanden en de rechter kan de informatie betrekken in de oordeelsvorming. **Belangrijker: de kloof met de burger werd kleiner**.

Raadgevend referendum 2005–2014

Met het aantreden van het eerste paarse kabinet in 1994 ontstond er ruimte voor bestuurlijke vernieuwing. De eerste poging van de invoering van het (correctief) referendum strandde in de Nacht van Wiegel in 1999. D66-Tweede Kamerlid **Boris van der Ham** kreeg in 2005 voor elkaar dat een raadplegend referendum werd georganiseerd over de Europese Grondwet. In datzelfde jaar diende hij een initiatiefwet in. **Gerard Schouw** kreeg een meerderheid van de Tweede (2013) en Eerste Kamer (2014) achter dit wetsvoorstel. **Eindelijk de langgewenste doorbraak richting bestuurlijke vernieuwing**, waarmee het in 1966 allemaal begon.

First Lady

Anneke Goudsmit (82) trad in 1967 als eerste en enige vrouw toe tot de eerste zevenkoppige Tweede Kamerfractie van Democraten 66. Ze vertelt hoe geweldig het was om betrokken te zijn bij die eerste roerige jaren van D'66 (ja, toen nog mét apostrof!): “Iedereen was waanzinnig enthousiast.”

Anneke Mary Goudsmit
Amsterdam,
12 juli 1933

1957-1987
Advocaat en
procureur

1966
Lid D66

1967-1974
Tweede
Kamerlid D66

1972
D66-schaduw-
minister van
Justitie in het
eerste Schaduwka-
binet-Den Uyl

“Nadat ik het *Appèl* had gelezen, heb ik meteen gereageerd en ben ik naar een van de eerste vergaderingen gegaan. Ik kan me herinneren dat de opkomst behoorlijk groot was. Het aardige was dat daar ook de nodige mensen waren die ik al kende van studie of werk. Ik weet ook nog dat daar een ontzettend goede sfeer hing. Ik had echt het gevoel dat ik daar thuis was. Je kon je daar als lid opgeven en dat heb ik – en met mij vele anderen – gedaan.

“We zeiden wel eens tegen elkaar, als er een motie aangenomen zou worden, dat we de wereld – of in elk geval Nederland – een béétje veranderd zouden hebben”

Vakwerkgroepen

Op 14 oktober 1966 viel het Kabinet-Cals (*KVP-PvdA-ARP, red.*) en werden er vervroegde verkiezingen uitgeschreven. Toen kwam alles in een stroomversnelling: als we mee wilden doen, moest er een partij opgericht worden en een programma geschreven. Daarvoor vorm-

den we vakwerkgroepen. Ik was werkzaam als advocaat, dus ik zat bij de werkgroep ‘Justitie en Organisatie’. Die werkgroepen waren spannend, want er zaten mensen bij van wie je absoluut niet wist wie het waren en of je het politiek met ze eens was. Maar het werkte: bij de eerste ledenvergadering in Krasnapolsky werd op basis van al deze hoofdstukjes een politiek program gemaakt. Iedereen was waanzinnig enthousiast en je had echt het gevoel dat je iets deed. Ik denk daar altijd met heel veel genoegen aan terug. Verder werd op die vergadering een verkiezingslijst samengesteld, en daar kwam ik op terecht, op plaats vier.

In de Tweede Kamer

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 15 februari 1967 werden we – geheel onverwacht – met zeven mensen in de Kamer gekozen. Anno 2016 lijkt dat niet veel, maar toen – eind jaren zestig – was dat echt heel bijzonder. Bij ons aantreden werden we door Kamervoorzitter Frans-Joseph van Thiel gevraagd om kennis te maken. Blijkbaar wilde hij weten wat voor vlees hij in de kuip had. Gelukkig vielen we hem heel erg mee. Wat meehielp, was dat hij – net als onze fractievoorzitter Hans van Mierlo – katholiek was, en dat hij Hans Gruijters – die pas later in de Kamer kwam maar wel al actief was voor D66 – al uit Helmond kende.

1973
Weigert aanbod om
staatssecretaris van
Justitie te worden
in het Kabinet-Den
Uyl (1973-1977) van
wege het abortus-
standpunt van mi-
nister van Justitie
Dries van Agt (KVP,
later CDA)

1975-1986
Bestuursvoorzitter
Bloemhovekli-
niek te Heemstede

1975-1992
Advocaat

1992-1996
Raadsheer
(rechter)
Gerechtshof
Amsterdam

Toen begon het Kamerwerk. Onze fractie was een zeer goed team. Het was voor ons allemaal nieuw en spannend, maar we waren behoorlijk eensgezind en enthousiast. Het was echt een heel leuke tijd, die eerste periode. We zeiden wel eens tegen elkaar, als er een motie aangenomen zou worden, dat we de wereld – of in elk geval Nederland – een béétje veranderd zouden hebben.

Regeringsdeelname

In 1973 trad het Kabinet-Den Uyl (*PvdA-PPR-D66-KVP-ARP, red.*) aan, met één D66-minister (*Hans Gruijters, Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, red.*). Hoewel ik het Kamerwerk nog steeds met plezier deed, maakte dat wel een verschil. Er waren mensen die vonden dat je je politieke gedrag moest aanpassen als je partij in het kabinet zat, maar er waren er ook die vonden dat D66 juist was opgericht om altijd te doen wat je zelf goed vond. En dat botste soms wel eens.

In 1974 ging ik uit de Kamer. De aanleiding was dat ik had gehoord dat Van Agt, de toenmalige minister van Justitie, van plan was om de Bloemhovekliniek (*abortuskliniek in Heemstede, red.*) te sluiten. Ik wilde daarom een motie indienen waarin stond dat er geen beleidswijzigingen – lees: sluiting – zouden mogen plaatsvinden zónder dat daarover met de Kamer overlegd was. Zover is het niet gekomen, want mijn eigen fractie was er tegen.

De motie had tot de val van het kabinet kunnen leiden en dat konden wij als regeringspartij niet maken, vonden ze. Ik vond dat volstrekt contrair aan de uitgangspunten van D66. Ik vond ook dat ik mezelf niet meer in de spiegel kon aankijken als ik hiermee zou instemmen.

Opheffingscongres

We hadden altijd gezegd dat D66 niet voor de eeuwigheid opgericht was, en dat ons doel om het bestel op te blazen binnen een begrensde tijdsperiode gerealiseerd moest zijn. Tijdens het najaarscongres van 1974 in Amsterdam werd de beslissing om onszelf op te heffen aan de leden voorgelegd. Een meerderheid stemde voor opheffing, maar omdat de statutair benodigde tweederde meerderheid niet gehaald werd, bleven we toch voortbestaan. Na het congres heb ik mijn lidmaatschap van D66 opgezegd.

Na mijn Tweede Kamerlidmaatschap ben ik weer verder gegaan met mijn juridische carrière. Ik moet zeggen dat ik het achteraf wel heel bevredigend vind dat ik het recht van alle kanten heb gezien: als advocaat, als rechter én als Tweede Kamerlid.” ■

(Nog steeds) een broertje dood aan de regenten

D66 Groningen is de op één na oudste lokale afdeling van D66 (na Amsterdam, u raadde het al). De partij bezorgde de *stadgers* meer inspraak – onder andere door een succesvol referendum, zeer tegen de zin van de gevestigde partijen. Sinds de laatste verkiezingen is zij met twee wethouders en negen raadsleden de grootste fractie in de provinciehoofdstad. Een rondetafelgesprek met drie generaties over 50 jaar D66 in Groningen.

Henk Pijlman, fractievoorzitter van D66 Groningen, op de Vismarkt in Groningen in 1986.

Foto Elmer Spaargaren / RHC Groninger Archieven

Ook 50!

Fred de Vries (76) kijkt in gedachten verzonken naar buiten, waar de stad Groningen zich hult in een druilerige motregen. Waar de oprichtingsbijeenkomst van de lokale afdeling plaatsvond – dit jaar vijftig jaar geleden – weet hij niet meer. Het was ergens in een café in de binnenstad. De Vries herinnert zich nog wel hoe hij even daarvoor met een paar anderen werd uitgenodigd in het huis van mr. Overdiep, toenmalig president van de Groninger rechtbank. Een van de initiatiefnemers van het *Appel* kwam de interesse peilen voor het oprichten van een lokale afdeling – een steunpunt, werd dat toen genoemd. De Groningers reageerden enthousiast; op 7 no-

vember 1966, nog geen maand na de oprichting van de landelijke partij D'66 (toen nog mét apostrof), was de afdeling Groningen een feit. De tweede lokale afdeling van D66 – na Amsterdam.

Potloodcampagne

We zitten met z'n vieren in de ruime en lichte werkkamer van Henk Pijlman (60), voorzitter van het College van Bestuur van de Hanzehogeschool Groningen. In de jaren tachtig en negentig was Pijlman raadslid, fractievoorzitter en wethouder voor D66 in de gemeente Groningen. Sinds vorig jaar zit hij in de Eerste Kamer voor D66. Ook aan tafel zit Martine Drijfholt (42), scheidend voorzitter van de afdeling Groningen. Fred de Vries, penningmeester in het eerste voorlopige bestuur van de afdeling, herinnert zich het enthousiasme waarmee campagne werd gevoerd nog goed. “Folders rondbrengen en affiches oplakken: het was een feest.” Henk Pijlman herkent dit ook uit zijn tijd. “Ik was net lid toen de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen begon. We hadden grote potloden gemaakt die je op je schouders kon dragen. Het was snikheet, maar het trok aandacht en het was leuk. Totdat een paar klieren bedachten om ons om te duwen. Rollend gingen we de Herestraat door.” Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970

“We hielden huiskamerbijeenkomsten met een man of tien. Na afloop betaalde je een gulden voor de koffie en thee en een koek”

kwam de partij voor het eerst in de Groningse gemeenteraad, en wel met twee zetels. Na een korte crisis (zie kader op pag. 19) is D66 sinds 1978 zonder onderbreking vertegenwoordigd geweest in de Groningse gemeenteraad.

Huiskamerbijeenkomsten

Wat gebeurde er in die begintijd binnen zo'n lokale afdeling? Het gaat al snel over 'huiskamerbijeenkomsten', een van de eerste initiatieven van de lokale afdeling. Actieve leden van de nieuwe partij gingen bij iemand thuis in gesprek met andere leden of sympathisanten. In het eerste officiële afdelingsbestuur, ingesteld in oktober 1967, werd een 'hoofd sectie huiskamerbijeenkomsten' aangewezen: Laurens Jan Brinkhorst, toen nog een jonge hoogleraar Europees Recht aan de Rijksuniversiteit Groningen (en later staatssecretaris, Tweede Kamerlid, Europarlementariër en minister voor D66). De eerste huiskamerbijeenkomst vond plaats bij Brinkhorst thuis, in een groot jarendertighuis aan de zuidkant van de stad. Eind jaren zeventig vonden nog steeds zulke bijeenkomsten plaats, herinnert Pijlman zich. “Het waren politieke discussies met een man of tien; leden en belangstellenden. Na afloop betaalde je een gulden voor de koffie en thee en een koek.” Martine Drijfholt moet erom lachen. “We heb-

ben toevallig nu een raadslid die de D66-leden in haar wijk uitnodigt bij haar thuis om over de buurt te praten. Zij organiseert dus eigenlijk gewoon een huiskamerbijeenkomst!” Het wordt een terugkerend thema in het gesprek: ook in Groningen herhaalt de geschiedenis zich.

De arrogantie van de macht

Fred de Vries herinnert zich de eerste lichte D66'ers als twijfelaars, een beetje naïef soms. Pijlman noemt het eerder onbevagen. “We zoeken altijd verbinding met groepen in de samenleving die niet automatisch vertegenwoordigd zijn.” Het is een aard of houding die tot op de dag vandaag kenmerkend is voor D66'ers, vinden de drie gesprekspartners aan tafel. “Vrijzinnig, toegankelijk, pragmatisch en veranderingsgezind”, noemt De Vries het ook. “Inventief, creatief en vernieuwend”, voegt Drijfholt toe. Die onbevagenheid kwam tot uiting in het uitdagen van de gevestigde partijen die vooral machtspolitiek bedreven, in Groningen betrof dat met name de Partij van de Arbeid (PvdA). Zo probeerde Fred de Vries verandering te brengen in de traditie dat de grootste fractie altijd als eerste mag spreken – en daarbij meer spreektijd krijgt

“De wethouder zei dat hij de vraag niet hoefde te beantwoorden, omdat D66 na de verkiezingen toch niet meer in de raad zou zitten”

dan kleinere fracties. “Wat een onzin. D66 heeft toch net zoveel te vertellen als de PvdA?” Henk Pijlman vertelt over zijn allereerste vraag in de gemeenteraad, in 1985: “De wethouder antwoordde dat de vraag van de heer Pijlman weliswaar interessant was, maar dat hij deze niet hoefde te beantwoorden, omdat D66 na de verkiezingen volgend jaar toch niet meer in de raad zou zitten. Ik was kwaad! Dat was de arrogantie van de macht.” D66 had én heeft “een broertje dood aan de regenten”, niet toevallig ook de titel van een boek over dertig jaar D66 in Groningen (zie afbeelding). Een voorbeeld uit het heden. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 werden de

Foto Bert Verheeff / Anefo / Nationaal Archief

Laurens Jan Brinkhorst – hier in gesprek met de D66-fractie tijdens de kabinetsformatie in 1977 – was in 1967 ‘hoofd sectie huiskamerbijeenkomsten’ van de afdeling Groningen.

fractiekamers opnieuw verdeeld, vertelt Martine Drijfholt. “De PvdA, die tweede was geworden, wilde de grootste fractiekamer niet uit. Prima, wij hebben een andere kamer genomen.”

Succesvol referendum

Rode draad door de geschiedenis van D66 is – óók in Groningen – het streven naar bestuurlijke vernieuwing, met meer zeggenschap voor de burger. Soms met succes en soms niet. En soms volgde het succes later. In de jaren tachtig opperde D66’ers in Groningen bijvoorbeeld om wijkbudgetten in te stellen en bewoners te laten meepraten over verbeteringen in hun wijk. In die tijd een revolutionair idee, waarvoor D66 toen geen meerderheid vond. In de jaren negentig begon de gemeente met het ‘wijksgewijs’ werken, dat inmiddels “gemeengoed geworden is in de stad”, zegt Drijfholt.

Een ander voorbeeld is het referendum in 1994 over het Noorderplantsoen, een groot park midden in de stad. De vraag was of het plantsoen moest worden afgesloten voor autoverkeer. D66 was voor, samen met onder meer milieubewegingen en andere groenliefhebbers; de autolobby en veel ondernemers in de buurt waren tegen. D66 wilde een referendum organiseren, maar kreeg dit niet in het collegeprogramma. Henk Pijlman, toen wethouder met onder meer bestuurlijke vernieuwing in zijn portefeuille, baalde hier flink van. “We dachten: *laat het dan uit de samenleving zelf komen*. Dus we hebben georganiseerd dat mensen brieven gingen schrijven naar de ge-

meente. Vervolgens kon ik in de krant zeggen: *ik wil nu een referendum want de mensen vragen erom*.” Ook de PvdA kon daar toen niet meer omheen.” Het referendum kwam er en betekende een dubbele overwinning voor D66: door de massale opkomst was het referendum als experiment zeer geslaagd, én de meerderheid van de Groningers stemde voor een autovrij Noorderplantsoen. Het regionale *Nieuwsblad van het Noorden* noemde het referendum ‘de apotheose van het proces van bestuurlijke vernieuwing dat D66 in het college heeft geïnitieerd’.

Andere sfeer op het stadhuis

Ook vandaag de dag zijn bestuurlijke vernieuwing en burgerparticipatie speerpunten van D66 in Groningen. De lokale afdeling zoekt hiervoor altijd de verbinding met andere partijen of met andere mensen in de stad zonder politieke rol. Zo was de lokale afdeling actief betrokken bij de organisatie van de recente ‘burgertop’ G1000. Volgens Martine Drijfholt is deze samenwerking de sleutel tot succes voor democratische vernieuwing, in ieder geval in Groningen. “Meedenken en meepraten door inwoners in de stad is hier gemeengoed geworden. De inzet van D66 in de afgelopen decennia heeft daar sterk aan bijgedragen.”

Ook Pijlman, inmiddels niet meer actief in de lokale politiek, merkt het verschil. “Er komt een heel andere sfeer uit het stadhuis dan vier jaar geleden, toen het vorige college er nog zat met een dominante PvdA. Dat heeft met de houding van D66’ers te maken. Je hebt toch niet de wijsheid in pacht alleen omdat je in de gemeenteraad zit of wethouder bent? Ideeën ophalen uit de samen-

“We zitten op een gezonde afstand van Den Haag; hierdoor moeten we echt onze eigen koers bepalen en zijn we minder bezig met wat er landelijk gebeurt”

“Meedenken en meepraten is hier gemeengoed geworden. De inzet van D66 in de afgelopen decennia heeft daar sterk aan bijgedragen”

leving, die vertalen naar de politiek en daarmee als samenleving proberen verder te komen. Dat is echt anders dan in je eigen cocon je standpunten bepalen en daar machtspolitiek mee bedrijven.”

Invloed verzilveren

Inmiddels is D66 vast onderdeel van de gevestigde lokale politiek in Groningen. In 2014 haalde de partij de beste verkiezingsuitslag ooit; met 9 van de 39 zetels werd de partij voor het eerst de grootste. Ook zien de drie D66’ers aan tafel dat de partij in de afgelopen jaren steeds professioneler is geworden, en ook strategischer opereert. Hoe behoud je als partij dan toch je onbevangenheid? “Ik denk dat je nooit moet vergeten waarom je zo succesvol bent geworden”, zegt Drijfholt. “Zo hebben wij themawerkgroepen die ook open zijn voor niet-leden. Wij willen geen sollicitatieprocedure voor zo’n platform. Daarmee haal je de onbevangenheid weg die ons juist zo kenmerkt. Tegelijkertijd vragen we wel steeds meer van de themawerkgroepen. De voorzitter hebben we daarom wel extra ondersteund.”

Die onbevangen houding, het niet belust zijn op macht maar op verandering, verbetering, samenwerking en openheid; dat is het unieke karakter van D66. Fred de Vries ziet dat terug in de recente burgemeestersverkiezing: in oktober 2014 koos de gemeenteraad, met D66 als grootste fractie, voor PvdA’er Peter den Oudsten. “Ik vind dit D66 in optima forma”, zegt De Vries. “De PvdA was altijd de grootste partij en leverde altijd de burgemeester. Nu is D66 de grootste, maar de fractie steunde Den Oudsten omdat ze hem gewoon de beste kandidaat vonden. Het laat zien dat D66 geen machtsbeluste partij is, maar kwaliteit voorop stelt.”

Het voorbeeld van De Vries leidt tot een discussie aan tafel. “Je moet tegelijkertijd ook niet naïef zijn”, vindt Henk Pijlman. “Als partij moet je

wel de invloed verzilveren die mensen je geven. Natuurlijk moet je weten waar je vandaan komt en moeten we heel zorgvuldig met macht en invloed omgaan. Maar als mensen op jou gestemd hebben, moet je de idealen waar je voor staat wel waarmaken. Daarvoor zitten we in de politiek.”

Eigen koers

Door de jaren heen is Groningen altijd een van de sterkere lokale afdelingen van D66 geweest. Op de vraag of de afdeling ook een eigen karakter heeft, blijft het even stil. “We kijken niet teveel naar Den Haag of naar andere afdelingen”, brengt Drijfholt in. “We zitten op een gezonde afstand van Den Haag en de Randstad. Hierdoor moeten we echt onze eigen koers bepalen en zijn we misschien minder bezig met wat er landelijk gebeurt.”

De afdeling kent een bescheiden ledenaantal: zo’n 600, tegenover bijvoorbeeld ruim 3.500 in Amsterdam. “Met weinig mensen doen we heel veel. En we doen veel met niet-leden. Een van onze werkgroepen heeft onlangs de vraag gesteld of de vereniging nog wel de juiste vorm voor ons is. Dat is een boeiende vraag, want onze fanclub in Groningen is misschien wel groter dan ons ledenbestand. Maar fans kunnen zich niet kandidaat stellen. Dat soort vragen stellen, vind ik erg bij D66 passen.” De beide heren knikken instemmend. Deze kwesties speelden ook al in hun tijd. Maar dat is goed, vindt Henk Pijlman. “Iedere generatie moet dezelfde vragen opnieuw stellen. Je moet goed weten waar je als partij vandaan komt en dat koesteren. Tegelijkertijd moet je dat in iedere tijd weer een nieuwe invulling proberen te geven.” ■

Nieuwsblad van het Noorden, 7 november 1966

Ook 50!

65 afdelingen in 1967

Na de verkiezingen van 15 februari 1967 – waarbij nieuwkomer D’66 uit het niets 7 zetels behaalde – steeg het aantal lokale afdelingen snel. Zo waren er eind augustus 1967 al 65 lokale ‘steunpunten’. Voor elke afdeling werd een contactcommissie ingesteld, die o.a. tot taak had het stimuleren van de oprichting van nieuwe plaatselijke afdelingen. Halverwege de jaren zeventig – toen D66 in een diepe crisis verkeerde – daalde het aantal afdelingen. Ook de afdeling Groningen kende een korte crisis. Na in 1973 te zijn opgeheven, werd de afdeling in het najaar van 1977 heropgericht. Inmiddels telt D66 ruim 250 afdelingen d66.nl/partij/d66-in-het-land

Bestaat uw afdeling dit jaar ook 50 jaar? Laat het ons weten via 50jaar@d66.nl

Foto Loes Schleedoorn

Verjaardagswens? Verkiezingswinst!

Ook 50!

Jij wordt óók 50 dit jaar. Reden voor een feestje? “Niet op mijn verjaardag zelf, want dan zit ik voor mijn werk in het buitenland. Maar er komt zeker een feest waar goed kan worden gedanst. Waarschijnlijk aan het Zuiderstrand, mijn favoriete plek in Den Haag.”

Bij de verkiezingen van 2014 werd D66 de grootste in Den Haag. Wat is jouw persoonlijke mijlpaal in de Hofstad? “Ik ben er trots op dat ik van Den Haag een universiteitsstad heb kunnen maken, dat er geïnvesteerd is in de kwaliteit van het onderwijs en in goede docenten, zodat er een solide toekomst is voor allé kinderen in de stad.”

“Ik doe hierbij een oproep aan ál onze leden: zet je in voor de verkiezingscampagne! En als je daar geen tijd voor hebt, doneer dan”

Ingrid van Engelshoven (1966) werd tijdens haar studententijd lid van D66 en is sindsdien non-stop actief geweest voor de partij. Afdelingsvoorzitter, beleidsmedewerker, secretaris, partijvoorzitter, wethouder – ze heeft het allemaal gedaan. Net als D66 wordt ze dit jaar vijftig. Reden voor een feestje? Jazeker, maar: er komen ook verkiezingen aan. “We zullen er hard voor moeten werken.”

“Ook ben ik blij dat wij in Den Haag de PVV hebben verslagen en de grootste zijn geworden. Maar ja, na zo’n zinderende verkiezingsnacht moet je wel hard werken: een college vormen, elke dag betekenisvolle dingen doen voor de stad en politieke meerderheden vinden voor de dingen die je als partij belangrijk vindt. Gelukkig vind ik het wethouderschap de leukste baan die er is. Er is niets leuker dan elke dag iets te kunnen betekenen voor de inwoners en ondernemers van Den Haag.”

Je was zes jaar lang partijvoorzitter, in een periode dat D66 uit een diep dal moest klimmen. Waar ben je het meest trots op? “Op de groei van het ledenaantal die zich in 2009 heeft ingezet. Van 8.000 toen, naar 25.000 nu – een verdrievoudiging. Wist je dat wij in 2015 één van de weinige partijen waren die nog groeiden, qua leden? Leden zijn een belangrijk fundament onder de partij. Hun bijdrage – zowel in tijd als in financiële middelen – maakt de partij sterk. Waar die blijvende groei vandaan komt? Ik denk dat leden zien dat D66 een professionele organisatie is die aandacht voor mensen heeft, mensen serieus neemt en hun de gelegenheid biedt om te leren. D66 heeft gelukkig haar bescheidenheid afgeworpen en durft mensen nu veel meer te vragen om

lid te worden en de partij te steunen. Daar ben ik echt trots op.”

Het waren zware jaren, lijkt me – vooral in het begin. Wat vond je het moeilijkst? “Ik kijk met veel plezier terug op mijn jaren als partijvoorzitter van D66. Er zijn veel bijzondere momenten geweest, zoals de Europese verkiezingen van 2009 en de verkiezingen voor de gemeenteraad en de Tweede Kamer in 2010. Als je dan ’s avonds met z’n allen op de uitslagen staat te wachten – wat altijd heel spannend is, en dan ziet dat de partij heeft gewonnen... Die ontlasting, dat is wel heel bijzonder. Zetels winnen, daar gaat het om. “Maar er waren tijdens mijn voorzitterschap ook conflicten, die ik helaas niet allemaal heb kunnen oplossen. Alles stond toen in het teken om de partij te laten groeien, daar hoort ook bij dat je mensen aanspreekt op hun gedrag. Ik ben veel gepassioneerde mensen in de partij tegen gekomen, dan zijn conflicten altijd heel nare momenten. Die ervaringen hebben mij harder gemaakt. Ik heb een ‘dikkere huid’ gekregen, zeg maar, waardoor je meer je best moet doen om je menselijke kant te laten zien.”

Je zit ook in de commissie die voor D66 het verkiezingsprogramma schrijft voor de komende Tweede Kamerverkiezingen. Waar ga jij je hard voor maken? “Aangezien deze klus nog niet geklaard is, kan ik daar nu niet zo veel over zeggen. Wat ik wel kan zeggen: ik maak me zorgen om twee zaken. Allereerst – dat laat de vluchtelingen-crisis goed zien – de polarisatie in het politieke debat en de harde botsing van waarden in de Nederlandse samenleving. Ik pleit ervoor om onze

vrijzinnige waarden goed te bewaken, de waarden waar D66 zo voor geknokt heeft: vrijheid van het individu, vrijheid van te mogen zijn wie je bent, vrijheid van het geloof en de vrijheid van een eigen mening hebben binnen zo’n moeilijk debat als dit. We mogen nooit accepteren dat bedreigingen en intimidatie onderdeel worden van het democratisch proces. Dit zal een grote opgave in de komend verkiezingscampagne worden, waar het straks hard tegen hard gaat.

“Ten tweede heb ik zorgen over het feit dat veel van onze leden – ik denk zelfs zo’n tweederde – korter dan tien jaar lid zijn. Zij hebben nog geen verkiezingsnederlaag als partijlid meegemaakt. Daardoor ontbreekt misschien het gevoel dat je voor elke stem hard moet knokken. Zij denken: *als de lijsttrekker maar goede debatten levert op televisie, dan zijn we er*. Ik doe daarom hierbij een oproep aan ál onze leden: zet je in voor de verkiezingscampagne! En als je daar geen tijd voor hebt, doneer dan. Het gaat namelijk niet vanzelf, we zullen er hard voor moeten werken.”

Duidelijk. Maar er is ook reden voor een feestje: hoe ga jij het 50-jarig bestaan van D66 vieren? “Op het aanstaande congres, natuurlijk, op 16 april in Arnhem. Daar hoop ik weer veel leden te zien. Ik ben inmiddels 31 jaar lid en vanaf het begin ook altijd actief geweest. Daardoor ken ik veel mensen binnen de partij met wie ik mooie herinneringen deel – zelfs nog uit mijn beginjaren, toen ik als student voorzitter van de afdeling Nijmegen was. En er komen dit jaar nog veel meer mooie momenten om samen deze mijlpaal te vieren.” ■

Ingrid van Engelshoven in gesprek met prof. mr. Carel Stolker, Rector Magnificus van de Universiteit Leiden.

Foto Roos Trommelen

Ingrid van Engelshoven
Delfzijl, 12 juli 1966

Studie
Beleids- en bestuurswetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen (tevens: voorzitter D66 afdeling Nijmegen)
Nederlands recht, Universiteit Leiden

Loopbaan

1989-1996

Beleidsmedewerker
Tweede Kamerfractie D66
Secretaris D66-fractie-voorzitter Thom de Graaf

1997-2001

Consultant Pauw & van Spaendonck

2001-2004

Hoofd strategie-afdelingen, ministerie van Verkeer en Waterstaat

2004-2008

Directeur Stichting Verantwoord Alcoholgebruik (STIVA)

2006

Nummer 8 op de D66-kandidatenlijst voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2006

2007-2013

Partijvoorzitter D66

2008-2010

Senior adviseur bij Dröge & van Drimmelen.

2010-2014

D66-wethouder Onderwijs en Dienstverlening en stadsdeel Haagse Hout in Den Haag.

2014-heden

D66-wethouder Kenniseconomie, Internationaal, Jeugd en Onderwijs en stadsdelen Haagse Hout en Loosduinen, én locoburgemeester Den Haag

To do

50 jaar D66

De ondertekenaars van het *Appèl* hadden het in 1966 niet durven dromen: Democraten 66 bestaat 50 jaar! Dit gouden jubileum willen we graag met iedereen vieren! Naast een voorproefje van leuke activiteiten en mooie hebbedingen, plaatsen wij hierbij een oproep aan al onze leden: doe mee!

Agenda

Kick-off 50 jaar D66

- Wat** Congres 103
- Wanneer** zaterdag 16 april 2016
- Waar** Congrescentrum Papendal te Arnhem

Kom naar onze Jubileumstand op Congres 103!

D66 blikt vooruit

- Wat** Middelbare-scholendebat
- Wanneer** najaar 2016
- Waar** Provinciehuis en Eerste Kamer

D66 nodigt de middelbare scholen waar onze parlementariërs zijn gevormd uit om deel te nemen aan een spannende debatwedstrijd. Wie zijn de debaters van de toekomst? En wat zouden zij D66 willen meegeven voor de komende 50 jaar?

Oproep

Voor een speciale Jubileumtentoonstelling tijdens Congres 104 is het Landelijk Bureau op zoek naar bijzondere D66-memorabilia uit het hele land. Denk daarbij aan: het originele *Appèl* uit 1966 (heeft u 'm nog?); bijzondere uitgaven; historische (lokale) objecten, foto's, vlaggen en affiches etc.

D66 toert door het land

- Wat** Jubileum-fietsestafette
- Wanneer** 20-22 mei 2016
- Waar** door het hele land

Ons verjaardagsfeestje gaat per fiets – inclusief mobiele tentoonstelling! – door het hele land: in elke provincie toert een duurzame estafette langs de afdelingen. Sluit aan en fiets met ons mee!

Jubileumcongres

(het congres dat je niet wilt missen!)

- Wat** Verkiezings- én jubileumcongres (C104)
- Wanneer** Zaterdag 29 & zondag 30 oktober 2016
- Waar** Congrescentrum RAI te Amsterdam

Bent u bereid die aan de partij te schenken of tijdelijk aan ons uit te lenen?

Kom naar onze Jubileumstand tijdens Congres 103! U kunt daar uw spullen afgeven, uitlenen of een afspraak daarvoor maken. Ook kunt u een verjaardagswens achterlaten op ons speciale 'jubileumprikbord'. Of mail naar 50jaar@d66.nl t.a.v. Jessica Hoogenboom.

Doe mee!

Jubileum-toolbox

Voor afdelingen die een bijeenkomst of activiteit i.h.k.v. het 50-jarig bestaan van D66 willen organiseren, heeft het Landelijk Bureau speciale toolboxes samengesteld. Daarin vindt u o.a. banners, affiches en een mobiele foto-expositie om uw jubileumactiviteit extra cachet te geven. Interesse? Mail naar: 50jaar@d66.nl

Bestaat uw afdeling ook 50 jaar?

Laat het ons weten! Aanvullende documenten en foto's (of een scan daarvan) zijn daarbij zeer welkom. Zowel voor ons archief als voor de jubileumtentoonstelling (zie 'oproep'). Zie ook pag. 16-19 voor een artikel over de op één naar oudste afdeling van D66.

Fiets met ons mee!

De Jubileum-fietsestafette komt ook bij u in de buurt! Elke provincie heeft een eigen estafette-coördinator om samen met de afdelingen de beste routes en de mooiste activiteiten onderweg te kunnen organiseren. Vragen? Mail naar: Christiaan Wever: c.wever@d66.nl

Cadeau voor de jarige
Het grootste cadeau dat u D66 voor haar verjaardag kunt geven, is: meer leden! Hoe? Geef vrienden of familie een lidmaatschap cadeau of stuur ze het word-lid-linkje toe!

d66.nl/cadeaulidmaatschap
d66.nl/word-lid

d66.nl/50jaar

jaar
50

Jubileumboek

Een blijvend Appèl
50 jaar
Democraten 66

Speciale ledenprijs:
€ 19,66 (excl. porto)

Rijk geïllustreerd fotoboek
180 pagina's gebonden

Een blijvend Appèl. 50 jaar Democraten 66 – met een voorwoord van fractievoorzitter Alexander Pechtold – is een *must have* voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van D66.

d66.nl/50jaar/jubileumboek

Te koop! Retro hebbedingen

Naast het prachtige jubileum-fotoboek heeft D66 nog een aantal historische retro-producten laten maken die u vanaf 16 april kunt verkrijgen via de webshop en/of op het congres.

Alleen verkrijgbaar op Congres 103 en 104:

- Het Appèl van 1966** (zeer hoogwaardige herdruk op origineel formaat!)
- Historische affiches op A1-formaat**
- Ansichtkaarten-set** (8 stuks) met historische affiches en foto's

Verrijgbaar via de webshop én op Congres 103 en 104

- Grote D66 Jubileum-mok**
- Stevig & duurzaam katoenen tasje** met retro afficheprints
- Mooie manchetknopen** zowel retro-editie als moderne editie
- Terugblik** een prachtig cadeaublik vol met bovenstaande memorabilia + het Jubileumboek! (excl. affiches)

www.d66webshop.nl

Geen gewone partij

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van D66 overhandigde de Jonge Democraten (JD) partijleider Hans van Mierlo een kritische essaybundel getiteld '2016'. Inmiddels is het 2016 en nemen drie oud-JD-voorzitters de 'moederpartij' (weer) onder de loep. "Op een chique manier onaangepast zijn; dan is D66 op haar best."

Het is 2 november 1991. D66 viert haar 25-jarige bestaan in Hotel Krasnapolsky, de historische grond waar de partij in 1966 werd opgericht. Er heerst een opperbeste, bijna euforische stemming: in de peilingen is D66 de tweede partij van Nederland. De Jonge Democraten (JD) – opgericht in 1984 – denkt daar anders over. De politieke jongerenbeweging vindt dat de 'moederpartij' haar oorspronkelijke vernieuwingsdrang is kwijtgeraakt en dat zij teveel vertrouwt op de kracht van partijleider Hans van Mierlo. Tijdens het jubileumcongres overhandigen de leden Van Mierlo een kritische essaybundel met de titel '2016'. De auteurs – waaronder toenmalig JD-voorzitter Roel van der Poort – schrijven dat D66 'verwordt tot een doodgewone partij', die eigenlijk 'een ideeënpartij hoort te zijn.' Er wordt geageerd tegen de 'verzakelijking' van de politiek en de altijd al 'impliciet aanwezige technocratische visie' van D66. Macht om de macht wordt gelaakt: 'Democratische vernieuwing is (...) de reden van ons bestaan. Zonder dat heeft D66 geen zin.'

Inmiddels is het 25 jaar later – D66 viert dit jaar haar vijftigjarig bestaan. Aan de keukentafel op het Landelijk Bureau in Den Haag zitten drie oud-JD-voorzitters én D66'ers: Roel van der Poort (1987-1991), Boris van der Ham (1998-2000) en Maarten Koning (2010-2011). We bevinden ons op een symbolische plek: deze keuken grenst aan de zolderruimte waar het landelijk bestuur van de JD tot vorige maand kantoor hield. Ze zijn inmiddels verhuisd naar een grotere ruimte.

Een blijvend Appèl

Onder het genot van koffie en kokoskoeken pakken we het kersverse fotoboek *Een Blijvend Appèl. 50 jaar Democraten 66* erbij. We blijven als vanzelf hangen bij de eerste congresrede van Hans van Mierlo uit 1966. Van Mierlo sprak destijds van 'een groeiend onbehagen ten aanzien van een vastgeroest partijbestel, (...) de frustrerende dictatuur van het politieke establishment en de dogmatische en machteloze benadering van de werkelijke vraagstukken van deze tijd.' Roel van der Poort knikt instemmend. "Ja, het

“Het dilemma is dat D66 wil deelnemen aan de macht, terwijl er tegelijkertijd iets aan de organisatie van de macht moet worden gedaan”

tarten van het gezag, dat is onze rol, dat is D66 ten voeten uit. Maar doen we dat nog voldoende? Het dilemma is dat D66 wil deelnemen aan de macht, terwijl er tegelijkertijd iets aan de organisatie van de macht moet worden gedaan. Ik denk dat we ervoor moeten waken een normale partij te worden en daarom moeten we *herbronnen*, met de vrijzinnig-democratische gedachte centraal gesteld. Ik heb er alle vertrouwen in dat dit lukt." Maarten Koning is het met Van der Poort eens. "Vroeger durfde men hardop te zeggen dat de Provinciale Staten en Waterschappen onzinnig en ondemocratisch waren, terwijl we die nu gewoon bemannen met D66'ers." Oud-Tweede Kamerlid voor D66 (2002-2012) Boris van der Ham denkt daar iets anders over: "D66 is idealistisch maar is tegelijkertijd bereid daar praktisch iets voor te doen. Die twee dingen moeten steeds in evenwicht zijn, anders blijft het alleen bij idealen. En omgekeerd: je moet niet vies zijn van macht, maar daar staat tegenover dat je niet moet vergeten waar het je ook alweer om te doen was."

Altijd in de voorhoede

De vraag wat die idealen dan precies zijn, komt ter tafel. Van der Ham herinnert zich een treffend krantenartikel uit het *Reformatorisch Dagblad*. "Dat was getiteld 'D66: Architect van het Nieuwe Nederland', waarin de invloed van D66 op de veranderingen op gebied van het vrijmaken van het individu werd benoemd. Euthanasie, inspraak op scholen en in het bedrijfsleven, en zelfs iets consumptivistisch als de openstelling van winkels op zondag: daar zijn we ongelooflijk succesvol in geweest. Nederland is al vaak een voortrekker in de wereld, en binnen dat gekke rivierdeltaatje zit D66 altijd in de voorhoede. Dat is het mooie aan de partij. Maar: we zijn minder succesvol geweest in het openbreken van het systeem, waar Van Mierlo over sprak." Van der Poort. "Het lastige is dat we twee identiteiten in één hebben: een middenpartij die tegenover het systeem staat. Het 'opblazen' van dat systeem, zoals Van Mierlo het noemde, is wat

teveel gevraagd, denk ik, maar we moeten ons weer kwaad maken over de democratie. Radicaal durven zijn. Bijvoorbeeld, door – in navolging van medeoprichter en oud-Tweede Kamerlid Erwin Nypels – op gemeentelijk niveau en binnen ondernemingsraden en pensioenfondsen verder te democratiseren. Want als je samen nadenkt, komt er effectiever en breder gedragen beleid tot stand."

Grootste valkuil

Doet D66 dat nu niet voldoende? Zich kwaad maken, radicaal zijn? De grootste valkuil van D66'ers is dat ze willen behagen, aardig gevonden willen worden, zegt Van der Ham. "Maar gezelligheid is niet het doel. Soms móet je de scherpte opzoeken, ook als je de rest van het land in eerste instantie tegen moet spreken." Koning: "Het is een kwestie van zelf de ruimte pakken. Het vergt alleen wel durf en de bereidheid om in het uiterste geval – bijvoorbeeld – een zetel in de gemeenteraad te verliezen." Van der Ham vervolgt: "De *lead* nemen in de grote discussies en succesvol zijn bij kiezers, zijn wat mij betreft geen tegengestelden. D66 won juist toen we taboes over onderwijs, de AOW-leeftijd en de hypotheekrenteaftrek durfden te benoemen. Dat moeten we blijven doen. Maar de partij ontbreekt nu bij de grote discussies, zoals die over de vluchtelingproblematiek en de radicale islam."

Roel van der Poort

Den Bosch, 1965

Voorzitter JD
1987-1991
Lid D66 sinds
1985

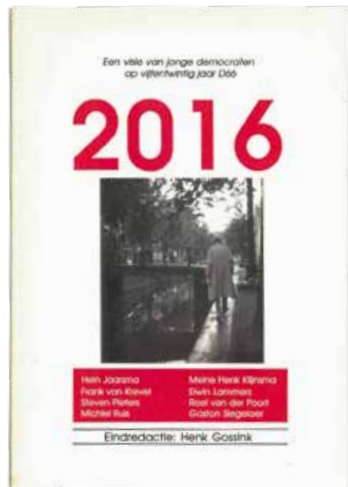
Woonplaats
Den Bosch

Huidige functie

HR Director Ericsson België
en Luxemburg, lid Raad van
Toezicht Openbare Biblio-
theek 's-Hertogenbosch

Roel van der Poort met toenmalig Eerste Kamerlid voor D66 Marie-Louise Tiesinga-Autsema tijdens een JD-congres in 1990.

Boris van der Ham tijdens een champagne-actie van de JD in Rotterdam in 2000.

Boris van der Ham

Amsterdam, 1973

Voorzitter JD
1998-2000
Lid D66 sinds
1988

Woonplaats
Amsterdam
Huidige functie
Bestuurder in media, cultuur en bedrijfsleven, schrijver, voorzitter Humanistisch Verbond, lid van de mensenrechtencommissie van Liberal International en voorzitter van Vrienden van de Jonge Democraten

Dan wordt er weer gekozen voor zij-onderwerpen, en raken mensen ons kwijt.”

Controlerend oog

Nederland en de wereld om ons heen zijn daarbij enorm veranderd de afgelopen decennia. De eenwording en integratie van de Europese Unie gaat verder én ligt onder vuur, terwijl de gemeente of de stad steeds belangrijker wordt. Hoe verhoudt D66 zich tot deze veranderingen? Van der Ham: “Ja, macht verplaatst. Politiek wordt uitgeplaatst naar bedrijven, naar rechtbanken, naar lokale overheden en naar Europa. Maar helaas blijft het controlerende oog van de burger en de media vaak nog achter. De vraag is of dat controlerende oog er – bijvoorbeeld in Europa – wel ooit ten volle gaat komen. Ook bij gemeenten is er veel beleid waar nauwelijks verslag van wordt gedaan of wordt opgemerkt. Dat is een gevaar.”

Koning vindt dat Sophie in 't Veld, fractievoorzitter in het Europees Parlement, goed uitlegt dat D66 de meest kritische partij is. “We zijn pro-Europa, maar we kijken per onderwerp of Europa het beste niveau is om problemen aan te pakken. We moeten opnieuw een fundamenteel debat voeren over hoe we de Europese Unie hebben ingericht, en daar moet de stem van D66 luider in klinken.”

Van der Ham is het daarmee eens, maar stelt ook dat het ‘willen behagen’ de partij op dit onderwerp weer in de weg zit. “Soms is D66 meegegaan met een wensbeeld over Europa maar ver-

“Het ‘opblazen’ van het systeem, zoals Van Mierlo het noemde, is wat teveel gevraagd, denk ik, maar we moeten weer radicaal durven zijn”

volgens akkoord gegaan met een slecht compromis, waardoor het draagvlak voor Europa uiteindelijk nog minder werd.”

Kosmopolitische denkwijze

Dat behagen kán de oorzaak zijn, denkt ook Koning, “maar vaak gaan we door de te nationaal georiënteerde Europese besluitvorming weg van een oorspronkelijk pro-Europees idee, wat eigenlijk praktisch stukken beter was. Met een sterker democratisch gekozen Europees Parlement komt het niet zo ver.”

Van der Ham plaatst daar graag een kritische noot bij. “Is het Europees Parlement altijd het ideaal? Natuurlijk moet je sommige dingen Europees regelen. Maar door de complexiteit en openheid van onze samenleving, met al zijn nieuwe mediavormen, is het overzicht en de betrokkenheid van de burger op het politieke juist zwakker geworden. De kiezer weet soms gewoon niet meer waar hij kijken moet. Europa staat dan voor velen ver weg, en we moeten ons afvragen of de kosmopolitische denkwijze van D66 wel voor iedereen geldt. Hierop mogen we best onze standpunten herijken.”

Van der Poort: “Kritisch en ruimdenkend vechten voor verregaande democratisering, daar moeten we ons opnieuw hard voor maken. Je kunt voor Europa zijn, maar ook pittig blijven: een goed huwelijk heeft immers ook strijd nodig. Burger-schapskunde – het oude stokpaardje – is daar ook belangrijk in. Je moet mensen vormen tot mondi-

ge burgers die weten waar het over gaat. Daarom mag er op middelbare scholen best meer aandacht besteed worden aan Europa. Het overzicht waar Boris het over heeft komt dan weer terug.”

Luis in de pels

Even terug naar de Jonge Democraten. Hoe is de verhouding tussen de JD en D66 als het gaat om idealen en standpunten? En wat is de JD eigenlijk precies? Volgens de drie oud-voorzitters is de JD – met ruim vijfduizend leden (tussen de 12-30 jaar) een van de grootste politieke jongerenorganisaties in Nederland – “een leerschool voor jonge maatschappelijk betrokkenen, maar ook een luis in de pels die op kritische maar constructieve wijze de politiek van D66 volgt.”

Koning: “De JD heeft altijd voor bezinning en vernieuwing gezorgd. Talloze discussies op congressen en in kleine achterafzaaltjes leidden tot innovatieve ideeën die vervolgens door de ‘moederpartij’ zijn overgenomen. Van het sociaal leenstelsel tot de verhoging van de AOW-leeftijd. Of neem iets als het reguleren en legaliseren van harddrugs; dat is ondanks de toenmalige terughoudendheid van de Tweede Kamerfractie uiteindelijk toch expliciet in het partijprogramma opgenomen. Sterker nog, je ziet dat wat de JD tien jaar geleden al vond, nu gemeengoed is geworden in Nederland.”

Sociaal-liberaal

“Dat was in mijn tijd ook al zo, er is veel om trots op te zijn”, vindt Van der Poort. “Neem het eerste paarse kabinet in 1994. Daarvoor deden wij als JD, samen met onze evenknieën van de VVD en de PvdA, belangrijk voorbereidend werk. Weet je, soms krijg ik per ongeluk mails voor een JD-weekend, en dan begint het toch weer te kriebelen om te brainstormen naar vooruitstrevend beleid.”

Van der Ham herkent dat. “Bij de JD heb je de mogelijkheid te leren. Door hun vrijheid komen JD'ers soms met onzinnige en vaak met verrassend nuttige ideeën. Het is de innovatieve aanvulling op de moederpartij. Neem de term sociaal-liberaal. Dit predicaat, dat tegenwoordig onlosmakelijk verbonden is met D66 en haar gedachtegoed, is door vernieuwingsbeweging ‘Opschudding’ – bestaande uit oud-JD'ers – pas echt op de kaart gezet.”

“En de JD is onafhankelijk”, vult Koning aan. “Ik weet nog goed dat ik als voorzitter in 2010 een speech hield op het landelijk congres, waarbij ik positief maar ook erg kritisch was. Er lag in die tijd een initiatiefvoorstel van D66 over pensioenen in de Kamer, waarvan wij vonden dat de jeugd buitenspel werd gezet. Daar speelde ik hard op in, terwijl ná mijn speech de heer Erwin Ny-pels – mede-architect van de wet – een prijs kreeg voor zijn werk. Hier was onze mening ongezoeten, ongeacht wat D66 ervan vond en of het pu-

“D66 won toen zij taboes over de AOW-leeftijd en de hypotheekrenteaftrek durfden te benoemen. Dat moeten we blijven doen.”

blicitaire repercussies zou hebben.”

“En dát is waarom het boekje ‘2016’ zo goed was”, zegt Van der Poort. “We hadden zorgen dat we een gewone, normale middenpartij zouden worden, waarbij het *Appel* van 1966 vergeten zou worden. We zeiden tegen D66: kijk in de spiegel en vergeet niet waar je vandaan komt. Laat alle leden meedenken en benut het talent in de partij.”

Architect van de toekomst

En wat als de JD partijleider Alexander Pechtold dit jaar een boekje getiteld ‘2041’ zou aanbieden? Wat zou daar dan in staan? Wat zou zij het jubilerende D66 adviseren en toewensen? “Een politiek van D66 als architect van de toekomst”, zegt Van der Poort. “Ga voor kleur en profiel, voorkom fletsheid en blij positief argwanend naar de macht. Spreek de kiezer aan als burger en niet als consument.”

Koning valt hem bij: “De lange termijnvisie is een van de kernen van D66. Toekomstbestendig beleid en vóór de troepen uit. Ook al ligt het standpunt electoraal minder lekker; later word je beloond.” Van der Ham: “We zijn democraat en liberaal – wat soms botst, maar waar ook een prachtige symbiose uit voortkomt. We zijn vóór de markt, maar spreek de mensen niet alleen op hun portemonnee aan en hanteer de menselijke maat. Individualisme, jazer, maar wat bindt al die vrije mensen nou? Als je individuele ontplooiing echt serieus neemt, dan hoort sociale rechtvaardigheid daarbij. En, doe als de oprichters van onze partij: wees op een chique manier on-aangepast. Dan is D66 op haar best.” ■

Maarten Koning

Woerden, 1986

Voorzitter JD
2010-2011
Lid D66 sinds
2008

Woonplaats
Utrecht

Huidige functie

Zelfstandig ondernemer
Maarten Koning Advies, D66-raadslid Utrecht (portefeuilles: binnenstad, stationsgebied, wonen en ruimtelijke ordening)

Maarten Koning tijdens zijn speech als voorzitter van de JD op het najaarscongres van D66 in 2010.

Alexander Pechtold en Kees Verhoeven bij het herdenkingsmonument op de Maidan in Kiev.

Tussen West en Oost

Fractievoorzitter Alexander Pechtold en Tweede Kamerlid Kees Verhoeven brachten een vierdaags werkbezoek aan de Oekraïense steden Kiev en Lviv, in de aanloop naar het referendum over de samenwerkingsovereenkomst (associatieakkoord) met Oekraïne op 6 april. Verhoeven hield op *Facebook* een dagboek bij van deze enerverende reis.

Alexander Pechtold in gesprek met landbouwminister Oleksiy Pavlenko.

Zondag 21 februari 2016
Dag 1: In Kiev!

Deze bijzondere eerste dag in Oekraïne gestart met een indrukwekkend bezoek aan de Maidan, het onafhankelijkheidsplein in Kiev, waar twee jaar geleden tientallen doden vielen bij de pro-EU-demonstratie. Daarna in gesprek met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties die vechten voor een betere democratie, persvrijheid, een eerlijke rechtstaat, mensenrechten, meer transparantie en minder corruptie. Voor deze mensen is een stem voor samenwerking tussen de EU en Oekraïne cruciaal. Aan D66 zal het niet liggen!

Maandag 22 februari 2016
Dag 2: Het gaat om de gewone Oekraïners

Intensieve tweede dag in Kiev. Natuurlijk is het informatief om op één dag drie ministers, de premier (Jatsenjoek) en de Oekraïense president Poroshenko te kunnen ontmoeten. Deze mensen werken hard om de broodnodige hervormingen door te voeren. Zij staan onder grote druk en zijn niet blind voor alle kritiek op hun land. En dat zonder alle cynische opmerkingen en negatieve reacties op mijn *Twitter-timeline* te kennen... Maar het gaat natuurlijk niet over de politieke kopstukken. Het gaat om de gewone mensen in Oekraïne. De lokale bevolking. Het maatschappelijk

In gesprek met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties in Kiev

lijk middenveld. De jongeren die vooruit willen. Een ding is duidelijk: zij willen nooit meer terug naar het oude Sovjetstelsel. Zij willen nieuwe vrijheid, een kansrijk perspectief, een toekomst met westerse waarden en een eerlijk systeem. En hun indrukwekkende boodschap vandaag was: "De ingezette veranderingen zijn pas het begin. We mogen nu niet stoppen met het doorbreken van oude structuren. De komende weken en maanden zijn cruciaal voor ons land".

Dinsdag 23 februari 2016
Dag 3: In gesprek met studenten

Vandaag zijn we in Lviv. Een moderne stad in het westen van Oekraïne. Na ontmoetingen met de burgemeester en de gouverneur gingen we in gesprek met eerstejaarsstudenten op de universiteit. Bijzonder hoe gedreven deze jonge Oekraïners zijn. Bijzonder hoe sterk ze hechten aan westerse waarden als persvrijheid en transparantie. Bijzonder hoe zeer ze vrijheid en vooruitgang nastreven. Ze wisten ook precies wat er speelt in Nederland met het referendum. En ze drukten ons op het hart hoe belangrijk het associatieakkoord is. Juist voor hun generatie. En hun toekomst. Voor deze studenten is het associatieakkoord geen technisch handelsverdrag maar vooral een cruciale stap naar de broodnodige verandering van hun land. Zij willen niet terug in de tijd maar vooruit met hun leven.

Woensdag 24 februari 2016
Dag 4: Indrukwekkend bezoek

Terug uit Oekraïne. Het waren indrukwekkende dagen in Kiev en Lviv. Als je ergens bent geweest, zie je meer. Mijn bezoek aan dit bijzondere land heeft me een aantal dingen geleerd:

1. Oekraïners willen westerse waarden in plaats van het oude Sovjetsysteem. Keer op keer herhaalt men: "Oekraïne is een Europees land!"

“Oekraïners willen geen geld. Oekraïners willen niet emigreren naar Europa. Oekraïners willen hun land opnieuw opbouwen”

#D66isvoor
referendum.d66.nl
facebook.com/
KeesVerhoevenD66

1. Na de Oranje revolutie (2004) en Euromaidan (2014) willen mensen niet meer terug in de tijd, maar vooruit met hun leven. Het associatieakkoord is daarbij een cruciale stap. Een symbool van vooruitgang.
2. De bevolking is klaar met corruptie. Mensen willen leven in een eerlijke en transparante rechtstaat zonder onderdrukking en inperking. Maatschappelijke organisaties, activisten, schrijvers en studenten strijden hier dagelijks voor. Maar het doorbreken van de macht der oligarchen kost veel tijd en energie. En er is internationale samenwerking bij nodig.
3. Oekraïne voelt als geen ander land het schuiven van geopolitieke grenzen tussen West en Oost. Poetin wil westerse waarden, welvaart, vrijheid en hoop zo ver mogelijk van 'zijn Rusland' vandaan houden. Dat is de reden waarom hij Oekraïne in zijn greep wil houden. Daar zit zijn angst voor het associatieakkoord.
4. Natuurlijk is het associatieakkoord goed voor de handel tussen Europa en Oekraïne. Maar voor Oekraïners is het veel meer dan een handelsverdrag. Ze zeggen: "Het associatieakkoord afwijzen is ons in de steek laten. Dan wordt Oekraïne geen stabiel buurland van Europa dat zijn potentie eindelijk kan benutten. Dan worden we een land dat door stilstand en stagnatie verdeeld zal zijn."
5. Oekraïners willen geen geld. Oekraïners willen niet emigreren naar Europa. Oekraïners weten dat ze geen lid worden van de Europese Unie. Maar Oekraïners willen wel hun eigen land opnieuw opbouwen. Met het associatieakkoord kunnen we ze daarbij helpen. Het kost ons weinig en het is ook in ons eigen belang. Maar bovenal is het een daad van menselijkheid en solidariteit.

Laten we daar aan denken als we op 6 april naar de stembus gaan! ■

De Maidan, het onafhankelijkheidsplein in Kiev

Het zal je maar gebeuren: je bent net lid van D66 en de redactie van de *Democraat* belt je op met de vraag: met welk Kamerlid zou jij graag eens een kopje koffie drinken? Het overkwam jurist Aryan van Steijn. Zij koos voor... Tweede Kamerlid Sjoerd Sjoerdsma. “Ik mis professionaliteit in het vluchtelingendebat. Hoe kijk jij daar tegenaan?”

In gesprek met...

Op een woensdagochtend in februari ontmoet het kersverse D66-lid Aryan van Steijn Tweede Kamerlid Sjoerd Sjoerdsma in zijn werkkamer in de Tweede Kamer. Bij de kennisgeving is er meteen een positieve klik: beiden blijken graag naar het strand in Wassenaar te gaan om uit te waaien. Maar als we eenmaal aan tafel zitten, wordt de toon al snel serieus. Want dit gesprek gaat niet over strandwandelingen maken, dit gesprek gaat over de vluchtelingencrisis en hoe de Nederlandse politiek hiermee omgaat – een zeer ingewikkeld onderwerp. Aryan heeft veel vragen voor Sjoerd en toont een grote betrokkenheid bij het onderwerp: “De vluchtelingencrisis raakt mij. Als moeder van drie kleine kinderen probeer ik mij voor te stellen hoe het zou zijn om met hen aan een grens te staan op de vlucht voor de wreedheden van je land en maar te hopen dat je ergens wordt opgenomen. Verschrikkelijk.”

Sjoerd: “Dag Aryan, leuk je te ontmoeten! Waarom ben je lid geworden?”

Aryan: “Ik ben erg ontevreden over ‘de politiek’ en ik merkte dat ik vaak aan de keukentafel zat te mopperen. Bijvoorbeeld over het gebrek aan professionaliteit in – vooral – de lokale politiek. Tot ik me op een gegeven moment realiseerde: *als je wilt dat er iets verandert, moet je daar ook zelf aan bijdragen.*”

Sjoerd: “Hé, wat grappig dat je dat zegt, dit is voor mij heel herkenbaar. Ik ben lid geworden omdat ik mij ergerde aan de mannen van oudere leeftijd, in donkergrijze pakken met roos op hun schouders, die pretenderen problemen voor de jongeren te willen oplossen, maar ondertussen precies het tegenovergestelde doen. Juist als je vanuit ontevredenheid lid wordt, is het belangrijk om je handen uit de mouwen te steken. Dat geeft veel energie om dingen anders te doen. Dus welkom in de partij!”

Aryan: “Dank! Ik heb voor D66 gekozen om het liberalisme met een sociaal gezicht dat D66 uitdraagt. Je ziet tegenwoordig dat zaken die niet in geld kunnen worden gewaardeerd, zogenaamd niet van waarde zijn. Terwijl – in bijvoorbeeld zorg en onderwijs – het er ook om moet gaan wat dit aan waarde toevoegt aan de samenleving.”

Sjoerd: “Het liberalisme betekent voor D66 inderdaad: maximale vrijheid van het individu, maar wel ingebed in een groep en de bereidheid om te strijden voor de vrijheid van anderen, zoals bijvoorbeeld vluchtelingen.”

Aryan: “De vluchtelingencrisis raakt mij. Als moeder van drie kleine kinderen probeer ik mij voor te stellen hoe het zou zijn om met hen aan een grens te staan op de vlucht voor de wreedheden van je land en maar te hopen dat je ergens wordt opgenomen. Verschrikkelijk.”

Sjoerd: “Vóór mijn Kamerlidmaatschap ben ik enige tijd diplomaat geweest in Kaboel, in Afghanistan. Uit eigen ervaring weet ik dat mensen niet zomaar vertrekken. Mensen proberen vaak jarenlang een goed bestaan op te bouwen in eigen land. Als zij vertrekken, is de motivatie vaak om hun kinderen een betere toekomst te geven.”

Aryan: “De professionaliteit waar ik in het begin aan refereerde, mis ik ook in het vluchtelingendebat. Hoe kijk jij daar tegenaan?”

Sjoerd: “Het vluchtelingendebat in de Haagse politiek is erg frustrerend. Ik zeg continue tegen het kabinet: *steek de kop niet in het zand, goochel niet met cijfers en doe nou niet alsof de instroom echt naar nul gaat.* Feit is dat vluchtelingen komen en

hier blijven. Natuurlijk zie ik ook het liefst dat vluchtelingen weer terug naar huis kunnen, want dat zou betekenen dat er bijvoorbeeld in Eritrea een democratie is waardoor het land weer veilig is voor mensen die er leven. De werkelijkheid is dat je goede opvang moet bieden voor de vluchtelingen die hier zijn, en ervoor moet zorgen dat zij de taal leren en werk vinden. Wat dat betreft blijft het wel sleuren met dit kabinet, dat alleen met het oog op de korte termijn opereert. Ik zou willen dat men de komende vijf jaar vooruit plant.”

Aryan: “Het valt mij op dat politici vaak bezig zijn met de achterban te sussen in plaats van in te zetten op communicatie, uitleggen waar het werkelijk om draait. De vraag zou moeten zijn: wat begrijpt mijn achterban en hoe communiceer ik erover? Politici proberen een complex vraagstuk in het begripsvermogen van kiezers te proppen om draagvlak te houden. Dit voorkomt volgens mij echt leiderschap. Hoe kijk jij daar tegenaan?”

Sjoerd: “Bij staatssecretaris Dijkhoff van Veiligheid en Justitie van de VVD zie je inderdaad twee gezichten: aan de ene kant roept hij burgermeesters en wethouders op om moed te tonen en vluchtelingen onder te brengen; aan de andere kant zegt de VVD bij elk nieuwsbericht over vluchtelingen dat het draagvlak bijna op is en de grens bereikt is. Zo maakt de VVD het draagvlak kapot. Als je mijn telefoonrekening ziet – met hoeveel lokale raadsleden en wethouders ik hierover bel en die tegen mij zeggen dat zij integratie en opvang willen, maar dat dit op landelijke niveau door veel politici tegengewerkt wordt! Het neerzetten van een asielzoekerscentrum (azc) moet uiteraard zorgvuldig gebeuren, het is ingrijpend en blijft een gevoelige zaak. Maar als het er uiteindelijk is, dan vinden de omwonenden het best oké. Dat zie je vaak als een azc weer dicht gaat, dat omwonenden dan bijna in opstand komen en roepen: *we willen niet dat ‘onze’ asielzoekers weggaan!*”

“Juist als je vanuit ontevredenheid lid wordt, is het belangrijk om je handen uit de mouwen te steken”

– Sjoerd Sjoerdsma

Aryan: “Maar waarom gaat dat zo, wat jij nu vertelt over Dijkhoff? Waarom die twee gezichten? Je zou toch zeggen dat het kabinet het beste voor heeft met de ‘BV Nederland’?”

Wie
Sjoerd Sjoerdsma (34)
Den Haag

Wat
Tweede Kamerlid sinds 2012
(portefeuilles: Buitenlandse Zaken, Mensenrechten, Immigratie & Asiel, Inburgering & Integratie)

Lid D66 sinds
2008

Sjoerd: “De VVD voelt de hete adem van de PVV in de rug. Ze zien kiezers vertrekken, denken dat zij ook harder moeten worden. Zo wordt vanuit angst geregeerd. Dat is de verkeerde prikkel, het werkt niet, dat zie je aan de peilingen waarin de PVV alsmaar stijgt. De VVD is van liberaal opgeschoven naar conservatief, dat maakt het voor D66 nog urgenter om het sociaal-liberalisme uit te dragen. Ik strijd ervoor dat mensen goed worden opgevangen, en ik strijd tegen een klimaat van angst. Daar speelt de PVV op in door te zeggen dat zij mannelijke vluchtelingen preventief willen opsluiten zonder dat er sprake is van een aanklacht.”

Aryan: “Zo’n voorstel van de PVV, raakt dat niet aan de wortels van onze democratische rechtsstaat?”

Sjoerd: “Precies! Dit geeft ook aan hoe het politieke klimaat verrechtst is. Het is absurd dat het CDA op het plan van de PVV niet zegt dat dit wettelijk gezien helemaal niet kan, maar zegt: het is niet haalbaar want daarvoor hebben we onvoldoende politiek.”

Aryan: “Driekwart van de vluchtelingen is kind. Hoe zorgen wij ervoor dat deze kinderen naar school kunnen gaan, Nederlands kunnen leren, zich hier veilig kunnen voelen en zij kansen geboden krijgen voor een goede toekomst? Kunnen er niet traumapsychologen, muziektherapeuten en yogaleraren ingezet worden in de azs’s?”

Sjoerd: “Dit is een strijd die ik bijna dagelijks voer. Asielzoekers zitten gemiddeld acht maanden in de noodopvang; eerst worden zij geregistreerd en pas na acht maanden kunnen zij een aanvraag doen. Het goede nieuws is dat er meer vrijwilligers zijn die vluchtelingen helpen in de noodopvang dan dat er vluchtelingen zijn. Maar vluchtelingen gaan van de ene opvang naar de andere, en dan moeten zij maar weer afwachten of daar ook vrijwilligers zijn die hun willen helpen. Dus is het van het allergrootste belang dat vluchtelingen al vanaf dag één Nederlands leren. Ik heb hier maanden voor gestreden maar het kabinet wilde er eerst niet aan om maar niet de indruk te geven dat vluchtelingen hier blijven. Nu heb ik hier eindelijk een Kamermeerderheid voor gevonden en heeft Dijkhoff beloofd om taallessen te verzorgen in de noodopvang. “Er zijn gelukkig ook goede voorbeelden: zo heeft Ingrid van Engelshoven, onze onderwijsminister in Den Haag, geld vrijgemaakt voor schakelklassen voor vluchtelingenkinderen, zodat deze naar school kunnen gaan en scholen op een snelle manier de hiervoor benodigde middelen krijgen. Zo blijft D66 knokken op lokaal en nationaal niveau om de situatie te verbeteren. Helaas is het kabinet geen hartelijke bondgenoot in deze.”

Aryan: “Vorige week (10 februari, red.) heeft een betoog in de *Trouw* gestaan van journalist Nico Kussendrager, die vindt dat er een minister van Migratie en Integratie moet komen, of ten minste een coördinator die een partijoverstijgende visie op dit vraagstuk moet ontwikkelen. Wat vind jij daarvan?”

Sjoerd: “We hebben op zich geen tekort aan visies en plannen. Er is een plan-Samsom, een plan-Klaver, een plan-Azmani en D66 heeft ook een plan. Er is eerder een tekort aan daadkracht. De vraag is wat bindt deze plannen? Dus ja, een partijoverstijgende aanpak is nodig, want deze uitdaging is te groot om op partijniveau op te lossen. Maar het is moeilijk, want het betekent dat elke partij compromissen moet sluiten, dus ook elementen moet accepteren die niet vanzelfsprekend bij die partij passen. Ik zie hier ook een taak voor D66 weggelegd, we hebben al eerder bewezen – bijvoorbeeld met het Lenteakkoord – dat we dit soort dingen voor elkaar kunnen krijgen.”

Aryan: “Ik denk dat de media ook een belangrijke rol spelen in het vluchtelingendebat. Het zou helpen als een hoogopgeleide vluchteling aan het woord komt die in staat is om zijn of haar persoonlijke verhaal over te brengen, en op die manier mensen kan raken. Daarmee zorg je voor een tegengeluid, tegen die eenzijdige berichtgeving die sommige media prefereren. Kan de politiek daar niet meer aan doen, om die beeldvorming te veranderen?”

Sjoerd: “De invloed op de media vanuit de politiek is beperkt en dat is maar goed ook. Ik ben het wel met je eens dat in de media veel over vluchtelingen wordt gesproken, maar niet met vluchtelingen. Die vicieuze cirkel moeten we zien te doorbreken, en dat kan denk ik het beste door zelf een persoonlijke link te leggen.”

Het is tijd om te gaan. Bij het afscheid, waarin beiden elkaar bedanken voor het goede gesprek, wil Sjoerd graag nog iets meegeven aan het kersverse partijlid.

Sjoerd: “D66 is altijd op zoek naar mensen die actief willen worden. Ik zou je adviseren om eens naar de ‘Nieuwe ledendag’ te gaan. Die is op 21 mei in de Tweede Kamer. Daar leer je hoe de partij werkt, hoe en waar je actief kunt worden en je leert ook andere nieuwe leden kennen. Verder is het partijcongres natuurlijk altijd leuk. Het voorjaarscongres is dit jaar op 16 april in Arnhem – alle leden zijn hier van harte welkom (zie ook pag. 38 red.). Op het landelijk congres zijn veel interactieve sessies met Europarlementariërs, Kamerleden en bestuurders. Ik hoop je daar binnenkort weer tegen te komen!” ■

Net als alle liberalen vinden sociaal-liberalen het rechtvaardig dat je de vruchten mag plukken van de arbeid die je levert. *Beloon prestatie*. Het is vervolgens verleidelijk om het tweede deel van deze richtingwijzer – *deel de welvaart* – te zien als een sociale correctie achteraf. Maar dit doet geen recht aan wat sociaal-liberalisme betekent, waarschuwt Frank van Mil.

Rechtvaardige ongelijkheid

Beloon prestatie en
deel de welvaart

Door **Frank van Mil**

Wie
Aryan van Steijn (40)
Wassenaar

Wat
Werkzaam als jurist en
adviseur bij Luminis Legal
in Den Haag

Lid D66 sinds
2016

Vinden we het eerlijk dat iemand met een bijzonder talent – bijvoorbeeld een virtuoze voetballer – daar miljoenen aan verdient? En als iemand wel de aanleg heeft om een goede voetballer te worden, maar niet de kans krijgt om dit talent te ontwikkelen – omdat er bijvoorbeeld geen geld voor is – vinden we dat rechtvaardig? En als iemand helemaal geen bijzonder talent heeft – is het eerlijk dat die persoon dan maar weinig verdient?

Net als alle liberalen vinden sociaal-liberalen het rechtvaardig dat het uitmaakt wat je doet als individu, en dat je de vruchten mag plukken van de arbeid die je levert. Dat de dingen die je doet, of

“We delen de welvaart om gelijke kansen te creëren, maar niet om gelijke uitkomsten af te dwingen”

juist niet doet, bepalen of je succes hebt in je leven. *Beloon prestatie*. Het is vervolgens verleidelijk om het tweede deel van deze richtingwijzer – *deel de welvaart* – te zien als een sociale correctie achteraf, waarmee we de harde kantjes van het liberale belonen van prestatie wat verzachten. Dit doet echter geen recht aan wat sociaal-liberalisme betekent: het sociale van het sociaal-liberalisme omvat het fundamentele besef dat vrije individuen leven in, en beïnvloed worden door een samenleving. En dat ‘eigen’ verdiensten bijna nooit alleen aan onszelf te danken zijn, maar mede mogelijk worden gemaakt door de mensen om ons heen, op vele zichtbare en minder zichtbare manieren. Door onze familie, vrienden, leraren, burens, maar ook door toevallige ontmoetingen op straat en door ‘de samenleving’ in abstracto.

Sociaal-liberalen beseffen bovendien dat niet iedereen evenveel mazzel heeft: de mazzel dat juist jij de genen hebt meegekregen om een virtuoze voetballer of hartchirurg te worden; het voordeel van stimulerende ouders of leraren in je omgeving. Of juist de pech dat je van dit alles niets hebt. Het behoeft geen betoog dat iemand die geboren wordt in een arm gezin, met weinig sociaal en cultureel kapitaal, vaak al op achterstand staat in het leven. Voor ons vormt de richtingwijzer ‘Beloon prestatie en deel de welvaart’ dan ook één

sociaal-liberaal geheel: we belonen prestatie zodat er welvaart ontstaat die we kunnen delen, zodat mensen een gelijke kans krijgen om een prestatie te kunnen leveren.

Kansengelijkheid betekent dat we mensen de mogelijkheid bieden om te ontdekken wie ze zijn. De cruciale vraag hierbij is: hoe ver gaan we in dit streven? Betekent kansengelijkheid ook dat individuen zonder ook maar enige aanleg om bijvoorbeeld arts te worden eindeloos mogen proberen hun diploma te halen met publiek geld? Het sociaal-liberale streven naar kansengelijkheid houdt op wanneer dit genetische aanleg zou moeten compenseren, want dat zou de kracht van verschil in een samenleving tenietdoen. We delen onze welvaart om gelijke kansen te creëren voor individuen om iets van het eigen leven te maken – niet om gelijke uitkomsten af te dwingen. Kansengelijkheid betekent dus dat elk individu een kans moet hebben om bijvoorbeeld timmerman of arts te worden; niet dat iedereen het ook daadwerkelijk kán worden en ook niet dat de timmerman en arts evenveel moeten verdienen.

Juist vanwege deze kansengelijkheid is het belangrijk om onze welvaart te delen. Om iedereen een kans te geven zijn talenten te ontdekken en optimaal te benutten, moeten we als samenleving investeren in een goed onderwijsstelsel, toegankelijke gezondheidszorg en solide sociale zekerheid. Alleen dan krijgt ieder individu de kans om zijn potentie optimaal te benutten, ook wanneer die geconfronteerd wordt met een flinke dosis pech in het leven. Hoe dat leven eruitziet, wat een waardevol leven is, is voor iedereen anders. De overheid heeft een rol om de randvoorwaarden te creëren voor individuen om over hun eigen leven te beschikken. Maar hoe men dat leven dan vervolgens invult is juist die cruciale vrijheid waar het sociaal-liberalisme om draait.

Mensen zijn niet gelijk

Er bestaat een cruciaal onderscheid tussen sociaal-economische en politieke gelijkheid. Mensen zijn gelijk voor de wet, maar niet hetzelfde. Deze politieke gelijkheid moeten we met man en macht beschermen en is een van de kernwaarden van een rechtsstaat. Sociaal-economische gelijkheid is iets heel anders. Ieder individu is uniek en heeft zijn eigen verdiensten. In een meritocratische samenleving worden mensen beloond aan de hand van hun prestaties en verdiensten. Sociaal-economische gelijkheid zou dan inhouden dat iedereen dezelfde prestaties en verdiensten heeft geleverd. Dit is echter nooit het geval en daarom: mensen

zijn niet gelijk. Deze ongelijkheid in mensen en verdiensten, en dus ook in beloning, laat ruimte voor iets wat de pluriformiteit van onze samenleving waarborgt: rechtvaardige ongelijkheid.

Frank van Mil

is scheidend wetenschappelijk directeur van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66 (zie ook p. 39).

Daarmee is nog geen antwoord gegeven op het soort vragen waarmee dit artikel begint. Dat komt doordat sociale rechtvaardigheid een moreel vraagstuk is, waaraan mensen onderling een invulling moeten geven. Het is geen kwestie van statistiek, expertise en economische modellen. Alleen gezamenlijk bepalen mensen wat een rechtvaardige welvaartsverdeling is. Alleen gezamenlijk bepalen wij de waarde van bepaalde prestaties en welke beloningen hierbij passend zijn. We kunnen dat niet aan “de markt” overlaten; die is amoreel en maakt geen onderscheid tussen rechtvaardig en onrechtvaardig. Ook “de overheid” is niet in staat om te bepalen wat sociaal rechtvaardig is. Alleen mensen onderling kunnen dat onderscheid maken. Sociale rechtvaardigheid vraagt daarom bovenal een structureel maatschappelijk gesprek en een politieke vertaling daarvan. Het sociaal-liberale gedachtegoed van D66 biedt geen hapklare antwoorden daarvoor. Wel biedt het aanknopingspunten. De richtingwijzer *Beloon prestatie en deel de welvaart* is daarom vooral een oproep aan iedereen om de eigen afwegingen te kennen en dit maatschappelijke gesprek aan te gaan. ■

SAVE THE DATE

10 jaar richtingwijzers

Beloon prestatie en deel de welvaart is één van de vijf richtingwijzers van D66. Over deze richtingwijzer schreef de Mr. Hans van Mierlo Stichting een essay, dat tijdens Congres 103 op 16 april a.s. wordt gepresenteerd. Dit artikel is een korte weergave ervan. Met de voltooiing van dit essay is een reeks compleet gemaakt waarin alle vijf de richtingwijzers zijn beschreven én uitgegeven. De overige vier luiden (in willekeurige volgorde):

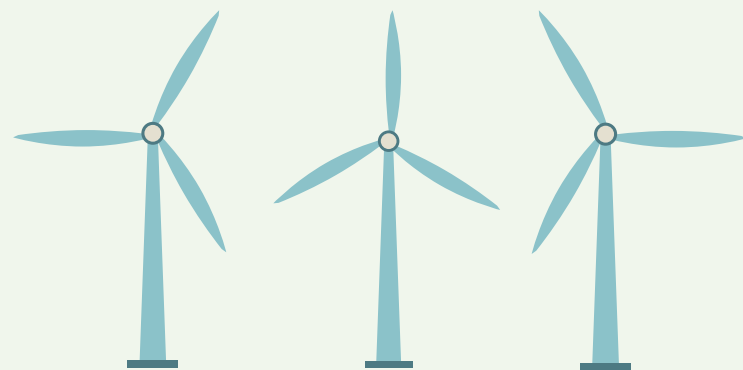
- **Vertrouw op de eigen kracht van mensen**
- **Denk en handel internationaal**
- **Streef naar een duurzame en harmonieuze samenleving**
- **Koester de grondrechten en gedeelde waarden**

Bestellen?
d66webshop.nl/nl/publicaties-van-mierlo-stichting

Meer informatie:
vanmierlostichting.d66.nl

Groene haarvaten

Wie groen zegt, zegt D66. Toen én nu. De in oktober 2015 gepresenteerde duurzaamheidsvisie is duidelijk: duurzaamheid en groene groei zijn een noodzakelijke voorwaarde voor een sterker, slimmer en schoner Nederland. Duurzaamheid is voor D66 geen mode-woord, maar de kern van onze politieke koers. Want het aanpakken van klimaatverandering is noodzakelijk en biedt tegelijkertijd kansen voor onze economie en voor innovatie. Daarom maakte D66 groene groei centraal onderdeel van ieder politiek akkoord dat we in de afgelopen jaren sloten. Meer dan twee miljard groene D66-euro's zijn daarvan het resultaat (zie kader rechts). Geen enkele partij doet dat D66 na. Of het nu gaat om het sluiten van de kolencentrales, het versterken en verbeteren van de natuur in Nederland, het beter isoleren en verduurzamen van huizen en kantoren, stadsbussen zonder uitlaatgasen en ruimte voor innovatie: D66 maakt het mogelijk.

Maar we zijn er nog lang niet. Nederland scoort nog te vaak onder de maat op milieu- en natuurbeleid. Terwijl gezondheid centraal moet staan in ons milieubeleid, is er nog altijd in delen van ons land geen sprake van écht gezonde lucht. Innovatiegelden worden op een hopeloos ouderwetse manier besteed. En als we niet snel overschakelen op groene energie en het Energieakkoord versterken en verlengen, wordt de uitwerking van de klimaatafspraken van Parijs in Nederland een wassen neus. En dat terwijl het momentum in de wereld om definitief afscheid te nemen van de oude, fossiele economie nog nooit zo groot was. Of het nu gaat over hoe je als consu-

De aarde niet slechter achterlaten dan je hem hebt aangetroffen en een overheid die verantwoordelijkheid neemt voor duurzaam handelen. Dat is waar D66 altijd voor heeft gestaan, hield oud-partijleider Jan Terlouw de leden voor op het 100ste partijcongres. Groene groei zit in de haarvaten van onze partij. En nu het momentum van het klimaatakkoord van Parijs daar is, zet D66 meer dan ooit in op een groene, schone toekomst.

ment van A naar B komt, of om de CO₂-uitstoot van bedrijven: het principe van de vervuiler betaalt moet beter en verder worden doorgevoerd. Verduurzaming is inmiddels een keiharde, economische noodzaak.

Groene politiek op alle niveaus

Daarom blijft D66 de groene politiek van de laatste vijftig jaar met volle overtuiging voortzetten – juist nu. En zeker niet alleen op Europees en nationaal niveau. Het aantal D66-Gedeputeerden en wethouders was nooit eerder zo groot. Daarmee heeft D66 goud in handen. Steden worden steeds belangrijkere bronnen van economische groei, waar Europese en nationale initiatieven vertaald worden in concreet beleid. Groene groei, als het aan onze wethouders ligt. Groei met schone energie als fundament en gericht op de gezondheid van mensen, door maximaal in te zetten op lokale energie-initiatieven, schone lucht, innovatieve bedrijven, kringloopeconomie, en meer groen in en rondom de stad.

Voor D66 staan duurzaamheid en groene groei aan de basis van onze politiek. Het groene bloed kruipt vanaf onze oprichting al waar het niet gaan kan. De uitdaging is nu om onze krachten op alle verschillende niveaus nog beter te bundelen om tot heldere resultaten te komen. Concreet, ambitieus en coherent, in de wijk, in Den Haag en in Europa. Zo maken we Nederland sterker, schoner en slimmer. Een politiek van D66'ers die, in de woorden van Jan Terlouw, al vijftig jaar "verantwoordelijkheid nemen voor duurzaam handelen". ■

D66 Groen: toen én nu:

Alexander Pechtold tijdens een werkbezoek bij Heineken in Zoeterwoude op 9 maart 2016.

"Bedrijven die duurzaamheid centraal stellen, zoals Heineken, DSM en Unilever, zorgen via innovatie voor nieuwe banen en geven vorm aan de economie van de toekomst."

Jan Terlouw tijdens zijn speech over duurzaam handelen op het 100ste D66-congres op 1 november 2014.

"We zijn de aarde aan het uitwonen. Daarvoor waarschuwen we al in 1972, in overeenstemming met het rapport van de Club van Rome (...). De Nederlandse economie moet af van kolen, olie en gas, zegt nu zelfs de Nederlandse Bank. Alleen de overheid kan dat afdwingen."

D66-Tweede Kamerlid Stientje van Veldhoven tijdens een werkbezoek aan het Amsterdamse havengebied op 22 februari j.l. D66 wil een groene transitie van Nederlandse havengebieden mogelijk maken, die nu nog voor een groot deel afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen.

D66-Tweede Kamerlid Fatma Koser Kaya tijdens haar fietstocht van Den Haag naar Wassenaar afgelopen januari n.a.v. het kabinetsbesluit om de kuststrook niet langer te beschermen tegen bebouwing (later trok minister Melanie Schultz deze plannen in).

D66 was in 2015 met vier personen vertegenwoordigd in de Duurzame 100 van Trouw.

Nr. 19 Wethouder **John Nederstigt** (Haarlemmermeer): "Ik ben het meest trots op het feit dat we – ondanks dwarszittende wet- en regelgeving – 3000 woningbouwoningen significant hebben verduurzaamd. Zonder huurverhogingen en investering door de corporatie, maar door het starten van een 100% duurzaam energiebedrijf: Tegenstroom."

Nr. 21 Tweede Kamerlid **Stientje van Veldhoven**: "Ik ben er ontzettend trots op dat wij met meer dan 2 miljard groene D66-euro's in de afgelopen vijf jaar het verschil hebben kunnen maken op groen."

Nr. 68 Europarlementariër **Gerben-Jan Gerbrandy**: "Dankzij mijn Actieplan gaat Europa de strijd aan met de nietsontziende stroperij van olifanten, neushoorns, tijgers en vele andere dieren."

Nr. 93 Wethouder **Abdeluheb Choho** (Amsterdam): "Als eerste stad ter wereld hebben we de ambitie vastgesteld om in 2025 volledig uitstootvrij te zijn. Daarom heb ik binnen deze bestuursperiode al concrete maatregelen ingevoerd: vanaf 2017 worden o.a. de eerste stadsbussen volledig elektrisch; in 2025 rijden ze allemaal zonder uitlaatgassen."

Meer dan 2 miljard aan groene D66-euro's

a. Lenteakkoord (2012)

i.	Intensivering duurzame economie	200 miljoen
ii.	Natuur	200 miljoen
iii.	Vergroening energiebelasting	365 miljoen
iv.	Kolenbelasting	115 miljoen
v.	Afschaffen rode diesel	250 miljoen

b. Woonakkoord (2013)

i.	Energiebesparing gebouwde omgeving	150 miljoen
----	------------------------------------	-------------

c. Herfstakkoord (2013)

i.	Motorrijtuigenbelasting	250 miljoen
ii.	Aanscherpen CO ₂ -grenzen BPM	200 miljoen
iii.	Belasting op afval storten	100 miljoen

d. Belastingplan (2015)

i.	Energiebesparing gebouwde omgeving	100 miljoen
ii.	Energie-investeringsaftrek	60 miljoen
iii.	Hoger belastingtarief gas, lager elektriciteit	225 miljoen

Lees de notitie **Sterker, slimmer, schoner (2015)** via: d66.nl/d66-visie-op-duurzaamheid

groen.d66.nl
#D66Groen

Congres 103

Zaterdag 16 april
Congrescentrum Papendal,
Arnhem

Naast verkiezingen voor besturen en commissies, inhoudelijke sessies en inspirerende speeches, staat dit congres ook in het teken van de kick-off van ons jubileumjaar (zie ook p. 22-23).

Eerste keer?

Meld u – via uw persoonlijke congresuitnodiging – aan voor de bijeenkomst ‘Maak kennis met het congres’ om 09.30 uur. Hier vertellen Landelijk Bestuurslid Robert Strijk en Eerste Kamerlid Petra Stienen o.a. over het inhoudelijk programma en de stemprocedures.
d66.nl/congres-103

SAVE THE DATE

Congres104
29 & 30 oktober 2016
- RAI Amsterdam

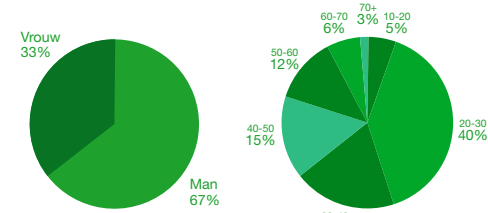
Groot tweedaags
Verkiezings- én
Jubileumcongres

Nieuwe leden

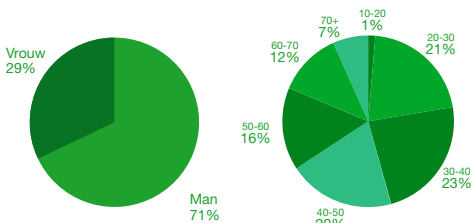
Volgens het Documentatiecentrum Politieke Partijen (DNPP) is het aantal mensen dat lid is van een politieke partij vorig jaar opnieuw gedaald.

Het enige lichtpuntje in het persbericht betreft de Partij voor de Dieren (+ 0,9 procent) én D66: onze partij had op 1 januari 2016 25.349 leden, een groei van 0,6 procent t.o.v. 2014. D66 is daarbij de enige (landelijke) partij die de afgelopen jaren structureel is gegroeid; in acht jaar tijd is de partij maar liefst 2,5 keer zo groot geworden!

Nieuwe leden 2015

Ledenbestand totaal

Burgemeesterscommissie

D66 wil leden met ambitie voor het burgemeesterschap actief ondersteunen. Dat doet zij middels de Burgermeestercommissie, die vorig jaar van start is gegaan.

Marcel Fränzel (voorzitter), Ria Oosterop en Korrie Louwes voerden de afgelopen maanden oriëntatiegesprekken met ruim 40 geïnteresseerden en voorzagen hen van een persoonlijk advies. De commissie werkt nauw samen met Paul van Meenen en Steven van Weyenberg, portefeuillehouders ‘burgemeestersbenoemingen’ in de Tweede Kamerfractie. Fränzel: “We zien uit naar kennismaking met enthousiaste D66’ers met (lokaal) bestuurlijke ervaring die zich serieus afvragen of dat bijzondere ambt van burgemeester iets voor hen is.” Meer informatie? Stuur een mail naar: burgemeesterscommissie@D66.nl

21
mei

Tweede
Kamer der
Statens-
Generaal

Maak kennis met D66

Bent u (net) lid van D66 en wilt u de partij graag beter leren kennen? Kom dan op zaterdagochtend 21 mei a.s. naar de Tweede Kamer in Den Haag!

Tijdens deze bijeenkomst maakt u kennis met de partij, de mogelijkheden om actief te worden en het sociaal-liberale gedachtegoed. Bovendien is er gelegenheid om in gesprek te gaan met onze politici. De D66-kennismakingsdagen worden een aantal keer per jaar georganiseerd; nieuwe leden worden automatisch uitgenodigd voor de eerstvolgende bijeenkomst.

Wel interesse, maar al langer dan een half jaar lid? Meld u aan bij Cherine Mathot: c.mathot@d66.nl

Trouwe Ledendag

jaar
50

Op zaterdagmiddag 21 mei a.s. organiseert D66 speciaal voor haar trouwe leden de Trouwe Ledendag in de Tweede Kamer in Den Haag.

Deze jaarlijkse bijeenkomst voor leden die vijftien jaar of langer onafgebroken lid zijn van D66 is deze keer extra feestelijk vanwege ons 50-jarig bestaan. Een mooie gelegenheid om elkaar (weer) te ontmoeten, herinneringen op te halen maar ook om vooruit te kijken. Trouwe Leden ontvangen een persoonlijke uitnodiging voor deze bijeenkomst.

Wel 15 jaar onafgebroken lid, maar geen uitnodiging ontvangen? Neem dan svp contact op met Cherine Mathot: c.mathot@d66.nl

Welkom Joost, Frank bedankt!

Frank van Mil

Joost Sneller

Op 16 april kunt u tijdens de borrel na afloop van het congres afscheid nemen van Frank en/of (hernieuwd) kennis maken met Joost!

SAVE THE DATE / NOMINEER!

Els Borst Netwerk Event

12 juni 2016

Op zondag 12 juni vindt het jaarlijkse EBN Event plaats. Kent u een bijzondere D66’ster die een inspiratiebron en voorbeeld is voor vrouwen in de (lokale, regionale of landelijke) politiek? Nomineer haar dan vóór 30 april voor de EBN Inspiratieprijs 2016! Vorig jaar werd deze prijs voor het eerst uitgereikt aan Ingrid van Engelshoven (zie ook pag. 20).

Aanmelden en nomineren:
d66.nl/elsborstnetwerk

Annet Aris is benoemd tot voorzitter van de commissie die voor D66 het (concept)verkiezingsprogramma zal schrijven voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2017.

Aris is buitengewoon hoogleraar digitale strategie aan Business School INSEAD. Daarnaast is zij lid van verschillende raden van commissarissen en voorzitter van de redactieraad van *Idee*, het tijdschrift van de Mr. Hans van Mierlo Stichting. De commissie bestaat verder uit: Hans Vijlbrief, Ingrid van Engelshoven, Olaf Prinsen, Marty Smits en Henk Beerten. Het definitieve verkiezingsprogramma wordt vastgesteld door de leden op congres 104 op 29 en 30 oktober in de RAI te Amsterdam.

Jonge Lokale
Bestuurder 2015

Beste Bestuurder

D66-wethouder van Enschede Eelco Eerenberg is door tijdschrift *Binnenlands Bestuur* uitgeroepen tot beste ‘Jonge Lokale Bestuurder 2015’.

Bijna 7500 bestuurders, ambtenaren en lezers van het weekblad brachten in de categorie ‘jonger dan 40’ hun stem uit op de 31-jarige wethouder Financiën, Onderwijs, Jeugdzorg, Duurzaamheid en Stadsdeel Centrum. Eerenberg is tevens eerste locoburgemeester van Enschede.

D66 Alumni Netwerk

De Bestuurdersvereniging van D66 heeft een alumninetwerk voor oud-politiek vertegenwoordigers en oud-bestuurders opgericht.

Kwartiermaker Tim Romaniuk ziet een brede doelstelling voor het alumninetwerk: “De groep oud-politici en bestuurders van D66 is heel divers – van oud-gemeenteraadsleden tot oud-bewindslieden. Sommigen willen graag opnieuw een functie vervullen, anderen willen juist hun kennis en ervaring beschikbaar stellen of de band onderling en met de partij bewaren.” Vertrekende politici worden vanaf heden automatisch lid en ontvangen een uitnodiging voor netwerkbijeenkomsten. Op zondag 12 juni vindt de tweede bijeenkomst plaats op Landgoed de Horst in Driebergen.

Meer informatie of lid worden?
Mail naar: alumni@d66.nl

Pater familias

Ook 50!

Drie generaties D66'ers in één gezin, zochten we. Maar dat is, vijftig jaar na de oprichting, nog niet zo eenvoudig. Ze zijn er zeker (geweest). Bijvoorbeeld de familie Nypels. Vader Erwin (82) is één van de oprichters van D66. Zijn inmiddels overleden moeder was sinds medio jaren zeventig ook lid, toen de partij met opheffing werd bedreigd. En ook zijn vrouw, dochter en schoonzoon zijn al jaren met het D66-virus besmet.

Erwin Nypels is niet zomaar een D66'er. Hij is één van de ondertekenaars van het *Appel*, lid van het eerste hoofdbestuur en in 1967 behoorde hij tot de eerste, zevenkoppige Tweede Kamerfractie van D66, samen met o.a. Anneke Goudsmit (zie pag. 14-15).

Dat laatste was eigenlijk helemaal niet de bedoeling, vertelt Nypels. "Er werd me gevraagd of ik op de kandidatenlijst wilde vanwege mijn kennis over politiek en partijorganisatie. Ik werkte in die tijd bij de PTT. Ik was daar heel erg tevreden dus ik had geen reden om weg te gaan. Ik ging toch akkoord op voorwaarde dat het een onverkiesbare plaats zou zijn. Maar na de verkiezingen bleek ik toch in de Kamer te zijn gekozen!"

In tegenstelling tot Goudsmit, heeft Nypels nooit getwijfeld aan het voortbestaan van de partij. In de periode dat velen pleitten voor opheffing, besloot hij zich in te zetten voor wederopbouw door directeur te worden van het nog op te zetten Wetenschappelijk Bureau D'66 (de huidige Mr. Hans van Mierlo Stichting). Nypels: "Iedereen verklaarde me voor gek. De partij was op sterven na dood; het aantal leden daalde dramatisch en afdeling na afdeling werd opgeheven. Maar er was een vaste kern van een paar honderd leden die nog wel in D66 geloofde. Zij zijn vervolgens in werkgroepen aan de slag gegaan. Dat heeft er mede voor gezorgd dat de politieke ideeëontwikkeling binnen de partij – op, ik zou bijna zeggen, stormachtige wijze – is doorgegaan."

Echtgenote Coby Nypels (75): "Net als Erwin ben ik sinds de oprichting lid van D66. Onze lage lidnummers zijn altijd een mooi iets om met enige trots op congressen te kunnen tonen [lacht]. Ik ben betrokken geweest bij de oprichting van de afdeling Rijswijk en ik ben daar ook behoorlijk lang afdelingsvoorzitter geweest, en ik ben ook nog een periode gemeenteraadslid geweest."

Dochter Petra Nypels (46): "Ik ben sinds mijn zestiende lid, eerst van de Jonge Democraten (JD) en later ook van D66. Enerzijds omdat er thuis over gepraat werd, maar ook door mijn actieve betrokkenheid bij de JD, ik zat toen in het regiobestuur. Vanuit de JD ondersteunden we D66-campagnes, en zo kwam ik op het Landelijk Secretariaat terecht. Daar hadden ze eens iemand nodig om de telefoon op te nemen – het was campagne-tijd, meen ik. In eerste instantie voor drie maanden, maar ik heb er uiteindelijk tien jaar gewerkt. Met heel veel plezier, overigens."

Schoonzoon Constantijn Dolmans (49): "Ik ben sinds 1990 lid van D66. Daarvoor was ik VVD-lid, maar daar ben ik mee gestopt toen Joris Voorhoeve eruit geknikkerd werd. In 1998 kwam ik in de landelijke programmacommissie van D66, daar ben ik ook nog twee jaar voorzitter van geweest. Daarna ben ik een aantal jaren redactielid geweest van *Idee*, het tijdschrift van de Van Mierlo Stichting. Sinds 2014 ben ik fractievoorzitter namens D66 in de Rijswijkse gemeenteraad." ■

Erwin Nypels in 1980
Foto: Hans van Dijk /
Anefo / Nationaal Archief

Erwin Nypels

Bloemendaal,
1 augustus 1933

Woonplaats Rijswijk

1961 – 1967
Bedrijfseconoom Centrale
directie der PTT

1962 – 1964
Landelijk voorzitter JOVD

1966 – 1967
Lid initiatiefcomité D'66
lid hoofdbestuur D'66

1967 – 1972
Tweede Kamerlid D66

1973 – 1975
Directeur Stichting Wetenschappelijk Bureau D'66

1974 – 1989
Tweede Kamerlid D66
(m.u.z. ministerschap 1982)

1982
Minister van Volkshuisvesting
en Ruimtelijke Ordening
(Kabinet-Van Agt III)

1990 – 1994
Voorzitter VHP (Vereniging
van Hoger Personeel)
Bestuurslid Vakcentrale MHP
(Middelbaar en Hoger
Personeel)

1998 – 2002
Voorzitter Nederlandse Bond
voor Pensioenbelangen

1999 – 2008
Voorzitter Gepensioneerden-
fractie-NVOG (in Raad van
Advies van Pensioenfonds
ABP)

2004 – 2009
Lid pensioencommissies
CSO en NVOG

In november 2015
verscheen van zijn hand:
De macht gedeeld;
Kroniek van 45 jaar
emancipatiestrijd van
gepensioneerden.

Meer info: www.nypels.nl

D66

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we **Raymond [45]** en **Elbert Jan van Doorn-Smeulers [37]**, die vier jaar na hun eerste ontmoeting op een D66-congres elkaar het ja-woord gaven.

Wanneer sprong de vonk over?

Elbert Jan: “Dat was om precies te zijn: 12 mei 2007, bij het voorjaarscongres in Rotterdam, toen Ingrid van Engelshoven tot partijvoorzitter werd verkozen en het rapport *Klaar voor de Klim* werd aangenomen.”

Raymond: “Het was trouwens toeval dat we daar allebei waren. Ik had eigenlijk helemaal geen zin om te gaan, maar een week voor het congres zei Alexander Pechtold – ik werkte voor hem toen hij minister was – dat hij me daar wel verwachtte. En Elbert Jan moest oud papier inzamelen, maar gelukkig wilde zijn tweelingbroer voor hem invallen.”

Elbert Jan: “Dus dankzij Alexander en mijn broer hebben wij elkaar dus eigenlijk ontmoet.”

Jullie dragen dezelfde achternaam?

Elbert Jan: “Ja, want op 12 mei 2011, precies vier jaar na dat congres, zijn we getrouwd. Een echt D66-feestje – de ceremonie werd gedaan door Marjolein de Jong, D66-wethouder in Den Haag.”

Raymond: “Ze deed dat echt vreselijk leuk: later kwam ik een oud-collega tegen en die vertelde dat hij het gevoel gehad had dat hij bij een cabaretvoorstelling geweest was.”

Jullie zijn bekende gezichten binnen D66, begrijp ik?

Raymond: “Ik heb in de gemeenteraad van Hilversum gezeten en ik was actief voor de Jonge Democraten. Zodoende kennen veel D66’ers mijn gezicht wel, ja.”

Elbert Jan: “Ik was burgerraadslid in Zwijndrecht, maar ik vond dat ik wel wat meer voor de partij kon doen. Zo ben ik het Landelijk Bureau binnengerold, waar ik vijf jaar functionaris bestuursondersteuning ben geweest.”

Raymond: “Het kan verkeren: eerst was Elbert Jan zo’n beetje ‘de man van Raymond’; nu kent hij meer D66’ers dan ik, en ben ik ‘de man van Elbert Jan’.”

Oproep

Heeft u uw partner ook leren kennen bij D66?

En willen jullie – net als Elbert Jan en Raymond – samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met uw contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Ledenpagina

D66

Wilt u graag weten hoe onze politieke vereniging in elkaar steekt? Of bent u op zoek naar specifieke (contact)informatie, afdelingen, commissies of parlementariërs? U vindt het via: d66.nl/partij

Ledenadministratie

Een verhuizing doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief? Uw lidnummer opzoeken? Ga naar [MijnD66.nl](https://mijnd66.nl) en voer zelf uw wijzigingen door in onze ledenadministratie. Is uw emailadres (tevens uw gebruikersnaam) gewijzigd of heeft u andere vragen? Stuur een mail naar ledenadministratie@d66.nl of bel 070 356 60 66.

Contributie / donaties

Uw lidmaatschap betaalt u per acceptgiro of automatische incasso. Acceptgiro kwijt? Stort uw contributie op NL 11 RABO 019 199 6807 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. ‘contributie’ en uw ‘lidnummer’ (zie boven). Een extra gift aan de partij kunt u overmaken naar NL 11 RABO 011 304 2396 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. ‘gift’. Meer weten? Kijk op d66.nl/doneren of mail naar fondsenwerving@d66.nl

Lid worden / maken

Wilt u iemand lid maken? Kijk op d66.nl/cadeaulidmaatschap of stuur hem of haar deze link door: d66.nl/word-lid

Maak kennis met D66

Speciaal voor nieuwe leden organiseert D66 een aantal keer per jaar kennismakingsbijeenkomsten. Als nieuw lid ontvangt u een uitnodiging. Kijk ook eens op d66.nl/agenda voor andere interessante bijeenkomsten!

Landelijk congres

Het volgende congres is op zaterdag 16 april in Arnhem. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging toegestuurd. Voor meer info, kijk op d66.nl/congres

Campagne / vrijwilliger worden / meedoen

Wilt u graag meedoen aan onze campagnes? Neem contact op met uw lokale of regionale afdeling via d66.nl/partij/d66-in-het-land, met ons landelijke campagneteam via campagne@d66.nl of kijk eens op d66.nl/doe-mee

Uw lokale afdeling doet overigens veel meer dan alleen campagne voeren: ga ook eens naar een borrel, workshop of ledenvergadering van uw eigen afdeling!

Bestuur- en verenigingsondersteuning (BVO)

Bent u actief bij uw lokale of regionale afdeling en heeft u daar vragen over of ondersteuning bij nodig, neem dan contact op met de afdeling BVO van het Landelijk Bureau via: vereniging@d66.nl

Talentontwikkeling / opleidingen

D66 organiseert opleidingen en trainingen voor verschillende doelgroepen. Kijk voor meer informatie op d66.nl/partij/opleidingen of mail naar opleidingen@d66.nl. Interesse in het jongerentalentenprogramma van D66? Elk najaar kunt u zich aanmelden voor de selectie via: route66.d66.nl

Thema-afdelingen

Interesse in een specifiek thema? En wilt u daar graag over discussiëren en meepraten, kijk dan eens op d66.nl/partij/thema-afdelingen

Els Borst Netwerk

Voor 10 euro per jaar kan elk D66-lid zich aanmelden bij dit diversiteitsnetwerk: d66.nl/elsborstnetwerk

D66 Internationaal

Wilt u meer weten over of meedoen aan het internationale netwerk van D66? Kijk op internationaal.d66.nl of mail naar: internationaal@d66.nl

Gaat u verhuizen naar (of woont u in) het buitenland? Kijk eens op buitenland.d66.nl of mail naar secretaris@d66inhetbuitenland.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten en publicaties (zoals tijdschrift *Idee*), vindt u op vanmierlostichting.d66.nl

Meer info

d66.nl/partij | info@d66.nl | 070 356 60 66

Cabaretier en voormalig hoogleraar **Jacqueline de Savornin Lohman** [82] was erbij, toen D'66 (toen nog met apostrof!) in 1966 werd opgericht in Hotel Krasnapolsky te Amsterdam.

Hoe kwam u bij D'66 terecht?

"Ik kocht het *Appèl* in een boekhandel in Zutphen. Ik was toen advocaat en erg bezig met vrijheidsrechten. Het bestel opblazen, dat vond ik wel een spannend idee – zeker als achterkleindochter van een CHU-oprichter. Daar moet ik overigens meteen bij zeggen: als Eerste Kamerlid voor D66 heb ik prettig samengewerkt met de kleine christelijke partijen. Het zijn kritische mensen, en – los van thema's als abortus en euthanasie – waren we het over veel zaken wél eens."

Hoe beviel het in de Eerste Kamer?

"In eerste instantie vond ik het ontzettend leuk. We zaten met twaalf mensen in de senaat, waarvan de helft vrouwen. Je komt ineens overal binnen, deuren gaan open. Maar het Kamerwerk lag me niet. De onderlinge competitie, het belang van de coalitie... Uiteindelijk werd ik er letterlijk ziek van, ik kreeg gordelroos. Ik was toen al in de zestig; als ik jonger was geweest had ik het wellicht anders ervaren."

Meest memorabele herinnering?

"Het voorjaarscongres in 1970. Samen met een paar andere 'verontruste' leden, hadden we het *Groene Pamflet* opgesteld. We vonden de partij te veel naar binnen gekeerd. Er werd veel te veel pietepeuterig geamendeerd. Maar net toen we het wilden voordragen, viel het licht uit. Toen zijn we maar de stad ingegaan. Later bleek dat het congres was doorgegaan en een speciale commissie had ingesteld om ons pamflet te bespreken... Dat was nu juist wat we níet wilden!"

U bent een kritisch lid.

"Ja. De macht en het pluche zorgt er telkens voor dat de partij in het bestaande bestel lijkt op te gaan. Het is het eeuwige dilemma van D66, denk ik. Ik ben zelfs nog even lid-af geweest, medio jaren zeventig, toen de partij op sterven na dood was. Maar met de 'De Jannen' (*Terlouw, Glastra van Loon, Vis, red.*) kwam een nieuw elan. Nadat ze ons thuis hadden bezocht, ben ik weer vol overtuiging lid geworden."

Op 20 april 2016 geeft Jacqueline de Savornin Lohman een lezing tijdens TEDxAmsterdamED.
jdesavorninlohman.nl

Ik ben
D66

foto Remco van der Kruis

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 en wordt verspreid onder al haar leden. Democraat verschijnt drie keer per jaar. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van D66 worden openbaar gemaakt of veelevoudigd.

Wilt u een adreswijziging doorgeven? Of wilt u de Democraat niet meer per post ontvangen? Ga naar MijnD66.nl of stuur een e-mail naar ledenadministratie@d66.nl

eindredacteur
Jessica Hoogenboom

redactie
Jan Remmert Fröling
Anita van Rootselaar
Jasper Simons
Mark Snijder
Roel van den Tillaart
Kristina Ullrich

fotografie / illustraties
Anefo / Nationaal Archief
Sebastiaan ter Burg
Sander van Diepen
Jan Remmert Fröling
Jeroen Mooijman
Remco van der Kruis
Anne Ruth Schussler
Elmer Spaargaren

met dank aan
Documentatiecentrum
Politieke Partijen (DNPP)
Bob van Dijk
Annath Koster
Frank van Mil

beeld voorzijde
Studio Maanzaad

ontwerp / vormgeving
de ontwerpplaat / Studio Maanzaad

druk
Senefelder Misset

oplage
26.000 exemplaren
Den Haag, maart 2016

redactieadres
Landelijk Bureau D66
Postbus 660
2501 CR Den Haag

Heeft u een vraag of opmerking voor de redactie? Stuur dan een e-mail naar democraat@d66.nl

Democraat

D66

p. 04 Interview Annet Aris
**over het verkiezings-
programma TK2017**

p. 18 D66-wandeling
**langs historische
locaties in A'dam**

p. 47 Jubileumcongres
**Hét congres dat u
niet wilt missen!**

jaar
50

Democraten,

De zomer staat voor de deur. In de Tweede Kamer voeren we deze week de laatste debatten voor het zomerreces. Dat wordt de ultieme adempauze voor een razend druk politiek seizoen, een jaar met ons 50-jarig jubileum en de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. Als we het optimisme kunnen vasthouden dat ik de afgelopen weken overal in het land bij D66-afdelingen bemerkte, heb ik er veel vertrouwen in dat we in de campagne met D66 herkenbaar, onderscheidend en energiek voor de dag zullen komen.

Met veel plezier trok ik de afgelopen weken door Nederland. Om mijn hernieuwde lijsttrekkerschap te voorzien van nieuwe ideeën en nieuwe energie, om van mensen zelf te horen waar wij als D66 voor hen het verschil kunnen maken. Ik was meer in het land dan op het Binnenhof. In gesprek met D66-leden in Assen, Amersfoort en 's Hertogenbosch. Op duurzaam werkbezoek in Zeewolde in Flevoland. Te gast bij een bijzondere avond van Marokkaanse Nederlanders in Amsterdam. Op een verrassende culturele ontdekkings-tocht in het Twentse Diepenheim. In debat met scholieren in Bussum, met studenten in Utrecht en met de Jonge Democraten op hun congres in Alkmaar. En in gesprek met vluchtelingen in de noodopvang in Rosmalen.

Lijsttrekker D66

De leden van D66 hebben Alexander Pechtold voor de vierde keer verkozen tot lijsttrekker voor de Tweede Kamerverkiezingen. In 2006, 2010 en 2012 was Pechtold ook lijsttrekker namens D66. Pechtold was de enige kandidaat, leden konden tot 13 juni een stem voor of tegen uitbrengen; een meerderheid van de stemmen

is nodig om tot lijsttrekker te worden verkozen. Er zijn 4.509 stemmen uitgebracht. De overgrote meerderheid van 4.011 leden stemde vóór zijn verkiezing. **Meer informatie over de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 vindt u op d66.nl/verkiezingen.**

Veel indruk maakte het werkbezoek aan Gaziantep, een stad aan de grens tussen Syrië en Turkije. Twee weken geleden ben ik daar samen met collega Sjoerd Sjoerdsma en Eerste Kamerlid Petra Stienen, die de regio goed kent, naartoe gereisd. Omdat de stroom vluchtelingen naar Europa minder hevig is dan een paar maanden geleden, overheerst in Nederland soms het ontrechte gevoel dat de problemen voorbij zijn. In de buurlanden van Syrië zitten echter nog miljoenen vluchtelingen onder verschrikkelijk moeilijke omstandigheden. Zo zitten er in en rondom Gaziantep 50.000 mensen in kampen, waarvan velen al jaren. En een veelvoud daarvan, zo'n 250.000 vluchtelingen, leeft in de stad. Dat legt een enorme druk op de samenleving daar.

“Het bieden van een wenkend perspectief van redelijkheid en rechtvaardigheid, zie ik als een grote opdracht richting de verkiezingen”

Het door populisten zo makkelijk gepropageerde ‘opvang in de regio’ als dé oplossing voor de vluchtelingencrisis klinkt voor mij sindsdien alleen nog maar hardvochtiger. Als elders in de wereld mensen oorlog en geweld ontvluchten, is barmhartig en ruimhartig vluchtelingen opvangen voor mij het enige juiste antwoord. Het persoonlijke verhaal in deze *Democraat* van ons Eindhovens raadslid Mpanzu Bamenga onderstreept dat nog maar eens.

Het bestrijden van populisme, het bieden van een wenkend perspectief van redelijkheid en rechtvaardigheid, zie ik als een grote opdracht richting de verkiezingen. Overal in de wereld – van Frankrijk tot de Verenigde Staten, van Oostenrijk tot Engeland – draaien populistische mensen een rad voor ogen. En is het antwoord van partijen in het politieke midden te vaak te zwak, te laf. Terwijl ik stellig geloof dat vertegenwoordigers van het midden, van de redelijkheid, mensen veel meer te bieden hebben. Wij zullen Nederland laten zien hoe aantrekkelijk optimistische en geloofwaardige politiek vanuit het midden is. Ik ben dankbaar opnieuw lijsttrekker te mogen zijn en ben zeer gemotiveerd samen met jullie de strijd aan te gaan. Dus haal deze zomer nog even diep adem, dan zien we elkaar daarna in een razend druk, maar mooi politiek jaar.

Alexander Pechtold

04. verkiezingsprogramma

08. in beeld: fietsestafette

10. jubileum(web)shop

12. jong & oud in Dordrecht

16. ook 50: Korrie Louwes

23. D66-koppel

28. verkiezingen VS

30. essay Van Mierlo Stichting

32. in gesprek met...

Stientje van Veldhoven

35. ondertussen in...
Beijing

36. Baltic & Kiev Pride

38. talentontwikkeling 2.0

41. uit de vereniging

44. Liberal International

46. ledenpagina

47. kom ook naar
Congres 104!

48. Ik ben D66

Annet Aris is voorzitter van de commissie die voor D66 het concept-verkiezingsprogramma schrijft voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. Ze roept alle leden op het programma kritisch te lezen, dat op 29 en 30 oktober definitief wordt vastgesteld door het congres. Wat er precies in staat, kan ze in dit interview nog niet vertellen, maar een tipje van de sluier kan Aris wel oplichten: “Het ‘sociale’ in ons sociaal-liberale gedachtegoed komt duidelijker naar voren.”

Op de achtergrond klinken piepjes en voorbijrazende auto's. Annet Aris zit in een Franse taxi als ik haar bel, onderweg van het treinstation naar de gerenommeerde internationale businessschool INSTEAD, waar ze digitale strategie doceert. De maanden voor de zomer zijn voor haar een drukke en hectische periode, maar tussen de bedrijven door vertelt ze graag over het verkiezingsprogramma, waarvan het concept op 26 augustus wordt gepubliceerd. “De taxichauffeur is Frans, dus die luistert vast niet mee.”

De afgelopen vijf verkiezingen voor de Tweede Kamer waren allemaal vervroegde verkiezingen, door de val van een kabinet. Deze keer hebben we de volle kabinetsperiode de tijd gehad om een verkiezingsprogramma te schrijven. Heb je dat gemerkt?

“Toen ik in januari begon als voorzitter van de verkiezingsprogrammacommissie, lag er al veel materiaal voor het verkiezingsprogramma. Ik was verrast door de enorme rijkdom ervan. Dat was het resultaat van het Agenda 2020-initiatief, dat anderhalf jaar daarvoor al was gestart. In de partij en vereniging is daarbij veel gesproken over belangrijke thema's, zoals duurzaamheid, zorg, onderwijs en economische groei. De Permanente Programmacommissie (PPC) had daarvan een mooie samenvatting gemaakt. Het was duidelijk dat er over veel thema's al goed was nagedacht en gediscussieerd.”

De basis lag er dus, maar hoe bouw je zo'n samenvatting uit tot een conceptprogramma en wie praten daarin mee?

“Zeker in de afgelopen maanden hebben we heel intensief input opgehaald vanuit de partij en ook daarbuiten. Het Landelijk Bestuur heeft zeven thema-avonden georganiseerd waar leden hun input hebben gegeven. We werken samen met een klankbordgroep, waarin vertegenwoordigers zitten van afdelingen, de Bestuurdersvereniging, Jonge Democraten (JD), de mr. Hans van Mierlo Stichting (VMS) en van de fracties in de Tweede Kamer, Eerste Kamer en Europees Parlement. We hebben regelmatig externe experts om hun mening gevraagd. En de tussentijdse resultaten bespreken we met het Landelijk Bestuur en de fracties. Tijdens het schrijven van het program-

Annet Aris
Voorzitter VPC

CV

1977 – 1985
Landbouw Hogeschool Wageningen. Medeoprichter en lijsttrekker DSL (Democratische Studenten Lijst)

1985 – 2003
Associate en Partner bij McKinsey & Co in Amsterdam, Londen en München

2003 – heden
Adjunct-Professor of Strategy bij INSEAD, focus digitale transformatie

2003 – heden
Commissaris en toezicht-houder bij diverse bedrijven en stichtingen

2010
Lid verkiezingsprogrammacommissie D66, hoofdstuk Economie

2012 – heden
Voorzitter redactieraad *idee* (tijdschrift Mr. Hans van Mierlo Stichting)

2015 – heden
Columnist *Het Financieel Dagblad* over de (digitale) wereld van morgen

2016 – heden
Voorzitter verkiezingsprogrammacommissie (VPC) voor D66

ma toetsen we zo steeds weer of we op de juiste weg zijn.”

Wat is hierin jouw rol, of beter: de rol van de verkiezingsprogrammacommissie (VPC)?

“Onze taak is vooral om al dat materiaal en de input die we hebben verzameld te condenseren tot de wezenlijke punten voor het verkiezingsprogramma. Daarbij hebben we goed nagedacht over de algemene toonzetting van het programma en welke thema's we willen benadrukken.

De commissie moet er voor zorgen dat we op deze manier tot een mooi, strak en consistent verhaal komen. En ik vind het belangrijk dat het een scherp programma wordt met heel duidelijke standpunten. Met teveel compromissen krijgen we een programma met van alles een beetje. En dan hebben we net niets.”

Is zo'n scherp programma moeilijk voor een partij waarin nuance juist belangrijk is?

“Het ligt niet in onze aard, maar juist nu is het nodig om duidelijk stelling te nemen en een ander geluid te laten horen. De wereld wordt volatieler en er is meer polarisatie. Mensen worden onzeker omdat dingen zo snel en onverwacht veranderen en trekken zich terug. Wij zien de uitdagingen, maar zijn ervan overtuigd dat de kansen groter zijn. Juist in deze tijd is het belangrijk om een positief programma te hebben, waarin we naar voren kijken en aan de slag gaan. We gaan niet mee met populisme, maar zetten daar een constructief en progressief programma tegenover. Daar hoort ook bij dat we meer met ons hart naar de wereld kijken.”

Wat betekent dat: kijken met je hart?

“Wij zien veel kansen om dingen beter te doen. Tegelijkertijd zien we een toenemende tweedeling in de maatschappij, tussen mensen die met de veranderingen kunnen omgaan en mensen die zich door deze veranderingen bedreigd voelen. We willen daarom ook een duidelijk inclusief programma, met veel aandacht voor echte gelijke kansen voor iedereen. Niet alleen met mooie woorden, maar ook met veel maatregelen. Bijvoorbeeld door te investeren in brede en levenslange onderwijsvoorzieningen, en door ouderen en arbeidsgehandicapten meer kansen te geven

op de arbeidsmarkt. En het programma heeft veel aandacht voor diversiteit. We willen gelijke kansen voor vrouwen in de maatschappij en bieden volop ruimte voor de toegenomen diversiteit aan leefvormen, voortbouwend op de congresresolutie ‘Familie van nu’. Daarbij realiseren we ons dat ook als je gelijke kansen nastreeft, er altijd een groep is die extra ondersteuning nodig heeft en die niet buiten de boot mag vallen. Dat zie je terug in alle hoofdstukken van het verkiezingsprogramma.”

“We gaan niet mee met populisme, maar zetten daar een constructief en progressief programma tegenover”

Zijn dat de belangrijkste thema's in het programma: toekomstgericht en inclusief?

“Met nog een derde thema: we zijn naar buiten gericht. Zowel in Europa als naar de rest van de wereld. Op belangrijke internationale thema's, zoals immigratie, energie en klimaat, moet uiteindelijk een effectieve, internationale samenwerking tot stand komen. Wij geloven echt dat de volgende generatie het weer beter kan hebben dan wij, niet alleen economisch, maar juist ook in een schonere en meer inclusieve wereld. Maar dan moeten we nu wel met z'n allen aan het werk.”

Wat moeten we doen om te zorgen dat de volgende generatie het weer beter kan hebben?

“Investeren in de toekomst en in de volgende generaties. Dat betekent dat we soms op de korte termijn dingen moeten laten om het op de lange

Jaar

1967

1971

1972

1977

1981

1982

1986

1989

1994

D66 door de jaren heen

In gesprek met de VPC

De verkiezingsprogrammacommissie (VPC) bestaat uit: Annet Aris (voorzitter), Hans Vijlbrief, Ingrid van Engelshoven, Olaf Prinsen, Marty Smits en Henk Beerten. De VPC zal na de publicatie op 26 augustus in diverse steden in gesprek gaan met leden over het conceptverkiezingsprogramma:

- Ma 29 augustus: **Amsterdam**
- Di 30 augustus: **Rotterdam**
- Wo 31 augustus: **Eindhoven**
- Don 1 september: **Utrecht**
- Ma 5 september: **Groningen**
- Di 7 september: **digitale Q&A** over Duurzaamheid, Onderwijs en Buitenlands beleid

Meer informatie d66.nl/ingesprekmetvpc

Verder meepraten en meebe-slissen? Informeer bij uw lokale afdeling wanneer er bij u in de buurt bijeenkomsten over het verkiezingsprogramma worden georganiseerd.

termijn beter te maken. In de afgelopen jaren ging het er vooral om hoe we op een verstandige manier uit de crisis komen. We moesten ons huis weer op orde krijgen. Nu hebben we dat op orde en kunnen we ons huis gaan vormgeven zoals wij denken dat het moet zijn, met veel aandacht voor gelijke kansen en een inclusieve samenleving. En we investeren in de schone economie en in hervorming van ons pensioenstelsel en belastingstelsel. Nederland moet koploper zijn, bijvoorbeeld in de digitale wereld. Daarom vinden we dat er veel ruimte moet zijn om te innoveren en experimenteren. Minder overbodige regels voor ondernemers, investeren in innovatie in de zorg, meer ruimte voor sterke lokale overheden.”

Betekent dat ook meer nadruk op de ruimte voor het individu, voor eigen initiatief?

“We zijn ervan overtuigd dat er veel ruimte moet zijn voor mensen om zelf initiatieven te ontplooien. Maar tegelijkertijd moet er een krachtige overheid zijn die haar verantwoordelijkheid neemt. Juist bij die thema’s waar de *payoff* veel later komt, zoals een schone economie. We noemen dat ‘publiek leiderschap’. We investeren in de toekomst, en dan moet de overheid mensen een zetje in de rug geven.”

Denk je dat leden verrast zullen zijn door het programma?

“In het programma bouwen we duidelijk voort op datgene waarvoor we altijd al gestaan hebben. Maar misschien komt in dit programma het ‘sociale’ in ons sociaal-liberale gedachtegoed nog wat duidelijker naar voren. Als partij zijn we altijd vrij sterk geweest met ons hoofd, en nu zien we ook duidelijk de invloed van ons hart. Ik denk dat de leden dat zullen opmerken in het programma.”

Hoe gaat het nu verder met het programma?

“Het conceptprogramma wordt door het Landelijk Bestuur vastgesteld en vervolgens in augustus gepresenteerd, ruim twee maanden voor het congres. Dan kunnen alle leden het programma lezen en eventueel amendementen indienen. Het landelijk bestuur organiseert in die periode ook bijeenkomsten in het hele land om het programma toe te lichten (*zie kader links, red.*). Tijdens het congres op 29 en 30 oktober (*zie kader rechts, red.*) bespreken we het conceptprogramma. Er is dan een nieuw systeem van e-voting, waarmee we meer tijd hebben om juist die amendementen te bespreken waarover veel discussie is. En dan stellen de leden uiteindelijk het definitieve programma vast.”

Huiswerk dus voor alle leden?

“Ik wil de leden inderdaad oproepen om straks de tijd te nemen om het conceptprogramma kritisch te lezen. Je moet er even voor gaan zitten, maar het is echt de moeite waard. Lees goed die thema’s waarvan je verstand hebt en waar je een mening over hebt. Maar kijk ook naar de algemene boodschap die het programma uitdraagt. En dan hoop ik dat na het congres alle leden het programma ook heel actief naar buiten toe uitdragen. Want uiteindelijk zijn de leden natuurlijk onze ambassadeurs.” ■

“Er moet veel ruimte zijn voor mensen om zelf initiatieven te ontplooien. Maar tegelijkertijd moet er een krachtige overheid zijn die haar verantwoordelijkheid neemt”

Tijdpad TK2017

Verkiezingsprogramma

26 augustus 2016
Officiële presentatie conceptverkiezingsprogramma

20 augustus – 19 september
Indienen amendementen verkiezingsprogramma

10 – 19 oktober
E-voting amendementen verkiezingsprogramma

29 – 30 oktober
Behandeling amendementen & vaststellen definitief verkiezingsprogramma door de leden van het Congres 104

Kandidaatstelling Tweede Kamer

1 augustus 2016
Opening kandidaatstelling kandidaten Tweede Kamer

19 september
Sluiting kandidaatstelling kandidaat-Kamerleden

7 november
Bekendmaking lijstadvies kandidaten Tweede Kamer

10 – 21 november
E-voting kandidaten Tweede Kamer

Vanaf 23 november
Bekendmaking definitieve kandidatenlijst TK

Het volledige tijdpad en meer informatie kunt u vinden op d66.nl/verkiezingen

Congres 104 29 & 30 oktober 2016 RAI Amsterdam

Verkiezings- en jubileumcongres

Op zaterdag 29 en zondag 30 oktober heeft het verkiezings- en jubileumcongres plaats in de RAI te Amsterdam. Een bijzonder tweedaags congres op een historische locatie, want 50 jaar geleden vond hier het allereerste ledencongres van D’66 (toen nog met apostrof!) plaats op 17 en 18 december 1966 (kijk voor een videofragment van dat historische congres op: d66.nl/tijdlijn).

Dit congres wilt u niet missen!

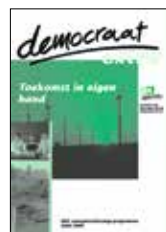
De inschrijving voor Congres 104 is inmiddels geopend. Alle leden hebben een vooraankondiging ontvangen met (beperkte) gelegenheid tot vroegboek-korting middels het *Early Bird*-combiticket. Deze zomer ontvangt u een tweede persoonlijke uitnodiging. U kunt uw ticket direct bestellen via deze e-mail.

Meer informatie op d66.nl/congres

1998

2002

2003

2006

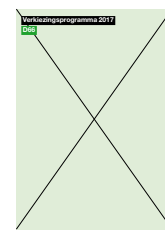
2010

2012

2017

Jubileum- fietsestafette

Van vrijdag 20 t/m zondag 22 mei fietste D66 drie dagen lang met 12 parallelle estafettes door het hele land om haar 50-jarig bestaan te vieren.

In elke provincie reed een vrolijke en duurzame D66-fietsesstafette – inclusief postertrailer – langs de afdelingen. Onderweg haakten de in groen-wit uitgedoste fietsers af en aan, zodat er voortdurend een bonte stoet van D66'ers – Kamerleden, wethouders, gedeputeerden, Statenleden, leden van de lokale fracties en afdelingen – door het hele land trapte.

Lokale helden

Onderweg werden D66-leden van het eerste uur geëerd middels de overhandiging van een 'Terugblik' (zie ook pag. 10-11) en reikten de fietsers jubileumvaantjes uit aan 'lokale helden'; bijzondere inwoners die volgens de lokale D66-afdelingen (extra) waardering verdienen voor hun bijdrage aan de buurt, gemeente of regio waarin zij actief zijn.

Meer dan honderd vaantjes werden op deze manier uitgereikt: van het jongste raadslid van Nederland in Huizen tot de azc-vrijwilligers van Assen, en van duurzame ondernemers in Groningen en Brabant tot kunstenaar Herman van Veen, die zijn vaantje trots in ontvangst nam voor zijn inzet om een unieke ontmoetingsplaats van cultuur en natuur te creëren op Landgoed de Paltz in Soest.

d66.nl/50jaar

Foto Remco van der kruis

Wilt u ook zo'n mooi 'Terugblik'? Bent u op zoek naar een exemplaar van het Appèl uit 1966? Of zou u best zo'n klassiek D66-affiche aan de muur willen hebben? Ter ere van haar 50-jarig bestaan heeft D66 een aantal mooie memorabilia voor haar leden laten maken, die u kunt aanschaffen via onze webshop en op het jubileumcongres.

jaar
50

Historische hebbedingen

1. Jubileumboek

Een blijvend Appèl
50 jaar Democraten 66

Speciale ledenprijs: € 19,66
Rijk geïllustreerd fotoboek
180 pagina's gebonden

Een blijvend Appèl. 50 jaar Democraten 66 – met een voorwoord van fractievoorzitter Alexander Pechtold – is een *must have* voor iedereen die geïnteresseerd is in de bijzondere geschiedenis van D66. U kunt dit jubileumboek vol prachtige foto's en affiches aanschaffen op Congres 104 of via: d66.nl/jubileumboek

2. Origineel Appèl

Bent u benieuwd naar wat er precies in het Appèl stond geschreven? Of bent u uw origineel kwijt? D66 heeft – speciaal voor dit jubileumjaar – een origineel exemplaar hoogwaardig laten inscannen en op ware grootte laten herdrukken. U kunt zo'n prachtige herdruk voor slechts € 2,50 bemachtigen op Congres 104 én via de webshop.

3. Historische affiches

Ziet u het al voor zich: het allereerste verkiezingsaffiche van D'66 (toen nog mét apostrof) mooi ingelijst aan de muur? We hebben acht bijzondere partijaffiches voor u uitgezocht en laten herdrukken op A1-formaat. U kunt zo'n prachtige herdruk voor slechts € 5,- aanschaffen op Congres 104 (niet via de webshop).

4. Ansichtkaarten

Een set van 8 mooie ansichtkaarten bedrukt met historische foto's en affiches uit het D66-archief. Geweldig leuk om te versturen naar vrienden, familie en (aspirant-)D66-leden! Verkrijgbaar voor slechts € 1,50 (per set) op Congres 104 (niet via de webshop).

5. Manchetknopen (retro én modern)

Veel leden vroegen er al jaren naar: waarom zijn er geen D66-manchetknopen te koop? Hier zijn ze dan, in twee verschillende edities: 1 set met het eerste D66-logo (gestanst/gelakt) en 1 set met ons huidige D66-logo (gegraveerd/mat). Uiteraard verpakt in een mooi geschenkdoosje. Verkrijgbaar voor € 19,66 per set op Congres 104 én via de webshop.

6. Jubileum-mok

De klassieke jubileum-mok mocht natuurlijk niet ontbreken. Deze grote mok met het eerste D66-logo én het Jubileum-beeldmerk – bedrukt in hoogwaardige sublimatiedruk – kost 5 euro en is verkrijgbaar op Congres 104 én via de webshop.

7. Retro-draagtas

Terug van weggeweest: de katoenen draagtas! Tegenwoordig weer helemaal hip, want: duurzaam, stevig & retro. Dit mooie exemplaar is bovendien dubbelzijdig bedrukt met twee historische verkiezingsaffiches uit 1972 (Hans van Mierlo) en 1981 (Jan Terlouw). Voor slechts € 3,- verkrijgbaar op Congres 104 én via de webshop.

8. Alles in één: het 'Terugblik'!

Kunt u niet kiezen en wilt u het allemaal hebben? Of zoekt u een origineel en exclusief (relatie)cadeau? Dit prachtig bedrukte cadeaublik ter ere van 50 jaar D66 is gevuld met alle bovenstaande producten (exclusief affiches en moderne manchetknopen-set). Verkrijgbaar voor € 50,- op Congres 104 én via de webshop.

Kom naar onze Jubileumkraam op Congres 104 of bestel via:
d66webshop.nl/nl/50-jaar-d66

Congres 104

Dit congres mag u niet missen!
Jubileum- én verkiezingscongres
Zaterdag 29 & zondag 30 oktober 2016
Congrescentrum RAI,
Europaplein te Amsterdam
Kijk op pag. 47 of op d66.nl/congres

D66 Zomer Woord Sudoku

Als u deze Woord Sudoku juist hebt opgelost bevat elke rij, elke kolom en elk blok van 3 bij 3 velden de negen letters precies eenmaal. Aan deze puzzel zijn drie extra groepen van negen samenhangende velden toegevoegd met de gestileerde vorm D66. Elke groep moet deze negen verschillende letters ook precies eenmaal bevatten. Met behulp van de eigenschap van deze extra groepen kunt u de unieke oplossing van deze Woord Sudoku logisch afleiden. In de velden, gemerkt met de getallen 1 t/m 13, ontstaat, in die volgorde, de oplossing van deze Woord Sudoku.

Mail dit woord vóór 22 augustus naar democraat@d66.nl o.v.v. uw naam en postadres, en maak kans op een set D66-jubileum-ansichtkaarten!

T ⁸	R	D	F ¹⁰	L
	L ³	R ¹	I	
L		R ¹³		C ¹¹
G	F ²	T	R	D
	D ⁴	G		I
	I ¹²	R	F ⁹	C
E	D ⁶	C	L	R

Letters
D C E F G I L R T

© 2016 www.sudoku-variations.com

Ook 50!

Jong & oud in Dordrecht

Foto Cees Schilthuisen

50 jaar D66 betekent een lange historie van duizenden individuele lidmaatschappen. Elk lid heeft zijn of haar eigen redenen om lid te worden en geeft op eigen manier invulling aan het partijlidmaatschap. Is het D66-lidmaatschap in die 50 jaar veranderd? Redacteur Mark Snijder reisde af naar Dordrecht en vroeg het aan Kors Hofman (72) en Isabelle Vogel (15). “Alleen stemmen vind ik niet voldoende; door lid te worden, markeer je dat je bij de partij wilt horen.”

D66 heeft een monsterzege behaald bij de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 1990: de partij verdriedubbelde naar 651 zetels. Ook in Dordrecht is het feest. Hier presenteert het nieuwe Dordtse D66-team zich uitbundig aan de pers, met v.l.n.r. zittend: Bert Vervoort, Franny Rouwenhorst, Kors Hofman en Gerard Schouw. Staand: Leen Schotel en kandidaat-wethouder Hubert Fermina.

Ze zijn beiden Dordtenaar en lid van D66. Toch ontmoeten ze elkaar vandaag voor het eerst: Kors Hofman (72) en Isabelle Vogel (15). In de fractiekamer van D66 in het middeleeuwse stadhuis van Dordrecht drinken we koffie uit mokken met D66-logo.

Isabelle werd lid van D66 toen ze pas 11 jaar oud was. Kors werd lid in de beginjaren van de partij, toen we D'66 nog met een apostrof schreven – het precieze jaartal weet hij niet meer. Hij is al jarenlang actief voor D66 Dordrecht, momenteel als commissielid voor de gemeenteraad.

Op de vraag waarom beiden lid werden van D66 moet Kors wel even in zijn geheugen graven. “Ik herinner me een mooie zomer ergens tussen 1967 en 1970. Op de Coolingsingel in Rotterdam liep ik een paar enthousiaste D66'ers tegen het lijf, die stonden te venten met folders en aanmeldingskaarten. Toen ben ik lid geworden.” De nadruk op democratische vernieuwing sprak hem aan. “Het gaat om openheid en verantwoording aan de kiezer, waarbij de regie van verantwoording niet in handen is van diegenen die zich moeten verantwoorden. D66 profileerde zich met die insteek.”

Astronaut of minister-president

Isabelle wilde op haar 11de astronaut worden. Maar toen ze erachter kwam dat je daarvoor erg atletisch moet zijn en G-krachten moet bedwingen, koos ze voor iets anders. “Ik wilde iets doen waarin ik de eerste vrouw zou zijn. Mijn moeder zei toen dat er nog geen vrouwelijke minister-president is geweest. Dus wil ik de eerste vrouwelijke minister-president worden.” De stap naar politiek was gezet; de keuze voor D66 was in eerste instantie pragmatisch. “Ik zocht op internet en toen bleek dat D66 de enige partij is waarvan ik toen al lid kon worden. Bij andere partijen moest ik minimaal 16 jaar oud zijn.” Haar pragmatisme past bij D66, maar ook inhoudelijk voelt ze zich steeds meer thuis bij de sociaal-liberalen. “Bij de Gay Pride stond ik langs de kant en zag ik de boot van D66. Dat vond ik

Kors Hofman (72) en Isabelle Vogel (15) voor het monumentale Stadhuis van Dordrecht

Foto Mark Snijder

mooi, want het is belangrijk om ook die communities te laten zien dat wij er voor hen zijn. Toen dacht ik: *waarom sta ik hier langs de kant en niet op die boot?* D66 is toch wel de club waar ik bij hoor. Het is anders dan bijvoorbeeld in de klas: de andere leerlingen ken ik allemaal, maar ik heb niet veel met iedereen. Bij D66 ken ik niet iedereen, maar ik heb toch het gevoel dat ik erbij hoor.”

Geen groene gezichten

Voor Isabelle is het lidmaatschap belangrijk, juist omdat ze nog niet mag stemmen. “Ik kan daarmee laten zien dat ik ergens voor sta. Lid zijn is meer dan alleen zeggen dat je voor deze partij bent.” Ze ziet haar lidmaatschap nu vooral als een manier om de partij en de politiek te leren kennen. “Ik krijg nu de *Democraat* en blijf op de hoogte van wat er gebeurt in de partij. Als ik over een paar jaar actief wil worden, is het handig dat ik al wat langer meeloop.” Ze is nog niet bij veel activiteiten van de lokale afdeling geweest. Die zijn vaak 's avonds, en door een druk sociaal leven en de verplichtingen van 3-vwo is dat best lastig te combineren, zegt Isabelle. Ze heeft echter al wel een landelijk congres bezocht; het honderdste in Den Bosch (2014). Ze vond het leuk en interessant, en zag dat D66-leden ook maar gewone mensen zijn. Lachend: “Er waren geen mensen met groene gezichten ofzo!” Het zit in haar aard om zich eerst ergens in te verdiepen voordat ze zich er actief in mengt. “Net zoals bij een televisieserie: als je één aflevering hebt gezien, kan je ook niet meteen meepraten met de fans.”

50 jaar D66 Dordrecht?

Ook de afdeling Dordrecht viert dit jaar haar 50-jarig bestaan. Of toch niet? De Dordtse afdeling is opgericht in 1966 of 1967; de precieze datum van oprichting is onbekend. In de eerste jaren organiseerde de afdeling vooral informele bijeenkomsten en vormde ze een schaduwfractie. In 1970 werd D66 met drie zetels voor het eerst gekozen in de gemeenteraad van Dordrecht. Meint Barelds († 2014), maatschappelijk werker bij het Leger des Heils, was de eerste lokale D66-fractievoorzitter. Twintig jaar later zat D66 voor het eerst in de coalitie, met PvdA, VVD en GroenLinks. De eerste D66-wethouder was Hubert Fermina, die in 1994 de overstap maakte naar de Tweede Kamer. In het college werd hij opgevolgd door Gerard Schouw, die later partijvoorzitter (1999-2002), Eerste Kamerlid (2003-2010) en Tweede Kamerlid (2010-2015) voor D66 was. In de huidige Dordtse politiek zit D66 in de oppositie; met 4 van de 39 zetels is D66 de derde fractie in grootte, na Beter Voor Dordt (13 zetels) en het CDA (vier zetels).

“Ik vind de insteek van D66 om zich te richten op de kwaliteit van de democratie erg bijzonder. Voor mij staat vast dat ik daarbij hoor”

– Kors

Bloed aan de paal

Toen Kors lid werd van D66 was hij al een aantal jaar stemgerechtigd. Maar ook voor hem was alleen stemmen op D66 niet voldoende. “Door lid te worden, markeer je dat je bij de partij wilt horen. Ik vond en vind de insteek van D66 om zich te richten op de kwaliteit van de democratie erg bijzonder. Voor mij staat vast dat ik daarbij hoor.” Deze overtuiging is nooit weggevoerd in de bijna 50 jaar dat Kors nu lid is. “Ik heb nooit overwogen om mijn lidmaatschap op te zeggen.” Halverwege de jaren tachtig werd Kors actief voor D66. Hij stond op de lijst voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1986 en werd daarna burgerraadslid. In die periode bezocht hij trouw de congressen, daarna vooral als het spannend dreigde te worden. “Als ik denk dat er bloed aan de paal komt, dan zit ik op de tribune.” Ook was hij redacteur van de *Democratenpraat*, het bladje van de Dordtse afdeling, van 1985 tot 2001. Isabelle veert op: “Mijn geboortjaar!”

Voetbalvereniging

Kors strooit met jaartallen en haalt er af en toe een paar door elkaar. “Dat krijg je als je zo oud bent.” Hij is blij met de nieuwe aanwas van leden voor de partij. Van de ruim 130 leden in Dordrecht is zeker de helft in de laatste tien jaar lid geworden. Wel hoopt hij dat meer leden zich ook daadwerkelijk laten zien bij ledenvergaderingen of thema-avonden. “De Dordtse ziel is niet makkelijk te bewegen om ook politiek actief te worden”, denkt hij. Juist de inbreng van jongeren vindt hij belangrijk. “Ik kan met m'n 72 jaar nog wel denken dat ik een universele blik heb, maar het is misschien niet verstandig om dat ook echt te geloven. Dus als dan een jong iemand zich meldt met een ander perspectief, dan kan dat perspectief niet anders genoeg zijn.” Isabelle neemt deze open uitnodiging graag aan, maar voelt zich soms wel beperkt door haar leeftijd. “Ik mag nog steeds niet stemmen. Het voelt daardoor net alsof ik bij een voetbalvereniging zit maar niet aan voetbal doe.” Maar Kors is optimistisch. “Je kan altijd meepraten binnen D66. En misschien gaan daardoor mensen anders stemmen dan als ze jou niet gehoord zouden hebben.”

Zorg voor medestanders

We komen te spreken over de invloed die je als individueel lid hebt. Isabelle hoort veel scepsis bij haar vrienden. “Ze vragen waarom ik lid ben van een politieke partij. Ze denken dat wij toch geen invloed kunnen uitoefenen op de politiek. Maar ja, als je dat idee hebt, gebeurt er natuurlijk helemaal niets.” Kors is ervan overtuigd dat je als lid invloed kunt hebben op de partij en de politiek; zo schreef hij zelf artikelen in het lokale blaadje als hij vond dat het college van B&W niet voldoende openheid van zaken bood. “Ik kwam laatst nog een stuk uit 1986 tegen. Ik zou het vandaag nog precies zo opschrijven. Openheid en verantwoording is het enige waarin we geen nuance mogen toelaten. Elk compromis dat we daarop sluiten is een compromis om politici te helpen, niet om de stad of het land te helpen.” Juist D66 biedt goede mogelijkheden voor zeggenschap van individuele leden, weet hij. “Als de partij echt de focus heeft op de kwaliteit van de democratie, dan geldt dat natuurlijk ook intern. Maar dan moet je het wel goed aanpakken. Zorg ervoor dat je een clubje medestanders vindt en dat het een beetje massa krijgt.”

“Door mijn lidmaatschap kan ik laten zien dat ik ergens voor sta. Dat vind ik belangrijk, omdat ik nog niet mag stemmen”

– Isabelle

Debat in sweatpants

Onder jongeren speelt volgens Isabelle vooral veel onwetendheid. Zij pleit daarom voor meer aandacht op school voor politiek. “Veel jongeren weten niet eens wie onze minister-president is. Er zouden meer lessen moeten zijn al op de basisschool: Wat doet de Tweede Kamer? Wat doet een politieke partij? En wat kan jij daarin doen? D66 richt zich al veel op jongeren, maar het kan nog meer. Want als je als tiener al denkt dat je geen enkele invloed hebt, verandert dat niet vanzelf als je ouder wordt.” Ook leraren spelen daarin een belangrijke rol. “Sommige leraren zeiden tegen mij dat een bepaald soort mensen de politiek ingaat, vooral het type-bankiers. Door dat stigma zien ook zij niet wie er echt in de politiek zitten.” Isabelle liet zich hierdoor niet weerhouden om zelf lid te worden van D66. “Ik ben ambitieus, dus ik dacht: *als dat zo is, dan ga ik dat veranderen*. Dan kom ik als minister-president gewoon in mijn *sweatpants* naar de Tweede Kamer om een debat te voeren. Ik denk dat dat veel mensen zal aanspreken.”

Belangrijk advies

Tijdens het najaarscongres op 29 en 30 oktober viert de partij haar 50-jarige bestaan in de RAI in Amsterdam. Kors zal er zijn. “Ik moet toch een beetje feeling houden met alle nieuwe gezichten.” In 2066, als de partij haar 100-jarig bestaan zal vieren, heeft Isabelle bijna de leeftijd van Kors bereikt. Is zij er dan bij? Ze moet lachen. “Ik denk dat ik dan in ieder geval nog lid ben. Ik ben namelijk niet iemand die snel verandert. Sinds mijn 11de zijn mijn standpunten wel wat veranderd, maar die passen op een of andere manier nog steeds bij D66.”

Aan het einde van het gesprek heeft Kors nog één advies voor Isabelle. “Blijf bij datgene waarom je lid bent geworden van deze partij. En op het moment dat je het gevoel hebt dat er dingen gebeuren waartegen je in het geweer moet komen; doe dat dan.” “Dat zal ik zeker doen”, zegt Isabelle. “Ik hoop nog steeds de eerste vrouwelijke minister-president te worden. Dan ga ik dingen veranderen voor jongeren. En lukt dat niet in de politiek, dan doe ik het wel op een andere manier.” ■

Ook 50!

Bestaat uw afdeling (ook) 50 jaar?

Laat het ons weten! Aanvullende documenten en foto's (of een scan daarvan) zijn daarbij zeer welkom. Zowel voor ons archief als voor de jubileumtentoonstelling op Congres 104 op 29 en 30 oktober in de RAI te Amsterdam. Tot nog toe gaat de eer van 'de oudste D66-afdeling' naar D66 Groningen, die ons dit bericht uit het *Nieuwsblad van het Noorden* van 7 november 1966 toestuurde... Wie volgt?

Afdeling Groningen van Democraten 66 opgericht

In Groningen is opgericht als eerste afdeling buiten Amsterdam de afdeling Groningen van de groepering „Democraten 66”. In het voorlopig bestuur hebben zitting genomen: drs. G. Brummel (voorzitter) E. F. M. de Wolf (secretaris) en F. de Vries, (penningmeester).

↑ *Nieuwsblad van het Noorden* 7 november 1966

← *De Dordtenaar* 22 maart 1990, een dag na de gemeenteraadsverkiezingen

Verjaardagswens? Maatwerk!

Ook 50!

Bijzondere leeftijd – vijftig jaar?

“Voor mij persoonlijk niet. Ik heb het klein gevierd. Maar voor de partij wel. Het jubileum is een goede gelegenheid om stil te staan bij hoe we zijn begonnen, wie we nu zijn en waar we naartoe willen. We hebben ons ontwikkeld tot een professionele partij. Politiek hebben we een stempel gedrukt op de samenleving. Met voor mij als hoogtepunt het homohuwelijk. Voor een groep mensen is dit van grote betekenis. Dit heb ik ook ervaren toen ik wethouder was in Rotterdam. Als je voorbij de oppervlakte keek, bleek dat het voor LHBT'ers helemaal niet zo goed geregeld was. Het homohuwelijk heeft daar écht verandering in gebracht. Daarnaast zijn we nog steeds relevant – onmisbaar in het politieke landschap. Dat is mooi en

“Toen Alexander Pechtold zich bij onze redactie meldde met een paginagroot artikel, weigerden we het resoluut”

Oud-wethouder Korrie Louwes – dit jaar ook 50 geworden! – werd tijdens haar studententijd lid van D66. De open, energieke houding sprak haar aan: Had je een idee? Kom maar op! Was je het ergens niet mee eens? Spreek je uit! “Dat wens ik de partij voor de komende jaren ook toe: Blijf je openstellen. Durf anders te denken. Spreek je uit.”

een beetje triest tegelijk. Het betekent dat het ons, vijftig jaar na onze oprichting, nog niet is gelukt al onze standpunten te realiseren. Het gekozen burgemeesterschap bijvoorbeeld, waarom lukt dat in Nederland niet? Veranderingen kosten tijd. Toevallig ben ik nou net een beetje ongeduldig.”

Begin jaren '80 werd je lid van D66. Waarom?

“Als studente was ik zeer actief bij de Universiteitsraad in Leiden. Lidmaatschap bij een politieke partij volgde daar als vanzelf op. Dat moest D66 zijn. De open, energieke houding sprak mij aan. Had je een idee? Kom maar op! Was je het ergens niet mee eens? Spreek je uit! We waren niet bang om buiten de gebaande paden te denken. Nieuwe wegen in te slaan. Transparant te zijn. Later heb ik ruim twintig jaar bij verschillende ministeries in Den Haag gewerkt. Zo kreeg ik een aardig idee van hoe het er bij andere partijen aan toe gaat. Die openheid die ik bij D66 beleef heb ik bij hen niet zo ervaren.”

Als student bestierde je de Leidse Democraat. Hoe ging dat eraan toe?

“De afdeling was nog niet zo goed georganiseerd als nu. Tussen het studeren en stagelopen door werd het blad in elkaar gezet. We waren met drie redactieleden. Het blad bekostigden we zo'n

beetje zelf. Dus moesten we creatief zijn. Zo printte ik, als het helemaal spaak liep, af en toe wat losse pagina's uit op het ministerie waar ik toen stageliep. Thuis nietten we de boel aan elkaar. Kenmerkend was ook het correspondentieadres dat telkens veranderde als een redacteur verhuisde of stopte. Uiteindelijk stond er permanent 'voorlopig correspondentieadres' op de voorkant van de krant. Een mooie anekdote? Toen het aanstormend politiek talent (*destijds student kunstgeschiedenis én leeftijdsgenoot, red.*) Alexander Pechtold zich meldde met een paginagroot artikel, weigerden we het resoluut. Het thema van het artikel weet ik niet meer, maar wij waren zuinig op elke bladzijde. We wilden verslag doen van de lokale politiek en veel leden aan het woord laten. Een hele pagina voor Alexander alleen zat er dus niet in. Later hebben we dat nog wel goedge maakt hoor, met een uitgebreid interview.”

In 2010 werd je wethouder voor D66 Rotterdam. Je werd 'de fietsende wethouder' genoemd. Hoe dat zo?

“Die bijnaam hoor ik nog regelmatig. Ik wilde Rotterdam in al zijn facetten leren kennen. Dat kon niet vanuit het stadhuis aan de Coolingsingel. Ik wilde de stad in. Bij mensen, bedrijven en organisaties langs. Op de fiets. De dienstauto liet ik staan. Daar keken ze in Rotterdam wel van op. Toen ik net was begonnen kreeg ik het advies van een collega-wethouder om de functie met wat meer grandeur uit te dragen. Dat begreep ik niet. Wij waren er toch voor de stad en de Rotterdammers? Niet andersom. Bovendien was het gewoon praktisch. Het was een drukke tijd. Ik genoot ervan. Maar zelfs als ik op zaterdag bij mijn zoon langs de zijlijn van het voetbalveld stond, besprak ik met andere ouders kwesties in Rotterdam. Werk ging altijd door. Op de fiets kon ik de zaken in mijn hoofd ordenen: een vraagstuk dat speelde, een knoop die moest worden doorgemaakt. Zo kwam ik op ideeën. Of dacht ik gewoon aan heel andere dingen. Het gaf rust.”

Inmiddels ben je wethouder af. Toch is het niet heel veel rustiger geworden. Naast jouw baan bij adviesbureau Berenschot, begeleid en ondersteun je aspirant-D66-burgemeesters. Wat motiveert jou?

“Mijn drijfveer is dat we alle verschillende inzichten en ideeën binnen onze partij optimaal benutten. Dat we vasthouden aan die open houding die D66 zo kenmerkt, en ruimte creëren voor leden met uiteenlopende achtergronden. Het Els Borst Netwerk is daar een mooi voorbeeld van. Daar moeten we alert op blijven. Is er voldoende ruimte voor nieuwe leden om zich aan te sluiten? D66 is een mooie vereniging om onderdeel van uit te maken. Op een borrel of congres raak je zomaar aan de praat met leden die je voorheen helemaal

“De bijnaam 'de fietsende wethouder' hoor ik nog steeds. De dienstauto liet ik staan; daar keken ze in Rotterdam wel van op”

niet kende. D66'ers hebben veel gemeen. Maar ervaart iedereen die vanzelfsprekende klik? Daar kunnen we best wat creatiever in zijn. Dat wens ik de partij voor de komende jaren ook toe. Blijf je openstellen. Durf anders te zijn. Spreek je uit.”

De Tweede Kamerverkiezingen zijn in aantocht. Waar moet D66 op inzetten?

“Er is niets leukers dan met zijn allen de straat opgaan om campagne te voeren. Het is een mooie wisselwerking. Je verdiept je nog eens goed in onze standpunten en kunt deze direct in de praktijk terugzien. Natuurlijk zitten er soms lastige gesprekken tussen. Maar daar leer je juist heel veel van. Persoonlijk hoop ik dat D66 inzet op een integraal persoonsgebonden budget. Dat we écht maatwerk gaan leveren en zorgen dat mensen met complexe ondersteuningsvragen dat zelf vorm kunnen geven. Wij kunnen daarin – zonder naïef te zijn – het échte liberale geluid laten horen.” ■

Korrie Louwes
Nieuwerkerk aan den IJssel,
11 juni 1966

Studie
Geschiedenis, Universiteit
Leiden

Loopbaan
1990-2010
Diverse functies (o.a. beleidsmedewerker, woordvoerder, directeur) op ministeries van Algemene Zaken (AZ), Financiën, Economische Zaken (EZ) en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)
2009-2010
Voorzitter Programma-commissie D66 Rotterdam Centrum
2010-2014
D66-wethouder Arbeidsmarkt, Hoger Onderwijs, Innovatie en Participatie, gemeente Rotterdam
2014-heden
Senior Managing Consultant, organisatieadviesbureau Berenschot
Lid Landelijke Talentcommissie D66
2016-heden
Lid Burgemeesterscommissie D66

50 jaar geleden werd D66 opgericht in Hotel Krasnapolsky te Amsterdam. De oprichters ontmoetten elkaar in het hoofdstedelijk journalistencafé Scheltema en vergaderden bij Hans van Mierlo op de Herengracht. In de jaren zeventig verhuisde het centrum van de partij – inclusief het Landelijk Bureau – naar Den Haag. We gaan terug naar die Amsterdamse beginjaren met deze historische D66-stadswandeling!

Historische stadswandeling

langs de oprichtingsplekken van D66

2016 Oud-Tweede Kamerlid Minne Dijkstra krijgt een 'Terugblik' van huidig Tweede Kamerlid Judith Swinkels tijdens de Jubileum-fietsstafette (zie p. 8-9)

Foto Remco van der Kruis

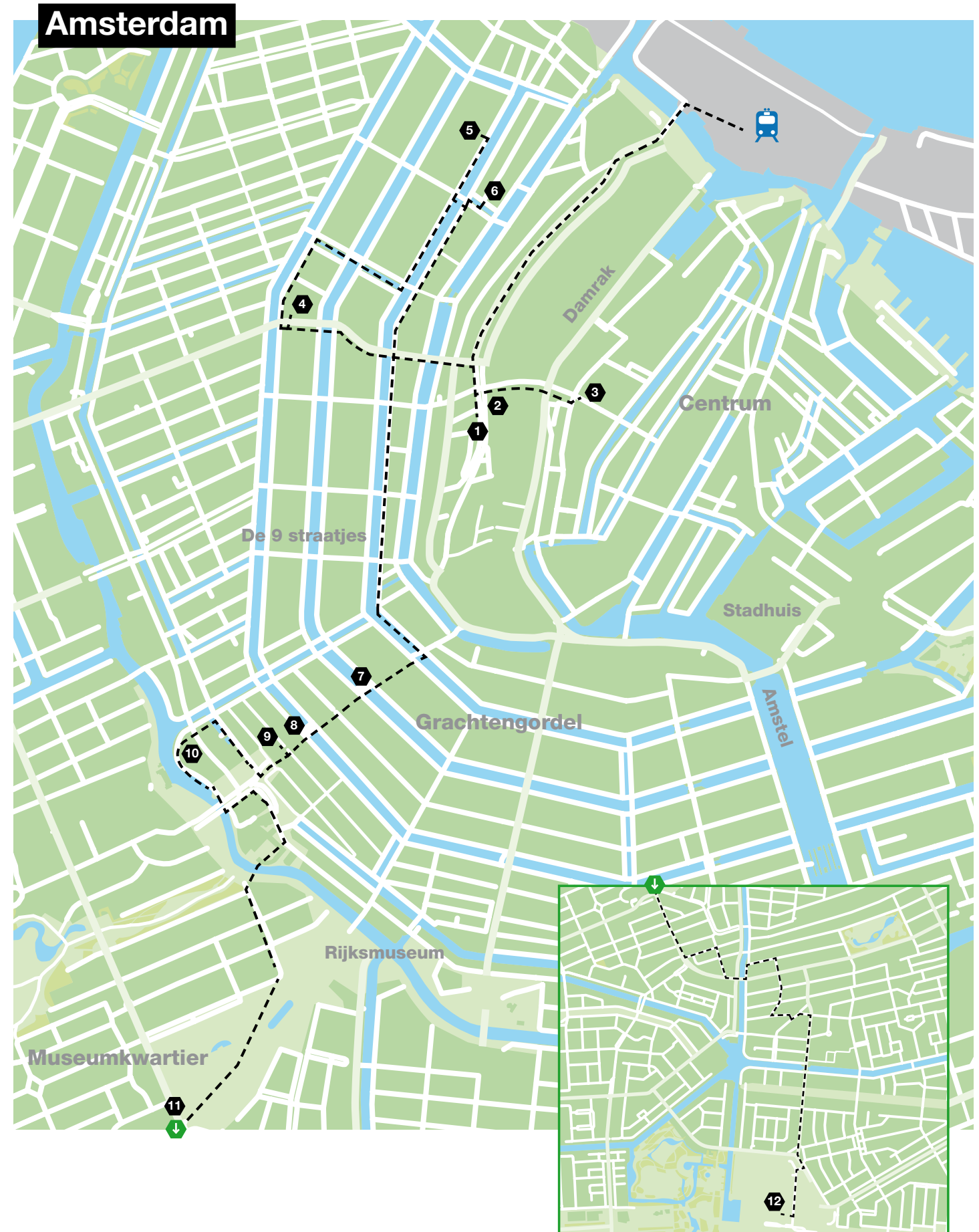

1967 D66-Kamerlid Minne Dijkstra tijdens de behandeling van de onderwijsbegroting in de Tweede Kamer

Foto Eric Koch / Anefo / nationaal Archief

Voor ik aan deze wandeling door Amsterdam begin, spreek ik af met lid van het eerste uur Minne Dijkstra (79). Hij stuurde de adhesiekaart van het Appèl op, nam deel aan het eerste ledencongres, waarna hij op 30-jarige leeftijd werd gekozen in de eerste, zevenkoppige Tweede Kamerfractie van D66 in 1967. Omdat hij in Friesland woonde, sloep hij de eerste maanden als hij in Amsterdam moest zijn op de bank bij Hans van Mierlo, in diens huurwoning aan de Herengracht.

Dijkstra woont sinds de jaren tachtig in het centrum en is verknocht aan de hoofdstad. Als oud-voorzitter van de Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad (VVAB), rondleider voor het Gilde (Mee in Mokum) en als "binnenstadprofessor" voor de lokale zender AT5 is hij bovendien de ideale stadsgids voor deze historische D66-wandeling door Amsterdam!

Vanaf het Centraal Station loop ik over de Nieuwezijds Voorburgwal naar het prachtige Jugendstil-gebouw op nr. 234-240, waar de **redactie en drukkerij van het Algemeen Handelsblad** (sinds 1831) 1 zetelde, tot de fusie met NRC in 1970. De 'Nieuwezijds' werd destijds ook wel *Fleet Street* genoemd: vrijwel alle grote kranten en weekbladen hadden hier hun burelen. D66-oprichters Hans Gruijters (1931-2005) en Hans van Mierlo (1931-2010) leerden elkaar hier kennen begin jaren zestig; Gruijters was chef redactie Buitenland en Van Mierlo redacteur Opinie.

In het pand ernaast, op nr. 242, huist nog steeds het roemruchte **Café Scheltema** 2, waar journalisten, kunstenaars, schrijvers en bohemiens elkaar troffen (en nog steeds treffen), om "in een onbezonnen vrijzinnige sfeer te discussiëren over de staat van de democratie", zoals Minne Dijkstra me eerder vertelde. Zo ook *Handelsblad*-redacteuren Gruijters, Van Mierlo en Jan Sampiemon en *Het Parool*-journalisten Jan Beishuizen, Bob Steinmetz en Erik Visser, die niet veel later aan de wieg zouden staan van Democraten 66. In die tijd heerste onder jongeren, intellectuelen en vrijzinnige denkers enorme onvrede over de verzuilde maatschappij en het keurslijf van de regenten. "Een gezagscrisis, zo voelde het", zegt Dijkstra, nu vijftig jaar later.

Via de Paleisstraat loop ik over de Dam naar **Hotel Krasnapolsky** 3. Op 30 april 1966 kwam hier, in de Bernardzaal, een groep van dertien mannen bijeen om "met gefronste wenkbrauwen van gedachten te wisselen over het kreupele bestaan van het politieke leven in ons land", zoals Hans van Mierlo het later zou verwoorden. Hier bespraken Henk Lange, Arie van der Zwan, Coen Affolter, Peter Baehr, Ad Redeker, Evert Hoven, Reinier Heijting, en de hierboven genoemde zes journalisten over een nieuwe en vernieuwende democratische agenda. Lange en Van der Zwan trokken zich nog dezelfde dag terug en slosten zich aan bij Nieuw Links, een vernieuwingsbeweging binnen de PvdA. De overige elf vormden de basis van het initiatiefcomité D'66 dat op 15 september 1966 het Appèl presenteerde in Den Haag. Hotel Krasnapolsky – ook wel liefkozend 'Kras' genoemd – bleef lange tijd een belangrijke plek voor D66. Hier werd de partij in oktober opgericht; hier werd de verkiezingsavond op 15 februari 1967 gevierd (7 zetels uit het niets!) en hier werden later nog vele verkiezingsavonden en ledencongressen georganiseerd – waaronder de derde dag van het eerste congres in 1966 (zie verderop bij RAI).

Ik draai me om en loop langs het Paleis door de Raadhuisstraat naar de **Westerkerk** 4, waar op 10 maart 1966 de kerkelijke inzegening van het controversiële huwelijk tussen prinses Beatrix en Claus von Amsberg plaatsvond. Dit hoofdstedelijk huwelijk was zeer tegen de zin van de overgrote meerderheid van de bevolking, maar de regering, gesteund door de burgemeester van Amsterdam, zette haar plannen door. VVD-raadslid Hans Gruijters, die radicalisering van de democratie naar Amerikaans model voorstond, weigerde aanwezig te zijn en zegde op 21 maart zijn partijlidmaatschap op. Nog geen zes weken later, organiseerde hij – op Koninginnedag nota bene – die eerste bijeenkomst van 30 april in 'Kras'.

Vanaf de Westerkerk maken we een uitstapje noordwaarts, terug richting Centraal Station, voor een blik op **Herengracht 26** 5. Een mooi statig pand bij de Brouwersgracht, waar Hans van Mierlo destijds een kleine woning in het achterhuis huurde. De tot elf man gereduceerde groep die op 30 april bijeen kwam in Krasnapolsky, richtte hier het Initiatiefcomité D'66 op, dat onder voorzitterschap van Van Mierlo elke zaterdag bijeenkwam om te vergaderen over de grondslagen van een nieuwe partij, zoals later gepubliceerd in het Appèl. De groep dijde al snel uit, tot uiteindelijk 36 personen, die onderling weer groepjes vormden om de verschillende thema's uit te diepen. Na het eerste congres (in de RAI en Krasnapolsky) overnachtte de in Friesland woonachtige Minne Dijkstra – toen kandidaat-Kamerlid voor D'66 – hier regelmatig op de bank als hij in Amsterdam moest zijn.

In een zijstraat een paar honderd meter verderop wandel ik even langs Langestraat 61, het adres waar het **tweede officiële partijsecretariaat** 6 (Landelijk Bureau) van 1973 tot 1975 zetelde, waarna de partijorganisatie definitief naar Den Haag verhuisde.

Ik loop de Herengracht zuidwaarts af en ga de Leidsestraat in. We maken een uitstapje naar Keizersgracht 576, het **eerste officiële partijsecretariaat** 7 van D66. De partij huurde hier na de verkiezingen van 1967 een aantal kantoorlokalen aan de voorzijde van het grote pand voor 9.000 gulden per jaar en zou tot 1973 op deze locatie blijven. Hier vergaderde ook het partijbestuur en zo werd stap voor stap – al improviserend – een partijstructuur opgebouwd door de kersverse Democraten.

We gaan terug via de Leidsestraat richting het Leidseplein. Ik houd even stil voor het Braziliaanse muziekcafé op Lange Leidsedwardsstraat 64. Hier bevindt zich de Bamboo Bar, dat destijds – onder dezelfde naam – werd uitgebaat door D'66-oprichters Hans Gruijters en Coen Affolter. Op 15 februari 1968 werd op de bovenverdieping **Club 66** 8 – ook wel: C'66 – geopend, bedoeld voor besloten discussieavonden van D'66-leden, maar ook frequent bezocht door sympathisanten en politiek geïnteresseerden. Zo nam Van Mierlo Harry Mulisch weleens mee, die doorgaans in de bar van het nabijgelegen Hotel Americain te vinden was.

Via **Café Eijlders** 9 op het Leidseplein – ook een tijdje uitgebaat door Hans Gruijters en nog steeds een bezoekje waard – gaan we rechts de Leidsekafe op naar **Theater Bellevue** 10. Hier hield de Amsterdamse afdeling van de VVD in de jaren zestig haar vergaderingen. Gezellige en ondemocratische bijeenkomsten, want alles was al besloten, en inspraak – laat staan tegenspraak! – werd nauwelijks geduld, zo vertelde Minne Dijkstra eerder. Aan het eind van de avond werd het pas leuk, "als de oude regenten weg waren en de jongeren aan bod kwamen". Deze jongeren – leden van VVD-jongerenorganisatie JOVD – vormden een niet onbelangrijk deel van de nog op te richten Democraten 66: drie van de 13 heren die op 30 april bijeenkwamen in Krasnapolsky waren oud-voorzitters van de JOVD.

Op 15 september presenteerde het Initiatiefcomité D'66 haar Appèl aan iedere Nederlander die ongerust is over de ernstige devaluatie van onze democratie. De aangehechte adhesiekaart kon tot 15 oktober 1966 worden ingestuurd naar het **secretariaat van het Initiatiefcomité D'66** op Nicolaas Maesstraat 70 te Amsterdam. Afhankelijk van het aantal adhesiebetuigingen zou het initiatiefcomité besluiten tot het oprichten van een politieke partij. Om hier te komen, lopen we over het Museumplein naar het zogenoemde Museumkwartier, en komen we uit bij dit 'secretariaat', of beter: postadres – het toenmalige woonadres van Nellie Visser, een nicht van medeoprichter Erik Visser. Er kwamen ruim 2500 positieve reacties op haar adres binnen, waaronder die van Minne Dijkstra.

Via de Pijp gaan we zuidwaarts, naar de Rivierenbuurt. We lopen de Scheldestraat helemaal uit tot het Europaplein, waar sinds 1961 **congrescentrum RAI** huist. Na de val van het Kabinet-Cals op 14 oktober 1966, raakt D'66 in een stroomversnelling, want de vervroegde verkiezingen zijn al gepland op 15 februari 1967. De eerste officiële Algemene Ledenvergadering (ALV) wordt geprikt op 17 en 18 december 1966 in de RAI. Minne Dijkstra was erbij en weet zich de opwinding en het optimisme dat onder de circa 500 aanwezigen heerste nog goed te herinneren. Maar aan het einde van de tweede congresdag is er nog geen verkiezingsprogramma of kandidatenlijst vastgesteld om deel te kunnen nemen aan de verkiezingen. Terwijl de honderden congresgangers in de hal afwachten – de zaalhuur is inmiddels verlopen – klimt partijvoorzitter Hans van Mierlo in een groot abstract kunstwerk en vraagt of men dit oprichtingscongres wil afronden op tweede of derde kerstdag. Het wordt 27 december. In allerijl wordt Hotel Krasnapolsky gebeld om een zaal te huren. De rest is geschiedenis.

Jubileumcongres

Het laatste stukje naar de RAI is een flinke wandeltocht (zie kaart), die u op 29 en 30 oktober wellicht zelf zult maken op weg naar Congres 104, het aanstaande verkiezings- en jubileumcongres, dat vijftig jaar na dato wederom plaats heeft in de RAI te Amsterdam. Kijk voor een videofragment van dat eerste, historische congres van 17 en 18 december 1966 op: d66.nl/tijdlijn

Meer informatie d66.nl/congres

Hans van Mierlo in de RAI op 18 december 1966

Amsterdams jubileumboek

Wilt u meer weten over unieke locaties, bijzondere gebeurtenissen en belangrijke personen uit de roerige D66-geschiedenis in en van Amsterdam?

Sinds de oprichting heeft de afdeling D66 Amsterdam een prominente rol gespeeld in het wel en wee van de hoofdstad én van D66 als partij. De afdeling (3500 leden) is momenteel druk bezig met het samenstellen van een eigen jubileumboek over D66 Amsterdam, o.l.v. initiatiefnemer, projectleider en oud-afdelingsvoorzitter Moncef Beekhof.

Dit boek verschijnt in oktober en is te koop voor € 19,66 op Congres 104 (verkiezings- en jubileumcongres) op 29 en 30 oktober in de RAI te Amsterdam. Voorbestellen: amsterdam.d66.nl/bestelling-jubileumboek

Meer informatie: s.fels@d66amsterdam.nl

Een blijvend Appèl 50 jaar Democraten 66

- Rijk geïllustreerd fotoboek
- 180 pagina's gebonden
- Speciale ledenprijs: € 19,66
- December 2015

Een blijvend Appèl. 50 jaar Democraten 66 – met een voorwoord van fractievoorzitter Alexander Pechtold – is een *must have* voor iedereen die geïnteresseerd is in de bijzondere geschiedenis van Democraten 66. U kunt dit jubileumboek vol prachtige foto's en affiches aanschaffen op Congres 104 of via: d66.nl/jubileumboek

D66

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we **Bettie S. Groen** en **Robert van Lente**, die elkaar 25 jaar geleden ontmoetten op een nieuwjaarsborrel van D66 Den Haag.

Vertel eens, hoe ging dat toen?

Bettie: “Het kwam door mijn gebroken voet. Ik was destijds bestuurssecretaris en redacteur van het afdelingsblad van D66 Den Haag en we hadden nieuwe redacteurs nodig. Toen ik op een avond heel zielig thuis zat met mijn gebroken voet, besloot ik maar eens mijn namenlijst af te bellen. De eerste had geen zin, de tweede was niet thuis en de derde was Robert. En die wilde wel. Het was toen begin januari, dus we spraken af dat we elkaar bij de nieuwjaarsborrel zouden ontmoeten.”

Liefde op het eerste gezicht?

Bettie: “Voor mij wel, hij viel me meteen op toen ik binnenkwam. Maar voor Robert niet echt. Erger nog: ik was met een redactiegenoot, een leuke blonde dame. Hij was naar haar toe gelopen en had gezegd dat zij wel Bettie moest zijn. Het was voor hem wel even slikken dat niet zij het was, maar ik – met mijn gebroken voet!”

Hoe heb je hem toch weten te vangen?

Bettie: “Oh, ik heb van alles gedaan om hem te ‘krijgen’. Zo werkte hij in die tijd op het ministerie van Financiën en dat gaf mij de gelegenheid om regelmatig voor de lunch met hem af te spreken met als vals voorwendsel dat ik financiële zaken uit de raadsstukken niet begreep... Het heeft uiteindelijk nog drie maanden geduurd voor het echt wat werd. Ik had een etentje bij mij thuis en ik zou Indiaas koken. Ik stond in de supermarkt kruiden uit te zoeken en hoorde iemand zeggen dat ik ook eens achter me moest kijken. Daar stond hij! Ik nodigde hem meteen uit voor het etentje, en die uitnodiging nam hij aan. Dat was 3 mei 1991. Sindsdien zijn we een koppel en een jaar later zijn we getrouwd.”

Oproep

Heeft u uw partner ook leren kennen bij D66? En willen jullie – net als Bettie en Robert – samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met uw contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Hij maakt het verschil

Een bevrogen Mpanzu Bamenga spreekt tijdens Bevrijdingsfestival 2015 in Haarlem het publiek toe over vrijheid en vluchtelingen.

In 2012 werd hij Nederlands staatsburger én lid van D66. In 2014 mocht hij voor het eerst stemmen en werd Mpanzu Bamenga (30) gemeenteraadslid in Eindhoven. Redacteur Anita van Rootselaar fietste een middag met hem mee langs vier belangrijke plekken in zijn stad. “Juist nu gemeenschappelijke waarden zoals vrijheid, menselijkheid en waardigheid onder druk staan, moet D66 de leiding nemen.”

Mpanzu Bamenga stuurt me een app: “Heb je een OV-fiets?” – we gaan op de fiets Eindhoven verkennen. Hij wil me graag vier plekken laten zien die voor hem het verschil maakten. We treffen elkaar voor de stationshal en Mpanzu schudt enthousiast mijn hand. De eerste stop is het Christiaan Huygens College, de eerste Nederlandse school waar hij naartoe ging, als 12-jarige jongen. Twee jongens vegen de trap die naar de hoofdingang leidt. “Kijk, wat zij doen, dat moest ik heel vaak doen: corvee. Ik was rebels en ik was het regelmatig niet eens met de regels. Ik had altijd de indruk dat het beter kon. Ik heb wel eens gezegd: *vroeger, hier op school, had ik steeds het gevoel dat ik gelijk had maar het niet kreeg*. Dus wilde ik leren hoe ik ook gelijk kon krijgen. Daarom ben ik rechten gaan studeren. Dat is meer als grap bedoeld, maar er zit een kern van waarheid in.”

Je hebt een sterk ontwikkeld rechtvaardigheidsgevoel? “Ja. De belangrijkste waarden voor mij zijn menselijkheid en kansgelijkheid. Als ik het gevoel heb dat mensen geen eerlijke kansen hebben, dan kom ik in actie. Op deze plek is dat rechtvaardigheidsgevoel en de wil daarmee iets te doen geboren. Hier was ik, toen ik te horen kreeg

“Ons eerste asielverzoek werd na drie jaar afgewezen. Toen ging ik reflecteren: hoe is mijn leven tot nu toe geweest?”

dat ons eerste asielverzoek na drie jaar was afgewezen. Toen ging ik reflecteren: hoe is mijn leven tot nu toe geweest? We hebben eerst door Europa rondgezworven voor mijn moeder, broer en ik in 1994 in Nederland aankwamen en asiel aanvragen. Ik was toen acht jaar. We zaten al drie jaar in een armoedige situatie in Nederland en ik realiseerde me: hier klopt iets niet. Ik wilde ons uit die situatie halen maar ik wilde dat ook voor anderen. Ik ben graag dromen over een betere toekomst, een samenleving zonder armoede en waar iedereen erbij hoort. Met de hulp van vrienden en deskundigen ben ik een nieuwe procedure gestart. Uiteindelijk kreeg ik in maart 2007 – ik was toen 21 jaar en dertien jaar in Nederland – een telefoontje: *De minister heeft je brief gelezen en het komt goed*. Dat gaf me een dubbel gevoel: enerzijds was ik blij dat het gelukt was. Anderzijds was ik ook boos dat er zoveel mensen zijn die misschien in dezelfde of ergere situatie zitten maar die niet de vaardigheden hebben om zelf voor hun rechten op te komen.”

We fietsen door naar de volgende plek: stichting Vluchtelingen in de Knel, waarvoor hij drie jaar heeft gewerkt als jurist en extern coördinator. De stichting vangt vluchtelingen op en staat ze bij met onder meer juridisch advies. Vanaf de weg lopen we door de tuin het terrein van de stichting op, waar her en der mensen van en naar de opvang lopen. Mpanzu kent veel van hen – we treffen zowel zijn eerste als zijn laatste cliënt bij de stichting.

Wanneer werd je lid van D66? “Dat was in januari 2012, omdat ik mij actief wilde inzetten voor het bereiken van maatschappelijke doelstellingen. Ik heb vervolgens meegeschreven met het gemeentelijke verkiezingsprogramma en deelgenomen aan het talentstimuleringsprogramma Route66. Toen werd me gevraagd of ik een bijdrage wilde leveren als gemeenteraadslid? Dat betekende voor mij ook een keuze: het raadslid-

CV

Mpanzu Bamenga
Kinshasa, Democratische
Republiek Congo
(voorheen: Zaïre), 1985
Lid D66 sinds
2012

Opleiding

MBO Administratief Juridisch
Medewerker Openbaar Bestuur
(ROC Eindhoven); Minor
Global Development Issues
(Fontys hogescholen Tilburg);
HBO rechten (Juridische
Hogeschool Avans-Fontys
Tilburg); European Law on
Immigration and Asylum,
Odysseus Network (Université
Libre de Bruxelles).

Loopbaan

2011 – 2013
Sociaal-juridisch medewerker
Vluchtelingen in de Knel,
Eindhoven
2013 – 2014
Extern coördinator Vluchtelingen
in de Knel, Eindhoven
2014 – heden
Raadslid D66 Eindhoven
(portefeuille: veiligheid,
mensenhandel, vreemdelingenzaken,
mondiale bewustwording, brandweerbewaking,
inclusieve samenleving en diversiteit);
Coördinator bij Den Haag
Wereldhuis/STEK

Overig

Mpanzu Bamenga is coördinator en medeoprichter van Inclusion Leaders Network (Includers); bestuurslid Stichting Pim de Kuijer Lezing; Lid Rekenkamercommissie Gemeente Eindhoven; Voorzitter D66 Landelijke Thema-Afdeling Samenleven, Migratie en Asiel; en lid van de Stichtingsraad Regionale Omroep Brabant.

“Ik ben niet in de politiek gegaan om te zeggen: we hebben een meerderheid dus gaan we dat doen. Het gaat juist om de situaties waarin je in de minderheid bent”

maatschap in Eindhoven ging naar mijn mening niet samen met het werk voor Vluchtelingen in de Knel. Ik heb besloten afstand te nemen van de stichting, omdat ik het gevoel had dat ik meer kon betekenen voor mensen vanuit de politiek. Je zit zelf aan het roer.”

In het klooster naast de stichting bevinden zich de Zusters van de Liefde, die de opvang in 1983 hebben opgericht. Zuster Bets (*The Legend*, aldus Mpanzu) legt uit dat de opvang organisch is ontstaan. Mensen klopten regelmatig aan de deur voor opvang, en na enige tijd besloten ze om hier een stichting voor op te richten. “Mensen die op straat staan zijn immers mensen net als wij, en waarom zouden die geen recht hebben op een goed leven?”, zegt zuster Bets. In deze opvang worden al jaren ook mensen opgevangen die uitgedeed zijn. Die konden lange tijd vrijwel nergens terecht, omdat ze vanuit overheidswege geen recht hadden op opvang.

Je hekelt de gebrekkige opvang voor uitgeprocedeerde asielzoekers. “Ja. Door regelgeving zijn mensen ineens op straat terecht gekomen. Omdat ze geen status hebben, hebben ze geen recht op opvang, geen recht op een bestaan. Dat is dus een gecreëerd probleem. Maar wie lost het op? Dat zijn de mensen die denken: *zo ga je niet met mensen om*. Dat is ook het verhaal wat ik vertel: er zijn altijd mensen die het verschil kunnen maken. Ik omsingel mijzelf tot de dag van vandaag met mensen die in deze situatie zitten, en dan kan ik niet wegstappen. Integendeel: het stimuleert en inspireert me om tot actie over te gaan. Juist nu gemeenschappelijke waarden zoals vrijheid, menselijkheid en waardigheid onder druk staan, moeten we de leiding nemen. Dat hebben we, als D66, in het verleden gedaan, bijvoorbeeld als het gaat om rechten van LHBT'ers, en ook met euthanasie. Daarin hebben we het voortouw genomen. Ik vind dat we dat hierbij ook moeten doen.”

Heb je een idee hoe we daarmee kunnen beginnen? “Jazeker. Geef de mannen die we buiten tegenkwamen gewoon een papier. In plaats van een last maak je van hen een kracht. Een motor van Nederland.”

Daar hebben we als D66 geen Kamermeerderheid voor... “Ik ben niet in de politiek gegaan om te zeggen: we hebben een meerderheid dus gaan we dat doen. Het gaat juist om de situaties waarin je in de minderheid bent. Het gaat erom dat je achter iets staat, ervoor vecht, en dat je mensen tot andere inzichten brengt. Maak van een minderheid een meerderheid. Mijn ervaring is dat dat kan. Ik ben iedere keer weer barrières tegenkomen en heb toch steeds mensen ervan kunnen overtuigen dat het anders kan. Dat blijf ik geloven.”

Waar zijn we nu? “Dit is Dynamo, een podium en jongerencentrum. Toen ik studeerde kon ik op veel plekken niet terecht omdat ik ongedocumenteerd was. Maar bij Dynamo kon ik sporten. Vandaar dat ik dit wil laten zien. Het mooie is dat ze hier echt iedereen een kans geven, ongeacht je status. Toen ik achttien werd, mocht ik niet meer studeren, omdat mijn leerplicht stopte en ik nog geen verblijfsvergunning had. Ook kon ik geen stage lopen. Ik heb gezegd: *geef me een week, ik zorg dat ik een stageplek heb zodat ik kan afstuderen*. Toen ben ik bij Dynamo binnengelopen en bij hen mocht ik stage lopen als jongerenwerker. Ook heb ik hier vaak opgetreden als muzikant – ik maakte maatschappelijk getinte hip-hop en soul.”

De laatste plek die hij me wil laten zien is – hoe kan het ook anders – het stadhuis. In de aankomsthal hangen foto's van alle raadsleden. Om Mpanzu's foto is een gouden lijst te zien met een inscriptie: *Talent van het jaar 2015*. We lopen naar de raadszaal, naar zijn plek en nemen daar even plaats.

Kun je benoemen wat de grootste successen zijn die je hier in de raad hebt behaald? “Een daarvan heb je al gezien bij de stichting, dat is de bed-bad-brood-begeleiding. De andere is het genereren van draagvlak voor de komst van het asielzoekerscentrum (AZC) in Eindhoven, waarover in 2014 debat was. Ik dacht: *het gaat hier niet alleen maar om een AZC*. Als Eindhoven kunnen we een voorbeeld zijn voor alle andere plekken. We moeten hier iets neerzetten met symbolische waarde. Dus vroeg ik me af: *hoe krijg je alle partijen mee?* Dat kan als je ook de grootste tegenstanders mee krijgt. Dus ben ik juist ook met hen in gesprek gegaan – en met succes. Tijdens het vragenuur heb ik kritische vragen gesteld over het voorstel, waarbij ik ook vermeldde dat we het wel eens zijn met het voorstel. Alle partijen hebben dat stuk ondertekend. Ik wilde verantwoordelijkheid nemen – we gaan hier een AZC plaatsen – én de zorgen adresseren – luisteren naar kritische geluiden. Dan ben je verbindend, niet polariserend.”

Waar ben je nu mee bezig? “Kansengelijkheid. En dat gaat niet alleen over vluchtelingen, maar ook bijvoorbeeld over jeugdwerkloosheid en onderwijs. Jonge mensen kunnen hun kansen niet benoemen en benutten, we hebben het onderwijs niet op orde...”

Wat is er niet op orde in het onderwijs? “Onderzoek wijst uit: de positie en de mondigheid van je ouders speelt een grote rol bij het schooladvies dat een kind krijgt. Ik wil naar een onderwijssysteem waar we veel meer kunnen putten uit de

talenten van mensen. Anders leren kijken naar wat mensen kunnen en veel meer leren differentiëren. Mijn Nederlands was van laag niveau, maar voor andere vakken haalde ik hoge cijfers. Waarom kon ik die vakken waar ik goed in was niet op hoog niveau uitoefenen, en in de andere extra steun krijgen? Op die manier word je tenminste uitgedaagd.”

“Mag ik ter afsluiting nog een paar quotes noemen die me raken?”, vraagt hij me als we op het punt staan afscheid te nemen. Natuurlijk mag dat! “Kort geleden ben ik namens D66 naar Lesbos en Athene geweest. Ik heb daar met veel mensen gepraat, waaronder een vluchteling uit Afghanistan. Die man zei: ‘Het zou een mensenrecht moeten zijn om je vrij te bewegen over de wereld, want de aarde is van ons allemaal.’ Zo zie ik dat ook. Ik heb een droom van een Europa waarin we vrij kunnen reizen in plaats van een fort Europa. Daarom spreekt de uitspraak van Edward Kennedy (*een parafrase van George Bernard Shaw, red.*) me zo aan: *Some men see things how they are and say why? I dream things that never were and say why not?* De tweede quote is van John F. Kennedy: *If a free society cannot help the many who are poor, it cannot save the few who are rich*. Dat heeft ook weer te maken met dat fort Europa: er zijn zo weinig mensen die rijk zijn en zoveel mensen die arm zijn, dat het een kwestie van tijd is voordat iedereen jouw kant op komt. Niet voor niets zeggen we binnen D66: Denk en handel internationaal. Je moet je bewust zijn van wat er internationaal gebeurt en welk effect dat op ons heeft, en andersom.” ■

D66-delegatie bezoekt vluchtelingenkamp Gaziantep

Onderwijs. Voor ieder kind van groot belang om de weg in het leven te vinden. Voor deze vluchtelingenkinderen in een ‘modelkamp’ in Gaziantep, een stad op de grens van Turkije en Syrië, geldt dat nog sterker. Het is een sprankje hoop op een betere toekomst in een leven vol oorlog en geweld. Maar voor veel van hun leeftijdsgenootjes is dat onderwijs niet weggelegd. Zij zitten in een uitzichtloze situatie in een veel gebrekkiger kamp. Of vaker nog zwerven ze door steden. Op Alexander Pechtold, Sjoerd Sjoerdsma, Petra Stienen en Jan Paternotte maakte het bezoek afgelopen maand aan de vluchtelingen in Gaziantep diepe indruk.

Foto Maaïke Zeeuw

Mpanzu Bamenga

@MpanzuBamenga May 5, 2016
Griekenland

Mensen die hun thuis kwijt zijn, laten hoop, veerkracht en moed zien. Wat belet jou & mij om ze hierin bij te staan?

Mpanzu Bamenga

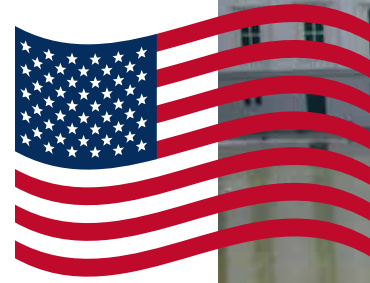
@MpanzuBamenga May 4, 2016

Verkozen tot: Politiek Talent van het Jaar 2015! Bedankt voor alle steun. @saskia75 gefeliciteerd met raadslid vh j!

Politieke junkie

Amerikadeskundige en D66'er Adriaan Andringa (33) reist deze maand door de Verenigde Staten om het gemoed van de (zwevende) kiezer te peilen in de aanloop naar de presidentsverkiezingen van 8 november. En om er een boek over te schrijven, dat in september verschijnt. "Het worden ontzettend spannende verkiezingen. Als Trump de cruciale swingstates wint, dat wordt hij president."

Adriaan Andringa

1983, Den Bosch
Werkt sinds 2014 als bestuursadviseur voor Ingrid van Engelshoven, locoburgemeester en D66-wethouder Kenniseconomie, Internationaal, Jeugd en Onderwijs in Den Haag en schrijft regelmatig over Amerikaanse politiek op politicalminds.nl

Nee, hij zag het beslist niet aankomen. Niemand zag het aankomen. "Statisticus Nate Silver, dé goeroe op het gebied van het voorspellen van de presidentsverkiezingen, gaf Donald Trump vorig jaar twee procent kans op de nominatie", vertelt Adriaan Andringa, die aanvankelijk zijn geld op Marco Rubio had gezet. Maar na een maandenlange veldslag blijkt Trump de enige overgebleven presidentskandidaat voor de Republikeinen. *Eat that!*

Vandaag worden in de laatste zes staten *primaries* gehouden. Andringa heeft speciaal voor de gelegenheid zijn Amerikaanse Vlag-das omgeknoopt. Helaas werd vanochtend al bekend dat Bernie Sanders zijn Democratische rivale Hillary Clinton niet meer kan inhalen. De ongekend spannende voorverkiezingen – met Clinton als eerste vrouwelijke presidentskandidaat van Amerika – zijn hiermee vervroegd ten einde gekomen. Op naar de *General Elections*: "Die worden net zo spannend, want Trump en Clinton zijn de minst populaire presidentskandidaten in de moderne geschiedenis van Amerika".

Roadtrip zonder Nederlandse bril

Deze maand gaat hij drie weken *roadtrippen* door Pennsylvania, Illinois, Ohio, Indiana en Michigan. Zijn stelling: als Trump deze cruciale *swing-states* wint, dan wordt hij president. Tijdens zijn reis gaat hij van dorpje naar stadje om "een gevoel te krijgen bij hoe iedereen erin zit". Gaan veel *independents*, die nooit gestemd hebben, nu wel voor Trump naar de stembus? Stappen boze blanke arbeiders die traditioneel op de Democrats stemden nu over naar Trump?

Zijn bevindingen neemt hij mee in het boek dat hij samen met Daniël Schut schrijft, en dat in september zal verschijnen. Dan begint hij ook weer met zijn populaire masterclasses *American Politics*. Daarnaast schrijft Andringa regelmatig voor *PoliticalMinds*, een blog van een groepje politieke junkies die toevallig ook allemaal D66'ers zijn. "Onze artikelen gaan over politiek in het buitenland, niet over buitenlandse politiek", zegt Andringa. Doel: context en achtergronden bieden bij politieke processen zónder Nederlandse bril en zónder meningen. "Mensen vinden Amerikaanse of Chinese politiek vaak vreemd en bizar, maar dat is natuurlijk onzin. Elk politiek systeem heeft zijn eigen logica, die moet je leren kennen voor je begrijpt wat je ziet en hoort."

Geen partijdiscipline

Adriaan Andringa groeide op in een politiek nest in het "gristelijke" dorp Epe. Zijn oudere broer zat bij GroenLinks, zijn vader was VVD-raadslid, "maar mijn ouders stemmen nu D66, geloof ik", zegt hij lachend. Tijdens zijn eerste familiebezoek aan zijn oom, die begin jaren zestig naar Amerika emigreerde, raakte de achtjarige Andringa onmiddellijk verslingerd aan het land. Het was 1991, een jaar voor de presidentsverkiezingen waarbij Bush senior verloor van Bill Clinton.

Hij kan er eindeloos en enorm bevlogen over vertellen, over Amerikaanse verkiezingen en de Amerikaanse politieke cultuur. "Die is enorm gepolariseerd. Meer verzuild dan Nederland in de jaren vijftig was. Dat komt mede door het districtenstelsel, dat je ook in Engeland hebt, waarbij je meer dan vijftig procent van de stemmen moet

Ook een masterclass *American Politics* van Adriaan Andringa bijwonen in september of oktober?

Houd leiden.d66.nl/agenda in de gaten voor meer informatie.

halen om te kunnen winnen. Maar tegelijkertijd bestaat er grote diversiteit binnen die twee grote zuilen. In Nederland denken we vaak: de Republikeinen zijn de slechteriken en de Democraten zijn de *good guys*. Maar zo simpel is het niet, je hebt zeer liberale republikeinen en zeer conservatieve Democraten, en vele andere smaken. Het gevolg is: er bestaat in Amerika niet zoiets als partijdiscipline. Het politieke leven van een Amerikaanse vertegenwoordiger hangt af van zijn kiezers, niet van zijn partijvoorzitter. Dan krijg je heel andere politiek én heel andere campagnes dan bijvoorbeeld in Nederland. Onze Kamerleden zijn vaak erg onbekend bij kiezers en worden ook niet geprikkeld om naar kiezers te luisteren. Dat is in Amerika wel anders. Het is daar doodnormaal dat je je congressman belt als je ergens boos over bent – hoe democratisch wil je het hebben?"

"Partijdiscipline bestaat niet in Amerika. Het politieke leven van een Amerikaanse vertegenwoordiger hangt af van zijn kiezers, niet van zijn partijvoorzitter"

Meer dan 5 uur in de rij

Nog zo'n misvatting: de lage opkomst in Amerika komt door desinteresse. Het is volgens Andringa eerder het omgekeerde. "In Amerika moet je je registreren om te kunnen stemmen. Soms weken of maanden van tevoren. Dat klinkt absurd, maar daar zit een logica achter. Amerika kent namelijk geen gemeentelijke basisadministratie. Amerikanen vinden: de overheid hoeft niet te weten waar ik woon. Heel veel Amerikanen hebben echter geen paspoort, aangezien de meesten hun land nooit verlaten en een paspoort erg duur is, zo'n 150 dollar. Dus die moeten zich elke verkiezing weer melden met hun geboortecertificaat en hun energiecontract om aan te tonen wie ze zijn en waar ze wonen. En als ze dan eindelijk een stembiljet hebben, dan moeten ze twintig tot dertig stemmen uitbrengen, want er zijn die dag niet alleen verkiezingen voor de president, maar ook voor de Senaat en het Huis van Afgevaardigden, de gouverneur, de sheriff, de rechter, etcetera. Soms staan mensen meer dan vijf uur in de rij! Dus je begrijpt: als ze vijftig procent opkomst hebben, gaat de vlag uit."

Sentiment van angst

Nog even terug naar Trump. Wat is zijn geheim? Niet zijn politieke standpunten in elk geval, zegt Andringa. "Hij is Democraat geweest, nu Republikein; hij was voor het aan banden leggen van wapenbezit en is daar nu tegen; hij was voor abortus en nu tegen. Overkoepelend thema: als het maar populair is. De belangrijkste reden voor zijn succes is dat hij beseft: *There is no such thing as bad publicity* en daar ook naar handelt. Hij snapt het spel en weet wat media willen. Als hij weer eens iets schandaligs zei, dan werd dat dagenlang herhaald. Zo krijgt hij urenlange, gratis *prime time*-publiciteit; enorm frustrerend voor zijn concurrenten en tegenstanders." Daarnaast is hij de eerste kandidaat die het sentiment van angst – de angst voor economische neergang, de groeiende ongelijkheid, de opkomst van IS – heeft weten te kanaliseren, zegt Andringa. "In Europa zagen we die angstpolitiek al veel eerder. Dat heeft veel te maken met economisch herstel, dat in Amerika na 2008 veel sneller is gegaan dan in Europa, maar voor het gevoel van veel mensen in de middenklasse nu stagneert."

Een kleine voorspelling? Andringa waagt zich er niet (meer) aan. Het wordt in elk geval spannender dan de meeste mensen denken, zegt hij. "Als je kijkt naar alle *conventional wisdom* en naar de manier waarop data normaal gesproken geïnterpreteerd worden, dan zou Hillary moeten winnen. Maar volgens diezelfde wijsheid en interpretatie zou Trump de Republikeinse nominatie niet hebben gewonnen..." ■

Digitale discriminatie

Vrijwel iedereen kent het gemak van Google en het vermaak van Facebook. Maar welke advertenties of nieuwskoppen je wel of niet te zien krijgt, wordt in belangrijke mate – en op onzichtbare wijze – bepaald door wat deze internetgiganten denken van je te weten. Dat raakt direct aan onze mensenrechten, betoogt Joost Sneller.

We brengen een steeds groter deel van ons leven online door. Bijna zeven miljoen Nederlanders gebruiken dagelijks Facebook. En wie heeft er tegenwoordig geen Apple of Android smartphone op zak? De belevingswereld die we op Facebook en Google voorgeschoteld krijgen, is niet neutraal. Deze wordt in belangrijke mate bepaald door wat deze bedrijven denken van ons te weten. De manier waarop zij dit doen is vrijwel onzichtbaar en daardoor moeilijk te beïnvloeden. Dat raakt direct aan onze mensenrechten, zoals het verbod op discriminatie. Toch ontbreekt een goede controle op de macht van dit soort bedrijven. Het is dan ook de hoogste tijd om onze fundamentele rechten op internet minstens even goed te beschermen als offline, door veel beter toezicht te houden op de multinationals van de digitale wereld.

Vrijwel iedereen kent het gemak van Google en het vermaak van Facebook. Veel minder mensen realiseren zich hoe zij door deze internetgiganten een zogenaamde *filter bubble* in worden gezogen: op basis van de individuele kenmerken en voorkeuren van gebruikers bepaalt Facebook door middel van zogenaamde algoritmes – ingewikkelde rekenkundige formules – welke reclame, nieuwskoppen en berichten van vrienden je te zien krijgt. Je krijgt alleen nog te zien wat bij jouw profiel past, oftewel het beeld dat Facebook van je heeft op basis van je clicks, zoekgedrag en het digitale spoor dat je achterlaat door bijvoorbeeld je woonplaats, leeftijd, geslacht en hobby's in te vullen.

Het lijkt me prettig en onschadelijk om als wielerliefhebber regelmatig een fietsreclame langs te zien

komen. Maar wat als advertenties voor goed betaalde banen veel vaker bij mannen verschijnen dan bij vrouwen? Of als aan mensen die naar hiphop luisteren minder managementfuncties getoond worden? En vinden we het acceptabel als Google zoekresul-

“Vinden we het acceptabel als advertenties voor goed betaalde banen vaker bij mannen verschijnen dan bij vrouwen?”

taten zo manipuleert dat een bepaalde kandidaat altijd bovenaan verschijnt? Dit raakt aan onze grondrechten – geen discriminatie op basis van geslacht, huidskleur, levensovertuiging, politieke voorkeur of seksuele geaardheid. Zeker wanneer deze als *self-fulfilling prophecy* leidt tot het in stand houden van vooroordelen en structurele ongelijkheid.

Algoritme is ook mensenwerk

Een algoritme klinkt erg wiskundig en objectief, maar die formules kunnen dus vol beladen beslissingen zitten en zijn mensenwerk. Helaas is het onmogelijk om te achterhalen welke keuses op grond van die algoritmes precies gemaakt worden. Ik weet niet welke advertenties of nieuwskoppen ik op grond van mijn persoonlijke gegevens en internetgedrag

niét te zien krijg. Deze bedrijven hoeven namelijk niemand onder de motorkap te laten kijken en kunnen dus ongemerkt een paar variabelen veranderen, bijvoorbeeld om de winst op te schroeven.

Door nieuwe Europese regelgeving wordt het makkelijker om aan internetbedrijven te vragen wat ze van ons weten, maar daarmee weten we nog niet wat ze precies met onze gegevens doen. In het digitale tijdperk met zulke dominante marktpartijen is deze online rechteloosheid niet langer acceptabel. Bedrijven als Facebook en Google zouden daarom verplicht verantwoording moeten afleggen aan hun gebruikers over de algoritmes die ze hanteren. Dan pas kunnen mensen achterhalen op welke wijze die internetgiganten met hún data omgaan. Dan pas kan een toezichthouder – die daar juridisch en in capaciteit dan wel berekend op moet zijn – oordelen of bedrijven zich aan de regels houden. En dan pas kan de rechter beoordelen of er sprake is van discriminatie. ■

Joost Sneller is directeur van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66

Een bewerkte versie van dit artikel verscheen eerder op de opiniepagina van het *Algemeen Dagblad* van 28 mei, de dag na het Van Mierlo Symposium *Big data: tussen markt en democratie* in het Utrechtse Ottone. Tijdens dit symposium spraken Dimitri Tokmetzis, Marjolein Lanzing en Kees Verhoeven over de grenzen van big data en de politieke en maatschappelijke gevolgen van ontwikkelingen in digitale techniek.

D66 Techvisie

Op 22 juni overhandigde Tweede Kamerlid Kees Verhoeven de D66 Techvisie aan Minister Kamp van Economische Zaken.

De invloed van het internet en nieuwe technologieën hebben een grote impact op het leven van alle Nederlanders. D66 wil dat zowel het bedrijfsleven als de overheid er alles aan doen om enerzijds te investeren in nieuwe technologie, Nederland digitale koploper te maken en alle Nederlanders – van jong tot oud – digiproof te maken. Anderzijds moeten we onze privacy beschermen, zorgvuldig omgaan met alle data die beschikbaar zijn en moet Nederland klaar zijn om cybercrime te voorkomen en aan te pakken. Kortom, voor Kees Verhoeven voldoende reden om een samenvattende visie te schrijven om Nederland op de toekomst voor te bereiden.

Lees de gehele Techvisie (of een samenvatting) op: d66.nl/techvisie

Jubileum: 10 jaar Richtingwijzers

U kunt de vijf richtingwijzer-essays van de Mr. Hans van Mierlo Stichting afzonderlijk bestellen, óf alle vijf verzameld in een mooie bewaarsette: de Richtingwijzerbox.

Bestellen? d66webshop.nl/nl/publicaties-van-mierlo-stichting

www.vanmierlostichting.d66.nl

Verrassing! Je bent net lid van D66 en de redactie van de *Democraat* belt je op met de vraag: met welk Kamerlid zou jij graag een kopje koffie drinken? Rianne van Doorn koos voor... Tweede Kamerlid Stientje van Veldhoven. “Er is zoveel onderzoek beschikbaar, maar de duurzaamheidsproblemen zijn nog steeds niet opgelost. Hoe komt dat?”

In gesprek met...

Op een zonnige dag in juni treffen we elkaar voor de ingang van de Tweede Kamer op het Plein. Na de veiligheidscontrole lopen we de trap op naar de gang waar de D66-fractie huist. We treffen Stientje op haar werkkamer – de enige kamer mét balkon – en lopen gedrieën naar de mooie fractiekamer voor een goed gesprek over thema's die hen beiden na aan het hart liggen: duurzaamheid, voedsel en klimaat.

Stientje: “Wanneer ben je lid geworden?”

Rianne: “Vorig voorjaar ben ik lid geworden van D66. Ik werd meteen door allerlei partijgenoten op de koffie uitgenodigd. Ons lokale ledenbestand is een beetje ‘verouderd’, dus zij dachten waarschijnlijk: *binnenhalen, dat jonge lid!* Zo werd ik al snel fractie-assistent in mijn woonplaats Soest. Hoe ging dat bij jou destijds?”

Stientje: “Dat is inderdaad het mooie aan onze partij: als je iets wilt en ideeën hebt, kan het heel

snel gaan. We zijn een partij die draait op de energie en de ideeën van leden. Je hoeft bij ons niet twintig jaar ervaring te hebben om een actieve rol binnen de partij te vervullen.

“Ik ben lid geworden toen D66 op nul zetels stond. Ik dacht: *wat als D66 zich opheft?* Ik heb altijd op D66 gestemd maar toen het erop aankwam, besloot ik dus ook lid te worden. Het is de enige partij die bij mij past vanwege het optimisme, de wens om te vernieuwen en de ambitie om nog meer mensen kansen te bieden. En uiteraard vanwege het gebalanceerde verhaal. Pas sinds ik in de partij zit, realiseer ik mij hoe belangrijk leden voor een politieke partij zijn. Omdat dat mensen zijn die ideeën hebben en zich in kunnen zetten voor de partij. Dat brengt mij bij de vraag waarom jij lid bent geworden.”

Rianne: “Uit nieuwsgierigheid en vanwege het gedachtegoed. Mijn ouders hebben mij vrij apolitek opgevoed. Zij zijn van het slag ‘geen woorden, maar daden’ en de politiek heeft een tegenovergesteld imago. Ik wilde mijn eigen beeld vormen en te weten komen hoe de politiek echt werkt. Dus stuurde ik een e-mail naar de D66-wethouder in Soest met de vraag of ik een dag mee mocht lopen. De wethouder reageerde enthousiast en was heel open. Ik voelde mij meteen welkom, was verkocht en ben lid geworden. “Ik ben ook vrij snel naar een ‘Nieuwe ledendag’ gegaan in Utrecht. Ze hadden daar een soort organigram van wat je allemaal kunt doen binnen de partij. Daar leerde ik dat je niet alleen politiek actief kunt worden, zoals een carrière als raadslid of wethouder, maar ook actief kunt zijn in the-magroepen. Er zijn veel toegankelijke opties voor leden om actief te worden. De lokale politiek spreekt mij het meest aan, dus mijn functie als fractie-assistent bevalt goed. En dat terwijl ik nog maar één jaar lid ben! Die snelle actie, dat spreekt mij erg aan.”

Stientje: “In de politiek moeten inderdaad soms snel beslissingen genomen worden, maar de reden dat mensen denken dat besluiten maken in de politiek lang duurt, komt omdat de procedures vaak lang zijn. Dat is ook logisch, want je wilt dat mensen meedenken en je wilt iedereen de tijd geven om bezwaar te kunnen maken. Dat is belangrijk, want je neemt met je politieke werk beslissingen die gevolgen hebben voor mensen. Dat is soms heel moeilijk, omdat je weet dat heel veel mensen worden geraakt. Dat brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee en daar moet je bewust mee omgaan.”

Rianne: “Ik ben wel benieuwd hoe dat gaat op het gebied van duurzaamheid. Mijn interesse hiervoor komt door mijn eerdere werk bij Willem&Drees (*groothandel in versproducten, rechtstreeks van de boer, red.*) en mijn studie aan

de Wageningen University. Bij beiden heb ik een soort ‘duurzaamheidsopvoeding’ genoten. Hoe zit dat bij jou, wilde je altijd al met duurzaamheid bezig zijn?”

“Duurzaamheid zit in het DNA van D66. Jan Terlouw had al een concrete milieuvisie voordat andere mensen er überhaupt mee bezig waren”

– Stientje

Stientje: “Voordat ik in de Tweede Kamer kwam, had ik professioneel nog niets gedaan met duurzaamheid, maar was hier wel in geïnteresseerd. Ik dacht: *dit wordt een groot vraagstuk de komende jaren*, dus heb ik bij de portefeuillevverdeling in 2010 – toen ik Tweede Kamerlid werd – aangegeven dat ik graag duurzaamheid wilde ‘hebben’. Tijdens mijn werk als diplomaat in Brussel had ik veel gehoord over innovatieve energie en *bio-based economy*. Op deze gebieden zie je dat er een revolutie aan zit te komen. Waanzinnig spannend. Duurzaamheid zit in het DNA van D66. Jan Terlouw had al een concrete milieuvisie voordat andere mensen er überhaupt mee bezig waren. Het allereerste milieubeleid – toen heette het nog milieu in plaats van duurzaamheid – ging vooral over gezondheid en dat komt nu ook weer terug. Denk aan luchtvervuiling, waar één miljoen mensen met longziektes last van hebben. En klimaat gaat ook over kansen voor toekomstige generaties. Ik zie dat in derdewereldlanden de sleutel ligt voor duurzaamheid. Er komen steeds meer mensen bij die voedsel en energie nodig hebben. Als je daar bijvoorbeeld helpt om de transitie van fossiele naar duurzame energie te maken, is er veel gewonnen. Hetzelfde geldt voor voedsel: het is schokkend dat er inmiddels net zo veel mensen – namelijk één miljard – die ondervoed zijn als dat er mensen zijn met obesitas!”

Rianne: “Inderdaad! Wat mij verwondert, is dat deze problemen die je schetst nog steeds niet zijn opgelost. Er zijn zoveel universiteitsonderzoeken beschikbaar die laten zien hoe dit zou kunnen, maar het gebeurt niet. Hoe komt dat?”

Stientje: “Technisch is het oplosbaar. Zo is er veel kennis in Nederland over gewassen die beter uitgerust zijn tegen droogte of zoutresistent zijn. Maar hoe zorg je voor dat deze kennis bij landen

Wie
Stientje van Veldhoven (42)
Rijswijk

Wat
Tweede Kamerlid sinds 2010,
(portefeuilles: Energie &
Klimaat, Milieu, Duurzaamheid,
Spoor, Buitenlandse Handel,
Ontwikkelingssamenwerking),
tevens fractiesecretaris

Bijzonder
In 2011 en 2012 uitgeroepen
tot Groenste Politicus door
Natuurmonumenten

Lid D66 sinds
2005

terecht komt waar die kennis nodig is? Hoe komen de gewassen daar terecht? Als dat lukt, kunnen we echt een verschil maken. Een ander probleem is voedselverspilling. Er is genoeg voedsel te produceren voor de hele mensheid. Maar wij gooien een vijfde van onze boodschappen weg. Voedselverspilling is ook een probleem in derde wereldlanden, maar daar gaat het meeste verloren in de keten, tussen productie en consumptie. In een land dat verscheurd is door oorlog blijft het graan gewoon liggen, omdat men er niet bij kan.”

“Ik stuurde een e-mail naar de D66-wethouder in Soest met de vraag of ik een dag mee mocht lopen”

– Rianne

Rianne: “In de voedselvisie van D66 staat dat kennis en transparantie bijdragen aan weloverwogen keuzes bij consumenten. Ik sta hier helemaal achter, maar vraag mij af hoe je mensen het beste kunt informeren over duurzaamheid en voeding, en hoe de transparantie over wat wel of niet gezond is kan worden vergroot. Zie je daar ook een rol weggelegd voor onderwijs?”

Stientje: “Wat transparantie betreft, heb je keurmerken. Deze zijn uiteraard maar een hulpmiddel om keuzes te maken. Consumenten kiezen uiteindelijk zelf of zij gezond willen eten, maar je kan ze wel beter informeren. Ik denk inderdaad dat het goed zou zijn als duurzaamheid, maar ook voedsel, veel meer in het onderwijs worden verankerd. Bewustwording is een eerste stap. Wist je dat je ruim 15.000 liter water nodig hebt om 1 kilo rundvlees te produceren? Op basis van deze feiten kunnen mensen de keuze maken om minder vlees te eten. Ook voor katoen is enorm veel water nodig. Het is fijn om te dragen, maar je kunt duurzaam handelen door bijvoorbeeld je t-shirt te laten recyclen.”

Rianne: “Eén van de doelstellingen voor het klimaatakkoord van D66 was dat de wereldeconomie in 2050 volledig duurzaam zou moeten functioneren. Hoe zie jij de weg naar een honderd procent duurzame productie voor je?”

Stientje: “Het mooie aan het Klimaatakkoord dat eind vorig jaar in Parijs is gesloten, is dat we af zijn van de rol van klimaatontkenner, die met allerlei natuurkundige fenomenen de opwarming van de aarde wilden verklaren. ‘Parijs’ betekent de start van een nieuwe fase; de aanvaarding dat

de mens er iets aan kan doen. Als we de opwarming echt tot anderhalf à twee graden Celsius willen beperken, moeten we naar een vrijwel geheel duurzame productie in het midden van deze eeuw. Voor een aantal sectoren is een geringere CO₂-uitstoot op dit moment lastiger te realiseren dan voor andere. Denk aan transport: voor vliegtuigen, vrachtwagens en grote containerschepen is de technologie nog niet zo ver. Dat neemt niet weg dat je als politieke partij wel een visie moet hebben, een lange-termijnplan met concrete tussendoelen. Zo is D66 voor één minister voor Klimaat & Energie in het nieuwe kabinet. Nu liggen deze onderwerpen bij verschillende ministers. Het resultaat is dat de één verantwoordelijk is voor het probleem en de ander voor de oplossing. Dat werkt niet.

“Om terug te komen op ontwikkelingssamenwerking: ik vind dat Europa drie dingen moet doen. Ten eerste: geld uittrekken voor derde wereldlanden om te kunnen investeringen in schone energieopwekking in plaats van fossiele brandstoffen. Ten tweede: technologie ontwikkelen waarmee de kosten voor duurzame energie – zoals zonnecellen – omlaag kunnen. Ten derde: het goede voorbeeld geven. Je kunt niet tegen bijvoorbeeld India zeggen: *stop met je kolencentrales*, terwijl wij in Europa nog wel kolencentrales hebben.”

Rianne: “Heb jij voor mij nog een tip hoe lokale partijen duurzaamheid in de gemeente kunnen stimuleren?”

Stientje: “In het algemeen geldt dat het altijd goed is om bewoners erbij te betrekken. Lokale burgerinitiatieven gaan altijd gepaard met veel enthousiasme, draagvlak en betrokkenheid. Maak als gemeente een wervend duurzaamheidsdoel en betrek bewoners erbij om dit te realiseren. Maak hen trots op het resultaat. “Specifiek voor duurzaamheid heb ik twee tips voor je: kijk naar het inkoopbeleid van je gemeente. Wordt er al duurzaam ingekocht? Dat gebeurt namelijk nog te veel te weinig. Daarnaast is de handhaving van de Wet milieubeheer van groot belang. Bedrijven moeten maatregelen nemen om energie te besparen, als blijkt dat deze maatregelen zich binnen vijf jaar terugverdienen. De gemeente kan hierop handhaven: zelf naar bedrijven toegaan en afspraken maken over welke maatregelen ze nemen en checken of ze het ook daadwerkelijk doen. Dan maak je écht grote stappen. Kijk maar naar de gemeente Den Bosch, waar één ambtenaar net zoveel energie bespaarde als zes windmolens op jaarbasis. Laat je het mij weten als de gemeente Soest stappen gaat ondernemen?”

Rianne: “Ja, dat zal ik zeker doen. Heel veel dank voor deze mooie tips!” ■

Wie
Rianne van Doorn (27)
Soest

Wat
Accountmanager bij
Wijngaard Kaas in Woerden

Bijzonder
Sinds maart 2016
fractie-assistent D66
Soest-Soesterberg

Lid D66 sinds
2015

Ondertussen in Beijing!

De afgelopen jaren had ik het geluk dat ik voor de Jonge Democraten en D66 vele landen heb mogen bezoeken. Hoewel ik op die manier veel verschillende culturen heb leren kennen, heeft dit me niet kunnen voorbereiden op de politieke cultuur van China.

‘Sociaal-liberalisme’ staat hier niet in het woordenboek en het concept ‘democratie’ wordt anders geïnterpreteerd. Vaak kan ik me opwinden over hoe de Chinese bureaucratie (dis)functioneert, maar als ik me dan realiseer dat 1,4 miljard Chinezen dit systeem toch met relatieve vrede accepteren, moet ik bekennen dat goed en kwaad in dezen niet zo zwart-wit zijn. Alleen al het feit dat Beijing met 22 miljoen inwoners groter is dan heel Nederland, zet zaken in perspectief.

China, of 中国 (spreekt uit als *Zhong Guo*), het Centrale Land waar al je waarheden op de proef worden gesteld en waar je overweldigd kunt worden door drukte en chaos. ‘De Partij’, onder leiding van Xi Jinping probeert dagelijks orde in die chaos te scheppen, met behulp van beruchte veiligheidsmaatregelen. Eind februari was het tijd voor een nieuw vijfjarenplan. Veiligheidsmaatregelen rondom dergelijke bijeenkomsten blijven niet beperkt tot ‘meer blauw op straat’. De internetbeperkingen worden nóg strenger. Je VPN-verbinding wordt gesaboteerd, waardoor het nog moeilijker wordt om Google-services te gebruiken, terwijl (westerse) nieuwswebsites en sociale media – zoals Facebook en Twitter – niet te bezoeken zijn.

Offline word je geconfronteerd met het feit dat er op iedere straathoek – zelfs in collegezalen! – camera’s te vinden zijn. Voor veel Chinezen staat dit voor een gevoel van veiligheid, dat wordt bevestigd door de relatief lage criminaliteitscijfers. Veiligheid en controle lopen naadloos in elkaar over en de meeste mensen hier denken niet na over het onderscheid. Wie bekijkt al deze beelden? Wanneer worden deze beelden tegen je gebruikt? Dergelijke vragen voedt in Europa een levendig debat over privacy, maar bij veel Chinezen komt dergelijke twijfel nooit naar boven.

De controle is een zeurende constante op de achtergrond. De meest ingrijpende ‘shock’ komt echter na een

paar dagen intense luchtvervuiling. Statistieken als een Air Quality Index (AQI) geven je houvast om de smog te kwantificeren, maar met waardes boven de 350 (150 is al schadelijk), neem je de scores vaak voor kennisgeving aan. Op zulke dagen wordt het zicht beperkt door een dichte laag vervuiling, die soms meer dan 24 uur aanhoudt en langzaam de gebouwen binnendringt.

Eigenlijk staat luchtvervuiling symbool voor de vele dilemma’s op China’s politieke pad. De sleutel tot een oplossing voor klimaatverandering ligt deels bij de Chinese overheid; niet in de laatste plaats ten behoeve van de eigen bevolking. Tegelijkertijd moet de economische motor blijven lopen, om de vooruitgang van de afgelopen decennia vast te houden en stabiliteit te garanderen.

De keuze die de overheid hierin gaat maken is moeilijk te voorspellen; in dat opzicht is zij een *black box*. Juist dat is een van de redenen voor mij om hier nu te zijn: om beter te begrijpen hoe een vijfde van de wereldbevolking bestuurd wordt en in relatieve tevredenheid leeft. Door beetje-bij-beetje hun complexe taal te leren spreken, studiegenoten te ontmoeten en van deze enorme stad met al haar culturele en culinaire bezienswaardigheden te genieten – met af en toe een masker op. ■

Pauline Kastermans (25) is uitwisselingsstudent aan de Peking University in China en voorzitter van de International Federation of Liberal Youth (IFLRY). In 2014 was zij de jongste kandidaat voor de Europese Parlementsverkiezingen namens D66. Van 2013 tot 2015 was zij werkzaam voor het Bureau Internationaal van D66 en in 2012 Internationaal Secretaris in het landelijk bestuur van de Jonge Democraten (JD).

"Deze dag is een grote doorbraak voor Litouwen; een Pride met applaudisserende mensen langs de kant"

– Pia Dijkstra

Wij zijn mensen, geen propaganda

De recente aanslag op de LHBT-gemeenschap in Orlando toont aan dat de strijd voor gelijke rechten voor iedereen wereldwijd gevoerd moet blijven worden. Afgelopen maand trokken de emancipatievoorvechters van D66 ten strijde in Kiev en Vilnius: Sophie in 't Veld nam deel aan een unieke *Kiev Pride* in Oekraïne, Pia Dijkstra liep mee met de *Baltic Pride* in Litouwen.

6000 man politie. 1500 Pride-gangers. Samen in een stralende lentezon. Dat was op zondagochtend 12 juni het – voor Nederlanders nauwelijks voorstelbare – aangezicht bij de start van de Kiev Pride 2016. Een recordaantal nationale parlementariërs, soldaten en bekende Oekraïners liep mee in de kleurrijke, internationale menigte. In Oekraïne is steeds meer aandacht voor betere bescherming van homorechten. Zo heeft de regering een antidiscriminatiewet voor de werkvloer aangenomen én een LHBT-actieplan opgesteld. De Oekraïense vicepremier en de burgemeester van Kiev spraken hun steun uit voor de Pride en de twee na grootste Oekraïense bank kwam "uit de kast" met de allereerste LHBT-steunbetuiging uit het bedrijfsleven. De patriarch van de orthodoxe kerk riep zelfs op tot een geweldloze bijeenkomst.

Forse dreun

"Dit is een kans voor Oekraïne om zich te bewijzen" zei Khatia Dekanoidze, het hoofd van de nationale politie. Dat is gelukt: dit was de eerste volwaardige Pride in het centrum van de Oekraïense hoofdstad. In voorgaande jaren werd deze telkens verstoord door extreemrechtse en conservatieve groeperingen en moest de parade uitwijken of helemaal worden afgeblazen. Sophie in 't Veld, D66-fractievoorzitter in het Europees Parlement: "Door diversiteit en gelijkheid te omarmen, heeft

het land een historische stap voorwaarts gezet. Kiev heeft zich gepresenteerd als een open, tolerante stad en is klaar voor Eurovision 2017!" Na de euforie van deze geslaagde Kiev Pride waren de nieuwsberichten over Orlando een forse dreun. In 't Veld: "Dit bewijst dat we moeten blijven vechten voor gelijke rechten. Iedereen moet zichzelf kunnen zijn, zonder angst voor discriminatie of geweld".

Een week later in Vilnius

We Are People, Not Propaganda (wij zijn mensen, geen propaganda) was het thema van de Baltic Pride 2016 in Vilnius. De Litouwse Minister van Justitie Juozas Bernatoniš stelde onlangs dat eisen van LHBT-organisaties "more of an issue of propaganda than reality" waren. De bittere realiteit is echter dat het huwelijk of geregistreerd partnerschap tussen mensen van hetzelfde geslacht verboden, en dat discriminatie en homofobie gepest op scholen nog veel voorkomt – vooral buiten de grote steden. De Europese LHBT-koepelorganisatie, ILGA Europe, zette Litouwen onlangs nog op de een na laatste plaats in de Europese Unie. Voor D66-Tweede Kamerlid Pia Dijkstra des te meer reden om op zaterdag 18 juni mee te lopen in de Baltische variant van wat wij hier kennen als de Gay Pride: de *Baltic Pride March*. Dijkstra: "Het is goed dat we ons blijven realiseren dat de

Ambassadeur Bert van der Lingen en D66-Tweede Kamerlid Pia Dijkstra in gesprek met raadslid Mark Harold (rechts) over de acceptatie van minderheden in Vilnius.

"Kiev heeft zich gepresenteerd als een open, tolerante stad en is klaar voor Eurovision 2017!"

– Sophie in 't Veld

rechten die wij hier in Nederland normaal vinden helaas nog niet overal in Europa verworven zijn." Maar er was ook goed nieuws: dit jaar kon de Baltic Pride – die jaarlijks afwisselend plaats heeft in Riga (Letland), Tallinn (Estland) en Vilnius (Litouwen) – voor het eerst doorgaan zonder juridisch gevecht over het evenement zelf of de locatie. De huidige burgemeester van Vilnius, de liberaal Remigijus Šimašius, faciliteerde de Pride, maar liep zelf niet mee. Tot teleurstelling van Mark Harold. Deze Brit werd in 2015 gekozen tot (onafhankelijk) raadslid en zet zich al jaren met hart en ziel in voor gelijke rechten in zijn woonplaats Vilnius. "Er is hier juist ook op lokaal niveau nog een wereld te winnen als het gaat om de acceptatie van minderheden." Des te mooier dat deze Pride zo'n groot succes was, vindt Dijkstra. Meer dan drieduizend mensen liepen mee, waaronder ambassadeurs uit tien verschillende landen en veel buitenlandse LHBT-organisaties. Het handjevol tegendemonstranten stond er verloren bij. "Deze dag is een grote doorbraak voor Litouwen, een positief ontvangen Pride met applaudisserende mensen langs de kant. Al deze mensen laten zien hoe kansrijk de toekomst hier is voor de LHBT-gemeenschap. Litouwen is een land in transitie, de wetgeving is nog lang niet op orde, maar het draagvlak groeit. Dat geeft veel hoop voor de toekomst." ■

Orlando

Op zondag 12 juni werden 50 mensen doodgeschoten in homo-nachtclub Pulse in Orlando, Amerika. De dodelijkste aanval op de LHBT-gemeenschap tot nu toe. In de nadagen van de gruwelijke aanslag riep een pro-IS groepering op tot het plegen van aanslagen tijdens Gay Pride-evenementen wereldwijd. De noodzaak om LHBT-minderheden te steunen is dus groter dan ooit.

Dare to join D66

Zaterdag 6 augustus 2016
Dit jaar staat de jaarlijkse Gay Pride Amsterdam in het teken van EuroPride, die elk jaar in een andere Europese stad wordt gehouden. De ogen van heel Europa zijn op 6 augustus dus op de Canal Parade in Amsterdam gericht. D66 vaart zoals elk jaar mee met haar eigen boot. Speciale internationale gast op de D66-boot: Vladimir Simonko, voorzitter van de LGL - de Litouwse COC.

Wil (en durf) jij dit meemaken? Schrijf je dan snel in voor de D66-boot (beperkt aantal plaatsen!) of meld je aan voor het opbouw- of kadeteam via: d66.nl/gaypride

LHBT staat voor...

Lesbisch, Homoseksueel, Biseksueel en Transgender. In Vlaanderen wordt veelal de term *holebi* gebruikt; een samentrekking van homoseksueel, lesbisch en biseksueel.

Talent-ontwikkeling 2.0

De juiste persoon op de juiste plaats, dat is de essentie van talentontwikkeling bij D66, zegt Saskia Boelema, landelijk bestuurslid talentontwikkeling en opleidingen. Met de verkiezingen voor de Tweede Kamer (2017) en de gemeenteraden (2018) in aantocht, zet D66 vol in op talentontwikkeling. Maar niet alleen voor politiek bestuurders: “Ons uitgangspunt is de vereniging, die moet op orde zijn.”

Saskia Boelema
Landelijk Bestuurslid D66
(talentontwikkeling en opleidingen)

Wie scout en begeleidt al dat D66-talent?

“De Landelijke Talentcommissie, met als voorzitter Frans van Drimmelen, vormt de basis. De twaalf leden beschikken over een heel gevarieerde achtergrond. Een aantal heeft een HRM-achtergrond – zij zijn dus in hun dagelijks leven professioneel met dit onderwerp bezig – en we hebben ook leden met een politieke of bestuurlijke loopbaan. Maar wij doen het niet alleen. Het Landelijk Bestuur van D66 kiest er nadrukkelijk voor om zich te laten ondersteunen door grote afdelingen en de regio’s. Dat doen we dus ook bij talentontwikkeling: zo hebben we verschillende regionale talentcommissies opgezet. Onze ambitie is een landelijk dekkend netwerk.”

Wat doen die regionale talentcommissies?

“Een heel belangrijke taak is scouting. Om ervoor te zorgen dat we goede mensen op de juiste posities te kunnen krijgen. Dat gaat om politiek bestuurlijke functies – zoals raadslid, Statenlid, wethouder, burgemeester, Gedeputeerde of Kamerlid –, maar we zoeken ook naar talent dat binnen de vereniging actief kan zijn. Dat heeft alles te maken met de professionaliseringsslag die we ingezet hebben. Eén van de uitgangspunten daarbij is dat de basis van de vereniging op orde moet zijn. En dat staat of valt met de juiste mensen in de afdelings- en regiobesturen. En denk aan mensen die we op projectbasis in kunnen zetten. We zoeken daar overigens altijd mensen voor: wie belangstelling heeft, kan terecht bij de talentensprekuren die door deze regionale commissies georganiseerd worden.”

Waarom is een professionele verenigingsbasis zo belangrijk?

“Deze mensen zijn de ruggengraat van onze vereniging. En we zien dat er een behoorlijke vraag is naar professionele ondersteuning,

onder meer vanwege de beperkte zittingsduur van lokale en regionale bestuurders. Dus de volgende slag die we in de verenigingsondersteuning gaan maken, is dat we deze mensen trainingen gaan aanbieden. Het is ook ontzettend belangrijk dat deze afdelingsbesturen richting 2018 – als de volgende gemeenteraadsverkiezingen plaats hebben – goed geëquipeerd worden. Dat lijkt nog ver weg, maar we moeten er wel rekening mee houden dat volgend jaar september al een behoorlijk aantal zaken op de rit moeten zijn, zoals de interne verkiezingen voor de lijsten en het schrijven van het verkiezingsprogramma.”

Is dit Talentontwikkeling 2.0?

“De eerste professionaliseringsslag begon met het rapport *Klaar voor de Klim* uit 2007, toen D66 uit een diep dal moest komen. De partij had in 2006 nog maar 3 zetels, en het aantal leden bleef maar dalen. Er kon nauwelijks meer worden geïnvesteerd. Op basis van de plannen uit dat rapport begonnen we in 2009 de eerste ‘klasjes’, waaronder de wethoudersopleiding die ik zelf heb doorlopen (*Boelema was van 2010-2014 wethouder onderwijs voor D66 in Breda, red.*).

“We vinden dat het aantal D66-burgemeesters omhoog kan, daarom hebben we een burgemeesterscommissie in het leven geroepen”

“Toen begonnen we ook met het ‘Tweede Kamerklasje’, de voorloper van het ‘Driebergentraject’ dat we sinds tweeënhalf jaar organiseren. Dat is een soort kaderklas met 25 deelnemers; de bedoeling is dat zij een persoonlijke ontwikkeling doormaken én dat ze in de gelegenheid gesteld worden om een stevig netwerk binnen de partij op te bouwen. We doen dat door hen een combinatie van vaardigheden en kennis aan te reiken en door professionele feedback te geven. Ons belang is dat wij beter zicht krijgen op de mensen die binnen D66 actief zijn, en hun ambities beter leren kennen. Het is heel mooi om te zien dat al die trajecten zich jaar na jaar uitbreiden, en zich gaandeweg verder ontwikkelen. Dat is professionaliseren.”

Noem eens een voorbeeld van wat beter moet?

“De burgemeestersbenoeringen. Daar liepen we enigszins in achter; niet zo vreemd omdat we uit een tijd kwamen waarin we relatief weinig bestuurders hadden rondlopen. We vinden dat het aantal D66-burgemeesters omhoog kan – D66 heeft nu 22 burgemeesters – dus wilden we graag investeren in deze groep. Dat heeft geleid tot een burgemeesterscommissie die alle selectiegesprekken voert met mensen die vanuit de scouting naar voren kwamen, en die belangstelling hebben voor het ambt. We zitten nu midden in het traject van de eerste burgemeestersopleiding, waar vijftien personen aan deelnemen. Hierin willen we mensen – waarvan wij denken dat ze ook daadwerkelijk de potentie hebben om burgemeester te worden – een goed inzicht geven in het ambt en hen trainen in alles wat er komt kijken bij het selectieproces, waarmee we hun kansen vergroten om ook daadwerkelijk in dat ambt aan de slag te kunnen.”

Aan het woord

Marcel Fränzel, voorzitter van de nieuwe D66-burgemeesterscommissie en voormalig burgemeester van Woensdrecht.

“D66 heeft een wat bijzondere verhouding met burgemeesters, maar vooral met de burgemeestersbenoeming. Dat heeft te maken met de historie van de partij, de wens tot gekozen burgemeesters. Het heeft toch enkele tientallen jaren geduurd voordat we voor onszelf geconcludeerd hadden dat het bestaande systeem van de burgemeestersbenoeringen – met vertrouwenscommissies en alles wat daarbij hoort – voorlopig niet zou veranderen. Dat leidde ertoe dat we, na het opzetten van professionaliseringstrajecten voor raadsleden, Statenleden, wethouders en Gedeputeerden, als partij ook aandacht zijn gaan besteden aan de ‘nichemarkt’ van het burgemeesterschap. Er is heel veel ervaring met het openbaar bestuur opgedaan, bijvoorbeeld door wethouders die één of meerdere periodes op hun plek gezeten hebben, en die ervaring kan natuurlijk prima ingezet worden in burgemeestersfuncties. Maar ook mensen van buiten het openbaar bestuur kunnen belangstelling voor het burgemeestersvak hebben. Vandaar dat er onder meer vanuit het Landelijk Bestuur besloten is om daar meer op in te gaan zetten. We zijn nu gericht en in een vroeger stadium gaan scouten en voorlichten om mensen uit de eigen gelederen te enthousiasmeren en te mobiliseren om toch vooral mee te solliciteren.”

Meer informatie?

Mail naar: burgemeesterscommissie@D66.nl

Is er een systeem waarmee je direct personen kunt aandragen als er functies vacant zijn?

“We zijn nu bezig met het ontwikkelen van een *talentenpool*, een online systeem waarin we alle relevante gegevens, zoals ambities, bewaren van de deelnemers van onze trajecten. Het is inderdaad de bedoeling dat we zo vacatures met personen kunnen matchen. We hebben nu zoveel personen opgeleid – niet alleen in het Driebergentraject, maar ook in de wethoudersklasjes en bij de trainingen voor raadsleden – dat we het systeem nu goed kunnen invullen. Het spreekt voor zich dat de deelnemers de regie over dat dossier blijven behouden, en we vragen ze daarom ook om dit dossier jaarlijks te updaten, zodat we de juiste match kunnen blijven maken. Dat online-systeem moet vóór de zomer, dus voor de start van de kandidaatstelling voor de Tweede Kamerverkiezingen, in de lucht zijn.”

Scouting is één ding, jullie trainen ook. Hoe werkt dat?

En wie geven die trainingen?

“Dat varieert. Als je als raadsfractie de hei op gaat, en je wilt je als team ergens verder in verdiepen, dan kunnen wij daarvoor de

trainers leveren. We beschikken over een pool van mensen die kennis hebben over inhoudelijke onderwerpen of over vaardigheden en die op aanvraag die trainingen kunnen verzorgen. Dat zijn professionals die op vrijwillige basis kwalitatief hoogstaande trainingen geven. Deelnemers van het jongertalentenprogramma Route66 bijvoorbeeld, of leden die dat professioneel vanuit hun beroep doen. ‘Voor en door de vereniging’ dus. Aan de ene kant vanuit commitment en betrokkenheid, maar aan de andere kant ook omdat de middelen gewoon schaars zijn. Die mensen trainen we overigens ook weer elk jaar om ze fris en scherp te houden.”

Hoe verhouden onze inspanningen op dit gebied zich eigenlijk met die van andere politieke partijen?

“Sommige partijen hebben een aparte stichting die de trainingen verzorgt, maar dat gebeurt vooral aanbodgericht, terwijl wij meer naar de vraag kijken. Dat is niet noodzakelijk beter of slechter dan hoe wij het doen, maar als je het afzet tegen de positie waar wij vandaan komen, dan hebben we een enorme inhaalslag gemaakt.”

Aan het woord

Joan Nunnely, lid van de Landelijke Talentcommissie (portefeuille ‘diversiteit’), tevens bestuurslid Talentontwikkeling & Opleidingen D66 Rotterdam.

“De aandacht voor diversiteit is ingegeven door de wens tot meer ‘kleur en fleur’ binnen onze partij; we willen breder kijken naar divers talent. Dat betekent niet alleen vanuit het onderscheid man of vrouw, wit of zwart, maar vanuit het idee dat je talent binnen alle lagen van de bevolking tegenkomt.

Mijn belangstelling voor diversiteit is overigens ook ingegeven vanuit mijn werk als HR-professional. Mijn ervaring is dat als je breder kijkt naar het talent en de mix daarvan binnen je organisatie, dat dit de kracht van je team of de hele organisatie ten goede komt. We zijn opgevoed om vanuit functiebeschrijvingen te denken. De grote kunst is om dat los te laten en meer vanuit de fundamentele kwaliteiten van mensen – hun talenten – te kijken, en die te vertalen in rollen en activiteiten. Het toepassen daarvan binnen D66 zou een mooie volgende stap kunnen zijn, zodat we op die manier vraag en aanbod binnen D66 kunnen matchen.

Met een aantal leden hebben wij een diversiteitsnetwerk opgezet. Op dit moment zijn er 87 diversiteitsambassadeurs die zich binnen de hele partij inzetten om met elkaar het gesprek te voeren over hoe we omgaan met diversiteit in onze partij en onze samenleving. Na twee succesvolle diversiteitsbijeenkomsten in Rotterdam en Amsterdam, heeft de derde bijeenkomst plaats in Den Haag, op 13 juli in de Mussen. Wees erbij!”

Interesse? Kijk op: facebook.com/d66div of mail naar: j.nunnely@d66rotterdam.nl

Aan het woord

Margot Feith, voormalig opleidingscoördinator en bestuurslid Talentontwikkeling & Opleidingen D66 Den Haag.

“Toen ik in 2012 als opleidingscoördinator begon, bestond deze functie nog niet; we waren deze eigenlijk op dat moment overal in het land aan het opzetten. Mijn taak was om een opleidingsprogramma op te zetten voor zowel gewone leden als voor de leden van de gemeenteraad en de wethouders. De landelijke organisatie hielp ons bij het opzetten van de opleidingen voor het kader – de raadsleden en de wethouders – en door te fungeren als klankbord. Ze waren altijd bereid om mee te denken. We ontdekten al snel dat we in moesten zetten op een vraaggericht aanbod in plaats van zelf iets te bedenken. Dat kón ook, omdat er meer dan genoeg kennis en vrijwilligers binnen de afdeling waren om wat voor cursus dan ook te organiseren. Ik heb vervolgens een opleidingsplatform ingericht waarop vraag en aanbod samen konden komen: mensen met een opleidingsidee over een onderwerp waar ze veel vanaf weten, kunnen dat als een pitch op die site zetten, en daarna kijken we via crowdsourcing hoeveel interesse daar vanuit de afdeling voor is. Als er voldoende belangstelling is, dan gaan we dat organiseren. Dat werkt heel goed. Verder heb ik de opleidingen ook uitdrukkelijk opengesteld voor leden van andere afdelingen én niet-leden. Zo heb je meteen leuk acquisitiemiddel om geïnteresseerden op een laagdrempelige manier kennis te laten maken met onze partij.”

Meer informatie? Kijk op: opleidingen.d66denhaag.nl

En het is natuurlijk niet meer dan logisch dat de partij die zich profileert als dé onderwijspartij dat in haar eigen vereniging ook praktiseert.” ■

Meer informatie over talentontwikkeling, opleidingen en trainingen binnen D66: d66.nl/opleidingen

Interesse in het talentstimeringsprogramma voor leden tussen 25 en 33 jaar? Kijk op route66.d66.nl

Kijk ook eens op de agenda van de website van jouw lokale afdeling voor lokale of regionale masterclasses, trainingen en talentensprekuren.

De Mr. Hans van Mierlo Stichting biedt training en scholing in het sociaal-liberale gedachtegoed: vanmierlostichting.d66.nl/training-scholing

Foto Jan Remmert Fröling

Congres 103

Op zaterdag 16 april vond het 103de D66-congres plaats in Papendal te Arnhem. Het congres stond voor een belangrijk deel in het teken van 50 jaar D66.

Tijdens zijn congresspeech stond fractievoorzitter Alexander Pechtold uitgebreid stil bij het 50-jarig bestaan van D66. Het jubileumjaar werd na zijn speech officieel afgetrapt met een ‘journaalfilmpje’ vol historische fragmenten, gepresenteerd door D66-Tweede Kamerlid en voormalig achtuurjournaal-presentatrice Pia Dijkstra. Eerder die dag had een speciale congresslunch plaats voor leden van het eerste uur o.l.v. gastheer Roger van Boxtel. Eregast Reinier Heijting (zie foto rechtsboven) vertelde daar hoe hij op 30 april 1966 verzeild raakte in Hotel Krasnapolsky (zie ook p. 20-21). Voormalig Eerste en Tweede Kamerlid Elida Tuinstra (zie foto rechtsmidden) kreeg de Jan Glastra van Loon-penning uitgereikt door partijvoorzitter Letty Demmers voor haar belangrijke verdiensten voor de partij. Daarnaast werden veel inhoudelijke sessies georganiseerd, waaronder het drukbezochte *In gesprek over een nieuw Appel van D66* (zie foto rechtsonder).

Kijk op www.d66.nl/congres-103 om besluiten, moties en toespraken terug te lezen. Kijk op d66.nl/congres of op p. 47 voor meer informatie over Congres 104.

Foto Jeroen Mooijman

Els Borst Netwerk

Op zondag 12 juni had het jaarlijkse Els Borst Netwerk event plaats, waarbij de Els Borst Netwerk Inspiratieprijs werd uitgereikt aan... Truus Houtepen.

Els Borst zei het al: “De politiek is te belangrijk om alleen aan mannen over te laten”. Vorig jaar werd het Els Borst Netwerk opgericht om vrouwen te ondersteunen hun weg te vinden binnen de politiek en binnen D66. Voormalig D66-raadslid in Nuenen en oud-Statelid van Noord-Brabant Truus Houtepen kreeg de Els Borst Netwerk Inspiratieprijs uit handen van Tweede Kamerlid Pia Dijkstra. Zij werd hiermee geëerd voor haar grote inzet voor D66 en haar inspirerende rol voor andere (D66-)vrouwen.

Meer info en lid worden: d66.nl/elsborstnetwerk

Foto Jan Remmert Fröling

Foto Jeroen Mooijman

Foto Jan Remmert Fröling

Eerste Kamer der Staten-Generaal

14
oktober

Op vrijdagochtend 14 oktober organiseert D66 de jaarlijkse Trouwe Ledendag in de Eerste Kamer in Den Haag. In de middag heeft hier de finale van de D66-Jubileumdebatwedstrijd plaats.

De jaarlijkse bijeenkomst voor leden die vijftien jaar of langer onafgebroken lid zijn van D66 is deze keer extra feestelijk vanwege het 50-jarig bestaan van D66. Trouwe Leden hebben inmiddels een persoonlijke bericht ontvangen over de bijeenkomst.

Vragen? Mail Cherine Mathot: c.mathot@d66.nl

In de middag heeft de finale van de D66-Jubileumdebatwedstrijd plaats. Het debat heeft plaats tussen (afgevaardigde leerlingen) van de middelbare scholen waar onze parlementariërs zijn gevormd. Fractievoorzitter Alexander Pechtold is juryvoorzitter tijdens deze debatfinale.

50 appelbomen

Tijdens de Nationale Boomfeestdag op 16 maart heeft D66 samen met D66 Gouda in het kader van haar 50-jarig bestaan 50 bomen geschonken aan burgerinitiatief GOUDasfalt.

Tweede Kamerlid Fatma Koşer Kaya en leerlingen uit groep 5 van de Casimirschool in Gouda hebben de appelbomen geplant op het voormalige Koudasfalterrein. Koşer Kaya: "Voor D66 is het belangrijk dat er meer natuur in en rondom de steden komt. Zo maken we natuur en recreatie ook voor mensen in drukbevolkte gebieden toegankelijk. De manier waarop mensen in Gouda zelf het initiatief hebben genomen voor is heel bijzonder. Wat D66 betreft zouden andere gemeenten hiervan kunnen leren."

Route66

Tot zondag 6 november kunt u zich nog aanmelden voor het talentstimuleringsprogramma Route66.

Route66 is een talentstimuleringsprogramma van twee jaar dat wordt gerund door de deelnemers zelf. Elk jaar ronden 20 'routers' het traject af en stromen 20 nieuwe 'routers' met uiteenlopende achtergronden in. Deelname staat open voor afgestudeerde/werkende leden tussen de 25 en 33 jaar. De selectie voor 2016 sluit op 6 november a.s.

Meer informatie: route66.d66.nl

D66-biografieën

Journalist en historicus Hubert Smeets gaat de biografie schrijven van Hans van Mierlo (1931-2010), medeoprichter, eerste partijvoorzitter en partijleider van D66.

Hubert Smeets – momenteel buitenlandredacteur van *NRC Handelsblad* – werd voorgedragen door een selectiecommissie, bestaande uit Lennart van der Meulen, Annath Koster, Joris Backer en Connie Palmén. De biografie verschijnt in 2019 bij uitgeverij De Bezige Bij.

Afgelopen februari verscheen *Jan Terlouw: Jeugdboekenheld op het binnenhof* van auteur Joep Boerboom. In deze biografie vertellen naast familieleden en collega-politici ook zijn jeugdboeken – zoals *Koning van Katoren* en *Oorlogswinter* – het verhaal van Terlouw's veelzijdige leven als kernfysicus, D66-partijleider en (jeugdboeken)schrijver.

Verkiezingen

Tweede Kamer (2017)
Op 15 maart 2017 zijn de verkiezingen voor de Tweede Kamer.

Op d66.nl/verkiezingen kunt u alles lezen over deze Tweede Kamerverkiezingen, zoals profielen, kandidaatstelling en het vaststellen van het verkiezingsprogramma. Alle D66-leden ontvangen automatisch bericht per e-mail over de stemmingen. De leden van D66 hebben fractievoorzitter Alexander Pechtold gekozen tot lijsttrekker (zie ook p. 2).

Gemeenteraad (2018)
Het lijkt nog ver weg, maar talloze afdelingen zijn al begonnen om de raadsverkiezingen in 2018 voor te bereiden.

Wilt u zelf raadslid worden, of wilt u op een andere manier bijdragen – door bijvoorbeeld met het programma mee te schrijven? Neem contact op met uw afdelingsbestuur of loop eens mee met een raadslid. Bent u zelf afdelingsbestuurder en wilt u hulp bij de voorbereidingen? Kijk op MijnD66.nl voor het Draaiboek GR2018 en de bijbehorende tijdslijn en/of vraag uw regio om een bijeenkomst over dit draaiboek te organiseren.

Leden-enquête

Deze zomer houdt D66 een enquête onder al haar leden. Wij hopen op uw respons!

Deze enquête is voor u de kans om aan te geven hoe u uw lidmaatschap ervaart. Wat gaat er goed en wat kan er beter? Uw reactie helpt ons bij het (nog) beter inrichten van onze evenementen en campagnes. Ook de *Democraat* zal in deze enquête worden meegenomen. U ontvangt de uitnodiging medio augustus op het e-mailadres waarmee u staat ingeschreven.

Thema-afdeling Sport en bewegen

De nieuwe thema-afdeling werd vorig jaar opgericht door betrokken leden die vinden dat een typisch sociaal-liberale visie op belang, rol en functie van sport en bewegen gewenst is.

De thema-afdeling wil door het bundelen en ontwikkelen van expertise van leden een dergelijke visie ontwikkelen. Met een visie op sport en bewegen geeft D66 tevens gehoor aan een landelijke ontwikkeling waarin het maatschappelijk belang van sport en bewegen, als doel en/of middel, steeds vaker wordt (h)erkend. Volksvertegenwoordigers en bestuurders worden bovendien met vraagstukken geconfronteerd rondom bijvoorbeeld de inzet van vakleerkrachten in het basisonderwijs en de sluiting van lokale ijsbanen of zwembaden.

De leden vinden dat zowel sport als bewegen op landelijk niveau slechts beperkt in het verkiezingsprogramma van D66 wordt genoemd. De thema-afdeling heeft daarom input geleverd voor het conceptverkiezingsprogramma van de Tweede Kamerverkiezingen in 2017.

Meer informatie: Wouter de Groot, secretaris: wpdegroot@gmail.com
Lid worden van een D66-thema-afdeling? Ga naar: MijnD66.nl/sport.d66.nl

Thema-afdeling

Transparantie & Integriteit

De nieuwe thema-afdeling Transparantie & Integriteit wil D66-leden een platform bieden om de dialoog over deze twee belangrijke onderwerpen te voeren.

Een dialoog, omdat wij het typisch-D66 vinden om:

- in te zetten op de democratische kwaliteit en geloofwaardigheid van het openbaar bestuur
- complexe onderwerpen bespreekbaar te maken
- en open en ontvankelijk te blijven in ons denken, en gericht op verbetering.

Tijdens Congres 103 in Arnhem heeft de thema-afdeling haar eerste fringe-meeting georganiseerd over 'Integer omgaan in en met je netwerk', met als gastspreker docent-onderzoeker Willeke Slingerland (Saxion, VU). Doel van de discussiebijeenkomst was de aanwezigen dilemma's te leren herkennen en met 'gereedschap' naar huis te laten gaan om zélf integer en transparant handelen verder vorm te geven.

Kijk op transparantie-integriteit.d66.nl voor de video van de presentatie en een handleiding om een dergelijke sessie ook bij jou in je afdeling te organiseren.

Meer informatie: Frank Wijsmuller, secretaris: transparantie.integriteit@gmail.com
Lid worden van een D66-thema-afdeling? Ga naar: MijnD66.nl

SAVE THE DATE

Dag van het Midden-Oosten
(4de editie)
26 november
Academiegebouw,
Utrecht

Meer info:
internationaal.d66.nl/agenda

— in memoriam —

Aar de Goede

VLAARDINGEN 21 mei 1928 ZOETERWOUDE 16 mei 2016

Aar de Goede was lid van de eerste, zevenkoppige Tweede Kamerfractie van D66 in 1967. In 1973 werd hij staatssecretaris van Financiën voor D66 in het Kabinet-Den Uyl. De Goede was daarnaast de eerste D66-lijsttrekker voor de Europese Parlementsverkiezingen van 1979 en lid van de senaat in 1986-1987.

Lees het in memoriam over Aar de Goede van oud-collega's Jan Terlouw en Minne Dijkstra op d66.nl/memoriam-aar-goede

Onlangs kwamen liberalen en democraten uit de hele wereld bijeen in de Georgische hoofdstad Tbilisi, tijdens de halfjaarlijkse bijeenkomst van Liberal International (LI). Oud-Tweede Kamerlid Boris van der Ham – namens D66 vertegenwoordigd in het mensenrechtencomité van LI – organiseerde er een debat over vrijheid van religie en levensbeschouwing en doet verslag.

Samen vechten voor vrijheid

Liberal International

Liberal International (LI) – opgericht in 1947 – is een wereldwijde politieke federatie van gelijkgezinde liberale partijen. Momenteel zijn er meer dan 65 liberale partijen aangesloten, waaronder D66. LI verzorgt trainingen en opleidingen, is vertegenwoordigd bij de Verenigde Naties, en organiseert diverse bijeenkomsten over vrijheid en democratie over de hele wereld. Sinds 2014 zit Boris van der Ham namens D66 in het Human Rights Committee van Liberal International. Namens de International Federation of Liberal Youth (IFLRY) is ook D66'er Pauline Kastermans (zie p. 35) lid van dit mensenrechtencomité.

www.liberal-international.org

Na een overstap in Oekraïne, komt mijn vliegtuig aan in Georgië. Op de diensthokjes van de douane zie ik enorme, kleurige posters hangen: *Georgia, associated with the European Union!* Georgië hecht niet voor niets aan het associatieverdrag dat zij onlangs met de Europese Unie sloot. Het land werd onafhankelijk na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991, maar zoekt internationaal voortdurend steun om het eigen grondgebied te verdedigen. Tijdens de autorit van het vliegveld naar de hoofdstad Tbilisi zie ik een straat die vernoemd is naar voormalig Amerikaans president George W. Bush. Hij wordt hiermee geëerd vanwege zijn steun aan Georgië toen het in 2008 in conflict kwam met Rusland over de bezetting van de 'opstandige' Georgische regio Zuid-Ossetië.

Het recht op afvalligheid

Ik ben hier voor de halfjaarlijkse bijeenkomst van Liberal International (LI), waarbij liberalen en democraten vanuit de hele wereld bij elkaar komen om ideeën uit te wisselen en samen standpunten te bepalen. Namens D66 en het mensenrechtencomité van LI, verzorg ik een debat over vrijheid van religie en levensbeschouwing. Nadat ik in

2012 besloot om na tien jaar Tweede Kamerlidmaatschap een frisse neus te halen buiten de politiek, heb ik me – onder meer als voorzitter van het Humanistisch Verbond – veel met dit onderwerp veel beziggehouden. Tijdens het debat laat ik een fragment zien uit de documentaire *Onder Ongelovigen*, die ik vorig jaar voor omroep HUMAN maakte en die de problemen toont rond 'afvalligheid' in met name islamitische landen. Om een paar cijfers te noemen: in 55 landen is kritiek op religie of geloofsafval strafbaar, en in 13 landen riskeer je zelfs de doodstraf. Binnen de Verenigde Naties proberen een aantal landen bovendien het recht op afvalligheid moedwillig uit te hollen.

Onder 'afvalligen' worden niet alleen ongelovigen geschaard, maar ook christenen, boeddhisten en andersdenkende moslims. Niet alleen door toedoen van de overheid lopen ze gevaar. Ik vertel over de recente ontmoetingen die ik heb gehad met atheïstische bloggers uit Bangladesh. Enkele van hun mede-bloggers zijn afgelopen jaar op straat doodgehakt door islamitische terreurbendes. Een van hen had ternauwernood zo'n aanslag overleefd. Haar verhaal en de zichtbare ver-

Een delegatie van Liberal International bezoekt een grenspost bij Zuid-Ossetië, de Georgische regio die in 2008 door Rusland werd bezet.

Foto Boris van der Ham

wondingen door de kapmessen, maakte de harde strijd voor vrijheid op eens heel tastbaar. Liberalen moeten zowel politiek als in het maatschappelijk debat actie ondernemen tegen grove schendingen en uitholling van mensenrechten, zo bepleit ik.

Niet-aangeslotenen

Na christenen en de moslims, bestaat zijn de derde grootste 'levensbeschouwelijke' groep in de wereld uit mensen die *Non-Affiliated* (niet-aangesloten) zijn. Onder hen zijn atheïsten, agnosten en humanisten, maar ook vrijzinnige religieuze mensen die zich niet thuis voelen bij een georganiseerde religie. Waarschijnlijk is deze groep nog veel groter dan we weten, want veel mensen zijn 'in naam' nog wel aangesloten bij een geloofsgemeenschap, maar trekken in de praktijk hun eigen plan.

Bij de inhoudelijke sessie van D66 is ook Levan Berdzenishvili uitgenodigd. Hij is parlementariër voor de Republikeinse partij in Georgië, die eveneens lid is van Liberal International. "Georgië is op papier een zeer religieus land, maar in de praktijk gaat slechts een handjevol mensen naar de kerk of de moskee. Een groot gedeelte van hen is ook helemaal niet religieus meer." De macht van de Georgisch-Orthodoxe kerk in het sociale leven is echter zo groot, dat mensen daar vaak niet voor

durven uit te komen, vertelt Berdzenishvili. Hij vindt: "Het recht op religie en levensbeschouwing houdt in dat je ook openlijk iets anders mag geloven, of niet geloven."

Tastbare wereldpolitiek

Na de inhoudelijke sessies verlaten de delegatieleden van Liberal International de vergaderlocatie in Tbilisi. We brengen een bezoek aan een grenspost bij Zuid-Ossetië. In 2008 heeft Rusland deze 'opstandige' Georgische regio met veel militair vertoon bezet; sindsdien hangt de dreiging van verdere annexatie van Georgisch grondgebied voortdurend in de lucht.

Als we aankomen met onze busjes, zien we Georgische soldaten bij het prikkeldraad. Achter de versperring verschijnen een oude Georgische man en vrouw, wier landbouwgrond door de Russen is ingenomen. Ze kunnen geen kant op; ze wonen op niemandsland. Wereldpolitiek wordt opnieuw zeer tastbaar.

Het zijn dit soort ontmoetingen, debatten en ervaringen die organisaties als Liberal International zo belangrijk maken. Mensenrechtenschendingen, militaire dreiging en de strijd voor vrijheid van meningsuiting – het blijven wat abstracte begrippen, totdat je ziet wat het concreet betekent. Het belang van internationale solidariteit wordt zo ontgaan van zijn vrijblijvendheid. ■

De D66-delegatie bij het congres van Liberal International op 20-22 mei in Tbilisi, Georgië. V.l.n.r.: Jelger Groeneveld (bestuurslid thema-afdeling Internationale Veiligheid en Defensie), Vincent van Roon (bestuurslid D66 Delft), Tjeerd Dierckxens (Internationaal Secretaris van het Landelijk Bestuur D66) en Boris van der Ham.

Mee met de D66-delegatie?

D66 Internationaal bezoekt regelmatig congressen van haar internationale partners, zoals Liberal International en ALDE. Vaste delegatieleider is de Internationaal Secretaris (bestuurslid Internationale Betrekkingen) van D66. D66-leden zijn van harte welkom om deel te nemen na aanmelding.

Meer informatie: internationaal@d66.nl of kijk op: internationaal.d66.nl

Ledenpagina

D66

Wilt u graag weten hoe onze politieke vereniging in elkaar steekt? Of bent u op zoek naar specifieke (contact)informatie, afdelingen, commissies of parlementariërs? U vindt het via: d66.nl/partij

Ledenadministratie

Een verhuizing doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief? Uw lidnummer opzoeken? Ga naar MijnD66.nl en voer zelf uw wijzigingen door in onze ledenadministratie. Is uw emailadres (tevens uw gebruikersnaam) gewijzigd of heeft u andere vragen? Stuur een mail naar ledenadministratie@d66.nl of bel 070 356 60 66.

Contributie / donaties

Uw lidmaatschap betaalt u per acceptgiro of automatische incasso. Acceptgiro kwijt? Stort uw contributie op NL 11 RABO 019 199 6807 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. 'contributie' en uw 'lidnummer' (zie boven). Een extra gift aan de partij kunt u overmaken naar NL 11 RABO 011 304 2396 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. 'gift'. Meer weten? Kijk op d66.nl/doneren of mail naar fondsenwerving@d66.nl

Lid worden / maken

Wilt u iemand lid maken? Kijk op d66.nl/cadeaulidmaatschap of stuur hem of haar deze link door: d66.nl/word-lid

Maak kennis met D66

Speciaal voor nieuwe leden organiseert D66 een aantal keer per jaar kennismakingsbijeenkomsten. Als nieuw lid ontvangt u een uitnodiging. Kijk ook eens op d66.nl/agenda voor andere interessante bijeenkomsten!

Landelijk congres

Het volgende congres is op zaterdag 29 en zondag 30 oktober in Amsterdam. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging toegestuurd. Voor meer info, kijk op de pagina hier naast of op d66.nl/congres

Campagne / vrijwilliger worden / meedoen

Wilt u graag meedoen aan onze campagnes? Neem contact op met uw lokale of regionale afdeling via d66.nl/partij/d66-in-het-land, met ons landelijke campagne team via campagne@d66.nl of kijk eens op d66.nl/doe-mee. Uw lokale afdeling doet overigens veel meer dan alleen campagne voeren: ga ook eens naar een borrel, workshop of ledenvergadering van uw eigen afdeling!

Bestuur- en verenigingsondersteuning (BVO)

Bent u actief bij uw lokale of regionale afdeling en heeft u daar vragen over of ondersteuning bij nodig, neem dan contact op met de afdeling BVO van het Landelijk Bureau via: vereniging@d66.nl

Talentontwikkeling / opleidingen

D66 organiseert opleidingen en trainingen voor verschillende doelgroepen. Kijk voor meer informatie op d66.nl/partij/opleidingen of mail naar opleidingen@d66.nl. Interesse in het jongerentalentenprogramma van D66? Elk najaar kunt u zich aanmelden voor de selectie via: route66.d66.nl

Thema-afdelingen

Interesse in een specifiek thema? En wilt u daar graag over discussiëren en meepraten, kijk dan eens op d66.nl/partij/thema-afdelingen

Els Borst Netwerk

Voor 10 euro per jaar kan elk D66-lid zich aanmelden bij dit diversiteitsnetwerk: d66.nl/elsborstnetwerk

D66 Internationaal

Wilt u meer weten over of meedoen aan het internationale netwerk van D66? Kijk op internationaal.d66.nl of mail naar: internationaal@d66.nl. Gaat u verhuizen naar (of woont u in) het buitenland? Kijk eens op buitenland.d66.nl of mail naar secretaris@d66inhetbuitenland.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten en publicaties (zoals tijdschrift *idee*), vindt u op vanmierlostichting.d66.nl

D66 Nu app

Blijf op de hoogte en download de D66 Nu app (voor Android & iPhone). Of bekijk het liveblog op d66.nl/nu

Meer info

d66.nl/partij | info@d66.nl | 070 356 60 66

Congres 104 Hét congres dat u niet wilt missen!

D66 bestaat 50 jaar. Dat willen wij vieren! Voor ons speciale verkiezings- én jubileumcongres keren wij daarom terug naar de plek waar in december 1966 het allereerste ledencongres van D'66 (toen nog mét apostrof) van start ging: de RAI in Amsterdam.

(kijk voor een impressie van dit congres op d66.nl/tijdlijn)

De inschrijving voor Congres 104 op zaterdag 29 en zondag 30 oktober is inmiddels geopend. Alle leden hebben een voorankondiging ontvangen met (beperkte) gelegenheid tot vroegboek-korting middels het *Early Bird*-combiticket. Deze zomer ontvangt u een tweede persoonlijke uitnodiging. U kunt uw ticket direct bestellen via deze e-mail.

Zaterdag 29 oktober stellen de aanwezige leden het verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2017 vast. Uw stem telt!

Zondag 30 oktober staat in het teken van het 50-jarig bestaan. Het wordt een mooi programma met bijzondere sprekers waaronder oud-partijleider Jan Terlouw en Sigrid Kaag, topdiplomaat en VN-gezant in Libanon. Samen met u blikken we terug en kijken we graag vooruit om deze bijzondere mijlpaal te vieren.

Jubileumfeest

Dit keer geen pre-congresborrel op de avond vóór het congres, maar een heus jubileumfeest na de eerste congresdag (zaterdagavond) óp de congreslocatie. U kunt zich aanmelden voor dit feest via uw persoonlijke uitnodiging.

Congresstukken

U kunt het tijdpad, de publicatiedata en deadlines voor Congres 104 t.z.t. lezen op d66.nl/congres. Het tijdpad voor het vaststellen van het verkiezingsprogramma en de kandidaatstelling voor kandidaten Tweede Kamer kunt u vinden op d66.nl/verkiezingen

Terugblik C103

Wilt u de besluiten of de toespraken van Congres 103 (16 april 2016, Arnhem) nalezen? Kijk op d66.nl/congres-103

Wij hopen u op 29 en/of 30 oktober te zien in Amsterdam!

d66.nl/congres

← Hans van Mierlo en Eric Denig op
15 februari 1967 in Hotel Krasnapolsky.
Foto: Ben Hansen / ANP

Op 15 februari 1967 won D66 zeven zetels uit het niets. **Eric Denig (87)** gooit vijftig jaar later zijn armen in de lucht, net zoals tijdens die verkiezingsavond.

Hoe kwam u bij D66 terecht?

“Ik werkte als voorlichter op het Ministerie van Landbouw in Utrecht en ging tijdens de lunchpauze vaak naar boekhandel Broese. Daar lag het Appèl voor één gulden te koop. Ik las het en dacht: *Dit had ik zelf kunnen schrijven*. Ik stuurde de adhesiekaart op en kruiste aan dat ik wilde deelnemen aan het congres.”

U werd meteen actief voor de Democraten?

“Ja, na het oprichtingscongres werd ik voorzitter van de Landelijke Publiciteitscommissie. En samen met Els en Jan Borst en Jans secretaresse, hebben mijn vrouw Ellen en ik de afdeling De Bilt / Bilthoven opgezet. Met z'n vijven plakten we posters terwijl onze twee kinderen folders door de brievenbussen gooiden. We hadden hen beloofd: voor elke zetel één portie poffertjes. Dat werd dus zeven keer poffertjes eten – we zijn onze belofte nagekomen.”

Die verkiezingsavond in Krasnapolsky...

“Ik weet nog dat ik overdag met journalist Jan Huygens – mijn collega in de publiciteitscommissie – in Nieuwspoort zat. Wij gokten op één zetel; Hans van Mierlo dacht twee. 's Middags heb ik mijn vrouw opgehaald en reden we naar Amsterdam. Ik herinner me ook dat de dame die de jassen aannam, zei: *Ah, u bent van de partij van de gebroken lusjes*. Er was een paar honderd man aanwezig. Je had toen nog geen exitpolls, dus het was erg spannend. De ontlading van Hans en mij is goed te zien op die foto.”

Hoe verging het u verder bij D66?

“Ik ben in 1970 nog een jaar fractievoorzitter in de Provinciale Staten van Utrecht geweest, maar moest daarmee stoppen toen ik directeur voorlichting werd op het ministerie in Den Haag en naar Oegstgeest verhuisde. Ik ben al die jaren trouw naar elk congres gegaan. Ja, ook het congres in 1974, waarbij de meerderheid vóór opheffing stemde. Ik was mordicus tegen. Gelukkig werd de statutair benodigde tweederde meerderheid niet gehaald.”

Ik ben
D66

foto Remco van der Kruis

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 en wordt verspreid onder al haar leden. Democraat verschijnt drie keer per jaar. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van D66 worden openbaar gemaakt of veelevoudigd.

Wilt u een adreswijziging doorgeven? Of wilt u de Democraat niet meer per post ontvangen? Ga naar MijnD66.nl of stuur een e-mail naar ledenadministratie@d66.nl

eindredacteur

Jessica Hoogenboom

redactie

Jan Remmert Fröling
Anita van Rootselaar
Anne Ruth Schussler
Jasper Simons
Mark Snijder
Kristina Ullrich

fotografie / illustraties

Anefo / Nationaal Archief
Sebastiaan ter Burg
Jan Remmert Fröling
Johanniels.com
Jeroen Mooijman
Remco van der Kruis

beeld voorzijde

Remco van der Kruis

ontwerp / vormgeving

de ontwerpvloot / Studio Maanzaad

druk

Senefelder Misset

oplage

26.000 exemplaren
Den Haag, juli 2016

redactieadres

Landelijk Bureau D66
Postbus 660
2501 CR Den Haag

Heeft u een vraag of opmerking voor de redactie? Stuur dan een e-mail naar democraat@d66.nl

Democraat

D66

Op naar
een
optimistisch
2017!

p. 04 Sjoerd Sjoerdsma
**“De belangrijkste
verkiezingen ooit”**

p. 08 Kandidatenlijst
**Tien nieuwe
gezichten uitgelicht**

p. 41 Kerstverhaal
**Van D66-predikant
Joost Röselaers**

Democraten,

We zitten minder dan 100 dagen voor de verkiezingen. Op 15 maart kiest Nederland een nieuwe Tweede Kamer. Na Kerstmis en de jaarwisseling zal de campagne flink losbarsten. De afgelopen maanden zijn al ontzettend veel voorbereidingen getroffen. Onder aanvoering van Kamerlid Sjoerd Sjoerdsma wordt de partij in alle geledingen klaargestoomd. Als ik zie hoeveel werk er al is verzet door het campagneteam, de mensen op ons landelijk bureau, maar zeker ook door heel veel leden en afdelingen in het land, dan geeft dat ontzettend veel vertrouwen dat wij met een optimistische campagne het verschil gaan maken.

Met de verkiezing van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten zetelt achter het belangrijkste bureau ter wereld straks een populist, een extremist, iemand die vrouwen, gehandicapten, Latino's, moslims en nog zoveel anderen beledigt. Dat laat zien dat de Brexit geen incident was. Extremisme dreigt *mainstream* te

worden. In Polen en Hongarije zijn de populisten al aan de macht. En volgend jaar bij de verkiezingen in Nederland, Frankrijk en Duitsland hopen Wilders, Marine Le Pen en Alternative für Deutschland hoge ogen te gooien. Dat is een beroerd gegeven, maar maakt mij extra strijdbaar.

Ik ben tot in mijn diepste vezels gemotiveerd het tij te keren en te zorgen dat op 15 maart niet de boodschap van verdeeldheid en extremisme wint, maar die van vrijheid in verbondenheid. Niet voor niets heet mijn nieuwe boek dat ik twee weken geleden presenteerde *Optimist in de politiek*. Ik zal er alles aan doen mensen te motiveren niet te zwijgen, maar hun stem te laten horen. Want terwijl thuisblijvers toekijken, veranderen populistten de wereld. Maar wie opstaat, bouwt mee aan een land, aan een wereld die ons voor ogen staat.

“In de dagen na de verkiezing van Donald Trump kreeg D66 er honderden nieuwe leden bij”

We hebben kortom een samenleving nodig die zich niet afzijdig houdt. Die strijdbaar is. Die strijdbaarheid voel ik gelukkig bij heel veel mensen. Overal in het land. En sterker dan ooit tevoren. In de dagen na de verkiezing van Trump kreeg D66 er honderden nieuwe leden bij. Een vaak gehoord geluid bij die mensen was “nu is het genoeg, nu moet ik me uitspreken, dit mag in Nederland niet gebeuren”. Daarmee heeft onze beweging verder aan kracht gewonnen.

Op ons prachtige jubileumcongres eind oktober hebben we het verkiezingsprogramma vastgesteld: *Kansen voor iedereen*. Het was precies die instelling, die politieke houding die de directeur van de Van Ostadeschool – een brede buurtschool in de Haagse Schilderswijk waar we ons programma deze zomer presenteerden – ertoe bracht lid te worden van D66. Op de achterkant van deze *Democraat* leest u zijn verhaal. Ik heet hem en alle andere nieuwe leden van harte welkom.

Hopelijk treffen we elkaar de komende maanden veelvuldig. Ik verheug me erop, samen met de andere kandidaten op de lijst en met u allemaal, Nederland te laten zien waar D66 voor staat. Op naar 15 maart!

Ik wens u mooie feestdagen toe.

Alexander Pechtold

Campagneleider Sjoerd Sjoerdsma

04.

44.

#50jaarD66 Jubileumjaar in beeld

08. in beeld: dit zijn ze!

10. verkiezingscongres

14. verkiezingsprogramma

18. Optimist in de politiek

21. D66-koppel

22. een nieuw appèl

24. gesprekken over...
Integriteit

27. essay Van Mierlo Stichting

30. Route66 (in de VS)

33. ondertussen in...
Brussel

34. Europese
geestverwanten

36. uit de vereniging

40. 25 jaar bij de fractie

41. kerstverhaal

46. jubileumshop

47. ledenpagina

48. ik ben D66

CV

**Sjoerd Wiemer
Sjoerdsma**

Eindhoven, 10 juli 1981
Woonplaats: Den Haag

Opleidingen

1999-2002
Bachelor sociologie,
politicologie en
geschiedenis,
Universiteit Utrecht
2002-2003
Master internationale
betrekkingen,
London School of
Economics and
Political Science

Loopbaan

2003-2005
Rijkstraine, Ministerie
van Verkeer & Waterstaat
en Buitenlandse Zaken
2005-2012
Diplomaat, Ministerie
van Buitenlandse Zaken
(Taskforce Soedan; Directie
West- en Midden-Europa;
Ambassade Kabul,
Afghanistan;
Vertegenwoordiging
Ramallah, Palestijnse
Gebieden)
2012-heden
Tweede Kamerlid D66
(portefeuille: Buitenlandse
Zaken; Mensenrechten;
Immigratie & Asiel;
Inburgering & Integratie)
2016-heden
Campagneleider D66 voor de
Tweede Kamerverkiezingen
van 15 maart 2017

“Dit zijn de
belangrijkste
verkiezingen
ooit”

foto Kevin Beenhouwer

D66-Tweede Kamerlid Sjoerd Sjoerdsma (35) leidt de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. Hij heeft er zin in en is vol vertrouwen over het beoogde resultaat: regeringsdeelname én een sociaal-liberaal in het Torentje. Maar naast optimisme en hoge ambities, heeft hij ook een ernstige boodschap: “Er heeft nog nooit zoveel op het spel gestaan, zowel voor Nederland als voor onze partij.”

We zitten in een grote vergaderzaal in de RAI, waar het jubileumcongres van D66 in volle gang is. De speciale campagnesessie, die Sjoerd Sjoerdsma samen met zijn campagneteam heeft georganiseerd, is net afgelopen. Tijdens deze bijeenkomst konden alle lokale campagnecoördinatoren vragen stellen en ideeën inbrengen voor de aankomende verkiezingscampagne.

Je bent landelijk campagneleider voor D66. Wat houdt dat eigenlijk in? “Kortgezegd komt het er op neer dat ik de komende maanden bezig ben om de beste campagne ooit voor D66 neer te zetten, om ervoor te zorgen dat we het beste verkiezingsresultaat ooit gaan behalen. Maar dat doe ik gelukkig niet in mijn eentje. Ik voel me gesteund door een enorm leger aan actieve campagnecoördinatoren en vrijwilligers. Het mooie is dat we in de afgelopen jaren veranderd zijn van een partij waarvan de leden altijd graag bereid zijn om mee te denken over het verkiezingsprogramma – maar liever niet ’s ochtends vroeg op het station mensen aanspreken – in een partij die overal zichtbaar is. Ik zie mezelf daarom als een soort legeraanvoerder die een leger vrijwilligers onder zijn hoede heeft van enthousiaste mensen die hun vrije tijd ter beschikking stellen om er het beste van te maken voor onze partij.”

Militaire terminologie! “Zeker. Ik heb in de tijd dat ik als diplomaat in Afghanistan werkte regelmatig en met veel plezier met militairen samen mogen werken. Ik heb daar geen militaristische houding aan overgehouden, maar wel een voorliefde voor stiptheid.”

Als je het hebt over een leger vrijwilligers, over hoeveel mensen hebben we het dan? “We zijn als partij groter dan ooit. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 hebben we in 85 procent van de gemeenten meegedaan met de verkiezingen en zijn we in 18 van de 20 grootste steden de grootste geworden of besturen we mee. Daar zitten nu ook zeer actieve campagnecoördinatoren. Dus waar we vroeger met relatief weinig – en relatief kleine – campagneteams werkten, zijn er nu overal in het land campagnecoördinatoren actief, die zelf ook weer substantiële teams van vrijwilligers om zich heen hebben. Om een voorbeeld te noemen: tijdens de campagne voor het Oekraïne-referendum hadden we in Den Haag dagelijks – tegelijkertijd – vier teams op straat die uit elk vijftien vrijwilligers bestonden.”

De campagnestructuur voor deze verkiezingen ligt dus al klaar. “Zeker, en die structuur breidt zich voortdurend uit. We hebben in 2006 natuurlijk een soort Lazarusmoment beleefd toen Alexander Pechtold de campagne vanuit zijn achtertuin begon met nul zetels in de peilingen en zo’n achtduizend betalende leden. Vanuit die uitgangspositie van een partij die op sterven na dood was, zijn we gegroeid naar een partij die de grootste is geworden in heel veel gemeenteraden, die de grootste is geworden bij de Europese verkiezingen en die tien zetels in de Eerste Kamer heeft – kortom: een echt grote partij, die klaar is voor de macht op landelijk niveau. Je merkt dat natuurlijk in onze houding, maar ook in de houding van onze vrijwilligers. Ons campagneapparaat is een grassroots-netwerk geworden dat onze partij eigenlijk nog nooit als zodanig heeft gehad. En ik maak vanzelfsprekend dankbaar gebruik van wat er de afgelopen jaren is opgebouwd.”

Hoe word je eigenlijk campagneleider? “Het werd me gevraagd. Ik had meegedraaid met de Provinciale Statencampagne van 2015 en de campagne voor het Oekraïne-referendum begin dit jaar, en ik had aangegeven dat ik me graag wilde inzetten om zetels voor onze partij te veroveren. Kees (*Verhoeven, red.*) had vijf succesvolle verkiezingen op rij gedraaid in vijf jaar – een enorme prestatie – en hij wilde het stokje graag overdragen. Ik was dus een logisch persoon om hem op te volgen.”

Je hebt als Tweede Kamerlid al een drukke fulltime baan, en je hebt een jong gezin. Hoe valt dat te combineren met deze enorme campagneklus? “Dat is inderdaad nogal een uitdaging. Collega-Kamerlid Paul van Meenen heeft de woordvoering

“Deze verkiezing is het laatste puzzelstukje dat we moeten leggen om ook in de Tweede Kamer onze status als grootste progressieve partij met de beste ideeën te bevestigen”

Integratie van mij overgenomen, daar ben ik hem heel dankbaar voor. Buitenlandse zaken en asiel blijf ik gewoon zelf doen. Het is heel hard knokken om in de vierentwintig uur die je per dag beschikbaar hebt al dat werk te doen en dat ook nog eens te combineren met een gezin. Ik heb twee dochtertjes en ik vind het enorm belangrijk dat ik er ben voor hen. Dat ik 's ochtends met ze kan ontbijten, en ze 's avonds naar bed kan brengen en verhaaltjes kan voorlezen. Meestal lukt dat ook wel, maar de komende tijd zal ik ze zeker minder zien dan ik zelf zou willen. Wat mij daar heel erg bij steunt is de wetenschap dat de leden van mijn campagneteam – zowel landelijk als lokaal – eigenlijk precies hetzelfde doen. Zij hebben ook gewoon hun baan en gezin waarnaast zij hun campagnenewerk doen. We doen het allemaal met hart en ziel, omdat we het willen, omdat het belangrijk is.”

Wat is jouw belangrijkste motivatie om deze campagne te leiden? “Ik vind dat er bij deze verkiezingen – meer dan ooit – écht wat op het spel staat. Dit zijn de belangrijkste verkiezingen ooit. Voor onze partij, want het is het laatste puzzelstukje dat we moeten leggen om na onze successen op lokaal, Europees, provinciaal niveau en in de Eerste Kamer, ook in de Tweede Kamer onze status als grootste progressieve partij van Nederland met de beste ideeën definitief te bevestigen.

“Dat is de ene kant van het verhaal. Nog belangrijker: het gaat om het bepalen van de toekomst van Nederland. En dan zijn er eigenlijk maar twee smaken: de smaak van Wilders – de smaak van uitsluiting, haat, angst en holle retoriek. Dat toekomstbeeld staat diametraal ten opzichte van alles wat ik lief heb. Ik geloof dat als er één partij is die in het tijdperk van Trump, Le Pen en Wilders op kan staan tegen dat soort populistische, en kan zeggen dat het wél optimistisch kan, dat het wél met oog voor iedereen kan, en die met échte oplossingen kan komen voor moeilijke problemen – dat dat onze partij is. Er heeft volgens mij dus nog nooit zoveel op het spel gestaan, zowel voor Nederland als voor onze partij. En dan kun je niet langs de zijlijn blijven staan. Dan moet je je mouwen opstropen. Ja, dat is een soort progressief patriottisme voor Nederland. Maar ook voor mijn kinderen, en zo voelt dat ook.”

Fractievoorzitter Alexander Pechtold heeft de lat erg hoog gelegd met zijn uitspraak dat hij de Kamer zal verlaten als D66 niet in de regering komt. “Ik vind die uitspraak van Alexander goed in de zin dat het voor de partij tijd wordt om hardop uit te spreken en te laten zien wat onze ambities zijn. Hij heeft niet voor niets bij *WNL op Zondag* gezegd dat hij zichzelf als uitdager van Mark Rutte ziet voor het Torentje. Niet voor niets schreef *NRC Handelsblad* dat D66 lange tijd een jojo-partij geweest is, maar dat het tegenwoordig een jojo-partij is die stevig staat. We gaan de stap zetten om echt een grote partij te worden en eindelijk weer in de regering mee te doen. Ik denk dat het voor een partijleider goed is om te laten zien dat hij die ambitie heeft. Alexander loopt al tien jaar mee en hij is bereid om deze stap te zetten, maar ook om de consequenties te trekken als dat niet lukt. Hij is ambitieus. En met hem de partij ook. Ik heb er alle vertrouwen in dat we die ambities gaan waarmaken.”

Je hebt er alle vertrouwen in dat we na de verkiezingen deel uit zullen maken van het nieuwe kabinet. In hoeverre staan we er als partij beter voor dan vier jaar geleden? “We hebben in deze vier jaar weer een enorme groei doorgemaakt als partij. Letterlijk, in de zin dat we al negen jaar achter elkaar een groei in ledental doorgemaakt hebben, waarbij we het vorig jaar door de 25 duizend leden

heen gegaan zijn. Daarnaast hebben we al diverse verkiezingen achter elkaar aanzienlijke winsten geboekt, waardoor we op alle fronten een significante partij geworden zijn. “Maar ook figuurlijk. We zijn de afgelopen jaren volwassener geworden in onze houding ten opzichte van de macht. Zie de akkoorden die we landelijk sloten, waarin we bijvoorbeeld 600 miljoen voor onderwijs binnen haalden. Maar zie ook de vele stabiele coalities in gemeenten en provincies met of onder leiding van D66. We zijn altijd een partij geweest die zocht naar manieren om het voor mensen beter te maken, maar als het op de macht aankwam dan verloren we nog wel eens. Omdat we in de raderen van de ouderwetse machtspartijen terecht kwamen en we soms iets te naïef waren als het op lastige vraagstukken aankwam. Ik zie dat we de laatste jaren geleerd hebben om aan de ene kant keihard voor onze idealen te blijven staan, maar tegelijkertijd niet die machtsstrijd meer te verliezen. En dat is misschien wel de belangrijkste sprong geweest die onze partij gemaakt heeft.”

“Wat ik bij deze verkiezingen meer voel dan ooit tevoren, is dat het hier gaat om het bepalen van de toekomst van Nederland”

No more ‘mister Nice Guy’ dus. “Tsjja, we zijn natuurlijk nog steeds heel aardige mensen, maar we zullen ons niet meer zomaar het kaas van het brood laten eten. En dat vinden de mensen op het Binnenhof soms moeilijk, want die zien ons nog steeds – en zetten ons ook graag neer – als een clubje nette mensen uit de Grachtengordel. Maar we zijn niet voor niets de tweede partij in de Haagse Schilderswijk en in Overvecht in Utrecht. We zijn echt een diverse partij geworden.”

Hoe is dat zo gekomen? “Ik zie twee belangrijke factoren. Ten eerste zijn wij de afgelopen jaren de enige partij geweest die – elke keer als Wilders weer eens groepen wilde kwetsen of marginaliseren – liet blijken dat we voor alle Nederlanders opkomen. En dat is dus niet onopgemerkt gebleven. Verder laten we keer op keer blijken dat we in de haarvaten van de samenleving zitten. Een mooi voorbeeld is de Haagse Schilderswijk, waar we ons verkiezingsprogramma op een buurtschool presenteerden. De inwoners waren daarbij aanwezig en na afloop moesten journalisten toegeven dat iedereen daar onze Haagse wethouder en onze raadsleden kende. Dat is ook de reden dat we continu op straat en in de wijk aanwezig zijn. Om de bewoners te spreken en om te laten weten dat we oprecht geïnteresseerd zijn in wat er speelt, zodat we zaken ten positieve kunnen veranderen. En dat doen we niet alleen in verkiezingstijd. Dat doen we continu. Alleen op die manier kunnen we ervoor zorgen dat onze basis nog breder wordt.” ■

Doe mee, juist nu!

Onze leden vormen het kloppend hart van onze vereniging. Wij kunnen niet zonder vrijwilligers. Het hele jaar door, maar zeker – juist! – nu:

Tijd en zin? Om te flyeren, posters te plakken of anderszins te helpen met de campagne? Meld u aan bij het campagneteam van uw lokale afdeling, stuur een e-mail naar campagne@d66.nl of kijk op: d66.nl/doe-mee-als-vrijwilliger

Echt geen tijd? Like en deel onze berichten op Facebook, Twitter, Instagram of kijk eens op: d66.nl/word-nul-uren-vrijwilliger

Of doneer!
d66.nl/doneren-aan-d66

SAVE THE DATE

Congres 105
28 januari 2017

Start eindsprint verkiezingscampagne (en nog veel meer!)

📍 NBC Congrescentrum, Nieuwegein

d66.nl/congres

Kom ook!

De D66-kandidatenlijst voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 is bekend. Alle leden konden tot 21 november via e-voting hun stem uitbrengen om de definitieve volgorde van de lijst te bepalen. Voor de zomer hadden de leden fractievoorzitter Alexander Pechtold al verkozen tot lijsttrekker. Hiernaast vindt u de volledige Top-50 en hier stellen we graag tien nieuwe kandidaten aan u voor.

Dit

5
Ingrid van Engelshoven (50)
Den Haag (Zuid-Holland)

Hoogste nieuwe binnenkomer

Huidige functie
D66-wethouder en locoburgemeester Den Haag

"Ik voel me onlosmakelijk met D66 verbonden, zeker nadat ik als partijvoorzitter – toen de partij langs de afgrond scheerde – haar weer hielp opbouwen. Vorig jaar kreeg ik de eerste Els Borst Inspiratieprijs uitgereikt. Dat was een grote eer, maar ook een verantwoordelijkheid. Daarom wil ik al mijn politieke en bestuurlijke ervaring inzetten om D66 landelijk te versterken."

9
Jan Paternotte (32)
Amsterdam (Noord-Holland)

Hoogste jongste mannelijke nieuwe binnenkomer

Huidige functie
Fractievoorzitter D66 Amsterdam
Dagvoorzitter en Adviseur & MAES Advies

"Als lijsttrekker van D66 in Amsterdam werd mij keer op keer verteld dat D66 nooit de grootste partij in de hoofdstad zou kunnen worden. Maar net als in zoveel andere steden doorbraken we dat taboe. Als fractievoorzitter heb ik de kracht van leiderschap en vernieuwing kunnen zien. Daarom wil ik voor D66 in heel Nederland aan de slag."

13
Jessica van Eijs (35)
Eindhoven (Noord-Brabant)

Hoogste jongste vrouwelijke nieuwe binnenkomer

Huidige functie
Fractievoorzitter D66 Eindhoven
Bouwkundig adviseur voor woningcorporaties

"Hoe mensen wonen en hun fysieke omgeving is van grote invloed op hun leven. In mijn werk en in de lokale politiek merk ik dat onder andere door de betrokkenheid van veel inwoners bij wat er speelt in hun omgeving. Samen moeten we ontdekken hoe we nieuwe mogelijkheden kunnen inzetten voor meer eigen regie van mensen."

16
Achraf Bouali (42)
Havana (Cuba)

Onze man in Havana

Huidige functie
Diplomaat, Nederlandse ambassade in Havana, Cuba

"Als jonge jongen van Marokkaanse origine heb ik veel tegenstellingen gezien en meegemaakt. Maar ik heb ook gezien dat je juist in Nederland de kansen hebt om je als individu te ontwikkelen. Ik wil graag een voorbeeld zijn voor de velen die voor die lange weg staan. Maar ook als aanspreekpunt van hen die nog twijfelen aan de diversiteitskracht van Nederland."

17
Rens Raemakers (25)
Neer (Limburg)

Hoogste én jongste nieuwe binnenkomer uit... Limburg

Huidige functie
Fractievoorzitter D66 Leudal
Bestuurslid D66 Limburg
Juridisch medewerker gemeente Brunssum

"Als jongere én als Limburger kan ik een groep aanspreken die normaal weinig vertegenwoordigd wordt. En ik wil dat modern invullen: continu in gesprek, op een persoonlijke manier, met sociale media. Want D66 is voor mij vernieuwing. Verandering van het politieke stelsel, doorbreken van taboes en ervoor zorgen dat alle generaties gelijke kansen krijgen."

ze!

18
Antje Diertens (58)
Groningen (Groningen)

Hoogste oudste nieuwe binnenkomer

Huidige functie
Regiovoorzitter D66 Groningen
Head of Graduate school, Wagner Group

"Als ondernemer in het postdoctoraal onderwijs zie ik alle maatschappelijke vraagstukken voorbij komen. Vaak is de oplossing simpel, maar staat georganiseerde complexiteit die in de weg. Dat motiveert me enorm om de kloof tussen politiek en mensen te verkleinen met een herkenbaar verhaal en daadkrachtig handelen."

28
Martine van Bommel (30)
Almere (Flevoland)

De enige kandidaat uit... Flevoland

Huidige functie
Vicefractievoorzitter D66 Almere
Publieksvoorlichter D66

"Kansen voor iedereen en het bestrijden van de tweedeling in de samenleving: het belang van deze thema's kan ik – zeker als publieksvoorlichter – van harte ondersteunen. Te vaak spreek ik met mensen die hun draai in onze samenleving kwijt lijken te zijn of die zich zorgen maken. Ik wil mij inzetten om hun situatie te verbeteren, op een toekomstbestendige manier."

30
Jaimi van Essen (25)
Losser (Overijssel)

Hoogste én jongste nieuwe binnenkomer uit... Twente

Huidige functie
Fractievoorzitter D66 Losser
Relatiebeheerder Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

"Niet alleen in Losser, maar ook breder zie ik wat er leeft in Oost-Nederland. Dan heb ik het bijvoorbeeld over het tekort aan banen voor jongeren, terwijl er over de grens genoeg werk te vinden is. Mensen in deze regio's maken zich zorgen, maar zien ook kansen. Net als ik. Daarom wil ik in Den Haag een progressief geluid vanuit Oost-Nederland laten horen!"

45
Corine van Dun (63)
Utrecht (Utrecht)

Trots op onze transgender-kandidaat

Huidige functie
Journalist en trainer
(o.a. loopbaantrajecten)

"Als transgender persoon ondervind ik aan den lijve hoe je leven verandert als je deel uit maakt van een kleine minderheidsgroepering. Zo heb ik in de praktijk geleerd hoe belangrijk mensenrechten zijn. Voor mij ligt de focus op het voorkomen van tweedeling. Daaraan werk ik als voorzitter van Transgender Netwerk Nederland en als actief lid binnen D66 Utrecht."

50
Dick Ross (65)
Elst (Gelderland)

De hekkensluiter

Huidige functie
Campagneleider D66 Overbetuwe
(Sport)fysiotherapeut

"D66 is een partij van vriendenkers. De mens als vertrekpunt in een sociaal-liberaal kader. Hier voel ik me in thuis en daarom ben ik al 35 jaar actief voor D66 in verschillende functies, van voorzitter D66 Elst tot raadslid en fractievoorzitter in Overbetuwe, waar D66 – mede door mijn inbreng – al meer dan 25 jaar onafgebroken in het college zit."

Top-50 Kandidatenlijst

1. Alexander Pechtold
2. Stientje van Veldhoven
3. Wouter Koolmees
4. Pia Dijkstra
5. Ingrid van Engelshoven
6. Vera Bergkamp
7. Kees Verhoeven
8. Paul van Meenen
9. Jan Paternotte
10. Steven van Weyenberg
11. Sjoerd Sjoerdsma
12. Rob Jetten
13. Jessica van Eijs
14. Salima Belhaj
15. Maarten Groothuizen
16. Achraf Bouali
17. Rens Raemakers
18. Antje Diertens
19. Tjeerd de Groot
20. Monica den Boer
21. Matthijs Sienot
22. Joost Sneller
23. Rutger Schonis
24. Marijke van Beukering
25. Arend Meijer
26. Franca Eurlings
27. Munish Ramlal
28. Martine van Bommel
29. Kristie Lamers
30. Jaimi van Essen
31. Dina Verbrugge
32. Jeanet van der Laan
33. Noureddine Zarroy
34. Bastiaan Winkel
35. Mpanzu Bamenga
36. Noëlle Sanders
37. Rachid Guernaoui
38. Hülya Kat
39. Eelco Keij
40. Marijn Bosman
41. Sietze Schukking
42. Wibo Schepel
43. Jan Glastra van Loon
44. Thierry van Vugt
45. Corine van Dun
46. Stefan Wirken
47. Nelleke de Smoker
48. Carmen Hoogeveen
49. Bert Terlouw
50. Dick Ross

Tijdens het verkiezings- en jubileumcongres op 29 en 30 oktober in de Amsterdamse RAI werden bijna tweehonderd amendementen op het conceptverkiezingsprogramma verdedigd, bediscussieerd en – voor het eerst mobiel! – aan stemming onderworpen. Redacteur Mark Snijder volgde twee amendementen, die werden ingediend door Frank van der Elst en Zouhair Saddiki. Een tergend spannende ervaring: “Ik heb nog nooit een amendement verdedigd op het congres.”

“U bent ruim door uw tijd heen!”

Frank van der Elst
Indiener AM104.15

CVP AM104.15
**Afschaffing verplichte
deelname koningsspelen**

Indiener	Frank van der Elst
Woordvoerder	Frank van der Elst
Stemadvies	Neutraal
Resultaat	Verworpen

foto: Jan Remmert Fröling

Zouhair Saddiki
Indiener AM104.109

Moties en amendementen
hoe werkt het eigenlijk?

Ieder stemgerechtigd D66-lid heeft de mogelijkheid om voor een congres een motie of amendement in te dienen. Deze moet worden ondersteund door een ledenvergadering (van een regio, afdeling of thema-afdeling) óf door ondertekening van 25 of meer stemgerechtigde leden.

Met een motie wordt het congres gevraagd om een bepaald standpunt in te nemen m.b.t. partijorganisatie (organisatorische motie) of een politiek onderwerp (politieke motie). Een amendement is een voorstel tot aanpassing van een congresvoorstel, zoals het conceptverkiezingsprogramma.

Voor Congres 104 werden ruim 700 amendementen ingediend op het concept-verkiezingsprogramma. Een deel daarvan werd vóór het congres door middel van e-voting aan de leden voorgelegd. In totaal werden er bijna 200 amendementen op het congres behandeld.

Op d66.nl/congres-104 kunt u alle uitslagen (zowel e-voting als congresbehandeling) van de moties en amendementen van Congres 104 nalezen.

CVP AM104.109

**Maak het eigen risico
inkomensafhankelijk**

Indiener	Piet Rietman e.a.
Woordvoerder	Piet Rietman
Stemadvies	Overnemen
Resultaat	Verworpen

Hij werpt een laatste blik op zijn ‘spiekbrieftje’.

Uitgetypte zinnen, met in de kantlijn en tussen de regels handgeschreven aanvullingen, doorhalingen en extra steekwoorden. Frank van der Elst (67) heeft de verdediging van zijn amendement goed voorbereid. Dertig seconden heeft hij straks de tijd om te bepleiten dat ouders een ontheffing moeten kunnen krijgen voor de deelname van hun kinderen aan de jaarlijkse koningsspelen. Hij kijkt rustig de zaal in, maar het gefriemel aan het papier verradert enige nervositeit. “Ik heb nog nooit een amendement verdedigd op het congres.” Dan verschijnt Amendement 104.15 op het grote scherm. Met een stevige tred beklimt Van der Elst het grote podium.

25 handtekeningen verzamelen

De dag ervoor spreek ik hem aan de telefoon, terwijl hij de hond uitlaat. In de jaren negentig was Van der Elst lid van het Landelijk Bestuur van D66; inmiddels is hij ‘gewoon’ lid van de afdeling Deventer. Met overtuiging vertelt hij over de kern van zijn amendement. “Niet iedereen wil dat zijn kind deelneemt aan de koningsspelen. Maar het schoolhoofd en de leerplichtambtenaar hebben nu geen wettelijke mogelijkheid om een ontheffing te verlenen. Die mogelijkheid moet er wel zijn, of ouders daar nu wel of geen gebruik van willen maken. Het is niet aan de staat om te bepalen dat jouw kind deelneemt aan een...”, Frank aarzelt even. “Persoonsverheerlijking.”

Een eerste opzet voor het amendement liet hij lezen aan een aantal mede-D66’ers, om zo tot de juiste formulering te komen. Vervolgens moest hij de 25 benodigde handtekeningen verzamelen om het amendement te kunnen indienen (zie kader). Dat viel nog niet mee, zegt hij. “Veel mensen in onze partij begrijpen niet waarom we kritisch zouden moeten omgaan met de monarchie. Maar sommigen wilden toch tekenen omdat ze vinden dat we er wel over moeten nadenken in de partij. Nou, dat vond ik fideel.” Het wordt spannend op het congres, denkt Van der Elst. “Het gaat ons niet zozeer om de monarchie, maar om de vrijheid voor mensen om wel of niet deel te nemen aan de koningsspelen. Op die essentie zou het amendement het best kunnen halen.” Wat als het amendement het niet haalt? “Dat is dan jammer, dat hoort erbij als je je nek uitsteekt. Wel hebben we er dan discussie over gehad. Ik zie dit als een serieus onderdeel van hoe je met elkaar je ideeën over de samenleving in elkaar zet.”

Vorbereiden op tegenargumenten

Deze ideeën over de samenleving worden volop gedeeld tijdens de eerste dag van het 104de D66-congres in de RAI. Bijna tweehonderd amendementen op het conceptverkiezingsprogramma worden verdedigd, bediscussieerd en aan stemming onderworpen. Voor het eerst stemmen leden mobiel: via hun mobiele telefoons en tablets.

foto Jeroen Mooijman

Er zijn veel insprekers; bij de groenverlichte microfoon als ze het amendement ondersteunen; bij de roodverlichte als ze dat niet doen

Pas tegen tien uur in de avond wordt het laatste amendement behandeld. Deze werd ingediend door Het Radicale Midden, een ‘grass-roots-netwerk’ van D66’ers dat pleit voor een sociale en groene koers voor de partij. Een van hun amendementen betreft het eigen risico in de zorg – een actueel en heikel thema. Zouhair Saddiki (30), D66-raadslid in Gouda en betrokken bij Het Radicale Midden, is initiatiefnemer van dit amendement. Twee dagen voor het congres klinkt hij strijdbaar. “Als raadslid kom ik veel bij mensen thuis, en dan hoor ik vaak dat het eigen risico een zware opgave is voor mensen die het niet zo breed hebben. Juist mensen die bijvoorbeeld chronisch ziek zijn, worden hierdoor geraakt.” In het amendement stelt hij voor om het eigen risico inkomensafhankelijk te maken. “Mensen begrijpen echt wel dat er iets moet gebeuren aan de stijgende zorgkosten. Maar dat moet dan wel sociaal-liberaal: uitgaan van de eigen kracht van mensen, en tegelijkertijd rekening houden met wat mensen kunnen dragen.”

Saddiki besprak zijn ideeën met mensen binnen en buiten de partij en constateerde dat er draagvlak voor is. Een goed amendement is daarmee niet zomaar geschreven, weet hij sinds hij bij de Jonge Democraten leerde om moties te schrijven. “Ik heb rapporten doorgenomen en me verdiept in de werking van ons zorgstelsel. Daardoor kon ik me goed voorbereiden op tegenargumenten.” Hij raadpleegde collega-D66’ers om te brainstormen over de inhoud en de vorm. Het verzamelen van de benodigde handtekeningen gebeurde via het Radicale Midden, door oproepen aan leden via mail, telefoon, Twitter en Facebook. Spannend en nuttig, vindt Saddiki. “Door over je amendement te spreken, word je uitgedaagd

om het steeds beter uit te leggen.” Hij verwacht veel discussie. “En de uitslag? Een overweldigende meerderheid natuurlijk!”

Stemmen aan de borreltafel

De borrel op het horecaplein is al begonnen als het amendement van Saddiki aan de beurt is. De zaal zit daardoor niet meer zo vol als eerder op de dag, maar er wordt nog steeds stevig gedebatteerd. De verdediging van het amendement gebeurt door Piet Rietman (33), fractievoorzitter in Amsterdam-West en een van de initiatiefnemers van Het Radicale Midden. Er zijn veel insprekers; bij de roodverlichte microfoon als ze het amendement niet ondersteunen; bij de groenverlichte als ze dat wel doen. Maar ook aan de borreltafel op het horecaplein gaat het stemmen gewoon door – een onmiskenbaar voordeel van mobiel stemmen. Rietman doet een laatste oproep aan de leden om voor het amendement te stemmen. Saddiki zit vooraan in de zaal en wacht met spanning op de uitslag op het grote scherm: 128 stemmen voor, 142 stemmen tegen. Het amendement is nipt verworpen. Saddiki vloekt.

Een paar dagen later bel ik Zouhair Saddiki. Hij is nog steeds teleurgesteld, maar het optimisme overheerst. “Natuurlijk kan je op dat moment tieren en schelden. Maar de dag erna dacht ik: *wat is dit geweldig*. De dynamiek die er speelt, de botsing tussen meningen en standpunten, en dan het *moment suprême* van het stemmen... daar doe je het voor. Voor mij was het een bijzondere ervaring.” Ik vraag hem of het gelukt is om hun boodschap over te brengen. Saddiki denkt van wel. “Het scheelde uiteindelijk niet veel stemmen. Ik ben ervan overtuigd dat de discussie niet daar

foto Jeroen Mooijman

gestopt is, maar nu pas echt op gang komt. Dat is een doel dat we bereikt hebben.”

Het bestuur adviseert; de leden bepalen

Voor elk amendement geeft het Landelijk Bestuur een stemadvies aan de leden: overnemen, ontraden of neutraal. Maar bij verschillende amendementen van het Radicale Midden besloten de leden toch anders. Zo werd het amendement over het eigen risico van de zorg tegen het advies van het Landelijk Bestuur in weggestemd; andersom werd een amendement over een minister voor Klimaat – dat het bestuur had ontraden – juist aangenomen door de leden. De interne partijdemocratie werkt, vindt Piet Rietman. “Het laat mooi zien dat het congres echt autonoom is en dat de leden, *one person one vote*, bepalen wat er gebeurt.”

Van de negentien amendementen van het Radicale Midden heeft het congres er uiteindelijk tien aangenomen. De initiatiefnemers zijn tevreden, zegt Rietman. “Het ging ons nooit alleen om het amenderen van het programma, maar ook om het aanjagen van discussie. Het gaat er niet alleen om wat er letterlijk in een verkiezingsprogramma staat, maar ook om de vrijheid die de Tweede Kamerfractie heeft om te onderhandelen en om aan te voelen wat er in de partij leeft. Daar is geen aangenomen amendement voor nodig; als eenderde van de leden het eens is met een vrij radicaal amendement van ons, dan geven we een signaal af dat er een onderstroom is in de partij die dit belangrijk vindt – ook al wordt het amendement niet aangenomen.”

De uitslag verschijnt op het scherm...

Frank van der Elst staat inmiddels achter de kathedraal met het grote D66-logo. Met een dragende stem probeert hij het congres ervan te overtuigen dat de verplichte deelname aan de koningspelen moet worden afgeschaft. Achter hem tikken de seconden weg, maar hij lijkt het niet door te hebben. Hij is nog lang niet klaar als congresvoorzitter Magda Bernds hem op de verstreken tijd wijst: “Wilt u afronden?” Van der Elst wil zijn punt nog maken. “Eén zin nog”, kapt de congresvoorzitter hem af. Van der Elst rondt af en wisselt van plek met Henk Beerten, die namens het Landelijk Bestuur een neutraal advies geeft over dit amendement. Het komt dus aan op de insprekers en het slotwoord van Van der Elst.

Bij de verschillende microfoons verzamelen zich korte rijen. Een paar insprekers zijn vierkant tegen, een groter aantal steunt het amendement. Van der Elst staat met zijn armen over elkaar en luistert goed naar de argumenten. In zijn slotwoord lijkt de tijd hem weer te ontglippen. “U bent ruim door uw tijd heen”, roept de congresvoorzitter. Hij sluit af: “Stem voor het amendement, dan weet ik dat ik mij in een goed gezelschap van democraten bevind!” De stemming gaat open, waarna de uitslag op het scherm verschijnt: 229 stemmen voor, 324 stemmen tegen. Van der Elst neemt zijn verlies en verlaat het podium. Zichtbaar teleurgesteld neemt hij plaats halverwege de grote zaal. “Het zij zo.”

Een paar dagen later klinkt Frank van der Elst opgewekt. “Nee, het amendement heeft het niet gehaald. Dat is nu eenmaal het lot van sommige amendementen en moties.” Het was het echter zeker waard. “Ik weet nu hoe dit ligt onder de D66’ers die gestemd hebben. We zijn dus toch niet zo radicaal als we vaak met de mond belijden. Ik ben hierover nog niet uitgesproken.” ■

Aangenomen!

Een selectie van de aangenomen amendementen op het concept-verkiezingsprogramma tijdens Congres 104:

Nummer	Onderwerp	Strekking
104.06/104.07	Bewegingsonderwijs	Overal 3 uur gym door een vakdocent.
104.16	Vrijheid van onderwijs	Politiek debat aangaan over artikel 23 van de Grondwet.
104.25/104.25	Klimaatambities	O.a.: Co2-reductie opgeschroefd naar 25% in 2020 en klimaatpositief in 2050. Verankerd in Klimaatwet.
104.35	Minister voor klimaat	Minister voor klimaat en energie met eigen departement.
104.51	Hogere lonen	Streven naar een loongolf in met name onderste helft van het loongebouw.
104.64	Flexibilisering AOW	Recht om AOW eerder of later in te laten gaan, mits budgettair neutraal en pensioeninkomen boven bijstandsnorm.
104.91	Verhuurdersheffing	Structurele verlaging zodat corporaties kunnen investeren in sociale woningbouw.
104.105	Winstuitkering zorgverzekeraars	Verbod.
104.113	Kinderwens	Ook voor homostellen vergoeding via basispakket.
104.118	Privacywetgeving	Europese zorgplicht voor alle internetbedrijven.
104.119	Online stemmen	Voorzichtigheid voorop: betrouwbaarheid en controlebaarheid mogen nooit ter discussie staan.
104.127	Europese Unie	Vóór een Europa ‘van twee snelheden’.
104.144	Budget Ontwikkelings-Samenwerking (OS)	Minimaal 0,7% van het BNP.
104.168	Democratische vernieuwing	Staatscommissie.
104.178	Referendum	Correctief bindend referendum omvat geen internationale verdragen.

“Na 50 jaar staan onze waarden eindelijk op papier”

Tijdens het verkiezings- en jubileumcongres op 29 en 30 oktober in de Amsterdamse RAI hebben de leden het definitieve verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 vastgesteld. Het programma werd geschreven door de Permanente Programmacommissie (PPC). Voorzitter Marty Smits geeft – tussen het stemmen door – tekst en uitleg aan redacteur Jasper Simons.

Als ik hem op zaterdag 29 oktober spreek, weet Marty Smits nog niet dat hem de volgende congresdag de Jan Glastra van Loon-penning zal worden uitgereikt door partijvoorzitter Letty Demmers. Zij zal hem danken voor zijn betrokkenheid bij het werken aan “de wedergeboorte van het gedachtegoed van D66”, want onder zijn bezielende leiding kwamen de D66-verkiezingsprogramma’s van 2012 tot en met heden tot stand. Allemaal geschreven door de Permanente Programmacommissie (PPC), waar Marty Smits van 2011 tot dit jaar voorzitter van is. *Samen sterker – Kansen voor iedereen*, is de kroon op zijn werk.

232 pagina's

Smits verontschuldigt zich voor de omvang van het concept-verkiezingsprogramma, dat op 26 augustus werd gepresenteerd in de Van Ostadeschool in Den Haag. Het programma is nu eenmaal geen puur campagnevehikel, legt hij uit. “Het laat zien wie we zijn als partij, en wat we concreet willen doen. In tegenstelling tot sommige andere partijen, laten wij ons – door de lagen van de partij heen – ook echt leiden door het programma. Sterker, we hebben de goede gewoonte dat we met een potentieel regeerakkoord teruggaan naar de leden, en onze vertegenwoordigers spreken direct vanuit het programma. Zo geven de leden direct sturing aan hun vertegenwoordigers.”

CV Marty Smits

16 december 1972
Brabander, woonachtig te Amsterdam

Opleidingen

Bedrijfskunde en Rechten, Erasmus Universiteit Rotterdam
MBA, Businessschool INSEAD, Fontainebleau (Frankrijk)

Loopbaan

1997-heden
Partner & Managing Director bij Boston Consulting Group (BCG)

2007-2011

Lid Landelijk Bestuur D66 (Marketing, communicatie en ledenwerving, o.a. verantwoordelijk voor de invoering van de nieuwe huisstijl)

2010

Nummer 10 op de kandidatenlijst van D66 voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2010.

2011-2014

Vicevoorzitter en lid Landelijk Bestuur D66 (Portefeuille: Kennis&Kunde; o.a. verantwoordelijk voor de politieke inhoud)

2011-2016

Voorzitter Permanente Programmacommissie (PPC) van D66: verantwoordelijk voor de verkiezingsprogramma's voor TK2012, EP2014 en TK2017.

Bijzonder

Op 30 oktober kreeg Marty Smits de Jan Glastra van Loon-penning uitgereikt door partijvoorzitter Letty Demmers voor zijn jarenlange betrokkenheid bij het werken aan “de wedergeboorte van het gedachtegoed van D66”.

verschillende fracties aan *Agenda 2020*. Uit deze ‘toekomstagenda’ vloeiden verschillende congresdiscussies voort, zoals ‘Familie van Nu’, ‘Pensioenen’ en ‘Nieuwe Groei’. Smits: “Zodoende zijn er voor het huidige programma pakweg vijftig projecten uitgevoerd. De verschillende projectteams werken het probleem en de feiten uit, bedenken praktische oplossingen en geven ideologische duiding aan wat wij als partij zouden moeten willen. De onderwerpen en oplossingen komen dus direct uit de partij, zodat wij werken aan wat de leden, politici en bestuurders relevant vinden.” Wekelijks, op vrijdagen, werd de voortgang van de projecten besproken met de projectleiders en Henk Beerten, vicevoorzitter en politiek secretaris in het Landelijk Bestuur van D66.

Wanneer de verkiezingen naderen wordt de Verkiezingsprogrammacommissie (VPC) gevormd, waarin ook de voorzitter van de PPC plaatsneemt, vertelt Smits. Gezamenlijk buigt deze commissie – onder leiding van voorzitter Annet Aris – zich over de hoofdlijnen en samenhang van het conceptprogramma, waar het congres uiteindelijk over beslist. “De VPC gaat nog eens goed praten over de hoofdlijnen, met aandacht voor de hoofdstukken, de uitkomst van projecten, de politieke actualiteit en de financiën. Het schrijven van het programma doet de PPC echter zelf.”

“We gaan in dit programma in op de details, want we willen de echte oorzaken van problemen, zoals discriminatie op de arbeidsmarkt, proberen weg te halen”

Daarbij staat detailuitwerking en doorpakken op grote thema's centraal, zegt Smits. “We praten in dit programma heel nadrukkelijk over tweedeling en kansengelijkheid. Maar dan niet alleen over brede kansen op macroniveau, zoals via onderwijs. Nee, we gaan in dit programma in op de details, want we willen de echte oorzaken van problemen, zoals discriminatie op de arbeidsmarkt, proberen weg te halen. En daarin vervult de PPC en haar projectteams een onmisbare rol. Uiteindelijk beslist het Landelijk Bestuur wat er aan de leden wordt voorgelegd, maar ik heb als voorzitter wel de letterlijke invloed van de pen. Zorgen dat de goede inhoud op tafel komt.”

Tweedeling en diversiteit

Wat is de essentie van dit verkiezingsprogramma? Smits: “Met name thema's als tweedeling en diversiteit staan hoog op de agenda bij onze leden. De gedachte is: we hebben de achterstallige hervormingen gehad, maar daarmee hebben we de wereld die we willen nog niet bereikt. Om daar te komen kan en moet de sociale kant van het sociaal-liberalisme meer naar voren worden gehaald.” Wat Smits daarbij opviel, is er dat er vrij snel overeenstemming over de gewenste uitkomst werd bereikt, maar dat de discussies vooral gaan over welke methoden het beste werken en het best aansluiten bij de waarden van D66. “Een goed voorbeeld daarvan is de werkloosheid van allochtone jongeren, die drie keer hoger is dan bij autochtonen. Een deel daarvan is te verklaren met objectieve factoren, zoals opleidingsniveau en schoolkeuze. Maar tegelijker-

Wat is de rol van de PPC en van Marty Smits zelf in dit proces? Smits: “De primaire taak van de PPC is om in dienst van het Landelijk Bestuur (LB) – tussen de verkiezingen door – het volgende verkiezingsprogramma uit te diepen. Mijn cruciale taak is ervoor te zorgen dat dit belangrijke proces zorgvuldig verloopt, dat er gewerkt wordt aan de onderwerpen waar politieke keuzes gemaakt moeten worden, en dat deze recht doen aan de kwesties die volgens leden opgepakt moeten worden.”

Hoe bepaalt de commissie wat belangrijke aandachtsgebieden voor het nieuwe programma moeten zijn? “Dat gaat in directe samenspraak met verschillende lagen en onderdelen binnen de partij, zoals de Mr. Hans van Mierlo Stichting, thema-afdelingen, lokale en regionale afdelingen en fracties – dus van gemeentelijk tot Europees niveau”, legt Smits uit.

Vijftig themaprojecten

Opvallend aan de PPC is dat het geen gangbare commissie met een vaste samenstelling is, maar eerder een netwerk van vrijwillige experts die verschillende themaprojecten managen – ondersteund en begeleid door voorzitter Marty Smits en secretaris Roel van den Tillaart.

Na het opstellen van het Europees Verkiezingsprogramma van 2014, begon de PPC samen met het Landelijk Bestuur en de

tijd weten we dat een aanzienlijk deel niet door objectieve redenen verklaard wordt. En we weten ook dat veel van deze jongeren zich expliciet gediscrimineerd voelen. Hoe los je dit op? Wil je meer monitoren – of zelfs quota? Er is een heel scala van mogelijkheden, maar elke maatregel gaat weer gepaard met problemen zoals in dit geval het labelen van individuen – dat willen we juist niet.”

En, wat is er uit deze discussie gekomen? “We hebben in het programma gekozen voor het werken aan de objectieve achterstelling, het hard optreden tegen expliciete discriminatie, en ook het vooroplopen met het benoemen van het probleem – met de overheid die als werkgever het goede voorbeeld moet geven – en we willen meer transparantie in het arbeidsproces.”

“Met de harde doelstellingen over CO2-uitstoot, duurzaam bouwen, landbouw en biodiversiteitsherstel is dit verkiezingsprogramma het allergroenste programma van Nederland”

Ontraden, overnemen of neutraal

Alle leden konden tot 19 september amendementen (feitelijk: voorstellen tot verandering) indienen op het concept-verkiezingsprogramma. De ingediende amendementen werden door de Besluitvormingscommissie (BVC) ingedeeld in drie categorieën: tekstueel, algemeen en fundamenteel. De tweede categorie werd door middel van e-voting aan de leden van D66 voorgelegd. Als daar geen ruime meerderheid voor of tegen uitkwam, dan ging het amendement alsnog door naar het congres, samen met categorie drie. Uiteindelijk werden er bijna 200 amendementen behandeld op het congres. Bij elk amendement stelt het Landelijk Bestuur een stemadvies op: ‘ontraden’, ‘overnemen’ of ‘neutraal’. Hierbij speelt de PPC wederom een faciliterende rol. “Alle amendementen komen in groot volume en onder hoge tijdsdruk op het Landelijk Bureau binnen. Die categoriseren we. Om te zorgen dat we doorhebben wat politiek gevoelig ligt en wat mogelijke consequenties zijn, gaan we met bepaalde amendementen naar de fracties. Op basis van alle verzamelde input beslist het Landelijk Bestuur over de uiteindelijke stemadviezen en dan gaat het geheel naar het congres ter stemming.”

Zelf is Mary Smits als voorzitter van de PPC tijdens het congres aanwezig om waar nodig uitleg te geven over waarom tot een bepaalde formulering of beleidsoplossing gekozen is en om het stemadvies van het bestuur toe te lichten.

Allergroenste programma van Nederland

Als “echte groene liberaal” vertelt Smits met trots dat dit verkiezingsprogramma het groenste verkiezingsprogramma van Nederland is. “Sinds 2010 is D66 van een partij ‘die ook groen was’ de ‘slimgroenste’ partij van Nederland geworden. We zijn

echt anders én effectiever dan GroenLinks. Een voorbeeld? De in de Tweede Kamer aangenomen motie dat kolencentrales gesloten worden, is een direct gevolg van het feit dat onze fractie heeft nagedacht over hoe je ook echt groen kunt worden, en hoe je het bedrijfsleven daarin mee kunt nemen – in plaats van simpelweg te roepen dat je tegen kolenergie bent.”

In samenwerking met de thema-afdeling Duurzaam is in aanloop naar dit congres bovendien gewerkt aan een aantal amendementen om de gekozen groene lijn in nog meer detail op te nemen in het programma. “Met de harde doelstellingen over CO2-uitstoot, duurzaam bouwen, landbouw en biodiversiteitsherstel is dit verkiezingsprogramma het allergroenste programma van Nederland.” Waar hij ook trots – nee, bijzónder trots op is: “Dat we de waarden van D66 nu eindelijk benoemd hebben in het programma. Na vijftig jaar van het niet-expliciet benoemen dat we die waarden hebben, is dit programma doordrenkt van persoonlijke vrijheid en zelfbeschikking, kansgelijkheid, sociale rechtvaardigheid, toekomstbestendige keuzes en aanspreekbare, gecontroleerde macht. En niet alleen stúren deze waarden – zoals ze al 50 jaar doen – onze voorstellen; ze staan nu eindelijk ook echt op papier.” ■

d66.nl/tweede-kamerverkiezingen/verkiezingsprogramma

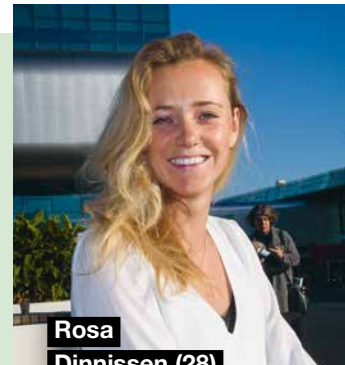
Congresgangers aan het woord

Janarathan Sundaram (35)
Enschede

O.a. Gemeenteraadslid in Enschede

“Een van de rode lijnen in dit verkiezingsprogramma is diversiteit. Ik en een hele hoop andere mensen hebben er hard aan getrokken om deze rode lijn erin te krijgen, en we zijn er trots op dat dit gelukt is. Dit is belangrijk voor onze partij én voor Nederland, want we zijn nu toch te veel georiënteerd op de blanke man van middelbare leeftijd. De zaken die nu in ons verkiezingsprogramma staan, zijn er allemaal op geënt dat er kansgelijkheid ontstaat. Voor jong en oud, autochtoon allochtoon, man vrouw. En dat begint in het onderwijs, een middel om tweedeling tegen te gaan. Dat vind ik goed aan dit programma.”

Rosa Dinnissen (28)
Brussel

Assistent van D66-Europarlementariër Gerben-Jan Gerbrandy

“Als assistent van Gerben-Jan Gerbrandy in Brussel houd ik mij onder andere bezig met energievraagstukken. De transitie naar een duurzame samenleving vraagt om slimme oplossingen. Net zat ik bij een inhoudelijke sessie over duurzaam inkopen. Daar werden lokale initiatieven gepresenteerd – van de inkoop van 100% gerecycled papier in Utrecht tot het hergebruik van bestratingmateriaal in Amsterdam. Dat was heel interessant. Dit is mijn eerste congres, want ik werk pas sinds juni voor Gerben-Jan en was daarvoor nog geen lid van D66. Deze optimistische mentaliteit en open blik naar de toekomst is een van de belangrijkste redenen waarom ik mezelf bij D66 vind passen.”

Ingrid Lefeber (67)
Wageningen

Tot najaar 2016 gemeenteraadslid in Wageningen

“Wageningen gaat vanaf volgend jaar experimenteren met alternatieven voor de bijstand. Wij willen dat doen door regels te verminderen en mensen meer kansen te bieden, maar PvdA-staatssecretaris Klijnsma doet daar moeilijk over. Maar zojuist heeft het congres het amendement *Ruim baan voor experimenten met het basisinkomen* aangenomen, zodat we straks écht aan de slag kunnen met onze plannen. Men ziet vaak zoveel beren op de weg... Met een experiment moet je nagaan of die beren er wel echt zijn, zodat tegenstanders zich kunnen laten overtuigen door de feiten.”

Rachid Guernaoui (44)
Den Haag

O.a. Gemeenteraadslid in Den Haag

“Het belangrijkste onderdeel in dit verkiezingsprogramma voor mij is dat – behalve dat we diversiteit moeten omarmen – we moeten investeren in het openbaar vervoer en niet meer in asfalt. Het plan dat we hebben opgeschreven om naast het trainen-netwerk ook een geavanceerd systeem van trams en metro’s uit te bouwen. Als je echt een duurzame oplossing wilt, moet je kiezen – dus geen extra asfalt meer en minder vervuulende auto’s. Ik kom vooral naar congressen om andere betrokkenen te spreken. Zo heb ik met de woordvoerder van verkeer uit Amsterdam gesproken en met de D66-afdelingen Rotterdam en Utrecht. Om te kijken wat werkt bij de ander, en zo van elkaar te leren.”

Michael Egmont-Petersen (49)
's-Hertogenbosch

Senior Software Developer Actief D66-lid 's-Hertogenbosch (o.a. lid kieslijstcommissie)

“Ik heb op een eerder congres twee moties ingediend, voor kleine schoolklassen. Allebei de keren werd de motie door het Landelijk Bestuur ontraden. Ik ben daarover in debat geweest, maar uiteindelijk hebben beide moties het toen niet gehaald. En opeens werd op 13 september een initiatiefwet voor kleinere klassen door Alexander Pechtold en de SP voorgelegd aan het kabinet. Een groter succes kan je je als lid niet wensen. Om als wortel onderaan de boom te hebben gestaan is prachtig.”

SAVE THE DATE

Congres 105
28 januari 2017

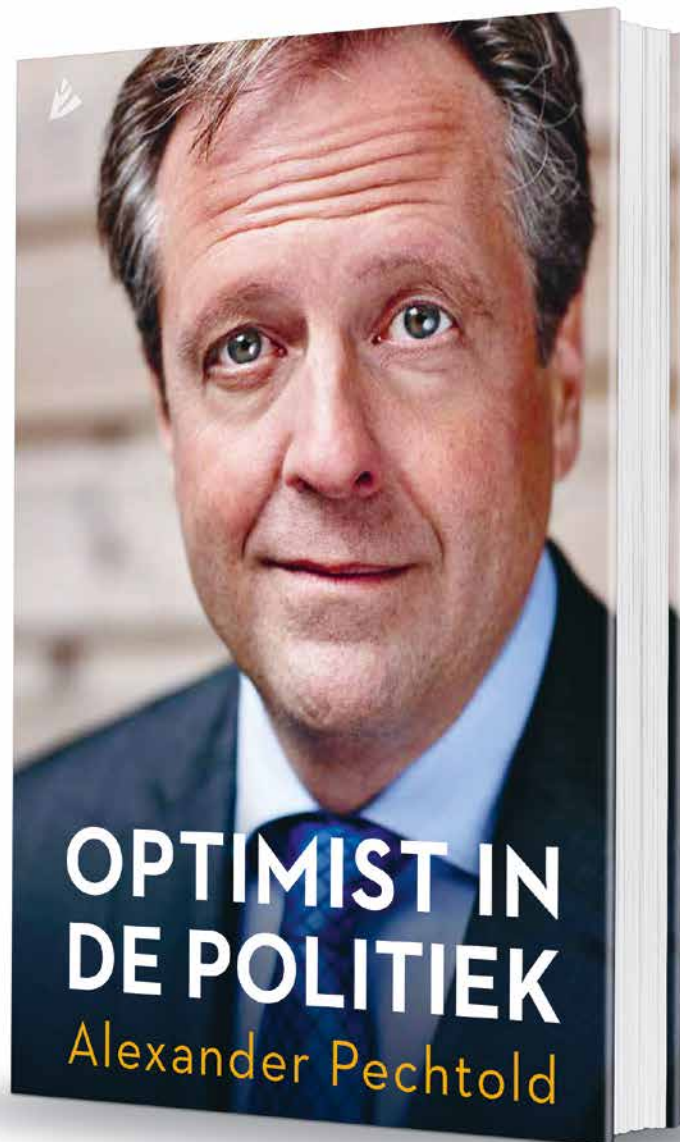
Start eindsprint verkiezingscampagne (en nog veel meer!)

📍 NBC Congrescentrum, Nieuwegein

d66.nl/congres

Optimist in de politiek

Vers van de pers: *Optimist in de politiek*. In dit politieke én persoonlijke boek presenteert D66-lijsttrekker Alexander Pechtold – na tien jaar fractievoorzitterschap, en met de belangrijkste verkiezingen ooit voor de deur – zijn ideeën voor de toekomst van Nederland. In deze *Democraat* leest u een voorproefje van zijn urgente boodschap om koers te houden.

Op een veiling in Hoorn kocht ik eind 2014 een verkiezingsposter uit 1922 van de Vrijzinnig Democratische Bond (VDB), de voorloper van D66. De poster wordt gezien als een van de beroemdste affiches uit de Nederlandse politieke geschiedenis. Begin twintigste eeuw diende het affiche de campagne van de VDB. En nu hangt hij ter inspiratie op de fractieburelen van D66. De mooi vormgegeven art-decoposter toont een zeilschip, het Schip van Staat, dat tussen twee hoge rotsen laveert. Op de linker zwarte rots staat 'Reactie', op de rode rechts staat 'Revolutie'. 'Houdt koers!' is de leus die erboven geschreven is.

Persoonlijke leidraad

Die politieke boodschap inspireert me: het Schip van Staat dat tussen twee extremen koerst; het streven om het verleden te willen herstellen en de ambitie om het heden omver te willen werpen. Het is voor mij een krachtig beeld, realistisch en pragmatisch. De oproep 'Houdt koers!' zie ik dan ook als een persoonlijke leidraad: trouw blijven aan principes en idealen, ongeacht het politieke klimaat. Ideeën zijn er om de koers op te bepalen en niet om applaus mee te

oogsten. Je niet laten verleiden om naar de flanken te hellen, maar een op vooruitgang gerichte route blijven varen en daarmee verantwoordelijkheid nemen en vertrouwen winnen.

Met het vertrouwen in de politiek lijkt het momenteel niet best gesteld. Dat bewijst de inmiddels vanzelfsprekende aanwezigheid van het populisme in de politiek. Al tien jaar strijd ik daartegen. Tegen het populisme van Geert Wilders en van een groeiend leger politici van andere partijen dat in zijn kielzog meeloopt. Wat begon als trappen tegen de gevestigde orde, zoeken naar zondebokken en het exploiteren van angst heeft zich ontwikkeld tot een nationalistische verbetering, die door heel Europa dezelfde boodschap van wantrouwen uitdraagt. En ook buiten Europa. Met de verkiezing van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten is het voor velen ondenkbare gebeurd: van schoppen tegen de macht tot zelf aan de macht. Dat is een beroerd gegeven, maar maakt mij extra strijdbaar.

En ik ben hoopvol. Nu dit kabinet tegen het einde loopt, de economische crisis achter de rug is en zich in Nederland en Europa nieuwe politieke scheidslijnen aftekenen, zie ik een kans om het vertrouwen in de politiek te herstellen. In april 2011 had ik de eer om het eerste exemplaar van de essaybundel *Moeten wij van elkaar houden?* van NRC-columnist Bas Heijne te ontvangen. Heijne uitte daarin zijn zorgen over het opkomende populisme dat de politiek beheerst. Maar het was ook een oproep aan progressief Nederland om de hand in eigen boezem te steken. Ik voelde me aangesproken. Het populisme in de politiek is voor mij het bespelen van emoties van mensen zónder naar wezenlijke politieke oplossingen te zoeken. Veel partijen hebben de afgelopen jaren de verleiding niet kunnen weerstaan om op die golven mee te varen en hun oorspronkelijke koers los te laten.

Helder weerwoord op populisme

Ik heb altijd geprobeerd een helder weerwoord op populisme te geven. Maar ik leer er ook van. In 2011 ging ik uitgebreid in gesprek met PVV-stemmers over de angsten en twijfels van deze tijd. Angsten over globalisering, zoals die van de timmerman in Limburg die door concurrentie van Polen en Bulgaren geen zicht op werk meer heeft; twijfels over de toekomst van Europa en de rol van Nederland daarin; over de kwaliteit van de zorg; over gevoelens van onveiligheid, die je nooit met statistieken kunt wegnemen; over samenleven met honderd andere nationaliteiten in een tijd waarin de wereld zeer dynamisch is, maar allesbehalve overzichtelijk; over wat het betekent om Nederlander te zijn. Die gesprekken zijn het jaar daarop gebundeld en gepubliceerd onder de titel *Henk, Ingrid en Alexander*. Het waren nuttige en verhelderende ontmoetingen met mensen die op de hoogte waren van het nieuws en een oprechte interesse toonden voor de toekomst van ons land, en dat stemde mij optimistisch.

Nog steeds als ik op straat loop, is er altijd wel iemand die me wil provoceren en roept: "Wilders!" Dan steek ik de straat over en ga in gesprek. Na een paar minuten boosheid trekken mensen dan vaak bij. Ze denken veel redelijker

“De oproep ‘Houdt koers!’ zie ik als een persoonlijke leidraad: trouw blijven aan principes en idealen, ongeacht het politieke klimaat”

dan je zou verwachten als je naar de populistten luistert. Daarom blijf ik die straat oversteken.

Na de Tweede Kamerverkiezingen van 2010 onderhandelde ik namens D66 met VVD, GroenLinks en PvdA over een 'Paars plus'-coalitie. Het was een kans om na jaren van stilstand grote hervormingen door te voeren, hervormingen waar D66 jaren voor had gepleit. Zo'n coalitie uit het midden leek me bovendien stabiel. Precies wat ons land nodig had na vier kabinetten in slechts acht jaar tijd. Maar het mocht niet zo zijn. In plaats daarvan sloten VVD, CDA en PVV een onzalige deal. Het was een kabinet dat er nooit had moeten komen. Wat me stak, was het gemak waarmee een liberale en een christendemocratische partij hun principes terzijde schoven en kozen voor een wankel coalitie met een onbetrouwbare partner, die het land in tijden van crisis op onaanvaardbare achterstand zette. Hoe eenvoudig de zucht naar macht het bij deze partijen kon winnen van de eigen uitgangspunten. Maar wat me nog het meest stak, was dat ze de PVV en hun xenofobe programma salonfähig maakten.

Als het moet tegen de stroom in

Het stoort me dat partijen die zichzelf 'gematigd' noemen weinig tegenover het populisme zetten. Juist nu is er behoefte aan politiek die idealen durft te formuleren. Een politiek die met eerlijke diagnoses van de samenleving en met feiten onderbouwde remedies het vertrouwen van mensen probeert te herwinnen. Ruim een halve eeuw geleden, bij de oprichting van D66, zei Hans van Mierlo: "We willen het vertrouwen opnieuw winnen." Dat is nog steeds noodzakelijk. Niet alleen door de kanalen te graven van de politiek naar mensen zelf, maar door de grote opdrachten van deze tijd op te pakken. Daar ligt voor mij het begin van een antwoord op het herstellen van het vertrouwen in de politiek: een koers bepalen en deze consequent en onvermoeibaar uitdragen. Als het moet tegen de stroom in. Laten zien waar je voor staat, wat je wilt realiseren en vooral waarom. Koersvast blijven en als het Schip van Staat tussen de extreme klippen van Revolutie en Reactie varen.

“Laten zien waar je voor staat, wat je wilt realiseren en vooral waarom. Koersvast blijven en als het Schip van Staat tussen de extreme klippen van Revolutie en Reactie varen”

Ik heb de afgelopen tien jaar in Den Haag gemerkt hoe hardnekkig behoudzucht en wantrouwen kunnen zijn en hoe deze kunnen leiden tot besluiteloosheid. Gelukkig zijn er ook momenten geweest die lieten zien hoe snel ideeën gerealiseerd kunnen worden. Het ene moment sta je alleen, het volgende moment zwaait de pendule de

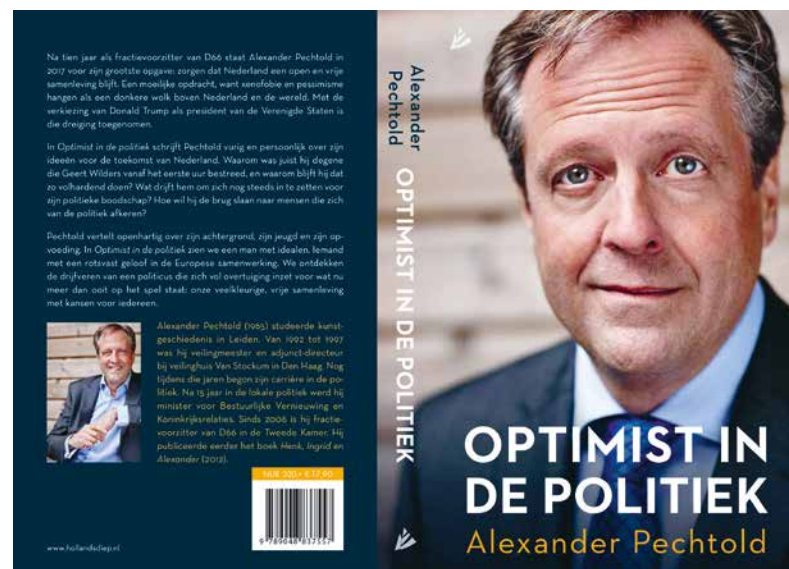
andere kant op en worden je ideeën positief gewaardeerd. Daar hoort een politicus op voorbereid te zijn. Een stap vooruit denken, het liefst meerdere. Het Lenteakkoord met onze hervormingen en het Herfstakkoord met de onderwijsinvesteringen, akkoorden die mede dankzij D66 gesloten zijn, zijn daar goede voorbeelden van. Het heeft mij in mijn overtuiging gesterkt dat je met samenwerken in de politiek, over je eigen gelijk heen, uiteindelijk het verst komt. Daarmee kun je mensen het vertrouwen geven dat de politiek het wél kan.

Een wenkend perspectief bieden

In dit boek doe ik een poging een nieuwe horizon te schetsen. We laten de crisis langzaam achter ons. Na jaren van hervormen en bezuinigen komen nu de jaren van investeren in de samenleving. Ik ben ervan overtuigd dat vooruitstrevende politiek dan een wenkend perspectief biedt. Ook voor de grote groep mensen die nu al jaren een proteststem uitbrengt of helemaal niet meer stemt. Ik schets in dit boek mijn beweegredenen en de opdrachten die ik voor de toekomst zie. De opdracht om de verworvenheden van onze open samenleving te beschermen en te versterken. Om nieuwe glans te geven aan de idealen van gelijke kansen en sociale rechtvaardigheid, die evident onder druk staan. Om een voortrekkersrol te spelen in de aanpak van klimaatverandering, die ons dwingt om duurzamer te gaan leven. Om een nieuwe weg in te slaan met Europa. Om met hernieuwd besef van urgentie onze ideeën over de tekortschietende democratie aan de man te brengen.

Die opdrachten zijn mijn antwoord op het pessimisme, op de onvrede en onmacht. Want hoewel het populisme mensen anders voorspiegelt, is er alle reden voor optimisme over de toekomst en voor vertrouwen in de politiek. ■

Dit is een bewerkte versie van de proloog van *Optimist in de politiek* van Alexander Pechtold, dat vanaf 8 december te koop is in de boekhandel en via onze nieuwe boeken-webshop: vmswebshop.nl

Iedere week lanceert Alexander Pechtold op zijn Facebook-pagina een persoonlijke video over zijn persoonlijke inspiratiebronnen. Praat mee over wat jou inspireert onder #optimist

D66

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we Mascha ten Bruggencate en Gijs Reudink, die elkaar zes jaar geleden ontmoetten tijdens de (knetterkoude) campagne voor GR2010 in Amsterdam.

Liefde in campagnetijd, wat romantisch...

Mascha: "Het was de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2010. Ik was kandidaat voor de deelraad van stadsdeel Centrum en Gijs hielp bij de campagne."

Gijs: "Samen met de kandidaten zouden we een aantal campagne-acties organiseren. Zo hadden we onder meer bedacht dat we alle D66-leden van Amsterdam-Centrum een campagneposter zouden langsbrengen met de vraag om deze achter het raam te hangen."

Samen posters rondbrengen – nog romantischer!

Gijs: "Je moet je voorstellen: het was knetterkoud, en het sneeuwde, en dan gingen we 's avonds op de fiets langs de leden met een grote bundel posters..."

Mascha: "En als je dan terugfietste langs de grachten, dan zag je overal mensen bezig met het ophangen van de posters..."

Gijs: "En elke avond als we klaar waren, verzamelden we ons na het rondfietsen in P96, het D66-oercafé, voor bier met tosti's om op te warmen. En dat werd elke keer later en later..."

Mascha: "Het was met die sneeuw en ellende echt zo'n klassieke campagne. Vaak dacht ik: *ik heb geen zin,*

maar ja, die leuke jongen is er ook elke keer, dus dan ging ik maar weer..."

Jullie trouwden op 5 oktober 2012, in de Stopera in stadsdeel Centrum.

Gijs: "Ja, daar hebben we elkaar voor het eerst ontmoet, tijdens een bel-actie om geld voor D66 bij elkaar te harken."

Mascha: "En we zijn getrouwd door Boudewijn Oranje, dagelijks bestuurder van D66 van stadsdeel Centrum. Eerst zou dat in de trouwzaal plaatsvinden, maar omdat er toch behoorlijk wat mensen zouden komen, hebben we dat toch maar in de koffiekamer van de raadszaal gedaan. Niet direct een voor de hand liggende locatie voor een trouwerij, maar het roept wel elke keer warme gevoelens op als ik daar kom tijdens de raadsvergadering."

OPROEP:

Heeft u uw partner ook leren kennen bij D66? En willen jullie – net als Mascha en Gijs – samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met uw contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Het redelijke midden staat onder druk; constructief samenwerken is vandaag een radicale keuze. Zo begint het nieuwe appèl dat D66 op 30 oktober – tijdens het Jubileumcongres in de Amsterdamse RAI – presenteerde. Aan álle Nederlanders, en in het bijzonder aan Erwin Nypels en Henk Gajentaan, ondertekenaars van het eerste, baanbrekende Appèl uit 1966. Dit nieuwe appèl is geschreven op verzoek van en in samenspraak met de leden van D66.

Een nieuw appèl

Appèl
Aan iedere Nederlander die **ongerust** is over de ernstige devaluatie van onze democratie

D66

D66 kiest voor optimisme, verbinding en daadkracht.

Wat kiest u?
#50jaarD66

Over het nieuwe appèl

Tijdens het najaarscongres van 2015 werd een motie aangenomen (ingediend door de thema-afdeling Senioren & samenleving): "om vóór het Congres ter viering van ons 50-jarig bestaan een nieuw Appèl te formuleren, met nieuwe oplossingen die de kiezer meer directe invloed geeft op de politieke besluitvorming en hierbij geïnteresseerde leden te betrekken."

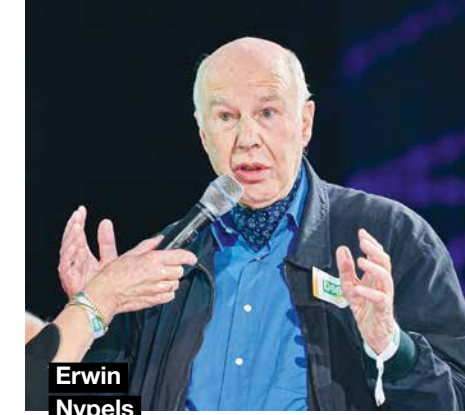
Zo is geschied: tijdens het voorjaarscongres op 16 april in het Arnhemse Papendal vond een uitgebreide workshop plaats over het nieuwe appèl, waar geïnteresseerde leden suggesties inbrachten voor de verschillende thema's. Tijdens Congres 104, op zondag 30 oktober in de RAI te Amsterdam, werd het nieuwe appèl gepresenteerd.

Kijk op p.46 voor bestelinformatie, of lees verder op:
d66.nl/het-nieuwe-appel

Henk Gajentaan

Eén van de 36 Appèl-ondertekenaars 1966

Erwin Nypels

Eén van de 36 Appèl-ondertekenaars 1966

Annelou van Egmond

Landelijk Bestuurslid D66, auteur Appèl 2016

“Het nieuwe Appèl moet consequent worden uitgedragen”

“Het originele Appèl dat op 15 september 1966 werd gepresenteerd, kwam voort uit een gevoel van ongerustheid over het functioneren van onze democratie. Een roep om vernieuwing van de politiek. Vijftig jaar later staat die behoefte nog steeds centraal in de belangstelling. D66 heeft daarin een geprofileerde rol te spelen.

Het gaat daarbij, net als vijftig jaar geleden, om inhoud en vorm te geven aan de politieke vernieuwing. Niet alleen om het functioneren van de democratische instellingen, maar ook om de vraag hoe op gevoelens van onmacht, van ongerustheid en van ontkenning een concreet antwoord wordt gegeven. Respect voor andermans mening, voor andermans identiteit en voor andermans gevoelens staan voorop. Het antwoord van D66 is een committering aan een betere, eerlijker en schonere wereld. Er is werk aan de winkel.

Het tweede Appèl doet daar een waardevolle poging toe. De boodschap zal uitgedragen moeten worden en waar nodig versterkt. Zo was het ook vijftig jaar geleden. Het Appèl van 1966 is baanbrekend geweest qua inhoud en vorm; het is vandaag nog net zo relevant. Het Appèl van 2016 moet consequent worden uitgedragen opdat over vijftig jaar datzelfde daarvan gezegd kan worden. D66 staat als partij maar ook als beweging niet alleen. Ook juist nu!”

Ongerust...

... over vrijheid en zeggenschap over lijf, liefde en levensloop

... over ontplooiing

... over de aarde en onze wereld

... over democratie en rechtsstaat

“Bestaansnoodzaak D66 opnieuw aangetoond”

“Sinds 1966 is op grond van het eerste Appèl in ons land een nieuwe politieke partij ontwikkeld waaraan dringend behoefte bestond: een pragmatische en democratische partij met een sociaal-liberaal karakter. Deze partij is op dit moment springlevend en niet meer weg te denken uit de Nederlandse politiek! Deze partij is ook een partij geworden zoals mij als medeoprichter vijftig jaar geleden voor ogen stond.

Het nieuwe, tweede appèl van D66 is een goed geschreven werkstuk waarin naar mijn mening de bestaansnoodzaak van D66 ook in de moderne tijd en de komende jaren duidelijk wordt aangetoond. Sterker, die noodzaak is op dit moment, met vele conflicten en spanningen in de wereld en met aantasting en uitputting van de aarde, misschien nog groter dan ooit te voren! De aangegeven feiten en argumenten geven een algemene grondslag voor het D66-beleid in de toekomst. Het was voor Henk Gajentaan en mij een grote eer om, als twee ondertekenaars van het eerste Appèl, een exemplaar te ontvangen van het kersverse tweede appèl. Dat is ook te beschouwen als een blijk van waardering voor onze inzet de afgelopen jaren. Waarvoor dank!”

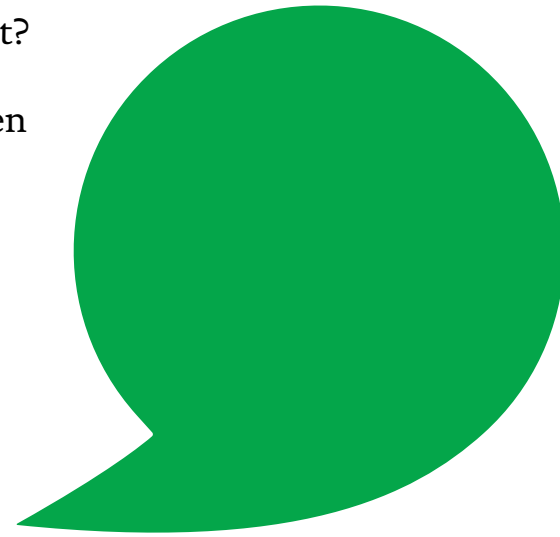
“Ja, we zijn nog steeds ongerust”

“Ja, we zijn nog steeds ongerust. Niet bang. Niet boos. Maar wel bewust van het feit dat zaken die voor ons – Democraten 66 – van belang zijn, niet vanzelf goed komen. We moeten nog steeds goed opletten en opkomen voor dat wat we écht belangrijk vinden. Voor ons fundament, de niet-onderhandelbare basis. Dat is:

- de kwaliteit van onze democratie en onze rechtstaat;
  - de vrijheid en zeggenschap over ons lijf, onze liefde(s) en onze levensloop;
  - ontplooiing en talentontwikkeling gericht op zelfstandigheid én samen leven;
  - een duurzame en vreedzame wereld.
- Wij zijn democraten en wij onderschrijven dat je in een coalitie – of dat nu op lokaal, regionaal, nationaal of Europees niveau is – moet geven en nemen. Er is altijd ruimte om compromissen te sluiten over het tempo en de volgorde waarin onze idealen worden verwezenlijkt of welke instrumenten hiervoor worden ingezet. Maar de stip op de horizon is helder. Want het komt niet ‘vanzelf’ in orde. Onze vrije en open samenleving is anderen immers een gruwel. Net als we op het ene punt voortgang boeken, gaat het op een ander punt weer mis – in ons land, op ons continent of aan de andere kant van de wereld. Wij zijn optimisten. Wij weten: vooruitgang boek je niet voor eens en altijd. Daar moeten we ons voor blijven inzetten. Dat doen we al vijftig jaar en daar gaan we ‘vrolijk’ mee door. Het nieuwe appèl helpt ons daarbij.” ■

Kwesties rond integriteit in het openbaar bestuur beheersen regelmatig de actualiteit. Wat is integriteit? Hoe zorg je dat je integer handelt? En wat doe je als integriteit in het geding is of lijkt te zijn? Journalist en D66'er Jan Smit sprak erover met vier D66-bestuurders. "Je moet de schijn van belangenverstrengeling voorkomen. Maar wat is dat precies?"

Gesprekken over...

integriteit

Onno van Veldhuizen
D66-burgemeester van Enschede

Integriteit moet je regelmatig agenderen

"Eenheid van denken, spreken en handelen zonder dubbele bodem." Onno van Veldhuizen parafraseert de middeleeuwse filosoof Augustinus. Volgens de burge-

meester van Enschede is dit de essentie van integriteit. Het is niet een hoeveelheid van regels waar iemand zich aan moet houden. Het moet meer van binnenuit komen, vindt Van Veldhuizen.

"Creëer veiligheid en vertrouwen om integriteit bespreekbaar te maken"

Van Veldhuizen is een van de grondleggers van het Huis voor Klokkenluiders (voorheen: Adviespunt Klokkenluiders) dat op 1 juli van dit jaar is geopend in Utrecht. Hier kunnen mensen (werkgerelateerde) misstanden melden die ze tegenkomen bij zowel de overheid als het bedrijfsleven. Het moet onder meer een veilige omgeving creëren waarin klokkenluiders hun verhaal kwijt kunnen.

Het creëren van veiligheid en vertrouwen is belangrijk om integriteit bespreekbaar te maken, zegt Van Veldhuizen. "Je moet niet het gevoel hebben dat direct je doodvonnis wordt getekend. Alleen dan is een goed gesprek mogelijk. Laat het niet onnodig escaleren. Dat werkt averechts." Volgens Van Veldhuizen is integriteit onlosmakelijk verbonden met goed bestuur. Hij pleit ervoor het regelmatig te agenderen. ■

Femke Goedendorp
D66-fractievoorzitter Stichtse Vecht

Integriteit is niet zwart-wit

"Integriteit is niet zwart-wit. Goed en kwaad zijn niet altijd makkelijk te onderscheiden. Waar het omgaat, is dat je jezelf in de spiegel kunt blijven aankijken. Niet alleen nu, maar ook over een jaar moet je het nog steeds kunnen uitleggen." Dat zegt Femke Goedendorp, D66-fractievoorzitter in de raad van Stichtse Vecht. De afgelopen jaren kwamen maar liefst drie zaken rond integriteit in deze gemeente in de publiciteit.

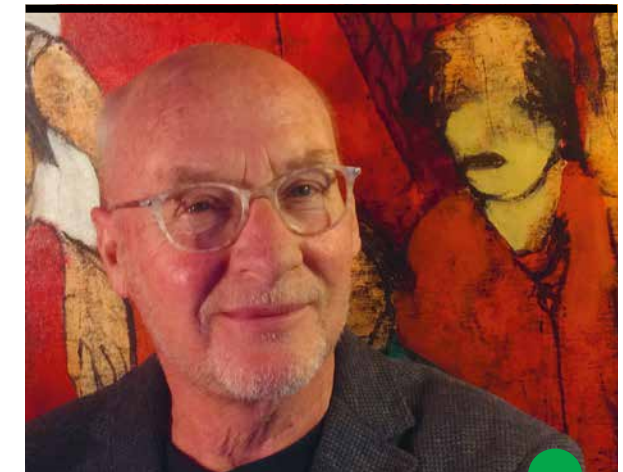
"Je moet elkaar vertrouwen én elkaar scherp houden"

De problemen deden zich vooral voor bij de VVD. Vanuit deze fractie was gelekt tijdens de benoemingsprocedure voor een nieuwe burgemeester. Daarnaast kwam de VVD-fractievoorzitter in opspraak vanwege witwaspraktijken. Maar ook het CDA kwam in problemen. Een wethouder had een lening ontvangen van een plaatselijke aannemer – een bedrijf waarmee de gemeente veel zaken doet. Goedendorp: "We hebben hierover in onze fractie veel gediscussieerd. Het CDA zat met ons in de coalitie en eiste dat wij hun wethouder bleven steunen. We kenden de wethouder al lang en hadden goed met hem samengewerkt. Toch konden we het niet voor onszelf verantwoorden." Uiteindelijk stapte het CDA uit de coalitie en is er opnieuw geformeerd.

Goedendorp heeft veel van deze zaken rond integriteit geleerd. "Voordat ik de politiek inging, dacht ik dat het niet zo moeilijk was. Ik was van de school van PvdA-bestuurder Ien Dales: *Een beetje integer bestaat niet*. Maar zo makkelijk is het niet. Je moet de schijn van belangenverstrengeling voorkomen. Maar wat is dat precies? Je neemt beslissingen die heel ingrijpend kunnen zijn en iemands leven volstrekt kapot maken."

Ook de D66-fractie in Stichtse Vecht is door de praktijkervaringen scherper gaan nadenken over integriteit. "We hebben bijvoorbeeld een fractielid dat ook in een ondernemersvereniging zit. Fantastisch, want die staat met twee benen in de samenleving. Maar kan hij ook de economieportefeuille doen?" Er is uitgebreid over gesproken en uiteindelijk was het antwoord 'Ja'. Goedendorp: "Je moet elkaar blijven vertrouwen. Tegelijk moet je elkaar ook scherp houden. Daarom kijkt iemand anders altijd mee. Naar 'heikele' bijeenkomsten gaan we minimaal met zijn tweeën." Het bespreekbaar maken van mogelijke belangenverstrengeling is ook het adagium binnen de gemeenteraad van Stichtse Vecht. Makkelijk is dat niet, zegt Goedendorp. "Binnen de coalitie kunnen we zo iets wel aan de orde stellen. Maar dit met oppositiepartijen bespreken, ligt veel gevoeliger. Wel is afgesproken dat de hele raad binnenkort opnieuw praat over integriteit. We gaan met een vergrootglas naar ons eigen beleid kijken. Daarvoor schakelen we ook een extern bureau in."

Zelf maakt Goedendorp ook gebruik van 'externe' deskundigheid bij kwesties over integriteit, namelijk: partijgenoten. "Ik heb bijvoorbeeld veel gehad aan de fractievoorzitter van Utrecht. Ik kan goed met hem sparren. Mijn advies is dan ook: neem contact op met andere D66'ers. Laat je in ieder geval niet opjatten door de pers of de oppositie." ■

Chrit Achten
Fractievoorzitter D66 Roermond

Integriteit vereist transparantie en openheid

"Iedere gemeenteraad zou jaarlijks een raadsconferentie of een evaluatie van het beleid moeten organiseren over integriteit. Bij ons heeft dat verhelderend gewerkt." Aan het woord is Chrit Achten, fractievoorzitter van D66-Roermond. Door de zaak-Van Rey – waarbij oud-VVD-wethouder Jos van Rey werd veroordeeld voor ambtelijke corruptie en

het lekken van vertrouwelijke informatie – heeft Achten gezien hoe belangrijk integer handelen is. Want nog steeds zijn de verhoudingen in de gemeenteraad van Roermond erdoor getekend. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 werd Van Reys nieuwe Liberale Volkspartij Roermond (LVR) de grootste. De andere partijen trokken daarna samen op om een ‘regenboogcoalitie’ te kunnen vormen.

“Durf erover te praten, spreek elkaar erop aan”

Door de ‘Zaak Van Rey’ heeft het onderwerp integriteit ook veel aandacht gekregen in Roermond. Raad en college hebben inmiddels twee zogeheten raadsconferenties over het onderwerp georganiseerd. “In maart is er een nieuwe gedragscode opgesteld. Die is aangenomen door de voltallige raad. Daarnaast is er ook een protocol vastgesteld. Die geeft aan welke procedure er gevolgd moet worden als er een vermoeden is van belangenverstremming”, legt Achten uit. Ook is er een integriteitcommissie benoemd. Daarin zitten de burgemeester, de griffier en twee externen. Zij kunnen gevraagd en ongevraagd adviezen geven en onderzoek (laten) doen.

Hoe serieus Roermond omgaat met integriteit blijkt bijvoorbeeld uit de manier waarop de gemeenteraad het accommodatiebeleid voor veldsportverenigingen vaststelt. Achten: “Er zijn raadsleden die ook lid zijn van een voetbalvereniging. We bespreken nu vooraf in het Presidium hoe we daar mee omgaan. Kan zo’n raadslid wel of niet meedoen aan het debat? Moet hij zich al of niet onthouden van stemmen? Je moet voorkomen dat je in een situatie terechtkomt waarin belangen kunnen botsen.”

Volgens Achten zitten raadsleden vaak in een lastige spagaat: enerzijds wordt van ze verwacht maatschappelijk betrokken te zijn bij mensen in de wijken en verenigingen; anderzijds moeten ze ook ‘zonder last of ruggespraak’ beslissingen nemen. Zijn advies: durf erover te praten, spreek elkaar erop aan. Transparantie en openheid zijn essentieel voor een integer bestuur, vindt hij. ■

Meer informatie

Algemeen: Op integriteitoverheid.nl staan onder meer handreikingen voor politieke ambtsdragers. De website hoort bij het Bureau Integriteitsbevordering Openbare Sector (BIOS), een onafhankelijk centraal instituut dat is gericht op het bevorderen van integriteit(sbeleid) binnen de (semi)publieke sector.

D66: In contact komen met de landelijke thema-afdeling Transparantie en Integriteit of de Werkgroep Integriteit van de Bestuurdersvereniging? Mail naar: info@d66integriteit.nl

Letty Demmers
Partijvoorzitter D66

Integriteit is de basis van alles

“Integriteit is de basis van alles. Niet-integer handelen, ondergraaft de geloofwaardigheid van het publieke bestuur. Als de Rijksoverheid niet integer handelt, sijpelt dat door naar de rest van de samenleving. Dat is het einde van alles.” Met deze zware bewoordingen onderstreept D66-partijvoorzitter Letty Demmers het belang van integriteit.

“Een protocol is geen excuus om zelf niet meer na te denken”

Demmers is blij met de groeiende aandacht voor integriteit. Dit jaar is de landelijke thema-afdeling Transparantie en Integriteit van start gegaan. Binnen de D66-bestuurdersvereniging is de Werkgroep Integriteit actief. “Het is goed dat we er veel over praten. We denken er onder meer over om per regio vertrouwenspersonen aan te stellen. Daar kunnen afdelingen dan gebruik van maken.”

Het belang van goede vertrouwenspersonen is ook een les die Demmers trekt uit de problemen die in Haarlem hebben gespeeld. Daar stapten twee jaar geleden een wethouder en een deel van de fractie van D66 op na een kritisch rapport over mogelijke onregelmatigheden. Demmers: “Sommige mensen zijn hierdoor onnodig beschadigd. Ondanks alle goede bedoelingen, is er te veel ad hoc gewerkt. Een goed getraind vertrouwenspersoon weet beter hoe hij hiermee om moet gaan.”

Demmers is niet van plan om met een set van nieuwe regels de integriteit binnen D66 extra te borgen. “Ik ben niet zo van meer regels. Een protocol is geen excuus om zelf niet meer na te denken. Het helpt je wel om dat op een gestructureerde manier te doen.” ■

De werkloosheid neemt af. Goed nieuws, waar niet alle Nederlanders evenveel van merken. Want de huidige arbeidsmarkt kent diepe kloven. Tussen mensen met en zonder werk, en tussen de zogeheten flexwerker en werkenden met een vaste baan. Om die kloven te dichten, is radicale kansengelijkheid nodig. Juist nu, met alle technische vernieuwingen en constante veranderingen op de arbeidsmarkt, moet investeren in mensen absolute prioriteit hebben, betoogt Marthe Hesselmans.

Nieuwe ronde, echte kansen

**Een sociaal-liberale
visie op de toekomst
van werk**

Door
Marthe Hesselmans

In haar verkiezingsprogramma *Samen sterker – Kansen voor iedereen* zet D66 persoonlijke vrijheid en radicale kansengelijkheid centraal. Waarom vinden we dit ook alweer zo belangrijk en hoe balanceren we beide waarden in de dagelijkse werkelijkheid? Met dit essay pleit de Mr. Hans van Mierlo Stichting niet alleen voor het inzetten op kansen, maar ook voor het beter in staat stellen van mensen om kansen te benutten. Aan de basis van dit argument staat het begrip positieve vrijheid.

Positieve en negatieve vrijheid

Vrijheid staat bij sociaal-liberalen hoog in het vaandel, zeker als het gaat om werk. Individuen moeten vrije keuze hebben in het vormgeven van hun werkende leven, of dat nu als parttime zelfstandige ICT'er is, freelance stukadoor of fulltime onderwijzer. De overheid mag niemand dwingen tot een bepaalde beroepskeuze. En niemand mag op grond van geloof, etniciteit, gender of geaardheid, belemmerd worden in het zoeken naar of uitoefenen van werk. Het zijn de fundamentele van vrijheid op het gebied van werk.

“Net als kansen belangrijk zijn om positieve vrijheid te bereiken, is die vrijheid noodzakelijk om iets van onze kansen te kunnen maken”

Op die fundamentele bouwen sociaal-liberalen verder. Het gaat ons niet alleen om de vrijwaring van overheidsinmenging in het leven van individuen, ook wel negatieve vrijheid genoemd. Het gaat erom dat we iedereen in staat willen stellen om zich te ontplooien, met werk dat voldoening geeft en dat loont, en met volwaardige ondersteuning als werken (tijdelijk) niet gaat. De overheid heeft daarbij een actieve rol gericht op “gelijkheid van kansen en mogelijkheden om het eigen lot te verbeteren” (zie: *Vertrouw op de eigen kracht van mensen*, p. 34, Van Mierlo Stichting, 2009).

Dat noemen we positieve vrijheid. Een ruim begrip van vrijheid, maar wel met grenzen. De vrijheid van de één mag die van een ander niet belemmeren. Een werkgever mag in naam van zijn of haar ondernemers' vrijheid dus niet iemand willekeurig ontslaan. Ook mag de vrijheid van nu geen gevaar vormen voor de vrijheid van later, van jezelf en van anderen. Een 13-jarige laten we niet zomaar school verlaten en daarmee kansen op toekomstig werk mislopen. Een bedrijf mag niet onverlet het milieu vervuilen zodat latere generaties de rekening betalen.

Kansen krijgen

Kansen – en herkansingen – op opleiding, werk en zelfstandigheid, zijn essentieel voor positieve vrijheid. Uitgangspunt hierbij is dat we vinden dat zoveel mogelijk mensen moeten kunnen presteren. Verschil tussen mensen mag en zal er altijd zijn, maar sociaal-liberalen streven ernaar iedereen dezelfde kansen te geven om in de maatschappij vooruit te komen. Dat begint bij excellent basisonderwijs en loopt door in vervolgstudies en beroepsgerichte bijscholing. Of je nu een goed betaalde tandarts bent of een sappellende schoonmaker, iedereen komt de mogelijkheid toe om zichzelf verder te ontwikkelen. En om na een verkeerde studiekeuze, faillissement, of een carrière misstap, weer een tweede, of derde kans te krijgen – om een nieuwe start te maken.

Dat laatste sluit aan op de gedachte dat je eigen verdiensten bepalend dienen te zijn in waar je terecht komt op de arbeidsmarkt. Dus niet je etnische of sociaal-economische achtergrond, en ook niet de sector waarvoor je hebt gekozen. Op dit moment lopen te veel mensen tegen hindernissen aan die er niet zouden moeten zijn. Mensen met een migrantenachtergrond, met fysieke beperkingen, jongeren, ouderen komen maar moeizaam de arbeidsmarkt op. We zien tevens problemen onder hen die wel werk hebben. Zzp'ers die aan de onderkant van de markt opereren, in de bouw of in de pakketbezorging, ervaren veelal geen andere keuze dan als zelfstandige te werken tegen laag loon en

slechte arbeidsvoorwaarden. Dan zijn er nog de bijna twee miljoen werkenden met een flexibel arbeidscontract. Ook zij hebben weliswaar werk, maar kampen met een situatie van permanente tijdelijkheid. Dit betekent naast onzekerheid het mislopen van kansen op opleiding, zeker zolang de fondsen daarvoor vastliggen in sectorale cao's. Dit is geen goede situatie van waaruit mensen gaan investeren in zichzelf en in elkaar.

Kansen benutten

Investeren in mensen heeft absolute prioriteit – juist nu. Het zit in ons sociaal-liberaal DNA dat we vertrouwen op de eigen kracht van mensen. Het past ook in de huidige realiteit en is *noodzakelijk* voor die van de toekomst. Nu digitalisering, globalisering en flexibilisering van arbeid een ongekende vaart heeft gekregen. Nu de arbeidsmarkt steeds hogere eisen stelt aan de veerkracht van mensen om de internationale concurrentie en de continue veranderende technologieën bij te houden. Juist nu zien we hoe essentieel menselijk kapitaal en aanpassingsvermogen is, voor de economie en voor mensen zelf, om werk te krijgen en te behouden. Hiervoor moeten we telkens opnieuw kunnen ontdekken waar onze eigen kracht ligt. Op je 23ste denk je misschien dat die ligt bij het maken van meubels, op je 43ste zijn je interesses, je kwaliteiten, je baanvooruitzichten wellicht verschoven naar computerprogrammeren. Dan moet je weer naar school kunnen gaan. En moet je toegang hebben tot studiefondsen, tot een sociaal leenstelsel, ook als je 30+ bent.

We zetten dus sterk in op gelijke kansen op opleiding, telkens weer, een leven lang leren. En we gaan opnieuw een stap verder. Mensen moeten ook in staat zijn om die kansen te nemen. Daarvoor is ruimte nodig, in geld en tijd, bijvoorbeeld om voor een bepaalde periode werk met een opleiding te combineren, en een opleiding met lesgeven. En dan niet alleen in de avonden wanneer je eigenlijk naar de ouderavond van je kind wilt gaan. Kansen dus ook om werk en zorg te combineren, met langer vaderschapsverlof en betaalbare kinderopvang – juist nu. Nu onze ouders ouder worden, we later kinderen krijgen, in de bloei van onze carrières, en nu we zien dat vaders en moeders de zorg voor die kinderen steeds meer (willen) delen.

Actief ingrijpen van de overheid

Ten slotte werken kansen alleen als ze in verbinding staan met de praktijk van onze arbeidsmarkt. Die moet radicaal anders. Je kunt nu een fijne nieuwe opleiding tot verloskundige hebben gedaan en alsnog niet in je eigen onderkomen kunnen voorzien. Want de arbeidsmarkt zit te vast. Er is te weinig doorstroom tussen banen, te grote verschillen tussen flexibel en vast contract. Dat brengt ons terug bij de kwestie van vrijheid. Net als kansen belangrijk zijn om positieve vrijheid te bereiken, is die vrijheid noodzakelijk om iets van onze kansen te kunnen maken. Dat betekent actief ingrijpen van de overheid om de banendoorstroom te verbeteren, met meer vrijheid om mensen aan te nemen en te laten gaan, om zelf je pensioen- en opleidingspotjes in en aan te vullen. En met duidelijke grenzen, of eerder een ondergrens, in de mate van flexibiliteit bij tijdelijke overeenkomsten. De huidige tweedelingen moeten en kunnen we aanpakken. Als we nu handelen, met diepe investeringen in onderwijs, in omscholings- en bijscholingstrajecten, in het aantrekkelijker maken van werk, dan kunnen we die arbeidsmarkt weer openstellen voor iedereen. Zodat kansen ook echt leiden tot gelijke startposities, iedere keer weer.

Marthe Hesselmans is wetenschappelijk medewerker van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66.

Dit essay is gebaseerd op de publicatie *Nieuwe ronde, echte kansen: Een sociaal-liberale visie op de toekomst van werk* van de Van Mierlo Stichting, die binnenkort verschijnt.
vanmierlostichting.d66.nl

Langs de deuren voor Hillary

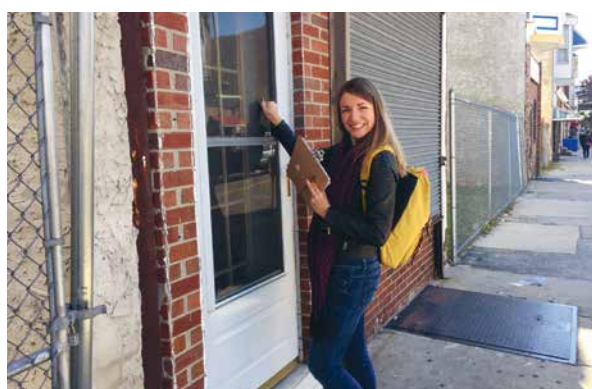
Vier dagen voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 8 november, reisden dertig (oud-)leden van het D66-talentenprogramma Route66 af naar Philadelphia, om de *Get out the vote*-campagne van de democratische kandidaat Hillary Clinton te steunen. Lichtpuntje tijdens de dramatische verkiezingsavond: ruim tachtig procent van de stad stemde 'blauw'.

Onze bestemming: Philadelphia, de grootste stad van *swingstate* Pennsylvania. Een overweldigende meerderheid van de inwoners van deze stad steunt de democratische partij, in tegenstelling tot veel van de landelijke gebieden eromheen. Omdat een presidentskandidaat in de VS staat of valt met het binnenhalen van *swing states* als Pennsylvania – waar op voorhand niet duidelijk is welke kandidaat er de beste winkansen heeft – is 'Philly' de perfecte keuze om aan de slag te gaan. Dat lijkt onlogisch, aangezien de bewoners waarschijnlijk toch al voor Hillary zullen stemmen, maar dat is het niet. Dat juist hier

campagne voeren zinvol is, heeft alles te maken met wat men hier de *Get out the vote*-campagne noemt: zorgen dat mensen ook daadwerkelijk gaan stemmen. Dat ligt in de Verenigde Staten namelijk iets ingewikkelder dan in Nederland. Men moet zich vooraf registreren; op *Election Day* zelf staan er vaak lange wachtrijen. De kunst van de campagne is dus – zeker in de laatste weken – om de eigen aanhang naar het stembureau te krijgen. En dat betekent: de deuren langs, in gesprek gaan met mensen.

Onbewoonbare huizen

Met ruim dertig (oud-)Routers (zie infokader) melden we ons op 5 november – op afspraak – bij het campagnebureau in West-Philadelphia, een buurthuis waar vrijwilligers ijverig adressenlijsten uitdelen. Elke bijdrage aan dit huzarenstuk wordt van harte verwelkomd, zeker als men gek genoeg is om daarvoor een kleine zesduizend kilometer te reizen. Na een korte briefing gaan we de buurt in. Het eerste dat opvalt, is de armoede. Ten minste één huis per straat is onbewoonbaar verklaard, veel huizen zien er bouwvallig uit. Dit deel van de stad lijkt mijlenver af te staan van de politiek in Washington. Toch is de vrijwel uitsluitend Afro-Amerikaanse bevolking onverminderd enthousiast, ook als het over politiek gaat. Natuurlijk zien veel inwoners reikhalzend uit naar het einde van de verkiezingsstrijd, in het bijzonder naar het vertrek van de campagnestoet, maar ze begrijpen ook dat heel het land (*and even the Netherlands?!*) nu naar hen kijkt. 'West Hilladelphia' kan daarom maar beter zo blauw

mogelijk op de kaart staan. De angst voor een overwinning van de republikeinse kandidaat Donald Trump, die zich herhaaldelijk racistisch heeft uitgelaten, is hier groot. Een tienjarige jongen slaat zijn handen voor het gezicht: *Then we're all gonna die!*

“Dat juist hier campagne voeren zinvol is, heeft alles te maken met wat men hier de *Get out the vote*-campagne noemt: zorgen dat mensen ook daadwerkelijk gaan stemmen”

Katy Perry? Nee, Hillary!

Onze briefing was duidelijk: roep mensen op te gaan stemmen, laat het tot hen doordringen dat hun stem telt. Belangrijke tip: maak het concreet. Op welk moment van de dag bent u van plan naar het stembureau te gaan? Weet u waar u naartoe moet? Neemt u iemand mee? Als iemand niet zelfstandig naar het stembureau kan, maken we een notitie. De democraten regelen dan busvervoer. Hier wordt niets aan het toeval overgelaten.

De gesprekjes op straat geven véél meer energie dan het lopen kost. Een aardige bijkomstigheid is dat dagblad *The Philadelphia Inquirer* lucht van ons krijgt en een artikel over ons publiceert. Zo zijn we ineens *Thirty politically passionate millennials*, die *out of fear of a Donald Trump presidency* de deuren langsgaan. Natuurlijk vraagt de krant ook naar de rally die die avond zal plaatsvinden in Mann Center. Daar geeft superster Katy Perry een gratis optreden, voorafgegaan door een toespraak van niemand minder dan Hillary Clinton zelf. Een aantal Routers staat in de lange rij om een plek te bemachtigen. Nee, niet voor Katy Perry; voor Hillary natuurlijk!, melden we de verslaggever.

We maken de verkiezingsuitslag mee vanaf het dak van een wolkenkrabber in New York, waar we de projectie van de uitslag op het Empire State Building kunnen zien. De beelden worden steeds roder. Enfin, u weet hoe dit afloopt. Een klein lichtpunt is het bericht dat ruim tachtig procent van Philadelphia op Clinton heeft gestemd. Dat voelt bijna als een persoonlijke overwinning. Bovendien pakt niemand ons deze ervaring meer af. Een volgende keer zullen we op nóg meer deuren kloppen. ■

Route66 is hét talentenprogramma

van D66 voor D66'ers tussen de 25 en 33 jaar. De veertig deelnemers krijgen twee jaar lang volop kansen om zich te ontwikkelen en zich in te zetten voor D66. Het programma wordt door de deelnemers zelf georganiseerd (de campagnereis naar de VS is geen onderdeel van het reguliere Route66-programma). Ieder jaar ronden twintig Routers het traject af en stromen er twintig nieuwe Routers na selectie het traject in. Aanmelden voor de nieuwe lichting van Route66 kan elk jaar in oktober. Meer informatie: route66.d66.nl

Politieke speeltuin

Zet twintig jonge, bevlogen mensen bij elkaar en er ontstaat vanzelf een mooi programma – zo bedacht het Landelijk Bestuur van D66 negen jaar geleden. En inderdaad: inmiddels is Route66 uitgegroeid tot een dynamisch programma voor jonge D66'ers met politieke en maatschappelijke ambities. Tijdens het jubileumcongres blikken we terug én vooruit met de eerste voorzitter van Route66 Annelien Bredenoord en huidige voorzitter Edward Boon.

Waar kwam het idee voor een talentenprogramma voor jongeren vandaan?

Annelien Bredenoord: “Het was een project vanuit het Landelijk Bestuur van toenmalig partijvoorzitter Ingrid van Engelshoven. Het was 2006, we hadden in die periode slechts drie zetels en we moesten gaan professionaliseren; daar paste talentenbeleid bij. Zo ontstond het idee om een ‘klasje’ met talenten bij elkaar zetten. De gedachte was dat als je twintig jonge, bevlogen mensen bij elkaar zet, er vanzelf wel een mooi programma uitkomt. Toen ik me aanmeldde voor Route66 was er nog helemaal niets. Het eerste half jaar zijn we voornamelijk bezig geweest met structuren: Hoe organiseren we onszelf? Wie zijn we eigenlijk? Waar staan we voor?”

Edward Boon: “Het mooie is dat veel van wat toen bedacht is, nu nog steeds overeind staat. Jullie hebben een goede basis gelegd. Hierdoor kunnen we nu vooral bezig zijn met persoonlijke ontwikkeling, het uitdagen van mensen om hun eigen ervaring en kwaliteiten in te zetten en te leren van elkaar. De groep geeft helemaal zelf vorm aan het programma. Naast de maandelijkse Route-zaterdag over een politiek-maatschappelijk thema, organiseren leden zelf ook activiteiten buiten het programma om, bijvoorbeeld de recente reis naar de VS om campagne te voeren voor Hillary Clinton” (zie het artikel op de vorige pagina, red).

“Route66 is een kweekvijver van mensen met potentie voor de partij én de samenleving”

Wat maakt Route66 nog meer bijzonder voor de deelnemers?

Boon: “Je wordt tijdens het programma in een keer vol de partij ingezogen. Er gaan letterlijk deuren voor je open. Je mag op interessante plekken aanschuiven, waar je serieus genomen wordt. Het is daarnaast makkelijk om heel snel vrienden te maken en een netwerk op te bouwen door alle lagen van de partij heen. Dat gaat binnen dit programma veel sneller dan wanneer je bijvoorbeeld in je eigen lokale afdeling of binnen een thema-afdeling meedoet.”

Bredenoord: “Route66 is een talentenprogramma voor jonge professionals waarin je maatschappelijk-politiek echt geprikkeld wordt. Het is een soort speeltuin waarin dingen mis mogen gaan en waarin je er zelf achter kan komen of je dat aan kan en of je daar energie van krijgt. Route66 heeft mij bijvoorbeeld doen inzien dat het hebben van serieuze politieke verantwoordelijkheden náást je regulier baan, zeer inspirerend maar ook best heftig is.”

En wat is de waarde van Route66 voor de partij?

Boon: “Het Landelijk Bestuur, het landelijk bureau of afdelingen kunnen projecten of concrete vragen bij Route66 uitzetten. Zo hebben we afdelingen bijvoorbeeld geadviseerd hoe om te gaan met bestuurs-issues en cultuurvraagstukken. Ook heeft Route een grote bijdrage geleverd aan het Agenda2020-project *De familie van nu* en

de *Techvisie* van Tweede Kamerlid Kees Verhoeven. We zijn een enthousiaste groep die graag dingen wil doen om er zelf van te leren en om onszelf te ontwikkelen. Dat is onze toegevoegde waarde.”

Bredenoord: “Voor het verkiezingsprogramma van 2010 heeft Route66 de ‘hoofdstuksecretarissen’ geleverd die de rechterhand waren van de inhoudelijk voorzitters. Ik was bijvoorbeeld secretaris van het hoofdstuk ‘Zorg’ en leerde hierdoor ineens het hele zorgnetwerk van D66 kennen, heel nuttig.”

Boon: “Daarnaast is Route66 ook een kweekvijver van mensen met potentie voor de partij én de samenleving. Het is een mooie manier om te ervaren hoe je gedijt in het politieke of maatschappelijke spectrum.”

Bredenoord: “Route66 maakt de partij meer toekomstbestendig. Uiteindelijk is de kracht van een politieke vereniging het menselijk kapitaal. Onze politieke idealen, ons gedachtegoed; daar heb je niet veel aan als er geen mensen zijn die dat kunnen uitdragen en het ook zelf kunnen doorleven. Programma’s zoals Route66 helpen daarbij. Routers vormen nieuwe dragers van de partij en de vereniging.”

Bredenoord tegen Boon: “Binnen de Landelijke Talentencommissie is mijn portefeuille ‘jong talent’. Dus ik houd jullie

Eerste Route66-voorzitter Annelien Bredenoord (37, Eerste Kamerlid voor D66) en huidige voorzitter Edward Boon (32, programmamanager bij Yarden Vereniging) in gesprek met Router én auteur van dit artikel Hanneke Verhelst tijdens het Jubileumcongres in de Amsterdamse RAI op 29 oktober.

in de gaten! Vandaag was ik een paar keer echt heel trots hoe jullie stonden in te spreken bij de amendementen op het concept-verkiezingsprogramma – dat was top.” ■

Letty Demmers
Partijvoorzitter D66

“Route66 is niet alleen voor de partij belangrijk maar vooral ook voor de deelnemers zelf. Wij zijn als partij gebaat bij mensen die keuzes kunnen maken en daarvoor willen gaan. Daar is Route66 een heel belangrijk traject voor.”

Ondertussen in Brussel

Steeds vaker krijgt ‘Brussel’ zware kritiek, terwijl lidstaten hun afspraken niet nakomen. Dieselgate bewijst dat het negeren van Europese wetgeving ernstige vormen aanneemt, waarschuwt D66-Europarlementariër Gerben-Jan Gerbrandy.

Europese samenwerking is een ingewikkeld samenspel van landen. Dat weten we al jaren. Voor sommige lidstaten blijft het moeilijk om besluiten Europees te nemen, zelfs als dat evident beter is. Dat geldt ook voor het daadwerkelijk nakomen van gemaakte afspraken. Er wordt al jaren gesproken over gebrekkige implementatie van Europese wetgeving door lidstaten, maar de laatste maanden lijkt het nationale negeren van Europa nieuwe dimensies te krijgen. Het niet opnemen van vluchtelingen, begrotingsafspraken aan je laars lappen, continu zeuren om derogaties voor nitraatuitstoot – de voorbeelden liggen voor het oprapen.

Maar in de Enquêtecommissie voor het dieselschandaal van Volkswagen, waarin ik namens het Europees Parlement het onderzoeksrapport voor schrijf, zien we dat dit allemaal nog maar kinderspel is. Nationale autoriteiten hebben willens en wetens Europese wetgeving genegeerd en de (nationale) auto-industrie de hand boven het hoofd gehouden. Het probleem was al jaren bekend: auto’s stoten op straat veel meer schadelijke stoffen uit dan wettelijk toegestaan. De auto’s worden echter goedgekeurd op basis van een laboratoriumtest. Die test is in detail bekend bij de fabrikanten, dus worden auto’s geprepareerd voor die test. Een voorbeeld? De test vindt gedurende 20 minuten plaats tussen 20 en 30 graden Celsius. Sommige emissietechnologie wordt daarom uitgeschakeld onder de 17 graden Celsius of na 22 minuten. Op de Europese wegen, waar de gemiddelde temperatuur 9 graden is, staat deze technologie dus vaker uit dan aan.

Volgens de wet zijn het de lidstaten die erop moeten toezien dat auto’s ‘onder normaal gebruik’ aan de wettelijke uitstootnormen voldoen. Nu beweert de belangenorganisatie van autofabrikanten dat ‘normaal gebruik’ tijdens de labtest plaatsvindt, en niet als de auto op de openbare

weg rijdt. Ik denk niet dat veel van de 500 miljoen inwoners van de EU het met die interpretatie eens zullen zijn. Lidstaten hebben ook nagelaten auto’s die al in gebruik zijn te controleren op uitstoot. Het gevolg: auto’s stoten soms tot twintig keer de wettelijke norm uit van giftige stoffen als stikstofoxide, wat tot enorme vervuiling leidt in steden. Jaarlijks komen hierdoor meer dan 70 duizend mensen vroegtijdig te overlijden en een meervoud daarvan heeft ernstige longklachten. En alleen maar omdat de lidstaten weigeren de Europese wet te handhaven, want technisch gezien kunnen auto’s prima aan de normen voldoen. De Franse milieuminister Ségolène Royal gaat zelfs nog een stap verder. Terwijl Franse ambtenaren jarenlang het verzet hadden geleid tegen de ontwikkeling van een nieuwe, meer realistische uitstoottest, gaf zij ‘Brussel’ onder uit de zak toen de nieuwe regels fors afgezwakt bleken te zijn. Of neem een Italiaanse ambtenaar die er geen kwaad in zag dat Italië bij een technische werkgroep over auto-emissies werd vertegenwoordigd door een medewerker van Fiat.

Steeds vaker krijgt de Europese Commissie zware kritiek, terwijl de lidstaten hebben nagelaten datgene te doen wat (wettelijk) was afgesproken. Kritiek hierop wordt afgewimpeld als ongeoorloofde inmenging in nationale bevoegdheden. Alsof je een politieagent vraagt waar die zich mee bemoeit als je door een rood stoplicht rijdt. Zo kan Europa niet functioneren. Het is een aspect dat weinig aandacht krijgt, maar dat Europese samenwerking fundamenteel ondermijnt. Een gelijke toepassing van Europese wetgeving is een zeer belangrijk uitgangspunt binnen de EU, niet alleen voor onze gezondheid, consumentenbescherming en het milieu, maar ook voor eerlijke concurrentie en een goedwerkende markt. *Dieselgate* bewijst dat we daarvan zeer ver verwijderd zijn.

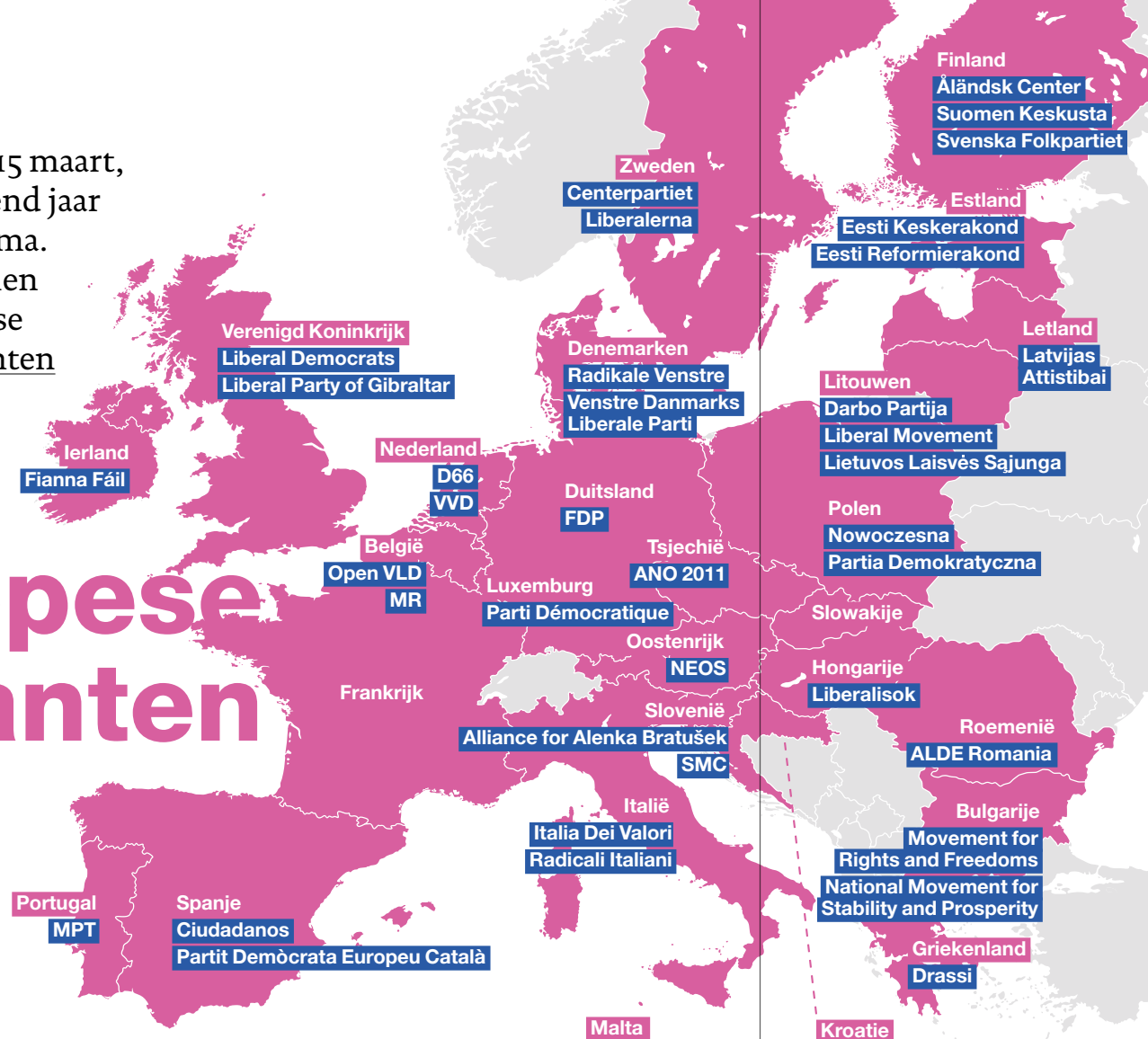
D66 heeft vier leden in het Europees Parlement (EP): Sophie in 't Veld (fractievoorzitter), Gerben-Jan Gerbrandy, Marietje Schaake en Matthijs van Miltenburg. De D66-delegatie maakt onderdeel uit van de fractie van de Alliantie van Liberalen en Democraten voor Europa (ALDE), de op drie na grootste fractie in het EP.

Naast de Tweede Kamerverkiezingen op 15 maart, staan ook in Duitsland en Frankrijk volgend jaar belangrijke verkiezingen op het programma. De uitkomst van deze verkiezingen kunnen cruciaal zijn voor de koers van de Europese Unie. Hoe gaat het met onze geestverwanten in Duitsland en Frankrijk?

Europese geestverwanten

De Berlijnse deelstaatverkiezingen

van afgelopen najaar waren een groot en welkom succes voor onze Duitse geestverwanten: de FDP – net als D66 lid van de ALDE-partij – ging van nul naar twaalf zetels in de Duitse hoofdstad. Ook in buurland Oostenrijk staat ALDE-partij NEOS, de jonge én enige liberale partij in Oostenrijk, op groei in de peilingen. De presidentsverkiezingen op 4 december bewezen bovendien dat het ‘Trump-effect’ geen vanzelfsprekend toekomstbeeld is voor Europa: de pro-Europese, ‘groene’ presidentskandidaat Alexander Van der Bellen versloeg daar de rechts-populistische FPÖ-leider Norbert Hofer met ruim 53 procent van de stemmen. Maar het vergaat de pro-Europese liberalen en democraten niet overal even goed. Zo zijn de Poolse Democraten en de Britse LibDems al even van het politieke toneel verdwenen en koos een (kleine) meerderheid van de Britse kiezers afgelopen zomer voor een exit uit de Europese Unie.

In Duitsland en Frankrijk staan komend jaar belangrijke én spannende verkiezingen op het programma. De Duitse bondskanselier Angela Merkel heeft zich opnieuw verkiesbaar gesteld, maar ontmoet toenemende weerstand; niet alleen onder kiezers maar ook binnen haar eigen partij, de CDU-CSU. De euro-sceptische partij Alternative für Deutschland ziet haar steun toe-

nemen, en Horst Seehofer, de leider van het CSU, tevens premier van Beieren, uitte flinke kritiek op haar *Wir Schaffen Das*-politiek. Eind november maakte de voorzitter van het Europees Parlement Martin Schulz bekend dat hij Brussel zal verlaten. De kans is groot dat hij volgend jaar als SPD-leider Merckels uitdager wordt. In dit politieke klimaat hebben de meer genuanceerde sociaal-liberalen het lastig.

In Frankrijk lijkt het electorale spectrum zich naar rechts te verschuiven. En ook hier heeft het politieke en progressieve midden het zwaar, niet in de laatste plaats door het Franse ‘getrapte’ kiesstelsel. Het nationalistische Front National (FN), geleid door Marine Le Pen, die haar vader Jean-Marie in 2011 opvolgde, werkt hard aan een opmars. Maar haar verkiezing tot president is bepaald geen uitgemaakte zaak, nu Les Républicains de conservatief-liberale oud-premier François Fillon als kandidaat hebben gekozen. Het resultaat zal in belangrijke mate afhangen van wat de kandidaten én de kiezers op links én in het (progressief-liberale) centrum zullen doen. ■

Nieuw ALDE-logo

Sinds kort heeft de ALDE-groep een nieuw logo: magenta en blauw zijn de nieuwe officiële kleuren (ipv geel en blauw).

De partijen op deze kaart zijn – net als D66 – lid van de **ALDE-partij** (o.l.v. president Hans van Baalen). In totaal telt de partij (ook buiten EU) 60 leden: aldeparty.eu/members

Samen met de (gekozen) leden van de Europese Democratische Partij (EDP) vormen de leden van ALDE-partij de **ALDE-fractie** (o.l.v. Guy Verhofstadt), de vierde fractie (69 van de 751 zetels) in het Europees Parlement (EP): alde.eu
D66 heeft 4 van de 69 zetels in de ALDE-fractie.

François Bayrou
Mouvement Démocrate (MoDem)

De Franse presidentsverkiezingen vinden plaats op 23 april (eerste stemronde) en 7 mei 2017 (tweede ronde). De parlementsverkiezingen zijn in juni.

In Frankrijk heeft D66 meerdere zusterpartijen, waarvan de belangrijkste: Mouvement Démocrate (MoDem) onder leiding van François Bayrou. De sociaal-liberale MoDem heeft 2 afgevaardigden (van de 577 zetels) in het Franse parlement. De partij is lid van de Europese Democratische Partij (EDP) en heeft 4 (van de 69) zetels in de ALDE-fractie in het Europees Parlement.

De Union des Démocrates et Indépendants (UDI) onder leiding van Jean-Christophe Lagarde is ook lid van EDP en heeft 3 zetels in de ALDE-fractie. Op landelijk niveau is de UDI-fractie, bestaande uit verschillende centrum-rechtse partijen, een stuk groter; met 30 van de 577 zetels is het de derde fractie van het land. Beide partijen gelden als opvolgers van de in 2007 ontbonden Union pour la Démocratie Française (UDF), die eind jaren zeventig werd opgericht door de voormalige, pro-Europese president Valéry Giscard d'Estaing.

MoDem-leider François Bayrou – die de gematigde Alain Juppé steunde – liet, nadat bekend werd dat de conservatief-liberale François Fillon de voorverkiezingen van Les Républicains had gewonnen, weten dat hij mogelijk alsnog zelf in de race voor het presidentschap stapt. Bij de presidentsverkiezingen van 2012 was Bayrou goed voor 9 procent van de stemmen.

Tenslotte: Citoyenneté Action Participation pour le 21ème siècle – kortweg: CAP21. Deze kleine groen-liberale partij onder leiding van Corinne Lepage was tot 2010 gelieerd aan de Mouvement Démocrate en aan de ALDE-fractie, maar lijkt sinds de afscheiding van MoDem geen rol van betekenis meer te spelen: de partij heeft momenteel geen zetels in het Franse of het Europees Parlement.

Christian Lindner
Freie Demokratische Partei (FDP)

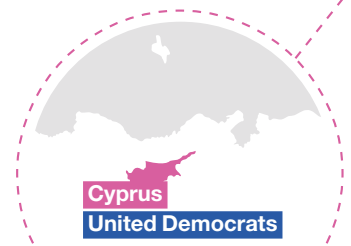
In maart en mei vinden de laatste drie deelstaatverkiezingen plaats; de Duitse Bondsdagverkiezingen zijn in september.

Maar op 12 februari wordt eerst nog een nieuwe Bondspresident gekozen. Dit wordt vrijwel zeker Frank-Walter Steinmeier (SPD), die de steun heeft van regeringspartijen SPD en CDU/CSU. Een stuk spannender worden de verkiezingen voor het Duitse parlement, dat uiteindelijk ook de Bondskanselier kiest.

De belangrijkste Duitse zusterpartij van D66 is de Freie Demokratische Partei. De FDP is net als D66 lid van de ALDE-partij en heeft 3 (van de 69) zetels in de ALDE-fractie in het Europees Parlement (EP). Sinds de oprichting in 1948, heeft de relatief kleine partij in verschillende coalities – afwisselend met de CDU-CSU en de SPD – geregeerd in de Bondsdag. Met wisselend succes en met wisselende koers. Tot de jaren tachtig was deze koers duidelijk sociaal-liberaal; daarna verschoof de focus naar een meer klassiek liberaal profiel.

Na haar overwinning bij de parlementsverkiezingen van 2005 (bijna 10 procent van de stemmen), behaalde de FDP onder leiding van Guido Westerwelle in 2009 haar grootste zege ooit met 14,6 procent van de stemmen, waarna ze deelnam aan het Kabinet-Merkel II. Bij de verkiezingen in 2013 volgde een dramatische terugval; de partij bleef onder de kiesdrempel van 5 procent en heeft – voor het eerst in haar partijgeschiedenis – sindsdien geen zitting meer in de Bondsdag. Binnen de Europese ALDE-fractie zakte de partij van 12 (2009) naar 3 (2014) zetels.

Momenteel boekt de FDP onder leiding van Christian Lindner weer mooie successen in de Bundesländer (deelstaten), waar ze in acht parlementen vertegenwoordigd is. Of deze stijgende lijn doorgezet zal worden naar het parlement, is de grote vraag.

D66

Save the date Congres 105

Kom ook!

**Start eindsprint
verkiezingscampagne**
Zaterdag 28 januari 2017
📍 NBC Congrescentrum, Nieuwegein

Meer informatie over het congres, het indienen van moties en amendementen, en over de vacatures voor Besturen & Commissies vindt u hier: d66.nl/congres

Herindelings- verkiezingen

Op 23 november gingen de inwoners van Schijndel, Veghel en Sint-Oedenrode naar de stembus, omdat zij per 1 januari 2017 een nieuwe gemeente vormen: Meierijstad.

Er deden weinig landelijke partijen mee aan de gemeenteraadsverkiezingen in Meierijstad; zo ontbraken de PVV, GroenLinks, DENK, 50Plus en de ChristenUnie. De meeste zetels gingen naar de lokale partij Team Meierijstad en het CDA. D66 behaalde 1 zetel en komt daarmee voor het eerst in twaalf jaar weer in de gemeenteraad in deze Noord-Brabantse regio met ca. 80.000 bewoners.

Den Haag krijgt Els Borst-Eilersplein

Op 30 september j.l. werd het straatbord van het Els Borst-Eilersplein in Den Haag onthuld.

VVD-wethouder Boudewijn Revis onthulde het straatbord van het Els Borst-Eilersplein voor het Hagaziekenhuis samen met familieleden van de geliefde oud-minister van Volksgezondheid, die op 10 februari 2014 vermoord werd aangetroffen bij haar huis in Bilthoven. De onthulling werd bijgewoond door ontroerde familieleden, buurtbewoners en D66'ers, waaronder Tweede Kamerlid Pia Dijkstra en oud-senator Roger van Boxtel.

Stemmen vanuit het buitenland

Niet vergeten! Om vanuit het buitenland te kunnen stemmen voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 moet u zich voor 1 februari registreren.

Verblijft u op 15 maart 2017 tijdelijk of permanent in het buitenland? En staat u niet (meer) ingeschreven bij een Nederlandse gemeente? Dan moet u zich eerst te laten registreren als kiezer in het buitenland. Dat kan tot en met 1 februari 2017.

Meer informatie:
stemmenvanuithetbuitenland.nl

D66 Alumni Netwerk

**Bent u voormalig politiek
vertegenwoordiger of
oud-bestuurder van D66? Word
lid van het D66 Alumni Netwerk!**

Wilt u als voormalig lid van de bestuurdersvereniging kennis en ervaring delen met voormalige, huidige en aankomende bestuurders en volksvertegenwoordigers, en samen een waardevol netwerk creëren? Word dan lid van het D66 alumni netwerk!

- Waarom lid worden?**
- Exclusieve uitnodigingen voor bijeenkomsten
  - Ontvang de nieuwsbrief
  - Word onderdeel van een sterk en actief netwerk!
  - Zet uw ervaring actief in voor D66.

Meer informatie: alumni.d66.nl
Lid worden? Ga naar: MijnD66.nl

Donorwet aangenomen!

Op dinsdag 13 september stemde een meerderheid van de Tweede Kamer voor de D66-initiatiefwet voor een actief donorregistratiesysteem (ADR) van Tweede Kamerlid Pia Dijkstra.

Het was een spannend moment én een nipte overwinning: 75 stemmen voor en 74 tegen. Pia Dijkstra reageerde verheugd: "Dit is heel goed nieuws voor al die mensen op de wachtlijst. Nu sterven jaarlijks 150 mensen die met een donororgaan nog in leven hadden kunnen blijven. Het huidige beleid om meer donoren te werven schiet tekort. De invoering van actieve donorregistratie lost dat op door van iedereen een keuze te registreren, maar laat die keuze wel vrij." Om de wet in werking te laten gaan, moet ook de senaat met het wetsvoorstel instemmen. Het is nog niet duidelijk wanneer de wet naar de Eerste Kamer gaat.

Save the date Onderwijs- symposium

Op zaterdag 11 februari 2017 vindt de vierde editie van het Onderwijssymposium plaats met de titel: *Een Klas Vol Kansen*.

In 2013 organiseerden D66 en de Jonge Democraten (JD) het eerste Onderwijssymposium – een groot succes. In deze vierde editie zal de focus liggen op kansen, van zowel de leerling, student als de docent.

Aanmelden en meer informatie:
onderwijssymposium.nl

Nieuwe boeken Jan Terlouw

Oud-partijleider Jan Terlouw vierde zijn vijftienvigste verjaardag op 15 november met maar liefst twee nieuwe titels bij Uitgeverij De Kring. Het sprookje (voor jong en oud) *Het Hebzuchtgas* en de novelle *Kop uit 't zand* hebben beiden het klimaat(probleem) als thema. Wilt u een uniek, door Jan Terlouw gesigneerd exemplaar? Mail uw naam en (post)adres naar: democraat@d66.nl

Redacteur m/v gezocht

De redactie van *Democraat* zoekt een nieuwe redacteur met een vlotte pen.

Ledenblad *Democraat* verschijnt drie keer per jaar. De redactie bestaat uit kundige en betrokken vrijwilligers die drie avonden per jaar bijeenkomen om het volgende nummer samen te stellen, en de te schrijven artikelen – met name reportages en interviews – te bespreken. Heeft u een vlotte pen, bent u politiek sensitief en wilt u zich drie keer per jaar committeren aan de productie van ons mooie ledenblad?

Mail dan voor maandag 30 januari 2017 een korte motivatie, cv en een relevante publicatie naar democraat@d66.nl, ten name van Jessica Hoogenboom (eindredacteur).

Cadeau- lidmaatschap

Op zoek naar een origineel (kerst)cadeau? Geef een D66-lidmaatschap!

Het cadeaulidmaatschap wordt verstuurd in een leuke cadeauperpakking, met een kleine verrassing. Hij of zij wordt ook meteen uitgenodigd voor de eerstvolgende 'Maak kennis met D66-dag' en het congres. Het lidmaatschap kost 15 euro en is één jaar geldig. Het enige wat de ontvanger hoeft te doen, is het cadeaulidmaatschap online of per post te activeren.

d66.nl/cadeaulidmaatschap

#ingesprekmet

D66 heeft duidelijke ideeën over hoe het verder moet met Nederland. Maar we zijn altijd op zoek naar nieuwe ideeën. Daarom gaan de campagne teams van D66 regelmatig de straat op om het gesprek met Nederland aan te gaan. Wilt u zien welke ideeën er onlangs in uw gemeente zijn opgehaald? Kijk op de kaart via ingesprekmet.d66.nl

Meedoen? Op zaterdag 18 januari en 21 februari gaan we weer de straat op met als thema: Kansen voor iedereen. Meld u aan bij uw lokale afdeling of mail naar: campagne@d66.nl

Bestuur Van Mierlo Tafel
Eric Denig, Elles den Hartog, Wibo Schepel

Van Mierlo Tafel

Sinds dit (jubileum)jaar kent Sociëteit De Witte in Den Haag een nieuwe Tafel: de Van Mierlo Tafel.

Sociëteit De Witte aan het Plein in Den Haag kent bijna 200 Tafels; deze 'subclubs' houden lezingen en bijeenkomsten voor leden. In het verleden zijn zo de liberale Thorbecke Tafel en de sociaal-democratische Troelstra Tafel opgericht. Hoog tijd voor sociaal-liberale tafel, besloot een aantal Witte-leden in het jubileumjaar van D66.

Hoewel de Tafel-bijeenkomsten alleen toegankelijk zijn voor leden van De Witte, kunnen andere geïnteresseerden zich voor een introductie melden bij het Tafelsecretariaat via: ellesdenhartog@ziggo.nl.

D66

Afgelopen zomer werden alle leden per e-mail uitgenodigd om de D66-ledenenquête in te vullen. Doel: meer inzicht krijgen in wat onze leden doen met, verwachten van en willen met (hun lidmaatschap van) D66. Vijftien procent van onze ruim 25 duizend leden vulden de enquête in. In deze *Democraat* geven we u graag een inkijkje in de resultaten.

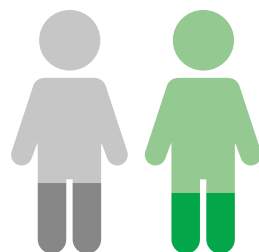
Over de ledenenquête

De geanonimiseerde ledenenquête met gesloten, meerkeuze- en open (vervolg)vragen plus dertig stellingen bestond uit vijf onderdelen: 1) de manier waarop lidmaatschap wordt ingevuld en beleefd; 2) motivaties en ambities binnen de partij; 3) politieke voorkeuren en gedrag als kiezer; 4) persoonlijke kenmerken en leefsituatie; 5) specifieke activiteiten, evenementen en informatievoorziening vanuit de partij.

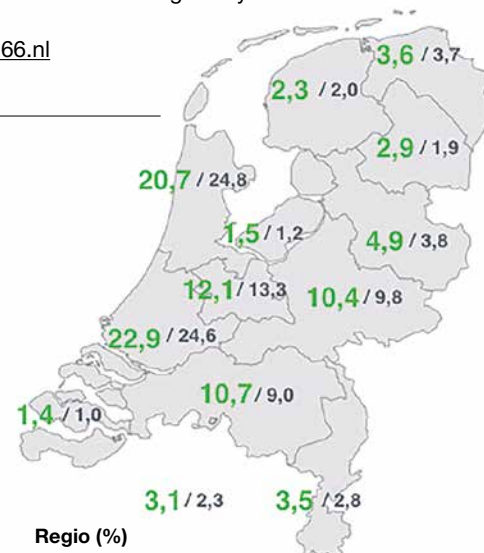
Vijftien procent van alle leden heeft de enquête ingevuld. Gezien de drie controlevariabelen (geslacht, leeftijd en regio; zie afbeelding) is de respondentengroep vrij representatief voor alle leden. De resultaten zullen de komende maanden worden verwerkt en geanalyseerd.

Vragen? Mail naar: vereniging@d66.nl

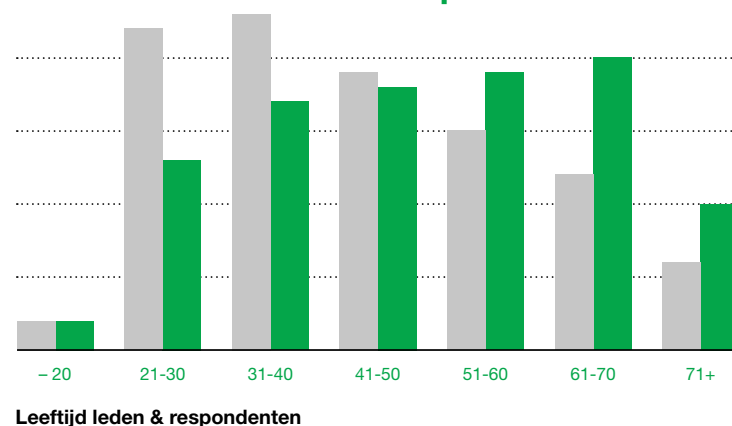
Verskil leden (totaal) / respondenten

Geslacht
 ■ Man
 ■ Vrouw

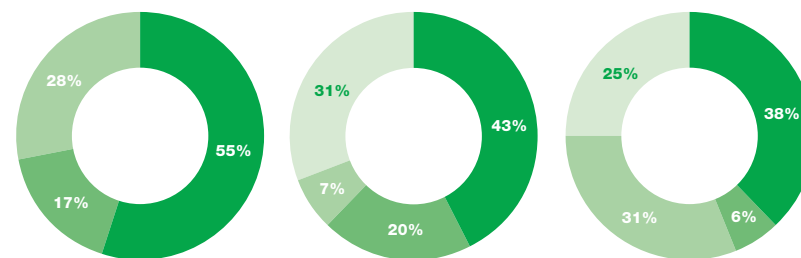

Regio (%)
Leden
Respondenten

Leeftijd leden & respondenten

Ik ben lid van D66 omdat

Bent u actief (geweest) binnen D66?
 ■ Nu (55%)
 ■ Ooit (28%)
 ■ Nooit (17%)

Hoe vaak bezoekt u een activiteit van D66?
 ■ Jaarlijks (43%)
 ■ Maandelijks (31%)
 ■ Wekelijks (7%)
 ■ Nooit (20%)

Bezoekt u vooral landelijke, regionale of lokale activiteiten?
 ■ landelijk (38%)
 ■ Regionaal (25%)
 ■ Lokaal (6%)
 ■ Afhankelijk van thema

Hoe actief bent u?

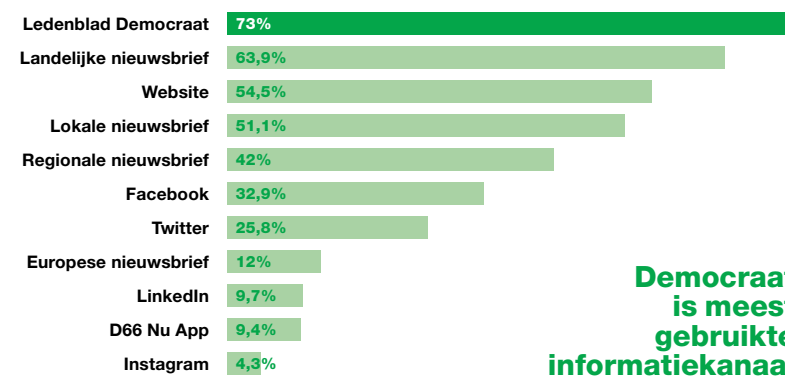
55% van de leden is actief binnen D66; 17% wil dat worden
 Meer dan de helft van de respondenten geeft aan op dit moment actief te zijn binnen de partij. Dat varieert van politiek of bestuurlijk actief zijn, tot het bezoeken van vergaderingen of congressen. Van de 28 procent die aangeeft op dit moment niet actief te zijn en in het verleden ook niet actief te zijn geweest, geeft 59% aan wel actief te willen worden. Dat is 17% van de respondenten.

Met welke thema's / standpunten associeert u D66 het meest?

Van welke informatiekanalen van D66 maakt u zoal gebruik?

Leden konden meerdere opties aanklikken.

Democraat is meest gebruikte informatiekanal

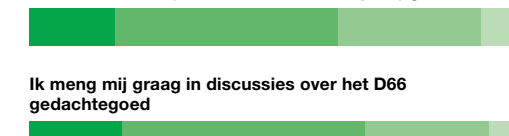
productie
Gijs de Jong

10 stellingen:

Ik ben lid geworden omdat ik graag iets voor mijn dorp/stad wil betekenen

D66 is de laatste jaren een 'volwassen' partij geworden

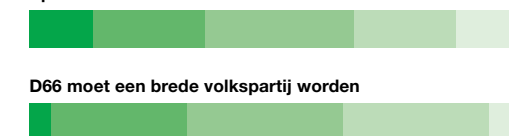
Ik meng mij graag in discussies over het D66 gedachtegoed

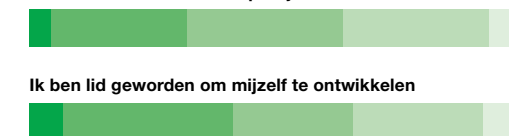
Het ledenbestand van D66 zou wel wat diverser mogen

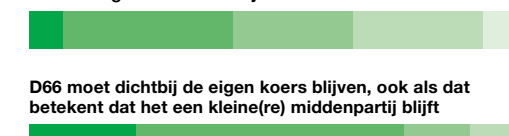
Ik ambieer een carrière als volksvertegenwoordiger / politiek bestuurder

D66 moet een brede volkspartij worden

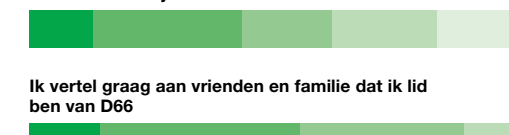
Ik ben lid geworden om mijzelf te ontwikkelen

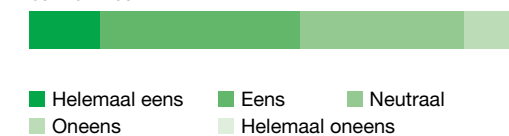
D66 moet dichtbij de eigen koers blijven, ook als dat betekent dat het een kleine(re) middenpartij blijft

Ik beschouw mijzelf als een actief lid

Ik vertel graag aan vrienden en familie dat ik lid ben van D66

■ Helemaal eens
 ■ Eens
 ■ Neutraal
 ■ Oneens
 ■ Helemaal oneens

foto Hans Kouwenhoven

Ik ben D66

Marja Flierman (64) werkt dit jaar 25 jaar op het secretariaat van de Tweede Kamerfractie van D66. Ze heeft talloze Kamerleden, medewerkers en stagiaires zien komen en gaan. Ze had nooit verwacht dat ze zó lang zou blijven: “Ik dacht in het begin geregeld: Waar ben ik in terechtgekomen?!”

Hoe ben je hier verzeild geraakt?

“Ik werkte als secretaresse van de secretaris-generaal op het Ministerie van CRM (tegenwoordig VWS, red.), maar zocht na twaalf jaar iets anders. In het voorjaar van 1991 las ik in de *Haagsche Courant* een kleine advertentie voor een secretaresse voor de Tweede Kamerfractie van D66.”

Je dacht meteen: *Wauw, hier wil ik nooit meer weg?*

“Eerder het omgekeerde! Ik vond het één grote chaos. Wij zaten met vier secretaresses in één kamer, maar die fungeerde eigenlijk meer als *meetingpoint*. Je had toen nog geen e-mail, dus de telefoon rinkelde onophoudelijk, en ondertussen stonden Kamerleden en medewerkers voortdurend bij ons met elkaar te praten en te discussiëren. En er werd wat afgerookt in onze ruimte! Dat kun je je nu toch niet meer voorstellen.”

Dat klinkt ook wel heel gezellig!

“Ja, dat was het ook, maar ik was een totaal andere werkomgeving gewend. Meer regeltjes, meer structuur en dat ontbrak totaal bij de fractie. Ik dacht geregeld: *Waar ben ik in terechtgekomen?!* Maar uiteindelijk begon ik er plezier in te krijgen. Het aantrekkelijke van dit werk is de actualiteit, het is onmogelijk iets te missen hier. En het gevoel iets te kunnen bijdragen aan het oplossen van problemen in de maatschappij. Nou ja, je ziet het: inmiddels is het 25 jaar later en ik ben er nog steeds, haha.”

← Marja Flierman met Pieter ter Veer (links, Kamerlid 1989-2002) en Boris van der Ham (2002-2012) tijdens een reünie in de Tweede Kamer in 2009.

Jij maakte het mee: in 1994 ging de partij van 12 naar 24 zetels!

“Dat was een ongelooflijk hectische periode. Die zomer stroomden de sollicitaties binnen, maar onze P&O-man Michiel ten Brink werd ernstig ziek. Dus wij zaten met z’n allen dagenlang brieven en cv’s te lezen en te stapelen. Hans van Mierlo was toen nog fractievoorzitter. Wat een indrukwekkende man vond ik dat. Als hij je een compliment maakte, dan bloosde je een dag later nog. Maar misschien kwam dat ook omdat ik toen jonger was, en er nog niet zo lang werkte...”

Je werkt nu voor Vera Bergkamp en Steven van Weyenberg. Maar je hebt in die 25 jaar voor heel veel Kamerleden gewerkt. Heb je een favoriet?

“Pieter ter Veer en Boris van der Ham hebben een speciale plek in mijn hart. Met beiden heb ik lang gewerkt, en ik spreek hen nog steeds. Twee totaal verschillende mensen, overigens; Pieter was heel rustig en bedachtzaam, Boris was enorm enthousiast en gedreven. Elk interviewverzoek van elke school nam hij aan, ik kon hem nauwelijks bijbenen. Qua periode heb ik heel warme herinneringen aan de jaren 2006-2010. Toen de partij nog maar drie zetels had, maar het elke dag beter ging. We waren toen een heel klein, maar daardoor ook een heel hecht team. Veel stagiaires uit die periode zijn ook nog steeds actief voor D66, dat zegt ook wel iets.”

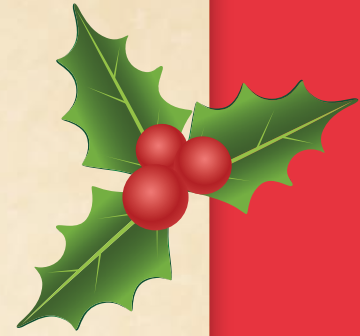
Wie heeft nog meer indruk op je gemaakt?

“Ik was erg gesteld op Boris Dittrich, een warm mens. Hij was zo iemand die ons belde met de vraag: *Ik sta in de supermarkt, welke smaak thee zal ik voor jullie meenemen?* Toen hij zijn aftreden als fractievoorzitter bekend moest maken (in 2006, red.), heb ik wel een traantje gelaten. Machteld Versnel (1989-1998) vond ik ook een bijzonder Kamerlid. Iemand die recht door zee was en haar mening niet onder stoelen of banken stak. Ik hou daar wel van. Maar ik kan er nog veel meer noemen, hoeveel ruimte heb je nog over?” ■

foto Martine van Bommel

Op speciaal verzoek van de redactie schreef predikant, opiniemaker en D66’er Joost Röselaers een eigentijdse lezing van het klassieke kerstverhaal voor deze decembereditie van de *Democraat*. Wij wensen u veel inspiratie en leesplezier met...

Het onzichtbare kind

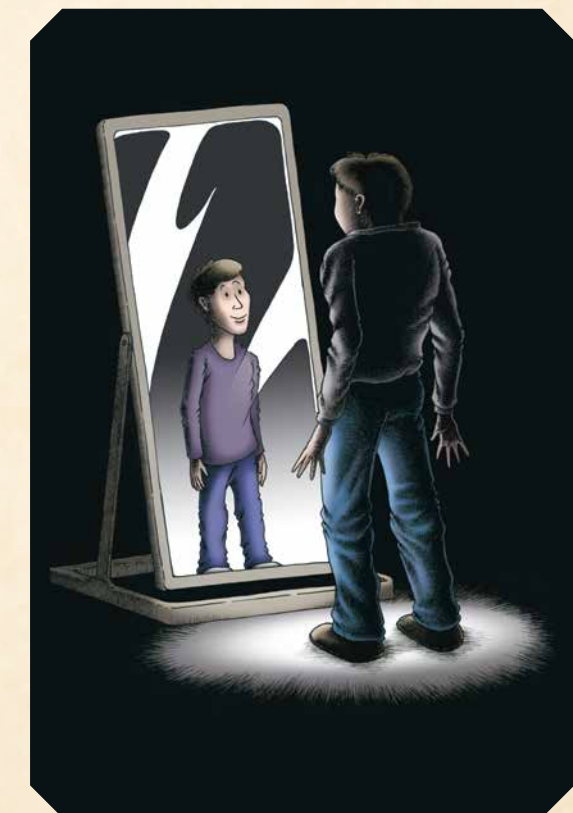
Kerstverhaal

Wanneer wij er uitdrukking aan willen geven dat iemand veel voor ons betekent, laten wij een standbeeld van die persoon maken. Of we vernoemen een straat naar hem of haar.

Twee duizend jaar geleden had de mens nog een andere manier om iemand te eren: door hem of haar een bijzonder geboorteverhaal toe te dichtten. Een verhaal dat je kunt vergelijken met de ouverture van een muziekstuk. Alle motieven uit het stuk klinken er, al even, in op. Zo was het ook met een dergelijk geboorteverhaal. Je kon erin horen, als je goed luisterde, waar het om zou gaan, in het leven van de betrokkene.

Parallellen met onze tijd

Met Kerstmis gaat het om de geboorte van een kind. Het kind wordt geboren onder opmerkelijke omstandigheden. Zijn ouders zijn niet getrouwd. Sterker, men vraagt zich openlijk af of zijn vader wel zijn biologische vader is (twee vaders, een moeder – een ‘familie van nu’ *avant la lettre*). Het kind wordt niet thuis geboren, want de ouders zijn op de vlucht. Ergens onderweg in den vreemde zoeken zij naar een plek waar het kind geboren kan worden. Plaats in een herberg is er niet, en het kind wordt geboren in een dierenverblijf. Het is niet moeilijk om vele parallellen te ontdekken met onze tijd, en de talloze vluchtelingen die onderweg zijn naar een plek waar zij in alle rust kunnen wonen en leven.

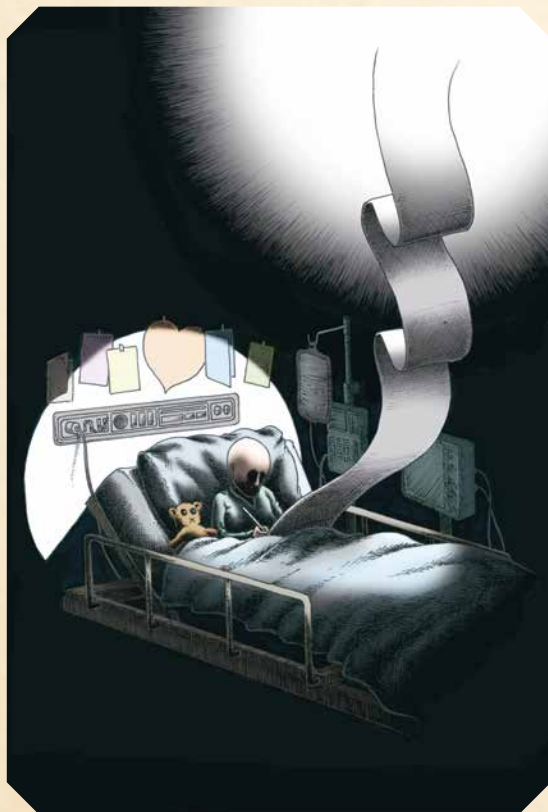

Ook de politieke setting van het verhaal is niet gewoon. Je voelt aan alles dat er donkere wolken hangen. Als een hedendaagse Trump is Keizer Augustus aan de macht, onvoorspelbaar en onberekenbaar. Hij neemt impulsieve besluiten. En niet zelden keert hij zich tegen een bepaalde bevolkingsgroep. “Laat alle kinderen uit deze stam gedood worden!” En zo geschiedde. De angst regeert. Voor je het weet ben je zelf aan de beurt. En dan rest je niet anders, dan te vluchten.

Geen eenvoudige opdracht

En tegen dit alles wordt nadrukkelijk een kind geplaatst. Een kind dat zo te zien niets verschilt van u en van mij toen wij geboren werden. Dat net zo kwetsbaar is als wij. Net zo machteloos, tegen al het donker om ons heen. Maar er is een sprankje hoop in dit verhaal. Er is namelijk meer in onszelf dan wij zelf denken. Dat kunnen wij

“Het is niet moeilijk om parallellen te ontdekken met onze tijd, en de talloze vluchtelingen die onderweg zijn naar een plek waar zij in alle rust kunnen leven”

vinden als wij ons *ont-wikkelen*, en weer worden als een kind.

Worden als een kind. Dat is een verre van eenvoudige opdracht. Want dit kind zit ver weg verstopt, bij de meesten van ons. Er is zoveel gebeurd sinds we geboren werden: je doet kennis en ervaringen op. Je maakt teleurstellingen mee. Er komen krassen op je ziel. Ongemerkt kun je dan (in figuurlijke zin) een jas aantrekken, tegen de kou om je heen. Je wordt steeds *in-gewikkelder*... Je wordt volwassen en je neemt een rol op je in de samenleving. Je krijgt een beroep. Je wordt partner, goede vriend(in), vader, moeder, oom of tante. Rollen, die je houvast geven. En bij iedere rol die je op je neemt, komt er weer een laagje, over al de andere laagjes die er al waren. En zo wordt het kind, waar je mee begon, steeds onvindbaarder. Tot je het op een bepaald moment begint te missen. Dan ga je het zoeken. Jasjes uittrekken. Patronen doorbreken. Dat is een heel proces. Misschien ben je er wel een heel leven mee bezig. Om dat kind terug te vinden.

Oscar en oma Rozerood

Ik las pas een boekje dat laat zien hoe dat gaan kan, dat een mens de weg terugvindt naar het kind dat hij of zij was. Het heet *Oscar et la Dame Rose* (Oscar en oma Rozerood). Het verhaal gaat over een klein jongetje: Oscar. Oscar is ernstig ziek. Hij ligt al een tijd in het ziekenhuis. Maar geen van de behandelingen die hij krijgt, slaat aan. Hij is, zegt hij zelf, een slechte patiënt. Hij wordt niet beter. Daar kunnen ze niet tegen, in het ziekenhuis. De dokter kijkt somber, wanneer hij bij zijn bed komt. De verplegers durven niet om zijn grapjes lachen. En er is niemand met wie hij het erover kan hebben – over dat hij denkt dat hij dood gaat.

Behalve oma Rozerood. Zij is een van de – in rozerode jassen gestoken – vrijwilligsters die bezoekwerk doen in het ziekenhuis. Zij heeft zelf het nodige meegemaakt, en zij is de eerste die niet schrikt als Oscar erover begint. Zijn ouders en de artsen treden hem tegemoet met angst en verdriet, maar zij spreekt hem bemoedigend toe. Als hij zich bij haar heeft uitgesproken, zegt ze: “Wat dacht je ervan om eens een brief te schrijven aan God, Oscar?” Eerst vindt hij dat belachelijk. “Waarom zou ik schrijven?” “Omdat je je dan minder alleen zult voelen.” “Minder alleen met iemand die niet bestaat?” Oma Rozerood legt Oscar uit dat het om vertrouwen gaat. “Je kunt hem in alle openheid en kwetsbaarheid jouw gedachten en gevoelens toevertrouwen. En je hoeft je aan niemand te verantwoorden. Probeer het maar!”

Bezweer de angst, leer vertrouwen ...

Oscar begint te schrijven. Eerst schrijft hij, omdat het fijn is dat hij zich kan uiten. Zoals je ook een dagboek kunt

bijhouden. Maar al schrijvend komt hij tot bezinning, begint hij meer te begrijpen en groeit er vertrouwen. Ik zeg dat nu zo even – in een zinnetje – maar dat heeft natuurlijk wel wat voeten in aarde... Maar langzaam groeit dat mooie woord: vertrouwen. “Ik vind het wel moeilijk dat ik afscheid moet nemen van wat me vertrouwd is”, schrijft Oscar op een gegeven moment, “maar echt bang ben ik niet meer”.

“Dankzij hem was ik grappig en verzon ik verhalen. Dankzij hem heb ik weer gelachen en vreugde gekend”

En dat vertrouwen geeft hem kracht. Zo kan hij ook iets zeggen, tegen al die mensen die op zo’n krampachtige manier met hem omgaan. Zoals tegen de dokter: “U moet niet zo’n lang gezicht trekken, dokter (...), u kunt er niets aan doen dat u sommige mensen slecht nieuws moet vertellen over ziektes met een Latijnse naam die niet te genezen zijn. U moet zich ontspannen, relaxen. U bent Onze-Lieve-Heer niet. U hebt geen macht over de natuur. U bent er alleen voor de reparaties...” Met open mond kijkt de dokter hem aan. Dan valt hij uit zijn rol. Hij glimlacht. En omhelst, ontroerd, het kind.

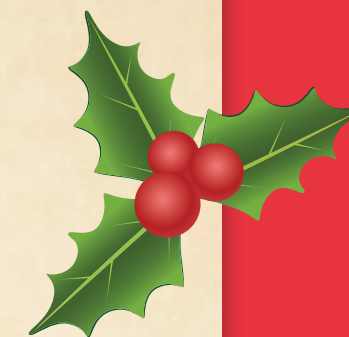
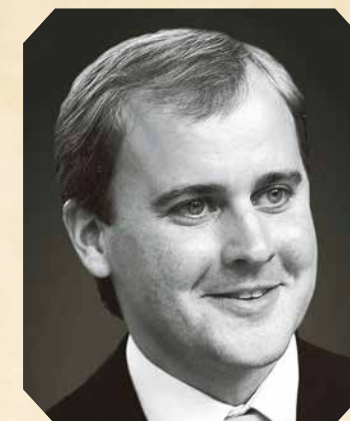
... opdat het licht het donker overwint

De laatste brief uit het boekje is van oma Rozerood. Ze schrijft: “De kleine jongen is gestorven (...). Ik ben zo dankbaar dat ik hem heb leren kennen. Dankzij hem was ik grappig en verzon ik verhalen. Dankzij hem heb ik weer gelachen en vreugde gekend.” Een kind dat volwassenen helpt zichzelf te vinden. Een kind dat een uitnodiging is om het kind in jezelf te *ont-wikkelen*. Een kind dat uit vertrouwen durft te leven, en te sterven. En dat het leven en de dood volledig weet te aanvaarden – kome wat komt. Het kind dat zonder angst zijn licht kan laten schijnen voor de mensen. Opdat uiteindelijk het licht het donker overwint.

Literatuur

Het verhaal *Oscar et la Dame Rose* (‘Oscar en oma Rozerood’) uit 2002 is onderdeel van *De cyclus van het Onzichtbare* van de Franse (toneel)schrijver Éric-Emmanuel Schmitt.

Uitleg bij ‘Het koninkrijk ontvangen als een kind’, p. 138, uit: *Beelden van verlossing, Toelichtingen op het evangelie van Marcus* van de Duitse filosoof, theoloog en psychotherapeut Eugen Drewermann (1990).

Dr. Joost Röselaers (1979) is predikant van de Nederlandse Kerk in Londen. Deze liberale kerk – in de City of London; het hart van de financiële wereld – is in 1550 opgericht door Nederlandse vluchtelingen die vanwege hun protestantse geloof werden vervolgd.

In 2016 voltrok Röselaers het eerste kerkelijke homohuwelijk in het Verenigd Koninkrijk. Vanuit zijn kerk geeft Röselaers ook vorm aan het Dutch Centre en de Nederlandse City Lunches (NCL) in Londen. Door deze vernieuwende activiteiten is de Nederlandse Kerk in Londen geworden tot een plek van ontmoeting en zingeving voor alle Nederlanders in Londen – kerkelijk of niet. Dit najaar won het Dutch Centre Londen de *Best Dutch Cultural Organisation in the UK 2016*.

Nederlandse kerk trouwt eerste Britse homo's

Van onze correspondent
LONDEN • Het eerste kerkelijk ingezegende homohuwelijk in het Verenigd Koninkrijk is een feit. Dat gebeurde dankzij de Nederlandse Kerk in het hart van het Londense financiële district. Eind vorige week werd daar het huwelijk ingezegend tussen John Cunningham en John Johnston. Het huwelijk werd gesloten, juist op het moment dat elders in Engeland, in Canterbury, Anglicaanse bisschoppen bij elkaar kwamen om te stemmen over de wenselijkheid van een kerkelijk huwelijk voor homoseksuelen. De dames en heren kwamen er niet uit. De Nederlandse Kerk is weliswaar onderdeel van het zogenaamde Royal Charter, waardoor het dezelfde rechten heeft als de Church of England, maar heeft niet dezelfde plichten. Edward VI verordonneerde in 1550 dat de Nederlandse Kerk mocht vasthouden aan haar eigen gebruiken, ook als die niet overeenstemden met de geldende Engelse gebruiken. De Nederlandse dominee Joost Röselaers heeft verschillende reacties gehad. Hele positieve, onder ander van een Engelse bisschop die zich volgens Röselaers schaamt voor zijn eigen kerk. Maar ook veel negatieve, met name via sociale media.

De Telegraaf, 18 januari 2016

Joost Röselaers is bestuurslid van de afdeling D66 Londen / Verenigd Koninkrijk. Eerder stond hij op plaats 8 op de kandidatenlijst van D66 Zuid-Holland voor de Provinciale Statenverkiezingen van 2 maart 2011.

In 2017 verhuist Joost Röselaers terug naar Nederland en wordt hij Algemeen Secretaris van de Remonstrantse Broederschap. Daarnaast wordt hij predikant van de vrijzinnige (remonstrantse) kerk ‘Vrijburg’ in Amsterdam, waar hij voor zijn vertrek naar Londen in 2013 ook predikant was. Hij hoopt na zijn terugkomst ook weer actief te kunnen worden voor D66 in Nederland.

Meer info:
dutchchurch.org.uk / remonstranten.nl / roselaers.nl

14 oktober

13 oktober

29 oktober

14 oktober

30 september

20-22 mei

16 april

14 oktober

14 oktober

30 oktober

20-22 mei

20-22 mei

14 oktober

20 oktober

30 oktober

22 oktober

20-22 mei

#50jaarD66

Dit jaar vierden we ons 50-jarig bestaan: van een prachtig fotoboek tot een driedaagse fietsestafette, en van een spannend debattoernooi tot het tweedagse Jubileumcongres in de Amsterdamse RAI – een feestelijk overzicht.

23 januari D66-fractievoorzitter Alexander Pechtold presenteert het jubileumbeeldmerk en het kersverse fotoboek *Een blijvend Appèl. 50 jaar Democraten 66* tijdens zijn nieuwjaarspeech in de Rode Hoed in Amsterdam (zie ook p. 46).

om de eerste plaats. Het Huygens College uit Heerhugowaard (alumna: Tweede Kamerlid Salima Belhaj) mag de D66-debattrofee mee naar huis nemen!

16 april Tijdens Congres 103 in het Arnhemse Papendal, trapt Alexander Pechtold het jubileumjaar officieel af. Eerder die dag had een jubileumlunch plaats voor vijftig leden van het eerste uur waarbij Reinier Heijting (zie foto) vertelt over de eerste bijeenkomst van het Initiatiefcomité D'66 in Hotel Krasnapolsky op 30 april 1966.

20 oktober De Mr. Hans van Mierlo Stichting presenteert: *De keuze van D66. Toespraken, pamfletten en beschouwingen uit 50 jaar partijgeschiedenis*, samengesteld door medewerker Daniël Boomsma, die het eerste exemplaar overhandigt aan oud-partijleider Jan Terlouw (zie ook p. 46).

20-22 mei In elke provincie toert een vrolijke, driedaagse fietsestafette langs de afdelingen. Onderweg worden leden van het eerste uur geëerd met een 'Terugblik' (zie pag. 46) en reiken de fietsers D66-jubileumvaantjes uit aan 'lokale helden'; bijzondere inwoners die volgens 'hun' D66-afdeling extra waardering verdienen voor hun bijdrage aan hun buurt of gemeente.

22 oktober *Frascati Issues* en *NRC Handelsblad* organiseren een bijzonder theaterdebat met de titel: *Het krankzinnig avontuur (en wat er van terecht is gekomen)*. Tijdens de voorstelling wordt de oprichting van D66 nagespeeld door betrokkenen van toen én nu.

30 september 14 debatteams uit het hele land strijden om een plek in de finale van de D66-Jubileumdebatwedstrijd, die op 14 oktober plaats zal vinden in de Eerste Kamer. De deelnemende scholen zijn de middelbare scholen waar onze huidige parlementariërs zijn gevormd.

29 & 30 oktober Het hoogtepunt: het verkiezings- en jubileumcongres (Congres 104) in de RAI te Amsterdam – de plek waar het eerste ledencongres van D'66 vijftig jaar geleden ook van start ging.

13 oktober Aan de vooravond van onze officiële 50ste verjaardag presenteren (oud-)senatoren van D66 het boek *Redelijk radicaal. Vijftig jaar D66* in de Eerste Kamer (zie ook p. 46).

Na het vaststellen van het verkiezingsprogramma worden de aanwezigen op zaterdagavond alvast opgezweept met een pubquiz over 50 jaar D66, gepresenteerd door Tweede Kamerlid Paul van Meenen en politiek verslaggever Jaap Jansen. Zondag 30 oktober staat geheel in het teken van 50 jaar D66, met een prachtig plenair jubileumprogramma vol bijzondere gastoptredens, historische terugblikken en inspirerende speeches. Lijsttrekker Alexander Pechtold besluit zijn speech met een blik op de toekomst: "Ik zie graag een liberaal in het Torentje. Maar dan wel een échte liberaal, een progressief liberaal, een sociaal-liberaal".

14 oktober Wie jarig is, trakteert! De hele dag worden er in het hele land taarten uitgedeeld door D66-leden.

Heeft u het Jubileumcongres gemist? Kijk op: d66.nl/congres-104 of bekijk alle Jubileumfilmpjes en -foto's op: facebook.com/D66

14 oktober Eerste Kamer der Staten-Generaal. In de ochtend wordt hier met 120 Trouwe Leden in de prachtige plenaire zaal terug- en vooruitgeblikt met een exclusieve voorpresentatie van *Een nieuw Appèl* (zie ook p. 22). In de middag strijden de vier winnaars van de voorrondes van de Jubileumdebatwedstrijd

€ 50

Jubileumboeken

Redelijk radicaal.
Vijftig jaar D66
Ledenprijs €19,90

**Speciale
aanbieding**

**Koop ze alle drie
voor slechts 50 euro!**

Een blijvend Appèl.
50 jaar Democraten 66
Ledenprijs €19,66

De keuze van D66.
Toespraken, pamfletten
en beschouwingen uit
50 jaar partijgeschiedenis.
Ledenprijs €19,90

Historische ansichtkaarten

€1,50 (per set)
Set van 8 mooie
ansichtkaarten bedrukt
met historische foto's
en affiches uit het
D66-archief.

Origineel Appèl €2,50
Hoogwaardige herdruk (ware grootte)
van het originele exemplaar uit 1966.

Nieuw Appèl €2,50
Zie pagina 22 voor meer informatie.

Ga naar: vmswebshop.nl
Alle prijzen zijn inclusief btw en exclusief
leveringskosten gebaseerd op gewicht.

Jubileum producten

- 1. Retro-draagtas** €3,-
Dubbelzijdig bedrukt met twee historische verkiezings-
affiches. Andere zijde uit 1972 (Hans van Mierlo).
- 2. Manchetknopen** €19,66 (per set)
Met origineel (gelakt) of modern (mat) D66-logo.
- 3. Jubileum-mok** €5,-
Grote mok met het eerste D66-logo én het huidige logo
met Jubileumbeeldmerk.
- 4. 'D66-Terugblik' (gevuld)** €50,-
Zoekt u een origineel cadeau? Dit prachtig bedrukte
cadeaublik ter ere van 50 jaar D66 is gevuld met:
fotoboek *Een blijvend Appèl*, herdruk van het originele
Appèl, retro-manchetknopen (1 set), Jubileum-mok,
retro-tas, en de historische ansichtkaarten-set.

'D66-Terugblik' (leeg) €7,50
Het bovenstaande cadeau/opbergblik
(355x235x100mm) is uiteraard ook leeg verkrijgbaar.

Ga naar: d66webshop.nl/nl/50-jaar-d66
Alle prijzen zijn inclusief btw en excl. leveringskosten.
Een bestelling vanaf € 24,90 wordt **gratis** geleverd.

Ledenpagina

D66

**Wilt u graag weten hoe onze politieke
vereniging in elkaar steekt?
Of bent u op zoek naar specifieke
(contact)informatie, afdelingen,
commissies of parlementariërs?
U vindt het via: d66.nl/partij**

Ledenadministratie

Een verhuizing doorgeven? Aan- of afmelden voor een
nieuwsbrief? Uw lidnummer opzoeken? Ga naar MijnD66.nl
en voer zelf uw wijzigingen door in onze ledenadministratie.
Is uw emailadres (tevens uw gebruikersnaam) gewijzigd of
heeft u andere vragen? Stuur een mail naar
ledenadministratie@d66.nl of bel 070 356 60 66.

Contributie / donaties

Uw lidmaatschap betaalt u per acceptgiro of automatische
incasso. Acceptgiro kwijt? Stort uw contributie op
NL 11 RABO 019 199 6807 t.n.v. Democraten 66 o.v.v.
'contributie' en uw 'lidnummer' (zie boven).
Een extra gift aan de partij kunt u overmaken naar
NL 11 RABO 011 304 2396 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. 'gift'.
Meer weten? Kijk op d66.nl/doneren of mail naar
fondsenwerving@d66.nl

Lid worden / maken

Wilt u iemand lid maken? Kijk op [d66.nl/cadeaulidmaat-
schap](http://d66.nl/cadeaulidmaat-
schap) of stuur hem of haar deze link door: d66.nl/word-lid

Maak kennis met D66

Speciaal voor nieuwe leden organiseert D66 een aantal keer
per jaar kennismakingsbijeenkomsten. Als nieuw lid ontvangt
u een uitnodiging. Kijk ook eens op: d66.nl/nieuweleden

Landelijk congres

Het volgende congres is op zaterdag 28 januari 2017 in
Nieuwegein. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een
uitnodiging toegestuurd. Voor meer info, kijk op de pagina
hiernaast of op d66.nl/congres

Campagne / vrijwilliger worden / meedoen

Wilt u graag meedoen aan onze campagnes?
Neem contact op met uw lokale of regionale afdeling via
d66.nl/partij/d66-in-het-land, met ons landelijke
campagneteam via campagne@d66.nl of kijk eens op
d66.nl/doe-mee. Uw lokale afdeling doet overigens veel
meer dan alleen campagne voeren: ga ook eens naar een
borrel, workshop of ledenvergadering van uw eigen afdeling!

Bestuur- en verenigingsondersteuning (BVO)

Bent u actief bij uw lokale of regionale afdeling en heeft u
daar vragen over of ondersteuning bij nodig, neem dan
contact op met de afdeling BVO van het Landelijk Bureau
via: vereniging@d66.nl

Talentontwikkeling / opleidingen

D66 organiseert opleidingen en trainingen voor verschil-
lende doelgroepen. Kijk voor meer informatie op
d66.nl/partij/opleidingen of mail naar opleidingen@d66.nl
Interesse in het jongerentalentenprogramma van D66?
Elk najaar kunt u zich aanmelden voor de selectie via:
route66.d66.nl

Thema-afdelingen

Interesse in een specifiek thema? En wilt u daar graag
over discussiëren en meepraten, kijk dan eens op
d66.nl/partij/thema-afdelingen

Els Borst Netwerk

Voor 10 euro per jaar kan elk D66-lid zich aanmelden bij
dit diversiteitsnetwerk: d66.nl/elsborstnetwerk

D66 Internationaal

Wilt u meer weten over of meedoen aan het internationale
netwerk van D66? Kijk op internationaal.d66.nl of mail
naar: internationaal@d66.nl
Gaat u verhuizen naar (of woont u in) het buitenland?
Kijk eens op buitenland.d66.nl of mail naar
secretaris@d66inhetbuitenland.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke
wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie
over haar activiteiten en publicaties (zoals tijdschrift idee),
vindt u op vanmierlostichting.d66.nl

D66 Nu app

Blijf op de hoogte en download de D66 Nu app (voor
Android & iPhone). Of bekijk het liveblog op d66.nl/nu

Meer info

d66.nl/partij | info@d66.nl | 070 356 60 66

Renald Gunsch (59) is directeur van de Van Ostadeschool, een brede buurtschool in de Haagse Schilderswijk, waar D66 deze zomer haar conceptverkiezingsprogramma presenteerde.

Wat is er bijzonder aan deze school?

“Deze basisschool met 440 leerlingen staat in een wijk met 32 nationaliteiten. 26 procent van de leerlingen groeit op in een gezin dat leeft onder de armoedegrens; de meeste ouders hebben alleen basisonderwijs gehad. Toen ik hier zestien jaar geleden begon, behoorde de school tot een van de zwakste scholen van Nederland. Nu zie je een brede buurtschool die voor de derde keer op rij het predicaat ‘excellent’ heeft gekregen.”

Hoe heeft u dit voor elkaar gekregen?

“Je moet een lange adem hebben en de lat hoog leggen. Toen ik hier kwam, stond de school in de overlevingsstand. De verwachtingen waren laag, zowel bij de ouders als de leraren, maar ook bij de lokale politiek. Ik ben in gesprek gegaan met alle partijen: wat willen we en wat hebben we nodig? Vervolgens hebben we een plan opgesteld, met harde doelen: meer ouderbetrokkenheid, meer samenwerking met maatschappelijke organisaties in de wijk, meer en betere bijscholing voor leerkrachten, en betere schoolresultaten. Met als uiteindelijk doel: betere kansen voor deze kinderen. Niet alleen de leerlingen van onze school, maar ook die van de andere tien scholen in deze wijk. Ik geloof in de kracht van het collectief: iedereen moet meedoen, anders werkt het niet.”

Voelde u zich gesteund door de politiek?

“Eerst niet, maar in 2004 zagen we een kentering. Er kwam meer aandacht voor zwakke scholen en voor de problemen die ermee samenhangen, zoals gebrek aan ouderparticipatie. De gemeente Den Haag heeft de afgelopen jaren flink geïnvesteerd in brede buurtscholen, onder andere door extra subsidies voor ouderbeleid.”

U bent sinds kort lid van D66 – welkom!

“Ja, na de presentatie van het verkiezingsprogramma op onze school ben ik lid geworden. Ik zie veel van mijn eigen ideeën terug in het programma: de focus op meer tijd voor leraren; op minder lesgevende taken en minder regels; op taalbeheersing en cultuuronderwijs; op dialoog en discussie; op het bestrijden van armoede. Als we gelijke kansen voor alle kinderen willen, dan moeten we de lat hoog leggen.”

Ik ben
D66

Foto: Jeroen Koopman

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 en wordt verspreid onder al haar leden. Democraat verschijnt drie keer per jaar. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van D66 worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd.

Wilt u een adreswijziging doorgeven? Of wilt u de Democraat niet meer per post ontvangen? Ga naar **MijnD66.nl** of stuur een e-mail naar ledenadministratie@d66.nl

eindredacteur
Jessica Hoogenboom

redactie
Jan Remmert Fröling
Jasper Simons
Mark Snijder
Kristina Ullrich

fotografie / illustraties
Kevin Beenhouwer
Sebastiaan ter Burg
Jan Remmert Fröling
Erik Haverkort
Jeroen Koopman
Remco van der Kruis
Jeroen Mooijman
Levien Willemse

vormgeving
de ontwerpvloot / Studio Maanzaad

druk
Senefelder Misset

oplage
27.000 exemplaren
Den Haag, december 2016

redactieadres
Landelijk Bureau D66
Postbus 660
2501 GR Den Haag

Heeft u een vraag of opmerking voor de redactie? Stuur dan een e-mail naar democraat@d66.nl

